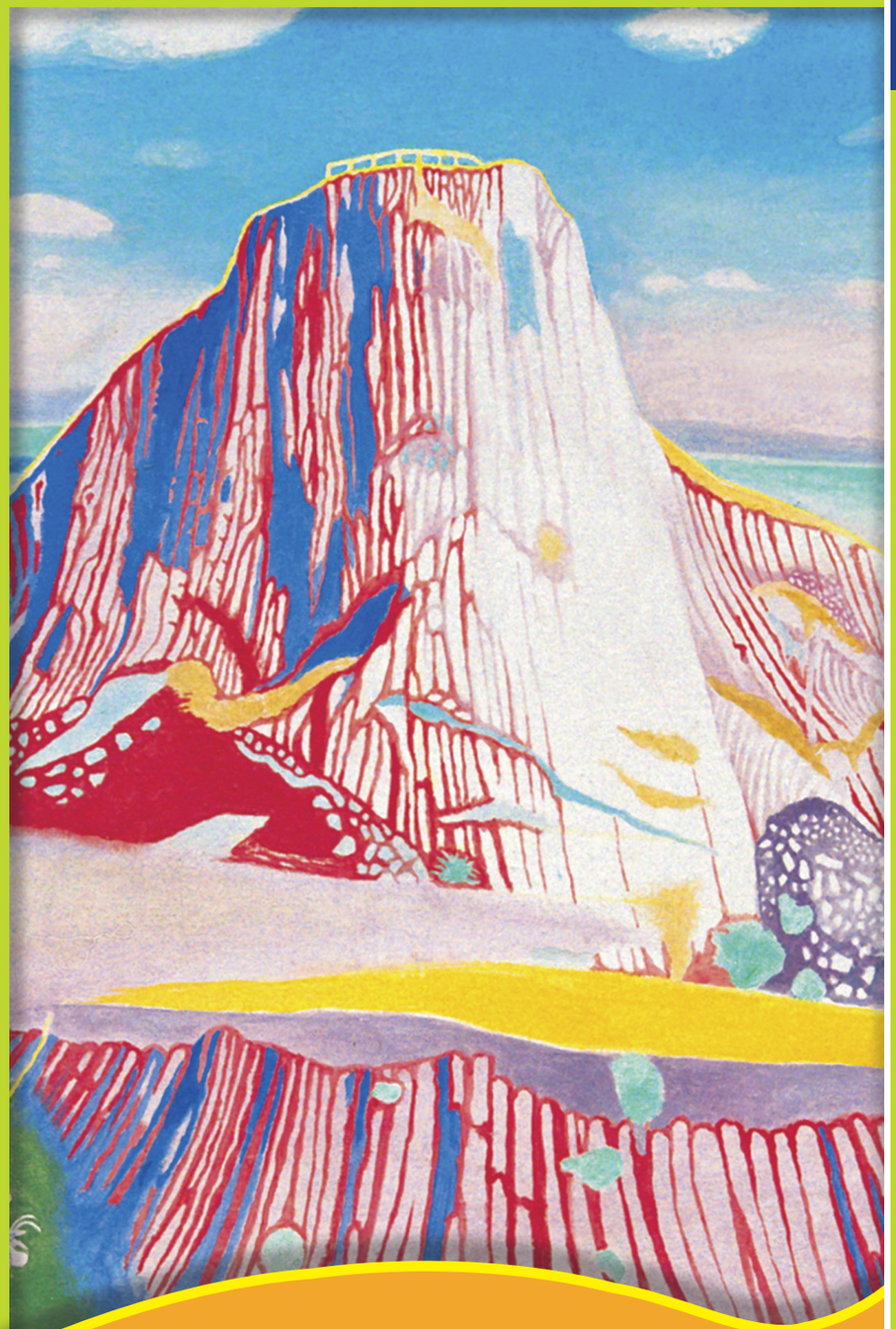

COMITATUS • 2019. nyár–ősz

Önkormányzati Szemle

A COMITATUS Társadalomkutató Egyesület tudományos folyóirata

2019. nyár–ősz
XXIX. évfolyam
232. szám

COMITATUS

COMITATUS önkormányzati szemle
A COMITATUS Társadalomkutató Egyesület tudományos folyóirata

Alapító elnök: Zongor Gábor

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Zongor Gábor

Tagok:
Agg Zoltán, ✞Csalogovits István,
Filepné Nagy Éva, Fogarasi József, Hudi József, Kaiser Tamás, Kalmár Zoltán,
Mandel Miklós, Lőrincz Katalin, Molnár Tamás, Nemes Nagy József, Novotnik Imre,
Oláh Miklós, Pálné Kovács Ilona, Soós Lőrinc, Szegvári Péter, Szilágyi István

Főszerkesztő: Agg Zoltán (comitatus91@gmail.com)

Rovatszerkesztők:
Oláh Miklós (Civil társadalom)
Lőrincz Katalin (Turizmus)
Szilágyi István (Kitekintés)
Fekete Károly (Területfejlesztés)
Hudi József (Önkormányzati múlt)

Műszaki szerkesztő: Csalagovits István jr.

Lapunk mottója:
Azokból a kövekből, melyeket utunkba gördítenek,
egy kis ügyességgel lépcsőt építhetünk…

Támogatásaikat a
Takarékbank 73200189-11102041
számlára kérjük átutalni

COMITATUS
önkormányzati szemle
A COMITATUS Társadalomkutató Egyesület tudományos folyóirata

Alapította: Comitatus Társadalomkutató Egyesület a COMITATUS Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: Az Egyesület elnöke • ISSN 1215-315X • Nyomda: Nyomdakész Kft.
Felelős vezető: Kész Ferenc • Szerkesztőség és kiadóhivatal: 8200 Veszprém, Tátorján u. 10.
Postacím: Veszprém, 8201 Pf. 339. • Tel.: 88/789-584 • E-mail: comitatus91@gmail.com
aggzoltan@chello.hu • Előfizetési díj: 6300,- Ft/év • Egy példány ára: 1500,- Ft + postaköltség

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó ... 3

Tanulmányok

M. Barna Katalin–Rochlitzné S. Ágnes–Molnár Tamás: Megéri megszüntetni a „kurtaxát”? ... 5
Gróf Katalin: Idegenforgalmi adó a fürdővárosainkban ... 15
Dombi Gábor–Fekete Károly–Oláh Miklós: A pályázati aktivitás és a forrásabszorpció specifikumai a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet községeiben ... 23
Lőrincz Katalin–Banász Zsuzsanna: A veszprémi lakosság kultúra iránti kereslete és a kínálattal való elégedettsége ... 30
Dombi Gábor: Halálozási jelenségek összefüggései ... 40

Turizmus

Németh Kornél–Czira Tamás–Sütő Attila–Péter Erzsébet– Domjánné Nyizsalovszki Rita: Félig tele vagy félig üres? – Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések ... 55
Strack Flórián: A Balaton környéki gyógyfürdők néhány keresleti jellemzője ... 63
Raffay-Danyi Ágnes–Péter Alexandra: A Balaton, mint turisztikai desztináció és mint második otthon ... 71
Fekete-Berzsenyi Hajnalka: Versenyképesség a Balaton Régió településein – a települési tényezők lakossági megítélése ... 82

Műhely

Fehér Helga: Hatás – ellenhatás: ingatlanárak alakulása a vízparttal rendelkező balatoni településeken ... 95
Fehérvölgyi Beáta–Kovács Edit–Madarász Eszter–Sulyok Judit: A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása ... 106
Keller Krisztina–Tóth-Kaszás Nikoletta–Péter Erzsébet–Marton Zsuzsanna: Testvértelepülési kapcsolatok alakulása a balatoni településeknél ... 114
Kántor Szilvia: A Balaton régió kulturális attrakcióinak megítélése ... 123
Dombi Gábor–Fekete Károly–Oláh Miklós: A balatoni vízszintemelés társadalmi-gazdasági következményei ... 131

Interjú

Fekete Károly: A Balaton Szövetség szerepe régen és ma – Beszélgetés Balassa Balázzsal. 142

Tájékoztató

Jamrik Péter: A Balaton köz- és vízbiztonsági színvonalának fejlesztése ... 146

Önkormányzati múlt

Kabai Gergely: A szőlőhegyi önkormányzat működése a 19. században ... 153

Vélemény

Zongor Gábor: A képes Comitatus ... 159
Nagy Péter: COMITATUS revidivus! ... 163

Recenziók

Agg Zoltán: Van-e a régióknak térszerkezete, avagy mi is az a geodesign? ... 167
Tölgyesi József: Stratégiák a térségek gazdasági növekedésére, fejlődésére ... *171*
Tölgyesi József: Dorog és környéke iparosai, vállalkozói a gazdaság szolgálatában ... 173

Tudósítás

Lagzi Gábor: Mindenki győzött a lengyel önkormányzati választásokon? ... 175

Vita

Papp-Váry Árpád Ferenc–Florián Kund: Az országmárkázás korlátjai ... 179

Címlapunkon Somogyi Győző Kossuth-díjas festő- és grafikusművész Hegyestű című festménye (részlet)
A hátlapon a művész által készített Balaton-térkép részlete.

Illusztrációk szintén Somogyi Győző munkái (reprodukció Somogyi Márk fotóművész)

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

VESZPRÉM
A KIRÁLYNÉK VÁROSA

A folyóiratban megjelent tudományos közleményeket szerkesztőségünk tudományos fokozattal rendelkező szerkesztői és szerkesztőbizottsági tagjai lektorálják.

E számunk a Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft Társadalomkutató csoportja (kutatásvezető Oláh Miklós) és a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar Turizmus Intézeti tanszéke (tanszékvezető Lőrincz Katalin) együttműködésével készült.

E számunk szerkesztői: *Dupla terjedelmű, balatoni és turisztikai tematikájú kötetünket két szerkesztői csapat készítette el, melyben három rovatszerkesztőnk is közreműködött.*
Lőrincz Katalin és Sulyok Judit a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar,
Oláh Miklós és Fekete Károly a Balaton Fejlesztési Tanács munkaszervezete képviseletében.
A szerzők munkahelyi kötődéséről és elérhetőségéről a tanulmányok és cikkek végén, a jegyzeteknél értesülhetnek az olvasók.

Szerkesztői előszó

Magyarország egyik legszebb vidéke, Közép-Európa legnagyobb tava és természeti, kulturális értékekben gazdag környéke nem csak a szabadidős céllal utazók, de a tudományos kutatók számára is vonzó. A döntéshozók, köztük a térség településeit vezetők folyamatosan keresik a fejlesztési lehetőségeket, a jövőt pozitívan alakító kezdeményezéseket, aktivitásokat, amelyek eredményeként a Balaton és környéke az itt élők, az ide látogatók és a befektetők részére egyaránt fenntartható, versenyképes teret biztosít.

A Balatonról, annak gazdasági és társadalmi változásairól szól a Comitatus Önkormányzati Szemle 2019-i dupla száma, amelynek célja, hogy az érintett döntéshozókat foglalkoztató témákra reflektálva – adatokkal, szakértői vélemények alátámasztva – tartson tükröt a kedves Olvasó elé. A Balaton jelenlegi hármas szerepe – úti cél, második otthon és állandó lakóhely – tükröződik vissza a tanulmányokban. A dupla számban megjelent írások foglalkoznak a térség globális kihívásaival (közés vízbiztonság, klímaváltozás, munkaerőpiaci kérdések, népességcsökkenés hatásai); a turisztikai termékek piacával (borászati szektor lehetőségei, a gyógyfürdők keresleti jellemzői, a kulturális turizmus); a települési jellemzők értékelésével (helyi lakosság és az üdülőtulajdonosok véleménye, ingatlanpiac változása, turizmussal kapcsolatos adózás); valamint a térség pályázati aktivitásával, eltérő fejlesztési irányaival.

Ahogy az a tanulmányokat olvasva is látható, a Balaton térség jövőjével kapcsolatban számos területfejlesztési irány fogalmazódik meg, amelyek között több közös pont található. Így például a minőségi szolgáltatások, a fenntartható kínálatfejlesztés, a térséget jellemző erős időbeni és térbeni koncentráció enyhítése, a vonzó élettér kialakítása és fejlesztése a helyi lakosságnak csak néhány gondolat ezek közül. A helyi önkormányzatok, vállalkozók, civil szervezetek és a kormányzati döntéshozók évek óta dolgoznak a fenti célok elérése érdekében. A szakemberek egybehangzó véleménye szerint fontos mérföldkőhöz érkezett a jelenleg 270 ezer fő állandó otthonaként szolgáló desztináció. Kérdés, hogy milyen módon képes kihasználni a 2016-ban megítélt 365 milliárd forint fejlesztési forrást, a „gombamódra szaporodó" ingatlanberuházások

(pozitív?) hozadékát és a „Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség" nyújtotta lehetőségeket?

A tóhoz érkező turisták és a helyi lakosság mellett markáns csoportot képeznek a második otthonnal, üdülővel rendelkezők. Az elmúlt két évtized látványos fejlesztéseinek köszönhetően a Balaton térsége már egész évben tud szórakozási, kikapcsolódási lehetőségeket nyújtani az ide érkezőknek, így a régió népszerűsége nem csak a belföldi turisták körében növekszik folyamatosan, de egyre népszerűbb célpont lett a második otthont keresők számára is. A vonzó természeti környezet, maga a tó és az általa kínált aktív kikapcsolódási lehetőségek, valamint a csend és a nyugalom miatt választják egyre többen a térséget. Az elmúlt néhány évben a Balaton desztinációt a külföldről érkezők is egyre nagyobb számban fedezik fel (újra).

A napjainkat jellemző trendek (például egészségtudatosság, természetben töltött idő fontossága) közül a Balaton térséget – mint életteret, lakó- és munkahelyet – felértékeli az a tény, a munkavállaláshoz ma már nem szükséges fizikailag egy irodában ülni. A (részben) távmunkában is végezhető tevékenységeket segíti, hogy a Magyarországon működő nemzetközi vállalatok támogatják ezt a trendet: így akár az otthonunk teraszáról is tárgyalhatunk, elvégezhetjük a projektmunkákat és leadhatjuk a befejezett munkákat. Nyilvánvaló, hogy a hazánkban zajló demográfiai folyamatok, vagyis a társadalom elöregedése befolyásolja a jövő gazdasági növekedését. A népességfogyás mértéke – a második otthonok népszerűsége ellenére – országos indexet meghaladó a Balaton térségében, ezért kulcskérdés a fiatal népesség számára vonzó, megfizethető élettér kialakítása. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén tapasztalható munkaerőhiány több éve jelen lévő probléma, amely számos más szektorban (mezőgazdaság, egészségügy, építőipar) is tetten érhető.

A Comitatus folyóirat 2019-es duplaszáma ezen gondolatok jegyében mutatja be az eltérő nézőpontot előtérbe helyező kutatások eredményeit, amelyek a Balaton tágabb térségét (is) érintik. A Balaton Fejlesztési Tanács kutatói, szakemberei, valamint a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karának oktatói, kutatói és PhD hallgatói által jegyzett tanulmányok erősíteni kívánják a települési önkormányzatoknak a turizmusfejlesztésen belül megvalósuló azon törekvéseit, amelyek a fenntarthatóság alappillérein (gazdasági, társadalmi, környezeti) nyugszanak.

Lőrincz Katalin és Sulyok Judit
vendégszerkesztők

Tanulmányok

Megéri megszüntetni a „kurtaxát”?

Az idegenforgalmi adó volumene a helyi adók között, a Balaton Régió települései esetén

Tanulmányunkban az idegenforgalmi adó területén rendelkezésre álló adatbázisok alapján próbálunk következtetéseket levonni arra vonatkozóan, hogy a napjainkban újra és újra felröppenő, az idegenforgalmi adó (ifa, korábban üdülőhelyi hozzájárulás, még korábban a szakmai szlengben csak „kurtaxa” – a szerk.) kivezetésére (fokozatos megszüntetésére)vonatkozó hírek, milyen hatásokkal járhatnak az adót kivető településekre.

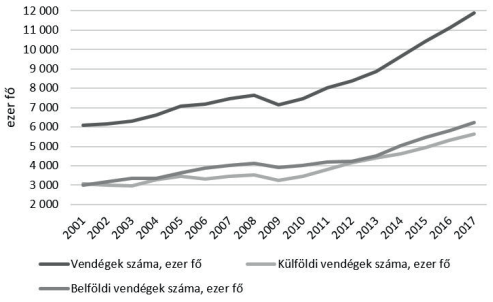
Az online elérhető adatbázist kiegészítve, kérdőíves megkérdezés is történt a Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Karán 2017-ben, az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében. Az adatbázis és a kérdőív eredményei alapján – az önkormányzatok bevételei és a turisták kiadásainak szempontjából – nem feltétlenül tartjuk indokoltnak az ifa kivezetését.

Kulcsszavak: Magyarország, idegenforgalmi adó, turizmus, költségvetés

Az idegenforgalmi adó esetleges megszüntetésének indokai

Az idegenforgalmi adó megszüntetéséről szóló hírek évről-évre napvilágot látnak különböző fórumokon és média felületeken. Legutóbb 2015-ben merült fel annak lehetősége, hogy az idegenforgalmi adó (ifa) eltörlésre kerülhet, azonban ezt a Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) hivatalos közleményben cáfolta. Az NGM nyilatkozott arról is, hogy az idegenforgalmi adó állami kiegészítését sem csökkenti. Ennek pedig igen egyszerűen az a magyarázata, hogy a turizmus a magyar gazdaság egyik húzóágazata és továbbra is kormányzati stratégia az, hogy a turizmus gazdaságban betöltött szerepe jelentős maradjon (WWW.PIACESPROFIT.HU 2015). A turizmus gazdasági szerepe vitathatatlan, a vendégek száma 2001-ről 2015-re 71%-kal növekedett, ezen belül pedig a belföldi vendégek száma nőt erőteljesebben (+82%), de jelentős a külföldi vendégek számának növekedése is (+61%). A vendégek teljes létszámának változását is figyelembe véve, a külföldi vendégek aránya 6%-kal csökkent, míg a belföldi vendégek aránya 6%-kal növekedett *(1. ábra)*.

1. ábra: A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma Magyarországon, 2001 és 2017 között (efő)

Forrás: www.ksh.hu/1 alapján a szerzők saját szerkesztése

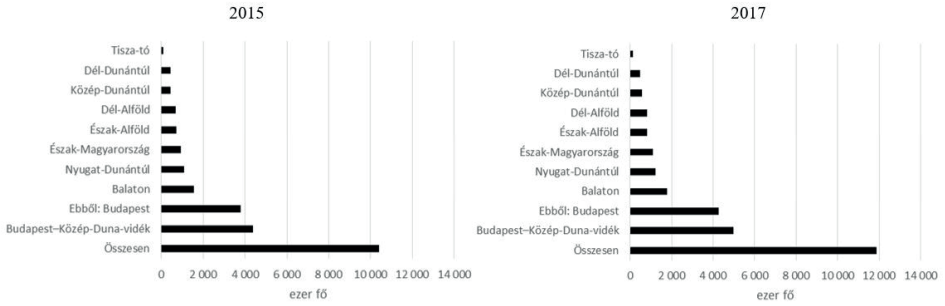
2015-ben tehát az NGM megerősítette a kormányzat azon szándékát, amely a turizmus további támogatását fontos gazdaságpolitikai kérdésnek tekinti. Az ezt követő két évben a vendégek számában további bővülés (+14%) tapasztalható, a belföldi és külföldi vendégek arányának változatlansága mellett. Regionális szempontból a meglátogatott turisztikai régiók vonzerejének sorrendjében változás ugyan nem történt 2015 és 2017 között, azonban Közép-Dunántúl és Dél-Alföld növekedési üteme (126% és 119%) kiemelkedő a többi turisztikai régió közül, de a Balaton régió is 14%-os növekedést ért el a vizsgált időszakban *(2. ábra)*.

Az NGM nyilatkozata arra a felmerült szakmai javaslatra volt reakció, mely szerint az idegenforgalmi adót azért kellene megszüntetni, mert:

– az ifa helyi turizmus fejlesztő szerepe háttérbe szorult és ágazati különadóvá vált, amely
– a turizmusban lévő forrásokat csökkenti (WWW.PIACESPROFIT.HU).

Ezzel szemben a Központi Statisztikai Hivatal, Turizmus Szatellitszámlák, 2014-2015 c. jelentésében a turizmus helyi gazdaságfejlesztő tulajdonsága, a foglalkoztatás bővítésében betöltött szerepe kerül kiemelésre (KSH 2014-2015*)*. A szatellitszámlákkal a turizmus átfogó gazda-

2. ábra: A turisztikai régiók vendégforgalma Magyarországon, 2015-ben és 2017-ben (ezer fő)

Forrás: www.ksh.hu/2 alapján a szerzők saját szerkesztése

sági teljesítménye mérhető. Keresleti oldalon a lakossági utazások és költségek, míg a kínálati oldalon a termelési számlák jelennek meg így meghatározható a szektor hozzájárulásának mértéke a gazdaság illetve a foglalkoztatottság növekedéséhez. 2008 óta a turizmus teljesítménye gyorsabb ütemben – 1,8 %-ponttal – nő a gazdaság teljesítményéhez képest, 2015-ben a nemzetgazdasági bruttó kibocsátás 10%-át közelítette meg.

2017-ben hasonló tendencia jellemzi az ágazatot, ugyanis a fejlődés mértéke ismételten megelőzi a GDP átlagos növekedési ütemét (KSH 2017). A turizmusra jellemző ágazatok összes hozzáadott értékének közvetlen aránya a nemzetgazdasági összes kibocsátáshoz képest 6,4% (WWW.KSH.HU/3). A közvetett hatásokat is figyelembe vevő kimutatások ennél is jobb képet mutatnak, hiszen Magyarország azon országok közé tartozik, amelyek esetében a turizmus 10-16%-os mértékben járul hozzá a nemzetgazdasághoz. Magyarországgal egy csoportban található Ausztria, Azerbajdzsán, Bulgária, Egyesült Királyság, Észtország, Olaszország, Örményország, Szlovénia, Törökország (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG 2017).

A turizmus tehát igen jelentős nemzetgazdasági szektor, amelynek további jelentőségét az adja, hogy nincs több olyan szektor, amely külföldi tőke nélkül is fenntartható lenne és hazai erőforrásokra alapozva is jövedelmezően működne (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG 2017). Mindezeket figyelembe véve nem véletlen, hogy a 2015-ben az ifa megszüntetéséről szóló hírek a szakmai szervezetek egyet nem értését vonta maga után.

2018 szeptemberében azonban újra felmerült az idegenforgalmi adó megszüntetésének a lehetősége. A megszüntetés oka azonban most nem az ifa szerepe, hanem a magyar adórendszer bonyolultságából fakadó adminisztrációs teher lenne. Az idegenforgalmi adó beszedési rendszere ugyanis nagyobb költséget emészt fel, mint amekkora éves bevétel realizálható ebből az adónemből.

Az adórendszer egyszerűsítése azonban nemcsak az idegenforgalmi adót érintené:

Az iparűzési adó és a társasági adó esetén a december 20-án esedékes adóelőleg feltöltés többlet adminisztrációt jelent a vállalkozások számára, ezért ezt is célszerű lenne megszüntetni.

Jelenleg igen bonyolultak a mikro- és kkv-minősítés szabályai, szükséges lenne azokat egyértelműsíteni.

Szintén egyszerűsíteni kellene a transzferárnyilvántartást, a külföldi tulajdonost nem tartalmazó cégcsoporton belüli kkv-tag esetén.

Egyszerűsíteni kellene az ekho törvényt.

Meg kellene szüntetni az ugyanazon katás vállalkozástól számlát befogadó vevőknél az egymillió forint feletti adatszolgáltatási kötelezettséget.

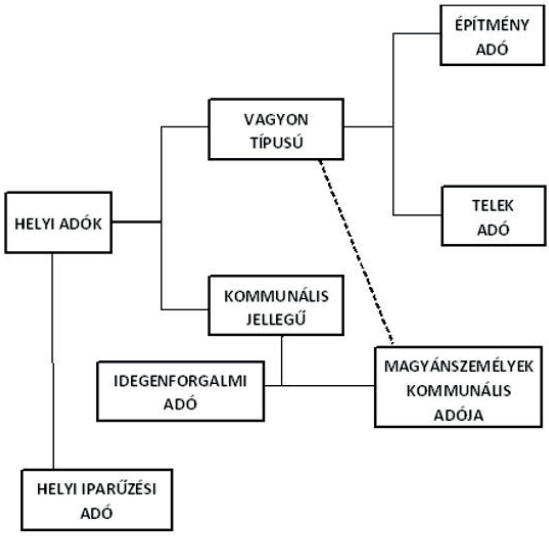
Fontos lenne az áfa alanyi adómentességének értékhatárát 12 millió forintra emelni, amely által csökkenne a katás vállalkozók adminisztrációja (WWW.PORTFOLIO.HU).

Az idegenforgalmi adó szerepe a helyi adórendszerben

Az idegenforgalmi adó beszedésének költségeit becsülni igen nehéz, ezért ebben a tanulmányban nem az ifa bevételeinek és költségeinek viszonyát elemzik a szerzők, hanem annak költségvetésben betöltött nagyságrendi szerepe kerül bemutatásra.

Az 1990. ÉVI, HELYI ADÓKRÓL SZÓLÓ C. TÖRVÉNY (továbbiakban: Htv.) lehetővé teszi az önkormányzatoknak, hogy a törvényben megfogalmazott adókat bevezesse, módosítsa, illetve a bevezetett adót hatályon kívül helyezze. A helyi adót az önkormányzatok saját bevételei közé sorolhatjuk, hiszen az önkormányzatok döntési jogkörrel rendelkeznek a helyi adó mértékének meghatározása tekintetében *(3. ábra)*.

3. ábra: A helyi adók rendszere Magyarországon

Forrás: Dr. HERICH, 2018.

A törvényben meghatározott, és az egyes településeken befolyt idegenforgalmi adó és az ezt kiegészítő állami támogatás felhasználásáról a helyi önkormányzatok döntenek, a helyi területfejlesztési céloknak megfelelően. Az idegenforgalmi adó egy olyan forrás, amely a turizmushoz köthető, viszont a befolyt összegek „visszaforgatása" esetén nehéz eldönteni és egyben nehéz is vizsgálni, hogy ezek az összegek valóban a turizmus fejlesztését szolgálják. Ezen összegek hatását azért is nehéz vizsgálni, mert az önkormányzatnak csak a beszedett adó összegéről kell évente tájékoztatnia a helyi lakosságot, az adóbevétel felhasználásról azonban nem kell beszámolnia. A befolyt adó összege így sok esetben a finanszírozási rések betömésére szolgál, amelyek esetében nem mindig lehet egyértelműen eldönteni, hogy annak mely része szolgálja a helyi turizmus fejlesztését. A közvilágítás modernizálása például nemcsak a helyi lakosok, hanem a turisták biztonságérzetét is növeli. (M. BARNA – PAPP 2017).

Idegenforgalmi adót akkor kell fizetnie a turistának, ha valahol valamely hazai szállodában, szálláshelyen megszáll. Az idegenforgalmi adó nem része a szobaárnak, azon felül kell feltüntetni. Mint a legtöbb adónem esetén, ezen adónemhez is tartozik mentesség. Nem kell adót fizetnie többek között:

A 18 évnél fiatalabb személynek.

Annak a személynek, aki fekvőbeteg szakellátásban részesül, vagy szociális intézményben él.

Azoknak a közép-, és felsőfokú oktatási intézmény tanulóknak, akik szakképzés keretein belül töltenek az önkormányzat illetékességi területén legalább egy vendégéjszakát.

Az üdülő tulajdonosának, vagy a használati joggal rendelkezőnek és hozzátartozóinak.

A hitéleti tevékenységben részvevő személynek, ha egyházi jogi személy tulajdonában levő épületben száll meg *(*1990. ÉVI C TÖRVÉNY, A HELYI ADÓKRÓL*)*.

Az ifa maximuma két oldalról állapítható meg:

Személyenként és vendégéjszakánként 300 Ft (2004-ben), amelyet 2005-től, a 2003-as évre vonatkozóan közzétett fogyasztói árszínvonal-változással, 2006. évtől pedig a 2003. évre és az adóévet megelőző második évig eltelt évek fogyasztói árszínvonal változásai szorzatával növelt összegére (a felső határ és a felső határ növelt összege együtt: adómaximum) *(1. táblázat)*.

A megkezdett vendégéjszakára fizetendő szállásdíj ellenérték – azaz az adóalap – maximum 4%-a (1990. ÉVI C TÖRVÉNY, A HELYI ADÓKRÓL).

1. táblázat: Az idegenforgalmi adó maximuma Magyarországon, 2003 és 2018 között

Év	Adómaximum (Ft)	Éves infláció	Összesített infláció
2003		104,7	
2004	300	106,8	
2005	314	103,6	104,70
2006	335	103,9	111,82
2007	348	108,0	115,85
2008	361	106,1	120,36
2009	390	104,2	129,99
2010	414	104,9	137,92
2011	431	103,9	143,71
2012	452	105,7	150,76
2013	470	101,7	156,64
2014	497	99,8	165,56
2015	505	99,9	168,38
2016	504	100,4	168,04
2017	504	102,4	167,87
2018	506		168,55

Forrás: jogszabalykereso.hu

Általában jellemző, hogy a turisztikailag kedvelt települések esetében jóval magasabb az idegenforgalmi adó összege. Ez különösen jellemző a Balaton térségére, ahol több település esetén is a vendégéjszakánként kivetett összeg 2018-ban, eléri az 500 Ft-ot (Tapolca, Tihany) (WWW.JOGSZABÁLYKERESŐ.HU).

Az idegenforgalmi adó beszedése azért is fontos a településeknek, mert ez az adónem támogatási eszközként is funkcionál. Tehát azok az önkormányzatok, amelyek idegenforgalmi adót vetnek ki és szednek be, benyújthatják támogatási igényüket differenciált kiegészítésre – egyéb feltételek teljesülése mellett – a Nemzetgazdasági Minisztériumhoz. Az idegenfogalmi adó differenciált kiegészítése azt jelenti, hogy 1 Ft-nyi ifa bevételre 1 Ft-nyi differenciált támogatás jut.

Ezek alapján érdemes megvizsgálni, hogy az egyes települések esetén mekkora szerepe van az idegenforgalmi adónak a helyi adók rendszerében. A Balaton Régió 180 települése között 3 olyan település van, ahol a helyi adók közel fele az idegenforgalmi adóból származik *(2. táblázat)*.

2. táblázat: Az idegenforgalmi adó aránya a helyi adókon belül, a Balaton Régióban 2015.

Idegenforgalmi adó a helyi adók %-ában	Települések száma
5% alatt	135
5,0-9,9%	12
10,0-14,9%	12
15,0-19,9%	5
20,0-24,9%	6
25,0-29,9%	4
30,0-34,9%	1
35,0-39,9%	1
40,0-44,9%	0
45,0-49,9%	3
Összesen	179

Forrás: www.teir.hu alapján a szerzők saját számítása

A *2. táblázat* tehát azt mutatja meg, hogy az idegenforgalmi adó és a helyi adók volumenétől eltekintve, az adott település az összes helyi adó hány százalékát biztosítja az idegenforgalmi adóból. Az adatok alapján megállapítható, hogy az idegenforgalmi adó bevétel a Balaton Régióban, a helyi adók, átlagosan 4,7 %-át teszi. Ugyanakkor a települések 75%-ánál az ifa bevétel, az összes helyi adó bevétel 5%-át sem teszi ki. A *3. táblázatban* ezen települések további felbontása található.

3. táblázat: Az 5%-nál kisebb idegenforgalmi adó aránnyal rendelkező települések száma a Balaton Régióban, 2015.

Idegenforgalmi adó a helyi adók %-ában	Települések száma
1% alatt	108
1,0-1,9%	11
2,0-2,9%	8
3,0-3,9%	4
4,0-5,0%	4
Összesen	135

Forrás: www.teir.hu alapján a szerzők saját számítása

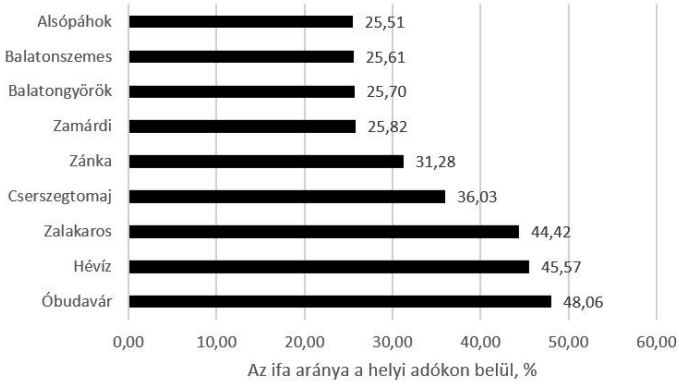
108 település esetén az ifa megoszlása 1% alatti, az alapadatok pedig arra is felhívják a figyelmet, hogy ebből a 108 településből 83 esetében egyáltalán nincs idegenforgalmi adó bevétel, mert az önkormányzat nem vetett ki idegenforgalmi adót a településen. Ennek több oka is lehet:

A talán legfontosabb, hogy a települési önkormányzat nem akarja ezzel az adónemmel is terhelni a lakosságot. Ilyen település például Sárbogárd, amely kizárólag a helyi iparűzési adót veti ki (FEOL.HU).

A másik ok, hogy a szállásadók többsége az idegenforgalmi adót továbbterheli a turistákra. Ezért egy olyan település, ahol kevesebb a vendégforgalom és a vendégéjszakák száma, a kivetett idegenforgalmi adó – különösen, ha annak magasabb a mértéke az átlagosnál – a turisták egy részét elveszítheti.

A *2. táblázatban* látható az is, hogy 9 település a helyi adónak legalább a negyedét az idegenforgalmi adóból szedi be. Ezen települések idegenforgalmi adó bevételének nagysága eléri a többi, 170 település idegenforgalmi adó bevételének 75%-át, az összes idegenforgalmi adónak pedig a 43%-át teszi ki. Ebből következően, ezen települések esetén az idegenforgalmi adó megszüntetése jelentős

4. ábra: A 25%-nál magasabb idegenforgalmi adó aránnyal rendelkező települések a Balaton Régióban, 2015.

Forrás: www.teir.hu alapján a szerzők saját számítása

bevétel kiesést okozna. A *4.* ábrán a 25%-nál magasabb idegenforgalmi adó aránnyal rendelkező települések kerültek bemutatásra.

Ebben a településlistában nem feltétlenül a TOP 10 ifa befizetők szerepelnek. A *4. táblázatban* látszik, hogy 5 település tekintetében – eltérő sorrendben – közös a két lista:

4. táblázat: A legtöbb idegenforgalmi adót beszedő és a helyi adókon belül a legnagyobb ifa aránnyal rendelkező települések sorrendje, a Balaton Régióban, 2015.

Sorrend	A legtöbb idegenforgalmi adót beszedő települési önkormányzat listája	A helyi adókon belül a legnagyobb ifa aránnyal rendelkező települések listája
1.	Hévíz	Óbudavár
2.	Siófok	Hévíz
3.	Balatonfüred	Zalakaros
4.	Zalakaros	Cserszegtomaj
5.	Zamárdi	Zánka
6.	Balatonlelle	Zamárdi
7.	Cserszegtomaj	Balatongyörök
8.	Keszthely	Balatonszemes
9.	Balatonszemes	Alsópáhok
10.	Balatonföldvár	Paloznak1

Forrás: www.teir.hu alapján a szerzők saját számítása

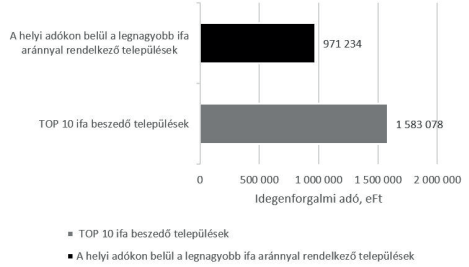
A két lista eltérése miatt jelentős különbség van a települések által beszedett összes idegenforgalmi adó tekintetében, ugyanis a legnagyobb ifa arányú települések által beszedett idegenforgalmi adó volumen csak 61%-át teszi ki a TOP10 ifa befizető települések idegenfogalmi adó összértékének (5. ábra).

Érdemes megvizsgálni, hogy azok a települések, amelyeknél kiemelkedő fontosságú az idegenforgalmi adó szerepe a helyi adók rendszerében, még milyen helyi adókat vetnek ki és mekkora a kivetett ifa mértéke. Az ifa mértékét Óbudavár kivételével mindegyik település magasan tartja *(5. táblázat).*

A települések helyi adórendszere esetén megállapítható, hogy az ifa mértékét Óbudavár kivételével mindegyik település magasan tartja. Az idegen forgalmi adót hat település a helyi adó törvény bevezetését (1991) követően, két éven belül kivetette, de látjuk, hogy van olyan település, amely csak 2013 óta szedi be ezt az adónemet (Óbudavár). A magánszemélyek kommunális adóját és a telekadót 4 településen nem vetik ki az önkormányzatok a települési adó pedig csak egy önkormányzat helyi adó rendszerében található meg.

Az idegenforgalmi adóhoz kapcsolódó adatok értelmezése során azonban óvatossággal kell eljárni, ugyanis becslések szerint a láthatatlan vendégéjszakák aránya csaknem 25%, ami azt is jelenti egyúttal, hogy ezen vendégéjszakák után idegenforgalmi adó sem kerül bevallásra (WWW.

5. ábra: A TOP10 ifa befizető és a helyi adókon belül a legnagyobb ifa aránnyal rendelkező települések által beszedett idegenforgalmi adó volumene (eFt), 2015.

Forrás: www.teir.hu alapján a szerzők saját számítása

5. táblázat: A TOP 10 településen bevezetett helyi adók típusai, az ifa bevezetésének éve és mértéke 2018-ban

Település	Bevezetett helyi adók	Ifa bevezetésének éve	Ifa mértéke 2018 (Ft)
Óbudavár	Építményadó, Idegenforgalmi adó Magánszemély kommunális adója Telekadó	2013.	330
Hévíz	Építményadó, Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó	1991.	500
Zalakaros	Építményadó, Helyi iparűzés adó (ideiglenes jelleg), Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Idegenforgalmi adó Magánszemély kommunális adója	2001.	450
Cserszegtomaj	Építményadó, Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó, Telekadó	1991.	400
Zánka	Építményadó, Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó, Magánszemély kommunális adója	1992.	400
Zamárdi	Építményadó, Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Idegenforgalmi adó Telekadó	1991.	500
Balatongyörök	Építményadó, Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó, Telekadó, Települési adó	1991.	400
Balatonszemes	Építményadó Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó Magánszemély kommunális adója Telekadó	2001.	450
Alsópáhok	Építményadó Helyi iparűzési adó (állandó jelleg) Helyi iparűzési adó (ideiglenes jelleg) Idegenforgalmi adó Magánszemély kommunális adója	1992.	380

Magyar Államkincstár, 2018. alapján a szerzők saját szerkesztése

TURIZMUS.COM). A nem bevallott idegenforgalmi adó után pedig differenciált támogatás sem igényelhető, tehát az idegen forgalmi adó ezen része tulajdonképpen „duplán" kieső önkormányzati bevételnek számít. A kieső bevétel részt az önkormányzatok más módon kénytelen beszedni, pl. egy korábban még ingyenes szolgáltatás fizetőssé válik, vagy egy újabb települési adó kerül bevezetésre. Az adó kiesének a nem megfelelő ellenőrzési rendszer az oka, ami alapján feltételezhetjük, hogy ennek a rendszernek valóban drága a fenntartása.

Az idegenforgalmi adóval kapcsolatban azért azt nem szabad elfelejtenünk, hogy a szálláshelyek mellett a turisták érintettek a leginkább az adó megfizetése révén. A Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Karán 2017-ben készült egy kérdőíves felmérés (n=600) az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek" című projekt keretében. A kérdőív célja a Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása volt, amely keretében a kérdőív kitöltésében résztvevők az idegenforgalmi adóval kapcsolatosan feltett, alábbi három kérdésre is válaszolhattak:

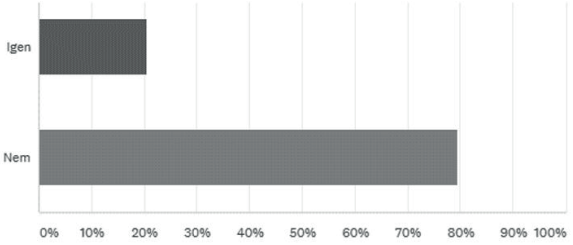
Belföldi utazásai során befolyásolja-e választását az idegenforgalmi adó (IFA) mértéke? (n=597)

Amennyiben igen, mekkora az Ön által elfogadhatónak tartott idegenforgalmi adó mértéke belföldi utazás esetén? (n=217)

Tudja-e, hogy mi történik az Ön által befizetett idegenforgalmi adóval? (n=592)

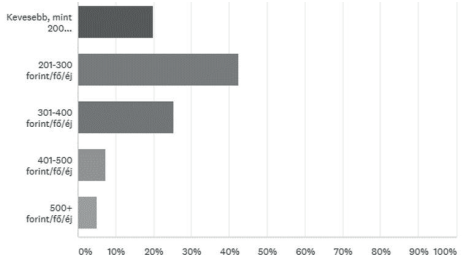
A válaszadók többsége utazásai során nem tartja fontos tényezőnek az idegenforgalmi adó nagyságát. Valószínűleg azt az ár részének tekintik és belekalkulálják az utazás költségeibe *(6. ábra).*

6. ábra: Az idegenforgalmi adó befolyásoló szerepe az utazások tervezésekor (n=597)

Forrás: A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása kérdőív eredményei alapján a szerzők saját szerkesztése

7. ábra: Az idegenforgalmi adó, a turisták által elfogadhatónak tartott legmagasabb összege (n=217)

*Forrás: A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása k*érdőív *eredményei alapján a szerzők saját szerkesztése*

A válaszadók 21%-át befolyásolja utazásuk megtervezésekor az idegenforgalmi adó mértéke. A legtöbben, a maximum 300 Ft idegenforgalmi adó mértéket tartják elfogadhatónak vendégéjszakánként, amely felsőhatárt az *5. táblázatban* kiemelt települések mind átlépik. A megkérdezettek 12%-a azonban, még a 400 Ft/éj feletti összeget is kifizethetőnek ítéli *(7. ábra)*.

A kérdés csak az, hogy a megkérdezettek ezen véleménye befolyásolja-e az utazás tervezését annyira, hogy az idegenforgalmi adó mértéke miatt más helyszínt választanak a pihenéshez. Az idegenforgalmi adó felhasználásával kapcsolatban, kevés információkkal rendelkeznek a válaszadók. A harmadik kérdésre a megkérdezettek 74%-a (436 fő) válaszolta azt, hogy nem tudja, hogy mi történik az idegenforgalmi adóval, a befizetést követően. Ebből az arányból még nem következik az, hogy a válaszadók maradék 26%-a pontosan tisztában van az idegenforgalmi adó „útjával" illetve annak visszaforgatásával. Emiatt az idegenforgalmi adó felhasználásának ismeretét kutatásunk következő időszakában szeretnénk feltérképezni.

Összefoglalás

Az idegenforgalmi adó megszüntetése **egyértelmű forráskiesést jelentene** a települések számára, amely kiesés még nagyobb mértékű abban a tekintetben, hogy az állam differenciált kiegészítés formájában támogatja a turizmus ágazatot. Az tény, hogy nagyon sok – a Balaton Régió esetén 83 – település nem vet ki idegenforgalmi adót, tehát ezen települések esetén az idegenforgalmi adó kivezetése az önkormányzat költségvetését nem befolyásolja. Azok a települések, ahol az idegenforgalmi adó mértéke viszonylag magas és az idegenforgalmi adó nagy (20-25%-nál nagyobb) arányt képvisel a helyi adók rendszerében, nagy bevételtől esnének el. (Ez akkor is nagy veszteséget jelent, ha az idegenforgalmi adó egy része „rejtve" marad, és nem folyik be az önkormányzathoz.) **A kieső bevételtömeget más útonmódon, de pótolniuk kell:** településadó bevezetésével vagy egy korábban ingyenes szolgáltatás fizetőssé tételével (pl. szemétszállítás díja) stb.

Az idegenforgalmi adó nagysága úgy tűnik, hogy befolyásoló szereppel is rendelkezik az utazások tervezésénél, így az adó kivezetése a turisták egy rétegénél „szabadabb" tervezést vonna maga után. A kérdőíves felmérés eredményei viszont arra is rámutattak, hogy **a turisták több mint háromnegyedét nem befolyásolja utazásaiban az ifa nagysága**. Figyelembe véve azt, hogy a települések a differenciált támogatást, településük társadalmi-gazdasági fejlesztésébe forgatja be, amely a legtöbb esetben a turisztikai attrakciók fejlesztését is magában foglalja. Mindez végső soron a vendégszám és vendégéjszakák növekedéséhez vezethet.

Az, hogy állami szinten mekkora költséget jelent az idegenforgalmi adó beszedése, sajnos vizsgálni nem tudjuk. A települések esetében halmozott bevétel kiesést jelent, még akkor is, ha az ifa egy része nem folyik be az önkormányzatokhoz, tehát számukra fontos ennek az adónemnek a megmaradása a helyi adók rendszerében. A turisták szempontjából a vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy többségük utazási szokásait nem befolyásolja az ifa.

A kutatási eredmények további kérdéseket vetnek fel, amelyekre a szerzők a korábban említett kérdőíves vizsgálat eredményeinek további feldolgozásával keresik a választ.

M. BARNA KATALIN[1] – ROCHLITZNÉ SAJBEN ÁGNES[2] – MOLNÁR TAMÁS[3]

Irodalomjegyzék

Herich György: Adótan. Penta Unió (2018)

M. Barna Katalin – Papp Zsófia : Az idegenforgalmi adó volumenének és felhasználásának területi különbségei, 2000–2013 = Területi Statisztika 57 (2017) (2. sz) 224–243 DOI: 10.15196/TS570206

Törvények, rendeletek, beszámolók

Helyi adók: idegenforgalmi adó 2018: https://www.jogszabalykereso.hu/cikkek/2015/06/10/helyi-adok-idegenforgalmi-ado-fogalma-bevallasa-merteke

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2017

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Turizmus-szatellitszámlák, 2014-2015

1990 évi C. törvény a helyi adókról: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000100.TV

Magyar Turisztikai Ügynökség: Turizmus Magyarországon, Helyzetelemzés (2017)

Internetes források

feol.hu:https://www.feol.hu/gazdasag/helyi-gazdasag/fejer-megye-adozas-iparuzesi-ado-foldado-korkep-2095277/

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatási Adatbázis

www.ksh.hu/1 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oga002.html

www.ksh.hu/2 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oga018.html

www.ksh.hu/3 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oge001.html

Magyar Államkincstár (2018): https://hakka.allamkincstar.gov.hu/

Piacesprofit.hu : https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/piac/megsem-bantjak-az-idegenforgalmi-adot/

Portfolio.hu: https://www.portfolio.hu/gazdasag/adozas/eltorolnek-az-idegenforgalmi-adot.296692.html

Teir.hu: https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=tdm_nd&rq_proc=main

TURIZMUS.COM: https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/a-telepulesek-fele-nem-ellenorzi-az-idegenforgalmi-adot-bevallokat-1138968

A szerzők és elérhetőségük

(1) egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti Tanszék; e-mail: barna.katalin@gtk.uni-pannon.hu

(2) mesteroktató, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti Tanszék; e-mail: sajben.agnes@gtk.uni-pannon.hu

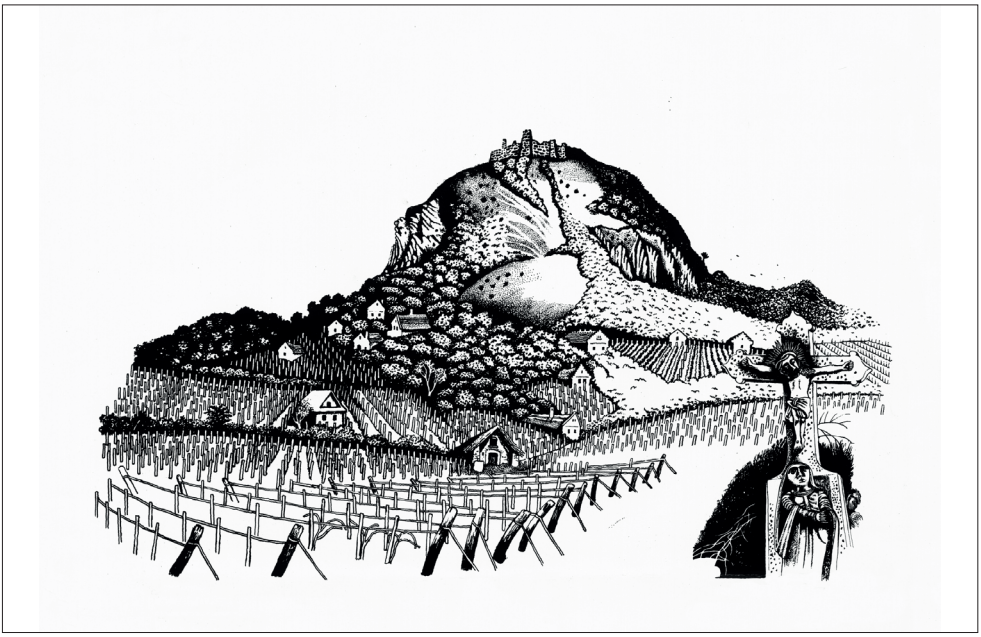
(3) egyetemi tanár, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Vállalatgazdaságtan Intézeti Tanszék; e-mail: molnar.tamas@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

Jegyzetek

1. Paloznak esetén az ifa aránya nem éri el a 25%-ot az összes helyi adón belül (24%), ezért nem került korábban említésre. A település, a 4. táblázatba csak az egységes szemléltetés érdekében került be.

Idegenforgalmi adó a fürdővárosainkban

A magyar települések idegenforgalmi bevételeinek alakulása hét magyar fürdőváros példáján

A helyi önkormányzati adónemek közül, ha ki kellene emelni egyet, amellyel valószínűleg a legtöbben találkozhattak, az az idegenforgalmi adó. A turizmus Magyarország nagy részén meghatározó iparág, rengeteg település van, amelynek gazdaságát és gazdálkodását az idegenforgalom határozza meg. Jelen tanulmány az idegenforgalmi adóbevételek megoszlását vizsgálja, valamint hét turisztikai szempontból kiemelkedő fürdőváros adóbevételeinek alakulását.

A helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény (továbbiakban: Htv.) rendelkezik az önkormányzatok által kivethető helyi adónemekről, amelyeken belül a kommunális jellegű adók közé tartozik a tartózkodás után fizetendő idegenforgalmi adó. Adókötelezettség terhel minden magánszemélyt, aki az adott településeken legalább egy vendégéjszakát eltölt. (Htv. 30. § (1) a) pont). A vendégektől az adót a szállásadók kötelesek beszedni, majd az önkormányzati adóhatóságok felé bevallani és megfizetni.

Európa legtöbb országában létezik ez az adónem, hasonló paraméterekkel, mint a hazai szabályozásban, jellemzően a településeken eltöltött vendégéjszakák vagy a megfizetett szállásdíj után vetik ki Európa más államaiban is az idegenforgalmi adót.

Idegenforgalmi adó alakulása és jelentősége Magyarországon

Az adónemből Magyarországon 11,7 milliárd forint bevétel folyt be a helyi önkormányzatokhoz 2016-ban (TEIR, 2019). Ez az összeg a több mint 600 milliárd forint helyi iparűzési adóbevételhez viszonyítva csekélynek tűnik, ám az erős turisztikai profillal rendelkező települések költségvetésében a legtöbb esetben kiemelt jelentősége van az idegenforgalmi adóbevételeknek. Nem megfeledkezve az ahhoz kapcsolódó központi költségvetésből biztosított támogatásról sem, hiszen az önkormányzatok 2019-ben is számolhatnak minden idegenforgalmi adóforint után 1,00 forint üdülőhelyi feladatokra nyújtott támogatással, amelynek tényleges összege az iparűzési adóerőképesség függvényében csökkenhet, de a települések többségében még így is fontos önkormányzati bevételi forrás (Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről szóló 2018. évi L. törvény 2. melléklet I. 1. e) pontja alapján).

Az adónem jelentőségét mutatja, hogy több településen is az önkormányzati közhatalmi bevételek több mint felét tette ki 2016-ban az idegenforgalmi adóbevétel (például Cserkeszőlő, Aggtelek, Hegykő). 2018-ban a 3154 magyarországi település közül 847, 2019-ben 866 önkormányzat vetett ki tartózkodási idő (vendégéjszakák száma) után idegenforgalmi adót. Szállásdíj után mindössze 13 település alkalmazza ezt az adónemet, 11 fővárosi kerület (4%-os adómértékkel) mellett Göd város (Pest megye, 4%-os adómértékkel) és Kutas község (Somogy megye, 3%-os adómértékkel) (MÁK, 2019).

A legtöbb idegenforgalmi adóbevétel a fővárost leszámítva a Dunántúlon keletkezik (*1. táblázat*). A nyugati országrész dominanciája azonban nem csupán a Balaton, mint kiemelt turisztikai célpont vonzerejének tudható be, hiszen a Nyugat-dunántúli régió települései szedték be messzemenően a legtöbb idegenforgalmi adót, ezen belül is a nyugat-dunántúli városok realizáltak kiemelkedően magas összegű adót.

1. táblázat: **Tartózkodási idő után beszedett idegenforgalmi adó megoszlása régiók és települési jogállások szerint 2016-ban (adatok ezer Ft-ban)**

	község	megyei jogú város	megye-székhely	nagy-község	város	összesen
Dél-Alföld	9615	2979	231687	17501	324719	586501
Dél-Dunántúl	240721	0	86942	33783	879735	1241181
Észak-Alföld	126172	0	202015	555	532295	861036
Észak-Magyarország	299385	0	360748	21711	175296	857140
Közép-Dunántúl	300822	8787	108147	27017	771731	1216504
Nyugat-Dunántúl	262075	169421	176804	80461	1363690	2052450
Pest megye1	62225	2281	-	15184	190995	270685
Budapest	-	-	4590343	-	-	4590343

Forrás: TEIR adatbázisa (2019) alapján saját számítások

2. táblázat: A magyar régiók néhány turisztikai mutatószáma

Régió	Kereskedelmi szállás-helyek kapacitása, 2017 (férőhely)	Kereskedelmi szálláshe-lyek vendégforgalma, 2017 (ezer éj)	Ebből külföl-di (ezer éj)	Vendéglátó-helyek száma, 2017	Fürdők száma2, 2016	Fürdők látogató-forgalma, 2016 (ezer fő)
Dél-Alföld	31752	1913	456 (24%)	6348	59	5456
Dél-Dunántúl	65573	2800	645 (23%)	5584	81	3764
Észak-Alföld	39496	2381	707 (30%)	6197	81	6396
Észak-Magyar-ország	39883	2641	462 (17%)	5600	65	3978
Közép-Dunántúl	53966	3158	928 (29%)	6039	72	3170
Nyugat-Dunántúl	54196	5612	2560 (46%)	5763	82	7722
Pest megye	14340	1190	337 (28%)	5102	52	2586
Budapest	52479	10072	8847 (88%)	11107	72	8023

Forrás: KSH (2018) és KSH Területi statisztikai adatbázisa (2019) alapján saját számítások

Ugyanezen megállapításokat alátámasztják különböző turisztikai mutatószámok, melyek jól szemléltetik az egyes régiók idegenforgalmi jelentőségét (*2. táblázat*). A magyarországi régiók közti eltérések a szálláshelyek befogadóképességében és vendégforgalmában, valamint a vendéglátóhelyek számában is egyértelműen megmutatkozik. A Nyugat-Dunántúlon a vendégéjszakák közel felét külföldi vendégek töltik el, ami az ország más területeihez viszonyítva rendkívül magas arány, egyedül a fővárosban meghatározó még ennél is nagyobb mértékben a külföldi vendégforgalom.

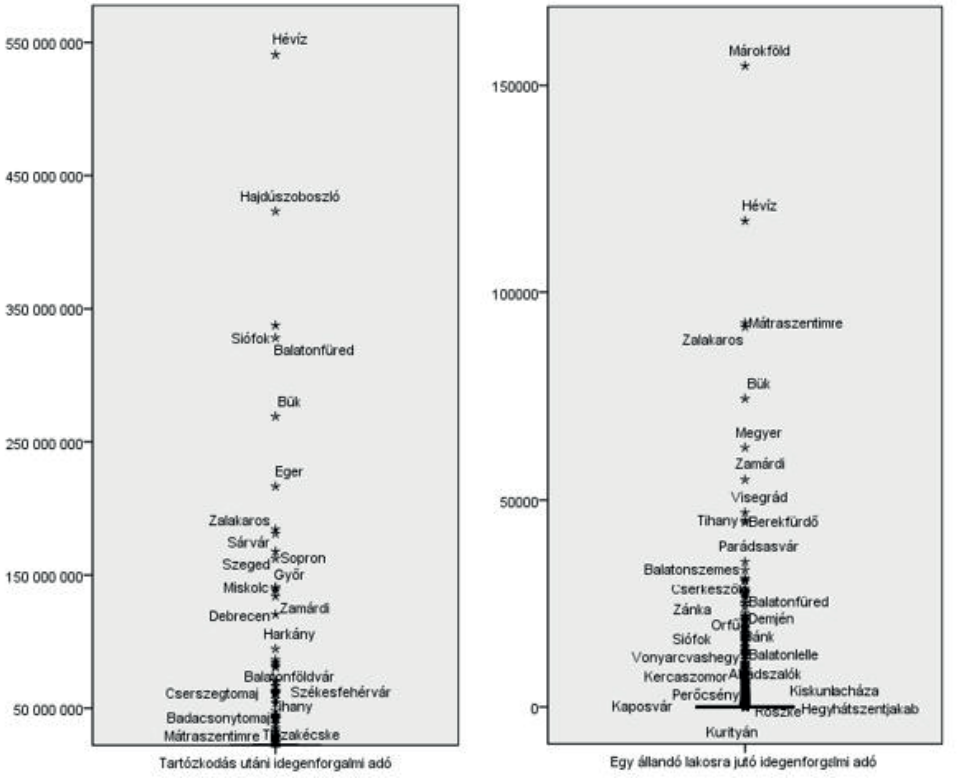
A turisztikailag frekventált területeken fekvő településeken rendszerint magasabb az adómérték és maga az adóbevétel is. Magyarországon a fürdővárosok népszerű turista célpontok, így az előzőek mellett a régiókban megtalálható fürdők látogatóforgalma alapján is kimutathatók különbségek az országrészek között, azonban a legkedveltebb termálfürdők húzóereje is egyértelműen feltárható: Nyugat-Dunántúlon helyez-

kedik el Hévíz, Bük, Sárvár és Zalakaros is, míg az Észak-Alföldön Hajdúszoboszló. Ennek alátámasztásaként szolgál a magyar településeket az idegenforgalmi adóbevételük, valamint az egy állandó lakosra jutó idegenforgalmi adóbevételük nagysága szerinti rangsorolás (*1. ábra*). Box diagram segítségével szemléletesen feltárhatók a kiugróan magas idegenforgalmi adóbevételű települések. Az eredmények torzulásának elkerülése érdekében az elemzésből a főváros, mint extrém kiugró adat, kihagyásra került. Az egy főre vetítés alapjául a települések állandó lakosságszámát egyrészt az iparűzési adóerőképesség számításakor alkalmazott módszerhez igazodva választottam, másrészt azért, mert a települések méretéhez/lakosságához viszonyítva is jelentős eltérések tapasztalhatók az adóbevételek tekintetében. A fürdővárosaink ebből a nézőpontból is kiemelkedőek, különösen a dunántúli kisvárosok: Hévíz, Zalakaros és Bük. Mindezek alapján a fürdők száma és látogatóforgalma is meghatározó szempont a régiók turisztikai teljesítményének összehasonlításában.

Idegenforgalmi adó a hét leglátogatottabb fürdővárosunkban

A Központi Statisztikai Hivatal 2018-ban kiadott turizmusról szóló jelentésében (KSH, 2018) rangsorolja a településeket a közigazgatási területükön eltöltött vendégéjszakák száma alapján. Kiemelkedő a TOP10, legnagyobb vendégforgalommal bíró termálfürdővárosok idegenforgalma, a kereskedelmi szálláshelyeken mind a belföldi, mind a külföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák száma szerint (*3. táblázat*). Hét telepü-

1. **ábra: Az összes és az egy állandó lakosra jutó idegenforgalmi adóbevételek szóródása és a kiugró értékű települések a főváros nélkül 2016-ban (adatok Ft-ban)**

Forrás: TEIR (2019) alapján saját szerkesztés

3. táblázat: **Legnépszerűbb termálfürdős települések 2017-ben a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma alapján**

Teljes vendégforgalom alapján			Belföldi vendégforgalom alapján			Külföldi vendégforgalom alapján		
1.	Hévíz	1130157	1.	Hajdúszoboszló	628109	1.	Hévíz	697162
2.	Hajdúszoboszló	976478	2.	Hévíz	432995	2.	Bük	452269
3.	Bük	741518	3.	Zalakaros	419941	3.	Hajdúszoboszló	348369
4.	Zalakaros	553678	4.	Gyula	333352	4.	Sárvár	291162
5.	Sárvár	484142	5.	Bük	289249	5.	Zalakaros	133737
6.	Gyula	380358	6.	Visegrád	225012	6.	Mosonmagyaróvár	86219
7.	Visegrád	255282	7.	Sárvár	192980	7.	Hegykő	81572
8.	Egerszalók	201266	8.	Egerszalók	180454	8.	Harkány	55504
9.	Harkány	183888	9.	Cserkeszőlő	135509	9.	Lenti	49317
10.	Cserkeszőlő	148615	10.	Harkány	128384	10.	Gyula	47006

Forrás: termalonline.hu (2018)

lés büszkélkedhet kimagasló belföldi és külföldi vendégforgalommal egyidejűleg: Hévíz, Hajdúszoboszló, Bük, Zalakaros, Sárvár, Gyula és Harkány, így ezek a települések képezik a további elemzés tárgyát.

Idegenforgalmi adómérték

Az idegenforgalmi adónak Htv-ben szabályozott adóalapja és a vendégéjszakánkénti 300 forintban, illetve a szállásdíj 4 százalékában megállapított felső adómérték-határa 1996 óta változatlan (Htv. 32. §, 33. §). A települések bevételeiket közvetlenül az adómérték emelésével tudják növelni. A tartózkodási idő után maximálisan kivethető helyi adómértéket a Htv. 6. §-ának c) pontja alapján ugyanezen törvény 33. § a) pontjában meghatározott 300 forint felső adómértékhatár valorizálva, a mindenkori, KSH által közölt fogyasztói árszínvonal változással korrigálva állapítható meg. A kivethető legmagasabb idegenforgalmi adómérték már 2015-ben túllépte az 500 forintot, jelenleg 2019-ben pedig 517,7 forint. A hét fürdőváros többségében

4. táblázat: A településeken kivetett idegenforgalmi adó mértékének alakulása 2013-tól (Ft/fő/éj)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bük	410	410	410	410	500	500	500
Gyula	380	380	380	450	450	450	450
Hajdúszoboszló	450	450	450	450	500	500	500
Harkány	430	430	430	430	430	500	500
Hévíz	450	450	450	500	500	500	515
Sárvár	400	410	420	460	500	500	500
Zalakaros	415	420	420	450	500	500	500
legmagasabb kivethető adó	469,9	496,6	505,1	504,1	503,6	505,6	517,7
országos átlag	253,7	266,7	261,2	268,0	272,8	277,5	280,8

Forrás: TEIR (2019) és MÁK (2019) alapján saját szerkesztés

500 forintos adómértéket alkalmaznak 2018-tól, egyedül Gyulán marad ezen érték alatt, illetve 2019-től Hévízen 515 forintot kell fizetni vendégéjszakánként (*4. táblázat*). Magyarországon Hévíz mellett csak Balatonalmádiban vetették ki a legmagasabb, 515 forintos idegenforgalmi adómértéket, rajtuk kívül ugyancsak csupán két településen találkozhatunk 500 forint feletti adóval: a Tolna megyei Újiregben és Balatonfüreden vezettek be 505 forintos tartózkodási idő utáni idegenforgalmi adót.

Az adóbevételek alakulása

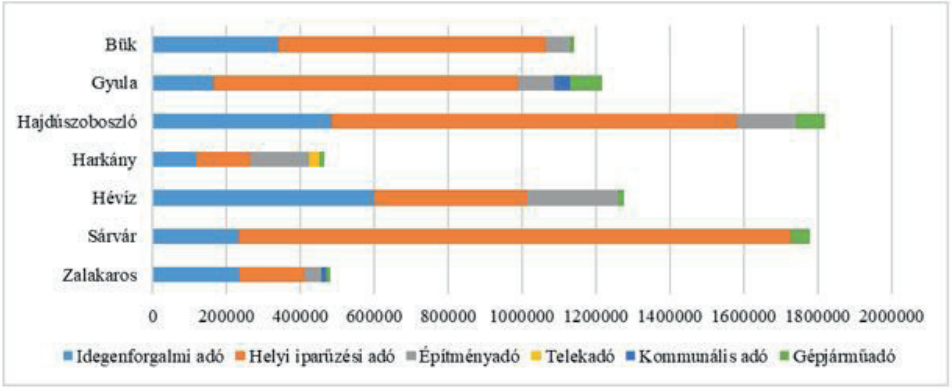
Fürdővárosaink többségében (a vizsgált városok esetében csak Hévíz és Zalakaros kivételével), hasonlóan a többi magyar településhez, az iparűzési adó dominál a helyi adóbevételek között, a vállalkozások számának és árbevételének nagyságához igazodva *(2. ábra)*. A lakosságszámot és a vállalkozások számát figyelembe véve az idegenforgalmi adóbevételek jelentősége az önkormányzati költségvetésekben változó.

Az iparűzési és építményadóból befolyó bevételek elsősorban nem csak a vállalkozások számától függ, hanem azok árbevételétől és tevékenységük jellegétől, hiszen sok kisebb település esetében az adóbevételek számottevő részét egy-egy ipari vállalat befizetései teszik ki. Az iparűzési adó szerepe az elemzett hét település közül Hévízen és Zalakaroson kevésbé erőteljes, az idegenforgalmi bevételek meghaladják a vállalkozásokat terhelő iparűzési adóbevételeket.

A lakosságszám alapján jókora eltérések mutathatók ki a fürdővárosok között (*5. táblázat*). A vizsgált települések közül Zalakaros a legkisebb, ám az egy főre vetített adóbevételét tekintve a második legnagyobb idegenforgalmi adót produkálta. Őt követi Bük, ahol szintén alacsony a lakosságszám. A legnagyobb város Gyula, melynek egy főre eső idegenforgalmi adóbevétele elenyésző, helyi adóbevételeit összességében pedig messze megelőzi Sárvár és Hajdúszoboszló is, idegenforgalmi és iparűzési adó tekintetében egyaránt.

Az idegenforgalmi adóbevételek meghatározó hányadát a legtöbb idegenforgalmi városban jellemzően a szállodák befizetései teszik ki, különösen a fürdővárosokban. Bükön például az adóköteles vendégéjszakák legnagyobb hányada a város 7 szállodájában keletkezik (szinte minden évben kb. 70%), a többi vendégéjszakát körülbelül fele-fele arányban a panziókban és kempingekben (15%), valamint magánszállásokon (15%) töltik el a vendégek. Hévízen közel háromszor ennyi szálloda működik, Hajdúszoboszlón pedig majdnem negyven. A kereskedelmi szálláshelyek közül a négy- és háromcsillagos szállodák a legnépszerűbbek 2016-os vendégforgalmi adatok alapján (Köbli, 2018), az egyéb szálláshelyek

2. **ábra***:* **A települések helyi adóból és gépjárműadóból származó bevételeinek megoszlása 2017-ben (ezer Ft)**

Forrás: Bük, Hajdúszoboszló, Harkány, Hévíz, Gyula, Sárvár és Zalakaros Város Önkormányzata Képviselő-testületeinek zárszámadási rendeletei (2014-2018) alapján saját szerkesztés

(üdülők, kempingek) vendégforgalma Hajdúszoboszlón, Gyulán és Bükön a legerőteljesebb.

5. táblázat: A települések lakosságszáma és az egy állandó lakosra jutó idegenforgalmi adóbevétel 2016-ban

	Lakosság (fő)	Egy lakosra jutó idegenforgalmi adó (Ft)
Zalakaros	1976	91628
Bük	3618	74382
Harkány	4454	21225
Hévíz	4617	117122
Sárvár	14887	12378
Hajdúszoboszló	23781	17795
Gyula	30004	4700

Forrás: TEIR (2019) alapján saját szerkesztés

Az állandó cél: bevételt növelni

Az idegenforgalmi adóbevételek növelésének legkézenfekvőbb módszere az adómérték emelése, ám a vizsgált városok közül egyedül Gyula esetében lehetne indokolt az emelés, a többi fürdővárosban a 2019-es adómérték a törvényi maximum közelében jár.

A bevételnövelés közvetett formái rendkívül összetettek, így különös megfontolást igényelnek. A települések turisztikai fejlesztései közvetve mind hozzájárulnak az idegenforgalom bővüléséhez, ám ezek a beruházások még a nagyobb költségvetési szabadsággal bíró önkormányzatokat is meg tudják terhelni.

Mivel az idegenforgalmi adóbevételek meghatározó része a szállodákban realizálódik, ha az önkormányzatnak nincsenek eszközei, hogy újabb szállodai beruházásokat ösztönözzön, nincs más lehetősége, mint hogy a panziók és magánszállásadók szolgáltatásai minőségének és mennyiségének növelését támogassa. Erre példa a turizmus fejlesztésének az a módja, amikor az adóbevételek visszaforgatásra kerülnek a szállásadókhoz. Hévíz és Bük városokban az önkormányzat finanszírozásában és a helyi Turisztikai Desztináció Menedzsment (TDM) szervezetek lebonyolításában a magánszállásadók pályázhatnak minőségfejlesztési támogatás címén az általuk befizetett idegenforgalmi adó meghatározott részének, jellemzően 50 százalékának visszatérítésére. Az adó ily módon történő visszaforgatása az adófizetési készséget is javíthatja (ugyanis hiába a vendégek fizetik meg az adót a szállásadóknak, akik azt tulajdonképpen csak közvetítőként kezelik, a gyakorlatban a rendszeres vagy folyamatos adóellenőrzések ellenére is néha előfordul, hogy az idegenforgalmi adót is nehéz behajtani). Továbbá fő célként a magánszállás-helyek minőségét, szolgáltatásuk színvonalát is emeli a kötött célú (a szálláshelyek fejlesztésére, felújítására nyújtott) támogatás, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy visszajáró és új vendégekkel is megnövekedjen a vendégforgalom, hosszú távon megnövelve az önkormányzatok idegenforgalmi adóbevételeit.

Következtetések

Az adóbevételek összetételét tekintve felmerül a kérdés, hogy a népszerű turista-célpontok közül csupán Hévíz és Zalakaros valódi fürdőváros? Hiszen az adóbevételek alakulása alapján, miszerint az elemzett települések és emellett a magyar városok döntő többségében az idegenforgalmi adóbevétel és az üdülőhelyi támogatás a költségvetés szinte elenyésző hányadát teszik ki, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a gazdaságuk nem a turizmuson alapul. A fürdővárost azonban, amellett hogy a szakirodalomban olyan városnak definiálják, amely a gyógy- és termálvízre alapozott turizmusban érintett (Szabó, 2015), olyan városnak kell tekinteni, amelynek gazdaságában a fürdő és annak idegenforgalma meghatározó. Így joggal feltehetjük a kérdést, hogy Hajdúszoboszló, Bük, Sárvár, Gyula, Harkány és a többi, hasonló helyzetű városunk nem is valódi fürdőváros? A kérdés megválaszolása természetesen a turizmus egyéb, foglalkoztatásra, ingatlanfejlesztésre, gazdaságfejlesztésre gyakorolt hatásainak figyelembe vételekor nem egyértelmű.

A turizmusnak az előbbiekben felsorolt pozitív hatásai általában nem közvetlen, turisztikai fejlesztésekre fordítható bevételeket eredményeznek a településeken. Az önkormányzatoknak az adóbevételen kívül az üdülőhelyi támogatás nyújt közvetlen segítséget abban, hogy turisztikai beruházásokkal tegyék vonzóbb úti céllá a településüket. A támogatás mértéke azonban a 2009-ig

nyújtott differenciált kiegészítés 2 forintos mértékéről mára 1 forintra csökkent, amelyet az adóerő-képesség alakulásának megfelelően a legtöbb önkormányzatnál még tovább is csökkentenek. A legtöbb helyi önkormányzat költségvetése a kötelező önkormányzati feladatokra és szükséges infrastrukturális fejlesztésekre is alig biztosít elegendő forrást, nem pedig turisztikai attrakciókra és fejlesztésekre. Felmerül így még egy kérdés, hogy az állam valóban stratégiai iparágként gondol-e a turizmusra.

Továbbá elmondható, hogy egy-egy település fejlesztése nem elég. A fejlesztések többnyire pontszerűek, a települések és a fürdők gyakran csak a saját fejlődésükben gondolkodnak. Fontos lenne a turizmus fellendítésében a térségekben való gondolkodás. Például Bük Város Önkormányzata, annak ellenére, hogy egy körülbelül 3600 fős kisváros, már térségszervező erejű (Németh, 2016), de hiába fejleszti akár a kerékpárútjait, ha a környező települések ezt nem teszik meg. A turisztikai térségek településeinek összefogásához azonban elengedhetetlen, hogy az adott térség idegenforgalmi központja környezetében lévő települések is érdekeltek legyenek a fejlesztésekben.

GRÓF KATALIN

Felhasznált irodalom:

Köbli Ádám (2017): A legjelentősebb hazai fürdővárosok gazdasági jellemzői és fejlesztési lehetőségei, In: Némethné, Gál Andrea (szerk.), ACTA PERIODICA 12. Kötet, EDUTUS Főiskola, pp. 57-67., ISSN: 2063-501XII

Németh Sándor (2015): Települési önkormányzás egy kisváros, Bük példáján, COMITATUS: Önkormányzati Szemle 25: 219 pp. 63-72.

Szabó Zoltán (2015): Fürdőturizmus - városfejlesztés - térségi modernizáció, In: Galambos, I; Michalkó, G; Törzsök, A; Wirth, G (szerk.) Fürdővárosok, Budapest, Magyarország : Magyar Földrajzi Társaság, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, pp. 279-289.

Internetes források:

Központi Statisztikai Hivatal (2018): Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2017

Központi Statisztikai Hivatal (2019): Területi statisztikai adatbázis, STADAT idősoros éves adatok

Központi Statisztikai Hivatal: Fogyasztói árindexek 1960-2018 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf001.html (utoljára megtekintve: 2019.01.20.)

Magyar Államkincstár (2019): Tájékoztatás a bevezetett helyi adók szabályairól (2018.01.01-i és 2019.01.01-i állapot) https://hakka.allamkincstar.gov.hu/ (utoljára letöltve: 2019.01.18.)

TEIR Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (2019): Magyar Államkincstár, Önkormányzati gazdálkodási adatok 2016 (utoljára letöltve: 2019.01.16.)

Termál Online (2018): A 10 legnépszerűbb termálfürdős település 2017-ben https://termalonline.hu/termal-hirek/10-legnepszerubb-termalfurdos-telepules-2017-ben (utoljára megtekintve: 2019.01.22.)

Jogszabályok:

A helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény

Bük Város Önkormányzata Képviselő- testülete 45/2018. (02.15.) számú határozata az egyéb szálláshelyek minőségfejlesztési felhalmozási támogatási eljárás lebonyolításáról

Bük Város Önkormányzata Képviselő-testületének 19/2010. (XII.14.) önkormányzati rendelete az idegenforgalmi adóról

Bük, Hajdúszoboszló, Harkány, Hévíz, Gyula, Sárvár és Zalakaros Város Önkormányzata Képviselő-testületeinek zárszámadási rendeletei 2014-2018

Gyula Város Önkormányzata Képviselő-testületének 52/2012. (XI.23.) önkormányzati rendelete

Hajdúszoboszló Város Önkormányzata Képviselő-testületének 22/2012. (XI.29.) önkormányzati rendelete a helyi adókról

Harkány Város Önkormányzata Képviselő-testületének 31/2015. (XI.30.) önkormányzati rendelete a helyi adókról

Hévíz Város Önkormányzat Képviselő-testületének 4/2010. (II.10.) önkormányzati rendelete a helyi adókról

Hévíz Város Önkormányzata Képviselő-testülete 36/2015. (X.5.) önkormányzati rendelete az egyéb szálláshelyek minőségfejlesztési támogatásáról

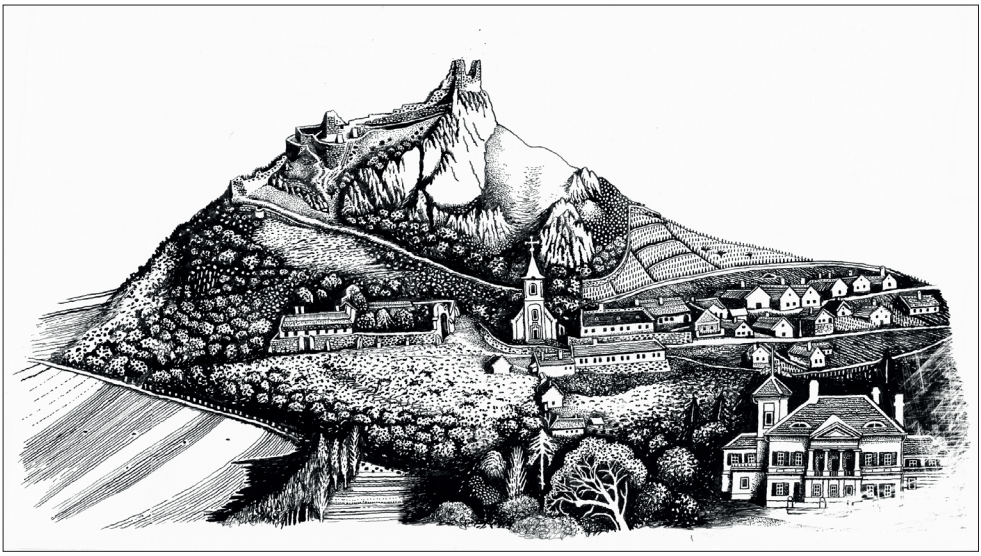
Sárvár Város Önkormányzata Képviselő-testületének 30/2012. (XI.26.) önkormányzati rendelete a helyi adókról

Zalakaros Város Önkormányzat Képviselő-testületének 18/2015. (IX.11.) önkormányzati rendelete helyi adókról

Jegyzetek

1. A területi számjelrendszerről szóló 31/2011. (X. 24.) KIM rendelet változásai értelmében 2018. január 1-jétől Budapest és Pest megye tervezési-statisztikai régió is, Közép-Magyarország pedig kizárólag statisztikai nagyrégió.

2. Állandóan üzemelő és idényszerűen üzemelő fürdők összesen

A pályázati aktivitás és a forrásabszorpció specifikumai a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet községeiben

A Balatoni Integrációs Közhasznú NKft. kormányzati adatszolgáltatáson (EMIR, FAIR) alapuló fejlesztési monitoring jelentései, valamint a Balaton Fejlesztési Tanács fejlesztési forráskihelyezéséről tanúskodó adatbázisok számos olyan településre mutatnak rá, amelyek közösségi forrásszerzési aktivitása, hatékonysága és eredményessége évtizedes távlatban is elenyésző. E jelenség nem csupán amiatt érdemel területpolitikai figyelmet, mert a kiemelt térség területi fejlődése nem harmonikus és egyveretű (ami a legalapvetőbb területfejlesztési logika alapján végtére természetes), hanem mert a forrásszerzési szempontból inaktív települések, vagy a hosszútávon is eredménytelen pályázati aktivitás tovább mélyítik a térség területi különbségeit .

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet társadalmi-gazdasági fejlettségi helyzetképe meglehetősen diverzifikált, annak ellenére, hogy a térség jogszabályok által is meghatározott, egységes területfejlesztési intézkedések célterületét képezi. Ugyanúgy, mint más területegységeken (EU nagyrégió, ország, megye) a Balaton térségében is azonosíthatók gazdasági centrumterületek, prosperáló települések és településcsoportok, vagy éppen a kiemelt térség sajátságos belső és külső perifériáját megtestesítő települések, mikrotérségek. Az üdülőkörzet 180 településének endogén táji-természeti, valamint társadalmi-gazdasági erőforrásai jelentős mértékben determinálják egy-egy település fejlődési, versenyképességi pályáját. E pályát érdemben befolyásolni – egy-egy nagy volumenű piaci beruházás mellett – csupán közösségi vagy decentralizált fejlesztési források lehetnek képesek. Mivel a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet fejlesztése és versenyképessége – az 1/2014. (I.3) Országgyűlési határozat által elfogadott OFTK szerint is – országos, nemzetgazdasági érdek, alapvető feladat a régió versenyképességét, gazdasági fejlődését, turisztikai prosperitását akadályozó belső területi egyenlőtlenségeinek mérséklése, természetesen azt a kritériumot is szem előtt tartva, hogy a versenyképességi centrumok fejlődését mindez ne vesse vissza.

A forrásszerzés vonatkozásában sikertelen vagy inaktív települések jelentős részben éppen a térség belső és külső perifériáit alkotó településcsoportba sorolhatók. Társadalmi-gazdasági attribútumaik alapján - hazai viszonylatban - jellemzően a hátrányos vagy akár leghátrányosabb helyzetű települések körébe tartoznak. A centrum-periféria relációjában mélyülő szakadék pedig a kiemelt üdülőkörzet egészének – sőt központi területeinek – versenyképességét közép- és hosszútávon súlyosan károsítja.

A térségi versenyképességet gátló tényezők feloldhatósága érdekében szükség van a települések részéről tapasztalható forrásszerzési inaktivitás és a településfejlesztési források népszerűtlenségével kapcsolatos lokális okok feltárására, valamint a fejlesztési igények felmérésére. Egy célzott és megalapozott, települési szintű térségi mintán végzett helyzetfeltáró igényfelmérés nagymértékben elősegítheti a decentralizált fejlesztési források hatékony kihelyezését, a pályázati felhívások tematikus tartalmának valós térségi igényekre alapozott kialakítását, tervezését, valamint a potenciális pályázók érdekeinek figyelembevételét a pályázati feltételek meghatározása során.

A fenti előzmények és körülmények ismeretében a Balaton Fejlesztési Tanács 2017. decemberi ülésén, a 38/2017. (12.08.) határozatban döntött arról, hogy a Tanács munkaszervezete, a Balatoni Integrációs Közhasznú NKft. készítse el a „Településfejlesztési pályázati aktivitás növelésének lehetőségei a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben" munkacímű felmérést. Jelen tanulmány a felmérés keretében elvégzett munka eredményeit mutatja be.

Módszer és eszközök

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet községeiben tapasztalható pályázati aktivitás és forrásabszorpció specifikus jelenségeinek vizsgálata két alapvető alkalmazott módszertanra épült. E két vizsgálati dimenzió jelen összegző tanulmány struktúráját is két fő részre bontja. A kutatómunka keretében egyrészt egy területileg reprezentatív, 90 elemszámos települési mintán elvégzett adatgyűjtés és elemzés készült el, mely a kiemelt üdülőkörzet önkormányzatainak felét vizsgálta a fejlesztési források megszerzésében tapasztalható eredményességi mutatóit illetően. E munkarész gerincét a Balatoni Integrációs Közhasznú NKft. által éves rendszerességgel készített forráskihelyezés elemzések módszertani keretei adták, melynek során a FAIR rendszerben 2018 április 1. záró dátummal elérhető adatok elemzése történt meg, a kialakított reprezentatív településminta metszetében.

A helyzetelemző munka másik nagy egységét településvezetőkkel felvett helyszíni kérdőíves felmérések jelentették, a fent említett 90 település által alkotott minta lekérdezésével. E félig strukturált, dinamikus interjúk lefolytatása az uniós, a központi költségvetési és decentralizált településfejlesztési forrásokra potenciálisan pályázó településeken, a település vezetőjével vagy az általa delegált szakértővel (polgármester, jegyző, településfejlesztési referens) történt meg, 2018 január – április között. A 90 községi jogállású településén végzett fejlesztési forráskihelyezés-elemzés, valamint a pályázati aktivitás, forrásszerzési eredményesség és fejlesztési igények háttérben meghúzódó okságai viszonyrendszereit monitorozó fókuszált vizsgálat célja a jövőbeni hatékonyabb és eredményesebb forráskihelyezés elősegítése volt. Ez utóbbi információk a 2020 utáni programozási időszakra vonatkozóan is számottevő információkat nyújtanak, jelentős orientációs tényezőt képezhetnek a forráskihelyezés későbbi időszakokra vonatkozó tervezése során.

Vizsgálati terület és minta jellemzői

A tervezett vizsgálat alapsokaságát a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet községi jogállású települései képezték (162 település). Ennek oka, hogy a jellemzően kisebb összegű decentralizált támogatások elsősorban a kisléptékű településfejlesztési beavatkozások megvalósítására adnak lehetőséget, ami az alacsonyabb lélekszámú, közigazgatási funkciókkal nem, vagy csekély mértékben rendelkező települések számára képezhet potenciált.

Habár önmagában egy olyan vizsgálat is jelentős hozzáadott értékekkel rendelkezett volna, melyben a közösségi forrásokra történő pályázás tekintetében inaktív településeket vesszük górcső alá, a vizsgálati mintában kellő súllyal megjelenítettük azokat a településeket is, amelyek már részt vettek és támogatást nyertek az Európai Unió által finanszírozott operatív programok, illetve a BFT pályázatain egyaránt. Ennek oka egyrészt,

hogy e körben vélhetően számos tapasztalat, kritika, ajánlás, észrevétel fogalmazódhat meg a pályázati feltételekkel és megvalósítással kapcsolatban, emellett pedig feltételezhető volt, hogy további fejlesztési igényekkel is rendelkeznek. Az esetleges pozitív tapasztalatok reményében pedig további BFT által kihelyezett fejlesztési forrásra is igényt tarthatnak, ami a térség allokációs mutatói mellett a versenyképesség növekedéséhez is nyilvánvalóan hozzájárul

Az alapsokaságból adatgyűjtő kapacitásaink figyelembe vételével 90 településből álló vizsgálati mintát alakítottunk ki súlyozási szempontok (megye-járás, népesség, forrásszerzési eredményesség) arányos figyelembevételével és egyidejű érvényesítésével. Ugyanakkor mivel a helyszínen végzett, személyes találkozó keretében lebonyolított kérdőíves felmérés során több esetben előfordult, hogy az eredetileg felkeresett interjúalany nem vállalta az interjút, ezért a kutatás kezdeti fázisában kialakított mintát a lekérdezés időszakában, alkalmi jelleggel is módosítani kellett. Ilyenkor a behelyettesítések megállapítása minden esetben a mintaképzés szempontjainak érvényesítésével történt meg, vagyis a mintából kieső település helyébe egy megközelítőleg azonos tulajdonságokkal rendelkező (megközelítőleg azonos lélekszám és forrásszerzési eredményesség), területi – part/háttértelepülés, megye, járás – besorolás tekintetében vele megegyező település lépett be (pl. Uzsa helyett Gyulakeszi).

A fejlesztési forráskihelyezés főbb jellemzői a BKÜ községeiben

A 90 település fejlesztéspolitikai mutatóinak vizsgálatát egyrészt a Fejlesztéspolitikai Adatbázis és Információs Rendszer 2018. április 11-i záró dátummal ellátott adattartalmán végeztük el, mely adatbázis nem tartalmazta a Vidékfejlesztési Program keretében benyújtott pályázatokat, megítélt támogatásokat és kifizetett forrásokat. A FAIR adatai alapján a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településéből 140 esetében regisztrálható valamilyen, a projekt megvalósulási helye szerinti pályázati aktivitás, míg 40 településen 2018 áprilisig semmilyen ilyen jellegű aktivitás nem került rögzítésre. Ha az időben kicsit visszább megyünk, megállapíthatjuk, hogy a 2007-2014-es programozási időszak egészében a BKÜ 19 települése nem is pályázott, újabb 32 település pályázott ugyan, de nem jutott közösségi forrásokhoz az EMIR adatbázis szerint. 13 olyan település azonosítható a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén, ahol sem az előző, sem pedig a jelenlegi programozási időszakban nem tapasztalható pályázati aktivitás. Fontos megjegyezni, hogy az Európai Uniós pályázatok kapcsán azonosítható inaktivitás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a központi költségvetés egyes forrásaiból, vagy a szaktárcák (pl. BM) által meghirdetett pályázatokból ezen inaktívnak mutatkozó települések adott esetben ne részesülhettek volna.

A kialakított minta 90 településének több mint háromnegyede, összesen 69 település rendelkezik valamilyen benyújtott pályázattal, azonban a minta közel negyede, 21 település ilyen értelemben teljesen inaktívnak tekinthető. A pályázati aktivitást mutató, mintában szereplő települések 37,7%-a a somogyi, 39,1 %-a a veszprémi, 23,2 %-a zalai területrészhez sorolható. Ezzel szemben az inaktív községek 38,1 %-a Somogy megyében, 47,6 %-a Veszprém megyében, 14,3 %-a Zala megyében található.

A vizsgálati minta 69 pályázati aktivitást mutató községe esetében a projektek megvalósulási helye szerint regisztrált pályázatok száma 481 db, ez 25,2 %-a, vagyis negyede a vidékfejlesztés nélküli FAIR nomenklatúrában rögzített teljes BKÜ pályázati gyakoriságnak, vagyis a kiemelt üdülőkörzetből beérkezett támogatási igények negyede a vizsgált községekhez köthető. A vizsgált térségen belüli projektek relatív többsége a GINOP kapcsán került rögzítésre, azon belül is a gazdaságfejlesztési OP 1. prioritástengelye, a kkv-k versenyképesség-javítását célzó tengely vezeti a gyakorisági sorrendet. Második helyen ugyancsak a GINOP K+F+I prioritása található – különösen fontos információ, hogy a községekben nagyszámú K+F+I projekt azonosítható, ennek okai mélyebb vizsgálatra is érdemesek lehetnek – míg a rangsor harmadik helyén az EFOP-1. „Együttműködő társadalom" prioritása áll. Említést érdemel, hogy a vizsgálati minta településein végrehajtás alatt álló projektekből 19 kiemelt jelentőségű, kiemelt eljárásrenddel kerül megvalósításra. Ezek több mint háromnegyede már megvalósítási szakaszba lépett. A pályázók relatív többsége költségvetési rend szerint gaz-

dálkodó szerv, államháztartáson belüli nonprofit szervezet, illetve önkormányzat.

Az üdülőkörzeten belül 2018 áprilisáig az összes FAIR adatbázisban monitorozható projekt közel fele, 49,3 %-a részesült megítélt támogatásban, vagyis kevéssel több, mint fele nem. A megítélt támogatásban részesült projektek kevéssel több, mint negyede sorolható a mintában szereplő települések valamelyikéhez. A 69 mintában szereplő, és pályázati aktivitást mutató településen azonosított 481 db projekt abszolút többsége részesült megítélt támogatásban, fontos, hogy valamivel kedvezőbb a mintába került települések megítélt támogatás szerinti eredményesség mutatója a mintatérségen kívüli projekteknél. A 90-es mintába került települések részéről benyújtott 481 db pályázat 37,6 %-a esetében indult meg, vagy fejeződött be a kifizetési szakasz. A 90 vizsgált településről benyújtott projekttervek összesített forrásigénye 86 Mrd Ft, ez az üdülőkörzet teljes forrásigényének ötödét jelenti. E 86 milliárdos igényelt támogatás több mint háromnegyedét megítélt támogatásként realizálhatták a pályázók. Kifizetésre a vizsgálat időszakában 55,76 milliárd Ft került. Érdekesség, hogy ahogyan közelítünk a forrásigényektől a megítélt támogatások metszetén át, a kifizetések felé, úgy növekszik a fókuszban lévő községek Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben regisztrálható részaránya. Ez vélhetően annak köszönhető, hogy a vizsgált településkörből jellemzően kisebb költségvetéssel bíró, nem nagyvolumenű projekttartalmaktól terhelt pályázatok érkeznek be az irányító hatóságokhoz, így relatíve könnyen, rövid idő alatt megtörténhet az elbírálás, és viszonylag gyorsabb tempóban működhet a projekt megvalósítása valamint a támogatások kifizetése.

A forrásigények, megítélt támogatások és kifizetések alakulását operatív programok szerint is megvizsgáltuk. A forrásigény az IKOP két kiemelt eljárásrendben megvalósuló projektjében a legmagasabb, közel 34,5 Mrd Ft, mindkét projekt támogatást élvez, és kifizetésre is került. Összességében a forrásigények mintegy kétötödét, a megítélt támogatások felét, a kifizetések több mint 60 %-át alkotják. A projektek gyakorisága a GINOP keretében a legmagasabb, 16,2 Mrd Ft. A GINOP intézkedései a forrásigények 18,9 %-át alkotják, részarányuk a megítélt támogatások keretében 13,2 %, ez összegszerűen 8,9 Mrd Ft-ot jelent, míg a kifizetések vonulatában 10,5 %, ami 5,8 Mrd Ft-nak felel meg. Gyakoriságtömegében az EFOP programok száma is magas. Az EFOP metszetében a forrásigények 18 %-a generálódott, ami összegszerűen mintegy 15,5 Mrd Ft-ot jelent. A megítélt támogatások körében 16,3 % az EFOP részaránya, ez csaknem 11 Mrd Ft-ot takar. A kifizetett összegek nyolcadát alkotják az EFOP programok, ami ténylegesen mintegy 6,9 Mrd Ft-ot jelent. Nagyon jelentős a területfejlesztési operatív programon belüli pályázati részesedés is, ezzel párhuzamosan a forrásigények mintegy hetede keletkezett a TOP-ban, ami összegszerűen 14 Mrd Ft-nak felel meg. A megítélt támogatás között a TOP részesedése 9,6 % a vizsgált területi metszetben, gyakorlatilag minden száz forint megítélt támogatásból tíz forintot a TOP alkot, összegszerűen 6,5 Mrd Ft. A kifizetések is jelentős volumenen álnak, megközelítik az 5 Mrd Ft-ot, ami az összes kifizetett összeg 8,9 %-a. A KEHOP pályázati részesedése kicsi, mindössze 22 db projektkezdeményezést indítottak a források megszerzése érdekében. A forrásigény 7,1 Mrd Ft, a megítélt támogatás meghaladja a 6,6 Mrd Ft-ot, a kifizetések közelítenek a 4 Mrd Ft-hoz. Részarányaikat tekintve az igények 8,3 %-a, a megítélt támogatások 9,8 %-a, a kifizetések 7 %-a sorolható a KEHOP-hoz. Még két további operatív program keretében indult kezdeményezés, vagy éppen zajlik kifizetés a vizsgálati térségben, ezek volumenükben mérsékeltek. A KÖFOP keretében mintegy 163 millió Ft forrásigény indukálódott, a megítélt támogatás 144 millió Ft körül alakul, ami megegyezik a kifizetésekkel. A MAHOP keretében három pályázat metszetében mintegy 549,5 millió Ft forrásigény jelent meg. Ebben az operatív programban még nincs megítélt összeg, tehát nem lehet kifizetés sem.

A községek körében végzett kérdőíves felmérés eredményei

Az ugyanezen a 90 településből álló mintán végrehajtott kérdőíves felmérés körülményei, tapasztalatai és főbb eredményei az alábbiakban foglalhatók össze. A kérdőívek összeállítása során törekedtünk arra, hogy a fejlesztési célkitűzések, igények és tervezett projektek mellett a település fejlesztési aktivitásainak okait, főbb

1. táblázat: Forrásigények, megítélt támogatás, kifizetések operatív programok szerint a vizsgált községekben

		igényelt összeg	megítélt támogatás - teljes összeg	kifizetett teljes összeg 2018.04.11-ig
Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)	Teljes összeg (Ft)	15.479.413.106	10.993.564.451	6.879.361.428
	Teljes összeg %	18,0%	16,3%	12,3%
	Projektek száma (db)	117	53	44
Gazdaságfejlesztési És Innovációs Operatív Program (GINOP)	Teljes összeg (Ft)	16.204.718.683	8.926.346.309	5.828.946.756
	Teljes összeg %	18,9%	13,2%	10,5%
	Projektek száma (db)	195	96	55
Integrált Közlekedés-Fejlesztési Operatív Program (IKOP)	Teljes összeg (Ft)	34.453.605.915	34.453.605.915	34.052.853.105
	Teljes összeg %	40,1%	50,9%	61,1%
	Projektek száma (db)	2	2	2
Környezeti És Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP)	Teljes összeg (Ft)	7.109.399.480	6.604.910.585	3.898.320.885
	Teljes összeg %	8,3%	9,8%	7,0%
	Projektek száma (db)	22	9	8
Közigazgatás– És Közszolgáltatás-Fejlesztési Operatív Program (KÖFOP)	Teljes összeg (Ft)	162.943.000	143.943.005	143.943.005
	Teljes összeg %	0,2%	0,2%	0,3%
	Projektek száma (db)	26	23	23
Magyar Halgazdálkodási Operatív Program (MAHOP)	Teljes összeg (Ft)	549.575.403		
	Teljes összeg %	0,6%		
	Projektek száma (db)	3		
Terület- És Településfejlesztési Operatív Program	Teljes összeg (Ft)	12.004.338.793	6.519.586.533	4.961.706.251
	Teljes összeg %	14,0%	9,6%	8,9%
	Projektek száma (db)	116	66	49
Vizsgálati térség összesen	Teljes összeg (Ft)	85.963.994.380	67.641.956.798	55.765.131.430
	Teljes összeg %	100,0%	100,0%	100,0%
	Projektek száma (db)	481	249	181

Adatok forrása: FAIR, 2018. április 11.

kulcstényezőit minél teljesebb körben tárjuk fel. Emiatt egy relatíve terjedelmes, tizennégy tartalmi kérdésből álló kérdéssor került összeállításra. A kérdőívek lekérdezése a kérdezőbiztosok tapasztalatai szerint az esetek többségében 45-60 percet vett igénybe. A kérdőíves felmérést a Balatoni Integrációs Közhasznú NKft. munkatársai végezték. A kérdőíveket minden esetben személyes elbeszélgetés (dinamikus, félig strukturált interjú) keretében vették fel az interjúk készítői, jellemzően a vizsgálatba vont települések polgármestereivel. A válaszadók 95%-a rendelkezett ezzel a tisztséggel. A vizsgálatba vont önkormányzatok kifejezetten jónéven vették, hogy a Kft. munkatársai személyesen felkeresték őket, és véleményüket, álláspontjukat a kérdőív keretei

között rögzítették, valamint fejlesztési igényeiket tételesen regisztrálták.

A községek forrásszerzési eredményességét 2014 előtt és 2014 utáni metszetben változóan ítélte meg a válaszadók köre. A 2014 előtti időszakot ötfokozatú skálán átlagosan 2,9-re (közepesnél gyengébbre), míg az azt követő ciklust 3,4-re értékelték. A 2014 előtti időszak tekintetében a legnagyobb válaszgyakoriság a 3 (közepes), míg a következő ciklus tekintetében a 4 (jó) érték kapcsán azonosítható. A vizsgálati mintában szereplő települések nagyobb hányada nem tekinthető aktívnak az országos és térségi fejlesztési programok társadalmasítása során, inkább nem vesznek részt ezekben az akciókban, lobbytevékenységüket jellemzően nem e hivatalos platformokon végzik. Ugyanakkor túlnyomó többségük valamilyen koncepció mentén tervezi és valósítja meg fejlesztéseit – bár ez számos esetben csupán a Településképi Arculati Kézikönyv, mint településfejlesztéshez kapcsolódó dokumentum hatályosságát jelenti.

A válaszadók megítélése szerint közösségi források bevonása nélkül fejlesztéseiket jellemzően nem tudják végrehajtani, bár a parti települések tekintetében valamivel kisebb ez a függőség. Ebből következően is jellemző, hogy a vizsgált parti települések önerőképessége nagyobb, de a háttértelepülések tekintetében is viszonylag pozitív a feltárt kép, jellemzően inkább rendelkezésükre áll a szükséges önrész, amely fejlesztési terveik megvalósításához szükséges. Bár a vizsgálati minta teljes egészében roppant alacsonyra értékelték a válaszadók a magántőke fejlesztésekben játszott szerepét, az elmondható, hogy a parti községekben nagyobb mértékben kerül bevonásra a fejlesztések finanszírozásába – ez a háttértelepüléseken egyáltalán nem jellemző a vizsgálat eredménye szerint. A projektmenedzsment kapacitások tekintetében is kedvezőbb a parti községek helyzete, viszont a pályázatíró kapacitás meglétét egységesen magas szinten értékelték a válaszadók.

Nagyobb problémát jelent a megkérdezettek szerint, hogy vizsonylag csekély a számukra megfelelő pályázati lehetőség. A fejlesztési igényekre reagáló, ”testre szabott” pályázati kiírások, a támogatható tevékenységek bővítése és rugalmasabb meghatározása lenne az egyik legfontosabb kulcstényezője a pályázati aktivitás növekedésének a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet községeiben, ami mellett az önerő mértékének minél alacsonyabban történő meghatározása is kulcskérdés. Az önerő tekintetében jellemző módon átlagosan 10-15%-ot tudnak vállalni a községek, habár ez partviszonylat szerinti megoszlásban igen eltérő. A parti települések jóval ambíciózusabb vállalásokra képesek az átlagosan meghatározható önerő-hányad tekintetében.

A vizsgálatba vont községek képviselői szerint jellemzően elegendő információval rendelkeznek a pályázatokról, bár az információhiány, mint a pályázati aktivitást gátló tényező több esetben említésre került. Az 1-10-ig tartó skálatartományban a megkérdezettek közepesre (4,76 pontra) értékelték átlagosan a BFT pályázatok megfelelőségét, alkalmasságát a saját fejlesztési igényeik, elképzeléseik kielégítése tekintetében. Egyhangúan válaszoltak a településvezetők abban a tekintetben, hogy a pályázatok aránytalanul nagy adminisztratív terheket rónak rájuk.

Az éves költségvetésből fejlesztési forrásként elkülönített keretek egyértelműen magasabbak a parton található községekben, ez az érték a beérkezett válaszok tanúsága szerint átlagosan 81 millió forint a part menti községekben. Ezzel szemben a háttértelepülések csupán átlagosan 14,3 millió forintos fejlesztési forrásból gazdálkodhatnak. Fontos információ, hogy a pályázatokkal kapcsolatos nehézségek kapcsán kitől kér információt az adott településvezető. A válaszok szerint a leggyakoribb segítségnyújtó a nem helyi tanácsadócég szakértője lehet, vagy pedig valamely más település polgármestere. A pályázatokról a válaszadók legnagyobb mértékben pályázatfigyelő weboldalakról tájékozódnak, de fontos a LEADER egyesületek szerepe is a pályázati lehetőségek disszeminációjában. Az említések aránya az elektronikus hírlevelek kapcsán is magas, mint tájékozódási forrás a pályázati lehetőségek vonatkozásában.

A kérdésekre érkezett válaszok eredményei szerint a legnagyobb tömegű fejlesztési igény a belterületi úthálózat- és egyéb vonalas infrastruktúra fejlesztésekre vonatkozik, melyek kapcsán jellemzően – legalábbis a válaszadók véleménye szerint – kisösszegű projektekkel is érdemi eredményeket lehetne elérni. Hasonlóan nagy jelentő-

séget tulajdonítanak a válaszadók a vonzerőfejlesztések szükségességének, e témakör azonban értelemszerűen roppant széles tematikus spektrumon mozog. A legjellemzőbb ennek kapcsán az aktív turizmushoz köthető vonzerők fejlesztése, kialakítása (pl. háttértelepülési kerékpárutak, turistautak, helyi jelentőségű kisebb attrakciók). Ezen túlmenően gyakran említették a válaszadók a településkép-fejlesztéshez köthető projektek fontosságát, valamint a közösségi és kulturális infrastruktúra-fejlesztés szükségességét is (pl. közösségi ház felújítás, rendezvénytér fejlesztés, kultúrház korszerűsítése).

A legtöbb előkészített és megvalósítás előtt álló projekt is a belterületi infrastruktúra-fejlesztés témakörébe sorolható (utak, járdák felújítása, korszerűsítése), de külterületen is jelentős fejlesztések várhatók, különösen a zártkertekben. A felmérés során egyértelműen kirajzolódott, hogy a kistelepülések nagymértékben használják fel kisebb léptékű fejlesztéseik finanszírozására a központi költségvetés, vagy a szaktárcák forrásait. A fent említett tervezett fejlesztések kapcsán a leggyakrabban a Belügyminisztérium és Földművelésügyi Minisztérium – a 2018 január – áprilisban hatályos megnevezés szerint - került elő mint potenciális forrásgazda. A szintén népszerű tervezett vonzerőfejlesztések tekintetében pedig a Magyar Turisztikai Ügynökség szerepe rajzolódott ki markánsan.

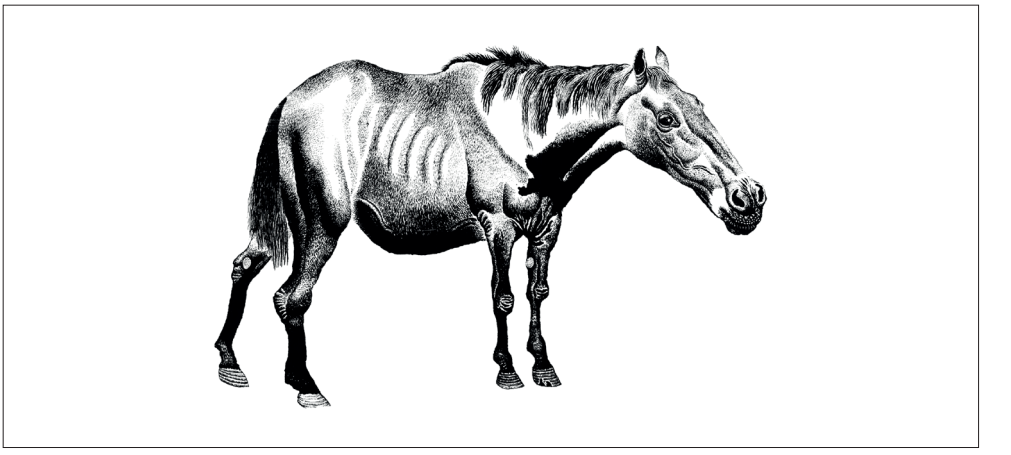
A jövőben a községek a Balaton Fejlesztési Tanácstól, mint decentralizált források felett diszponáló regionális szervezettől elsősorban települési infrastruktúra fejlesztési pályázatokat várnak, tág tematikus spektrummal. A települések 89%-a említette, hogy várja ezt a pályázati lehetőséget, de jelentős várakozás előzi meg a rendezvénytámogatásokra, illetve a környezetvédelmi infrastruktúra-fejlesztésre vonatkozó pályázatokat is. A tapasztalatok szerint annak ellenére is mutatkozik igény a BFT által kihelyezett támogatásokra, hogy a központi költségvetés különböző minisztériumaiban, államtitkárságain több fejlesztési témakörben került és kerül meghirdetésre pályázat.

Bár a Balaton Fejlesztési Tanács által kihelyezhető forrásösszegek meglehetősen korlátosak, azonban a helyben jelentkező szükségletekre reagálni képes, rugalmas pályázati szisztémával, a térségi adottságokat és területpolitikai szükségleteket integráló kiírásokkal a lokális és mikrotérségi folyamatokat érdemben befolyásoló, megfelelően hasznosuló fejlesztések valósíthatók meg.[1]

DOMBI GÁBOR – FEKETE KÁROLY – OLÁH MIKLÓS

Jegyzet

1. A BFT 2019-es pályázati kiírásában a vizsgálat eredményei szerinti ajánlások beépítésre kerültek és jelentős mértékben javították a források igénybevételének mértékét.- a szerk.

A veszprémi lakosság kultúra iránti kereslete és a kínálattal való elégedettsége

Tanulmányunk célja annak feltérképezése, hogy a veszprémi lakosság mennyire tartja fontosnak a kulturális kínálatot, a sporthoz, pihenéshez valamint a szórakozáshoz képest, továbbá menynyire elégedett e szabadidős szolgáltatásokkal, illetve milyen gyakran veszi ezeket igénybe. A kutatás mindezeket az alábbi potenciális magyarázó változók függvényében vizsgálja: a lakóhely elhelyezkedése a városon belül, a háztartások havi nettó jövedelme, az eltartott gyermekek száma, a legmagasabb iskolai végzettség, illetve a munkakör.

A kulturális rendezvények országos, illetve a Balaton térségre vonatkozó statisztikáinak bemutatása után a tanulmány áttér a KRAFT projekt ismertetésére, mivel a tanulmányban a e projekt keretében 2017-ben végzett kérdőíves felmérésből keletkezett 1200 fős veszprémi reprezentatív minta kerül elemzésre. A kutatás módszerét leíró statisztikák és kapcsolatvizsgálatok képezik.

Legérdekesebb megállapításunk szerint, minél magasabb jövedelemmel rendelkeznek a lakosok, annál inkább elégedettek a kulturális kínálattal, illetve minél inkább magasabb az iskolai végzettségük, annál gyakrabban látogatnak kulturális eseményeket.

Kulcsszavak: kultúra; elégedettség; Veszprém; KRAFT; helyi lakosság kérdőíves felmérése

Bevezetés

A tanulmány tárgyát képező kulturális identitást a térségek eltérő fejlődési útjait magyarázó belső tényezők közé sorolják, olyan egyéb tényezők mellett, mint a helyi aktivitás, belső erőforrások, közösségi tudat (regionalizmus), együttműködési hajlandóság, helyi vállalkozói szektor erőssége, humán erőforrások, gazdasági bázis és szerkezet, környezeti tényezők, térszerkezet – településhálózat, infrastruktúra, társadalmi kapcsolatok (Lengyel, Rechnitzer 2004, Kocziszky 2008). A térség belső adottságain alapuló fejlődés amely a helyi lakosság elköteleződésével valósul meg – legfontosabb tényezői a humán tőke, a tudás országon belüli, illetve országok közötti áramlása és a helyi sajátosságokra való koncentráció (Lóránd 2009).

E kontextusban vizsgálva a kulturális identátást elsősorban a helyi identitás/helyidentitás részeként értelmezzük, ahol magát a fogalmat a helyiek magatartása (pl. kulturális fogyasztása) kapcsán mutatjuk be. PISKÓTI szerint a helyidentitás a helyiek magatartásának, a városképnek, a város teljesítményének és tudatos kommunikációjának összességeként jön létre. Ennek két dimenziója a lakosok belső identitása, valamint a külső identitás, mely a település vonzerejét, egyediségét jelenti (PISKÓTI, 2012).

A tanulmány témája érinti a kulturális turizmus fogalomkörét is, mely legátfogóbb megközelítésében olyan – az egyediséget, a fenntarthatóságot és a marketingszemlélet fontosságát szem előtt tartó – turisztikai termék, amelynek központi eleme a turista legszélesebben értelmezett intellektuális igényeit kielégítő vonzerő. A kulturális turizmust szűkebb értelemben a „magas kultúrával", illetve annak fogyasztásával azonosítják, azaz leginkább a műemlékek és örökséghelyszínek felkeresése, a fesztiválokon való részvétel, a kiállítás-, múzeum-, színház- vagy koncertlátogatás és a tanulmányút vagy a zarándoklat sorolható ide.

A szerzők többsége tágítja ezt a megközelítést és azt hangsúlyozza, hogy a kulturális turizmusban egyrészt a tömegkultúra is szerepet játszhat, másrészt pedig egyre kevésbé lehet egy-egy eseményt vagy létesítményt szigorúan az egyik vagy a másik kategóriába sorolni (RÁTZ, MICHALKÓ 2005). A kulturális kínálat helyszínei sok esetben maguk a városok, ahol a napi látogatókon és vendégéjszakákat generáló turistákon kívül döntő mértékben jelennek meg fogyasztóként a helyi lakosok.

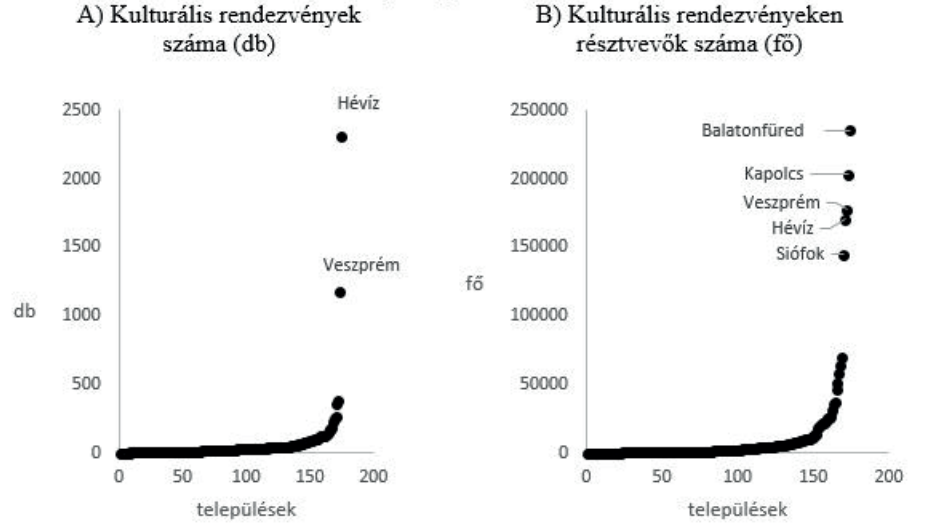
Veszprém része lett a Balaton régiónak!

Veszprém a legutóbbi (2016. december 15-i) jogszabály-módosítás során bekerült a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségbe, amely 174 települést foglal magába (429/2016 Kormányrendelet a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról). E térség településeire vonatkozóan a Központi Statisztikai Hivatalnál (KSH) elérhető a kulturális rendezvények száma, illetve az ezeken résztvevők száma.

Veszprém fekvése, történelmi múltja, jelenlegi kulturális kínálata, infrastruktúrája és természeti adottságai kiemelkedőek. A Veszprémvölgy rekonstrukciója, a Hangvilla megépítése, a Várkulturális tartalommal való megtöltése, az Állatkert fejlesztése néhány példa arra, hogyan gondolkodik Veszprém a kulturális alapú városfejlesztésről (Lőrincz 2017). Veszprém és a Balaton térség 2023-ban Európa Kulturális Fővárosa (EKF) lesz, mely program a nemzetközi ismertség és imázs növelése mellett több kulturális célú fejlesztést is takar. Köztudott, hogy az EKF pályázatok sikere többek között azon is múlik, hogy a térségen belül mennyire széles rétegeket tudnak megszólítani a tervezett programok, fejlesztések. Számos sikeres pályázat példája mutatja, hogy az EKF kezdeményezések miként tudják a kultúra különböző megnyilvánulásait, a kulturális kínálatot - a tradicionálisan kultúrakedvelő célcsoportokon túl - más szegmensek, demográfiai rétegek számára is vonzóvá tenni (Raffay, Lőrincz 2018).

A tanulmány írásakor 2017-re vonatkozóan érhetők el a legfrissebb településstatisztikai adatok, melyek alapján Veszprémet nevezhetjük e térség kulturális fővárosának, mivel mind a rendezvények számát, mind az ezeken résztvevők számát tekintve a kiugró toplista első három helyezése között van (1. ábra).

1. ábra: Kulturális rendezvények (db, fő) a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség településein, 2017

Forrás: saját szerkesztés KSH 2019 alapján.

A 2017-ben rendezett kulturális rendezvények száma két településen kiugróan magas volt: Hévízen 2 314, Veszprémben 1 174 rendezvényt szerveztek (1.A ábra). A 2017-es rendezvényeken résztvevők száma esetében a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben öt település különült el látványosan az élen (1.B ábra). A KSH adatok alapján Balatonfüreden vettek részt a legtöbben kulturális eseményen (kb. 235 ezer fő), majd ezt követi Kapolcs (kb. 203 ezer fő), Veszprém (kb. 178 ezer fő), Hévíz (kb. 170 ezer fő) és Siófok (kb. 145 ezer fő). A többi település kulturális rendezvényein 71 000 főnél kevesebb résztvevő volt. Amennyiben a vizsgált térségen belül megkülönböztetjük a Balaton-parttal rendelkező településeket, úgy megállapítható, hogy e települések esetében szignifikánsan több a kulturális rendezvényeken résztvevők száma (Banász, Biermann 2019).

A kutatás célja annak feltárása, hogy a veszprémi lakosság körében milyen a szabadidős tevékenységek – azon belül kiemelten a kulturális tevékenységek – fontossága, az azok iránti kereslet. A tanulmány vizsgálja azt is, hogy a helyi lakosság mennyire elégedett a szabadidős kínálattal, valamint a kulturális lehetőségekhez, a veszprémi meglévő kulturális kínálathoz képest hogyan ítéli meg a sport, a pihenés, illetve a szórakozási lehetőségeket.

További kutatási kérdés, hogy a szabadidős szolgáltatások – azon belül kifejezetten a kulturális kínálat – igénybe vételét mennyire befolyásolják olyan tényezők, mint

1. táblázat: A hazai kulturális intézmények és rendezvények száma, 2003, 2017

A százezer lakosra jutó kulturális…							
…intézmények száma				…rendezvények száma			
mutató	2003	2017	%	mutató	2003	2017	%
összesen	101,5	111,3	110	összesen	5 637	7 172	127
Intézmény típusa szerint							
mozi	5,7	4,2	74	mozielőadás	4 363	4 824	111
könyvtár	50,4	39,4	78				
múzeum	7,8	6,9	88	múzeumi kiállítás	27	44	163
közművelődés	37	57,6	156	közművelődés	1 115	1 973	177
színház	0,5	1,7	340	színházelőadás	133	330	248
Régiók szerint							
Budapest	78,5	47,3	60	Budapest	13 930	14 781	106
Pest	64,2	47,4	74	Nyugat-Dunántúl	7 166	8 413	117
Dél-Alföld	90,2	91,9	102	Dél-Alföld	4 366	5 661	130
Nyugat-Dunántúl	167,3	184,9	111	Észak-Magyarország	3 866	5 560	144
Észak-Alföld	76,3	89,7	118	Észak-Alföld	3 423	5 137	150
Közép-Dunántúl	108,1	135,5	125	Dél-Dunántúl	4 207	6 731	160
Dél-Dunántúl	157,5	213,4	135	Pest	1 095	1 778	162
Észak-Magyarország	106,6	163,2	153	Közép-Dunántúl	4 005	6 523	163

Megjegyzés: a %-os arány 2017/2013 viszonylatában értendő.

Forrás: saját szerkesztés KSH 2018 adatai alapján.

– a lakóhely elhelyezkedése a városon belül,
– a háztartások havi nettó jövedelme,
– az eltartott gyermekek száma,
– a legmagasabb iskolai végzettség, illetve
– a munkakör.

A tanulmányban a „kultúra", a „sport", a „pihenés" és a „szórakozás" fogalmak alatt a továbbiakban a következők értendők:
– kultúra: kulturális intézmények (pl. koncertterem, színház, múzeum, könyvtár)
– sport: sportlétesítmények, sportrendezvények
– pihenés: szabadidő eltöltése (pl. parkok, kirándulóhely, játszótér)
– szórakozás: szórakozási lehetőségek (pl. vidámpark, szórakozóhely)

A hazai kulturális ellátottságra vonatkozó statisztikák (KSH 2018) között 2003-tól 2017-ig elérhetők éves adatok a százezer lakosra jutó kulturális intézmények, valamint rendezvények számáról. A két szélső év (2003 és 2017) statisztikáit összehasonlítva megvizsgáltjuk, hogy 2003-ról 2017-re az adott kulturális mutatószám mennyi százalékára változott (1. táblázat).

2003-ról 2017-re országos szinten mind a kulturális intézmények száma emelkedett (10%-kal), mind a kulturális rendezvények száma (27%-kal). Az 1. táblázat ezt csoportosítja egyrészt az intézmény típusa, másrészt régió szerint.

A kulturális intézmények közül leginkább a mozik száma csökkent 2003-ról 2017-re (26%-kal), leginkább pedig a színházak száma nőtt (240%-kal). Csökkenés tapasztalható továbbá a könyvtárak számában (22%-kal), a múzeumok száma (12%-kal), viszont emelkedés a közművelődési intézmények számában (56%-kal). Amennyiben régiók szerint vizsgáljuk a kulturális intézményeket, Budapesten csökkent leginkább a számuk (40%-kal), és Észak-Magyarországon nőtt leginkább (53%-kal).

A kulturális intézményekről áttérve a kulturális rendezvényekre, az 1. táblázatban az látható, hogy ezek száma minden intézménytípusban, illetve minden régióban emelkedett.

Jelen publikáció a továbbiakban a következő felépítést követi: először bemutatja a KRAFT projektet, amelynek keretében a tanulmány alapjául szolgáló kérdőíves felmérés történt. Ezt követően áttér a kvantitatív kutatási modell és az eredmények (leíró statisztikák, kapcsolatvizsgálatok) ismertetésére. Végül a publikáció összefoglalja a megállapításokat, és megfogalmazza a következtetéseket. A javaslatok között – az EKF pályázattal összefüggésben – a társadalmi-gazdasági nézőpontú településfejlesztés szerepel.

A KRAFT koncepció és a KRAFT-index

A kreatív város – fenntartható vidék (KRAFT) új innovatív regionális fejlesztési gondolkodásmód, amely arra épít, hogy egy régió fejlesztéseinek, beruházásainak sikere döntő mértékben a térség gazdasági és társadalmi szereplőinek hatékony együttműködésétől függ. Az így létrejövő integratív szemlélet a jövő sikerének, valamint a társadalmi-gazdasági és ökológiai fenntarthatóság együttes megteremtésének a kulcsa (Miszlivetz, Jensen 2015, Szabó 2017).

A KRAFT koncepció a fenntartható fejlődést az ökológiai, a gazdasági és a társadalmi fenntarthatóság egyidejű harmóniájaként értelmezi. A koncepció új eleme az ún. „lágy elemek" előtérbe állítása és mérése, mint pl. a kreativitás, innovációs képesség, új tudás létrehozása, a tudásátadás, a bizalom, az együttműködési készség, stb. (Gaál 2017)

Számos mutatószámrendszer/index ismert a szakirodalomban és a felhasználói gyakorlatban a különböző részterületek mérésére, és ennek alapján összehasonlítások megtételére. A KRAFT-index egy olyan komplex mutatószámrendszer, amely együttesen jelzi a városok és vonzáskörzetük, városfüzérek, régiók (akár országhatárokon túlnyúlóan is) fejlődési tendenciáit, hálózatosodásukat, fontosabb szereplőik együttműködési készségét és kapacitását, kreativitási potenciálját és a szereplők szinergiáiból fakadó lehetőségeket. A KRAFT koncepció három fontos potenciálra épít az eddigi kutatásaink alapján:

Kreativitás és innovációs potenciál, amely a megszokott gondolkodást túlhaladva, a „dobozból kilépve", az új ötletek, új megoldások révén biztosítja a fejlődést.

Kapcsolati tőke, hálózati potenciál, amely a fejlesztésekhez szükséges együttműködések bázisát képezi.

Fenntarthatósági potenciál, amely a fejlesztések társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi fenntarthatóságát garantálja.

E három potenciált a következő kulcsterületeken azonosított mutatókkal mérik: gazdaság, kormányzás, társadalmi vitalitás, egészség, kultúra, hálózatosodás, természetes és épített környezet, oktatás és tanulás. A KRAFT-index megalkotása érdekében – pilot településként – Veszprémet választotta a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (Kőszeg) keretein belül működő KRAFT Központ, így a „soft indikátorok" alapjául szolgáló lakossági kérdőív is itt került kitöltésre.

Adatok, kutatási modell és módszer

A tanulmányhoz felhasznált adatok primer forrásból származnak, nevezetesen a KRAFT kérdőívekből. Ezek kitöltésére 2017 őszén került sor a veszprémi lakosság körében, kérdezőbiztos segítségével. A megkérdezettek a Veszprémben állandó vagy ideiglenes lakással rendelkező 16 éven felüliek voltak. Az 1200 fős minta reprezentatív volt mind a veszprémi városrészek, mind a nemek, mind kor tekintetében. A kérdőívek terjedelme papír alapon 18 oldalt tett ki. Ebből azokra a kérdésekre adott válaszokat vizsgáljuk, amelyek a szabadidős tevékenységen belül a kultúrához köthetők, illetve összehasonlításként figyelembe vesszük a sporthoz, pihenéshez, valamint szórakozáshoz kapcsolódó kérdéseket is.

A kutatás célja a kérdőívben szereplő kérdések közül a kutatási modellben (a 2. ábrán) feltüntetett 3 magyarázandó változó kategória és 5 potenciális magyarázó változó közti kapcsolatok feltárása.

A 3 magyarázandó változónak tekinthető változócsoport a Veszprémben élő helyi lakosság véleménye arról, hogy a veszprémi szabadidős kínálat négy - nevezetesen a sport, a pihenés, a szórakozás és a kultúra - területén kínált szolgáltatásokat egyrészt mennyire tartják fontosnak (6-9. kérdések), másrészt mennyire elégedettek ezekkel a szolgáltatásokkal (10-13. kérdések), harmadrészt milyen gyakran veszik ezeket igénybe (14-17. kérdések).

Az 5 indikátor, amely feltételezésünk szerint potenciális magyarázó változó lehet: a kérdőívet kitöltő lakhelye (városrész) a városon belül (1. kérdés), háztartásának havi nettó jövedelme (2. kérdés), eltartott gyermekek száma (3. kérdés), legmagasabb iskolai végzettsége (4. kérdés) és munkaköre (5. kérdés).

A minta elemszáma minden egyes vizsgálati kérdés esetén 1200 fős, kivéve a munkakörhöz kapcsolódó kérdések esetében, ahol a megkérdezettek közül sokan nem válaszoltak, így összességében itt 787 fős minta vizsgálható. Az elemzések 95 %-os megbízhatósági szinten kerültek elvégzésre.

A kutatás módszerét kapcsolatvizsgálatok képezték mind az 5 magyarázó és 12 magyarázandó változó között, ami összesen $5 \cdot 12 = 60$ kapcsolatvizsgálatot jelent. Bár a kapcsolatvizsgálatok nem alkalmasak a kauzalitás megállapítására, logikailag – kizárásos alapon – kerültek a kérdések besorolásra a magyarázó, illetve magyarázandó változók közé.

Bár különböző mérési skálán mérhetők az egyes változók, először mindegyik kérdést névleges skálán értelmezve a köztük lévő asszociációs kapcsolatok erősségét mérő Cramer mutatók kerültek lekérdezésre, amely a 0 és 1 közti intervallumban mozog. Mivel ez csak pozitív értéket vehet fel, nem értelmezhető a kapcsolat iránya. Ezt követően a sorrendi skálán mérhető kérdések közti rangkorrelációs kapcsolatok kerülnek elemzésre. (Az adott kérdésre nem válaszolók ez időre ignorálásra kerülnek a vizsgálatból.) Ennek mérésére a Spearman-féle rangkorrelációs együtthatót (Rho) használjuk, amely -1 és 1 közti intervallumban vehet fel értéket, így előjele a kapcsolat pozitív vagy negatív voltát is megadja.

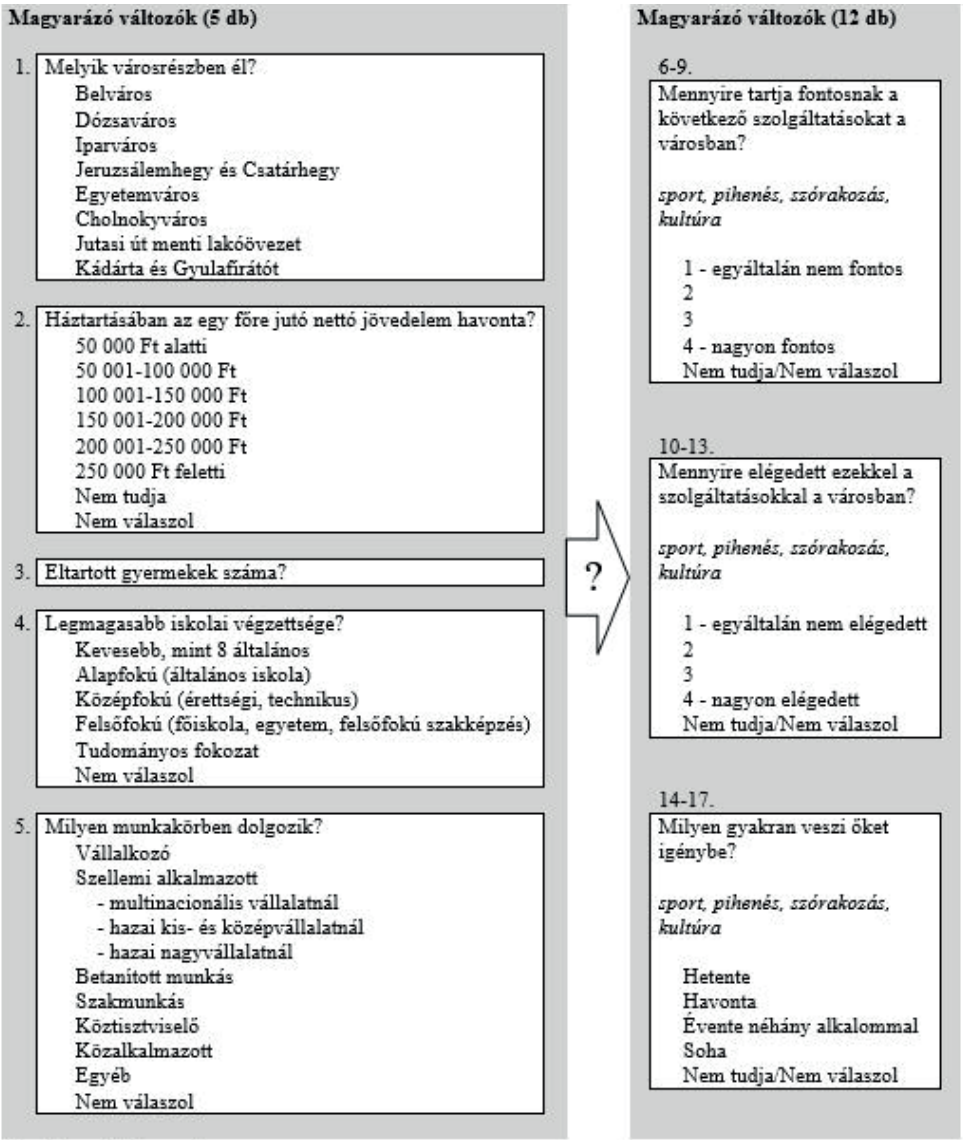
Eredmények

A magyarázandó, elsősorban a kultúrával kapcsolatos indikátorokra adott válaszok összefoglalása után ismertetjük a kapcsolatvizsgálatok eredményeit.

Leíró statisztikák

A magyarázni kívánt indikátorok közül kettőt (a szabadidős szolgáltatások és kínálat fontosságát és a velük való elégedettséget) egy 1-től 4-ig tartó skálán kellett értékelnie a megkérdezetteknek. A harmadik magyarázandó kategória a szabadidős szolgáltatások igénybe vételi gyakoriságára vonatkozott, ahol a válaszlehetőségeket szintén kódolhatjuk 1-től 4-ig, attól függően, hogy soha, évente néhány alkalommal, havonta vagy hetente élnek e szolgáltatásokkal.

2. ábra Kutatási modell

Forrás: saját kutatás

A továbbiakban kérdésenként ismertetjük a válaszolók számát (n), az általuk leggyakrabban adott pontszámokat (módusz), a válaszok átlagpontszámát és relatív szórását (2. táblázat).

A vizsgált kérdésekre majdnem mindenki válaszolt, így a minta elemszáma minden esetben közelíti az 1200 főt. A tipikus válaszok a szabadidős szolgáltatások és kínálat mind a négy terü-

2. táblázat: A magyarázandó változók leíró statisztikái

		n (fő)	módusz (pont)	átlag (pont)	relatív szórás (%)
sport	fontosság	1198	4	3,55	12
	elégedettség	1179	3	3,28	15
	igénybevétel gyakorisága	1193	2	2,37	42
pihenés	fontosság	1198	4	3,59	11
	elégedettség	1193	3	3,21	15
	igénybevétel gyakorisága	1195	3	2,77	29
szórakozás	fontosság	1196	4	3,56	12
	elégedettség	1178	3	3,16	17
	igénybevétel gyakorisága	1195	2	2,49	35
kultúra	fontosság	1198	4	3,59	11
	elégedettség	1188	3	3,29	15
	igénybevétel gyakorisága	1197	2	2,44	32

Forrás: saját kutatás.

letén azt mutatják, hogy a lehető legfontosabbra értékelték (4) a válaszadók e szolgáltatásokat, viszont egy ponttal kevesebbre a velük való elégedettséget (3), melynél nem nagyobb az igénybevételi gyakoriság sem. A pihenés esetében a legtöbben a havi rendszerességet jelölték meg, míg a többinél (sport, szórakozás, kultúra) az évente történő néhány alkalmat.

Az átlagos válaszokat tekintve: a lista végén a tényleges sportolási tevékenység szerepel, míg az élén a pihenés fontossága, holtversenyben a kultúra fontosságával. A válaszok ingadozása ugyanezen kérdések esetén volt a legnagyobb, illetve a legkisebb. Az, hogy az egyes emberek milyen gyakran sportolnak, átlagosan 42%-kal tértek el az átlagtól. A legkisebb relatív szórás pedig szintén holtversenyben, a pihenés és a kultúra fontossága esetében keletkezett (11%). Ez azt jelenti, hogy a pihenés és a kultúra fontosságára adott válaszok átlagosan csak 11%-kal tértek el az átlagos pontszámtól (a 3,59-től).

Kapcsolatvizsgálatok

A kapcsolatvizsgálatokat először a nominális szinten értelmezett változók között mutatjuk be a Cramer mutatók segítségével, majd a sorrendi skálán mérhető indikátorok között rangkorrelációs vizsgálatokat is végzünk a Spearman-féle Rho mutató segítségével.

A Cramer mutatóval vizsgálható 60 lehetséges kapcsolatból 22 (kb. 37%) nem szignifikáns eredményt hozott. E nem szignifikáns kapcsolatok többsége az eltartott gyermekek száma és a legmagasabb iskolai végzettség esetében keletkeztek. Ez azt jelenti, hogy a magyarázni kívánt változókat legkevésbé e két változó befolyásolja.

A szignifikáns eredményeken belül, a legerősebb kapcsolat is csak gyengének nevezhető. Az 5 magyarázó változó közül leginkább a városrésztől, a lakóhely elhelyezkedésétől függnek a magyarázni kívánt változók, majd ezt követi a munkakör és a jövedelem kategória.

Az eltartott gyermekek száma leginkább azzal áll összefüggésben, hogy milyen gyakran szórakoznak, sportolnak vagy látogatnak kulturális rendezvényeket a veszprémiek, illetőleg mennyire elégedettek a sportolási és pihenési lehetőségekkel.

A legmagasabb iskolai végzettség leginkább azzal áll kapcsolatban, hogy valaki mennyire tartja fontosnak a sportprogramokat, illetve mennyire elégedett a kulturális kínálattal.

Kifejezetten a kultúrával kapcsolatos kérdésekre fókuszálva, az, hogy mennyire tartják fontosnak ezt a veszprémiek, szignifikáns kapcsolatban áll a válaszoló lakhelyével (városrésszel), munkakörével és a háztartás egy főre jutó havi jövedelmével. Az, hogy mennyire elégedettek a kulturális programokkal, szignifikáns kapcsolatban van ugyanezzel a három változóval, továbbá a végzettséggel is. Végül, a kulturális eseményeken való részvétel gyakorisága az eltartott gyermekek számán kívül a többi négy változóval szignifikáns kapcsolatot mutat.

A továbbiakban a sorrendi skálán mérhető kérdések közti rangkorrelációs kapcsolatokat mérő Spearman-féle rangkorrelációs együtthatók (Rho) alapján tehető megállapítások kerülnek bemutatásra.

A vizsgálható 36 kapcsolatból mindössze 8 (kb. 22%) szignifikáns. Mindegyikük gyenge kapcsolatot mutat. Azonban ezek a Rho értékek már alkalmasak a kapcsolat pozitív vagy negatív irányának megállapítására is.

Minden szignifikáns rangkorrelációs együttható pozitív, amely a következőket jelenti:

Minél nagyobb a háztartás egy főre jutó havi nettó jövedelme, annál inkább fontosnak tartják a veszprémiek a szórakozási lehetőségeket (pl. mozi, szórakozóhelyek)

Minél nagyobb a háztartás egy főre jutó havi nettó jövedelme, annál inkább elégedettek a sportlétesítményekkel, sportrendezvényekkel és a kulturális intézményekkel (pl. koncertterem, színház, múzeum, könyvtár).

Minél több eltartott gyermeke van valakinek, annál inkább gyakrabban veszi igénybe a sportszolgáltatásokat, a szórakozási lehetőségeket

Minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább pihenéssel tölti szabadidejét, gyakrabban szórakozik, gyakrabban vesz részt kulturális programokon.

E 8 szignifikáns kapcsolatból 2 kötődik a kultúrához: annál inkább elégedettek a kínálattal az emberek, minél gazdagabbak (magasabb a jövedelmük), illetve annál gyakrabban látogatnak kulturális eseményeket, minél inkább magasabb végzettségűek.

Összegzés, következtetések

A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a veszprémi lakosság körében milyen a kultúra iránti igény és a kínálattal való elégedettség a sporthoz, pihenéshez, valamint szórakozáshoz képest, illetve ezeket mennyire befolyásolják olyan tényezők, mint a lakóhely elhelyezkedése a városon belül, a háztartások havi nettó jövedelme, az eltartott gyermekek száma, a legmagasabb iskolai végzettség, illetve a munkakör.

A kutatási eredmények alapján elmondható, hogy települési szinten kiemelt szerep hárul a helyi lakosság minél szélesebb körben való bevonására, valamint az EKF projekt céljainak és eszközeinek megfelelő kommunikációjára (új kommunikációs eszközök bevonása, a lakossági vélemények reprezentatív feltárása). Veszprém esetén ez azt jelenti, hogy prioritásként kell kezelni az alacsonyabb végzettséggel és/vagy alacsonyabb jövedelemmel rendelkező lakosság, a többgyermekes családok és idősek megszólítását, mozgósítását, bevonását a szabadidős és kulturális programokba.

Az EKF projekt sikerén túl lényeges kérdés az érintett lakossági szegmens életminőségének javítása, ezzel összefüggésben pedig a szabadidős tevékenységek választékának, minőségének, valamint a kulturális kínálatnak a fejlesztése. Veszprém esettanulmánya rávilágít arra a lehetőségre, melyet a kulturális örökség fenntartható és kreatív haszná-

lata hordoz magában. Összességében a kulturális kínálatot preferáló gazdaság- és településfejlesztés hozzájárul a vidéki kis- és középvárosok népességmegtartó intézkedéseihez, a munkahelyek megőrzéséhez, és a fiatal, kreatív, innovatív népesség megnyeréséhez.

Jelen kutatás bővíthető azzal a kérdéskörrel, hogy a kultúra, sport, pihenés, szórakozás milyen kapcsolatban vannak egymással, illetve a veszprémi lakosságot tekintve mekkora az egyes motivációjú csoportok átfedése a szabadidős tevékenységek fogyasztásában.

LŐRINCZ KATALIN[1] – BANÁSZ ZSUZSANNA[2]

Irodalomjegyzék

BANÁSZ Zsuzsanna, BIERMANN Margit: A Balaton térség kulturális különbözőségei. In: REISINGER Adrienn, KECSKÉS Petra, BUICS László, BERKES Judit, BALASSA Bernadett (szerk.): "Kulturális gazdaság" Kautz Gyula Emlékkonferencia elektronikus formában megjelenő kötete. Széchenyi István Egyetem, Győr (2019) 1-9.

GAÁL Zoltán: Filozófiából módszertan – KRAFT. In: BODOR Mónika, KEREKES Sándor, ZILAHY Gyula (szerk.): „Jót s Jól!" 26 tanulmány a fenntarthatóságról. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, (2017) 220-225.

JÓZSA Tamás, BARANYAI Zsolt, CSITE András, MÉSZÁROS Zoltán, MIKE Friderika, JOKESZ Antal: Beyond – Veszprém 2023, European Capital of Culture Candidate City, Bid Book.Veszprém City Municipality, Veszprém (2017)

KOCZISZKY György: Területfejlesztés módszertana. Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Miskolc. (2008)

KSH [Központi Statisztikai Hivatal] : Kulturális ellátottság (2003-2017). (2018)

KSH [Központi Statisztikai Hivatal]: Éves településstatisztikai adatok 2017-es településszerkezetben, Magyarország települései (2000-2017). (2019)

LENGYEL Imre, RECHNITZER János: Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus, Budapest - Pécs. (2004)

LÓRÁND Balázs: Konvergencia és fejlesztéspolitika az Európai Unióban és Magyarországon. A területi differenciáltságot befolyásoló hazai fejlesztéspolitika értékelése az I. Nemzeti Fejlesztési Terv pályázati forrásainak allokációja alapján. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. (2009)

LŐRINCZ Katalin: A fenntarthatóság társadalmi vetületei az Európai Kulturális Főváros projektben = Comitatus (2017) különszám, 64-72.

MISZLIVETZ Ferenc, JENSEN Jody: Creative Cities and Sustainability. = Savaria University Press, Szombathely, (2015)

PISKÓTI István.: Régió- és településmarketing. Akadémia Kiadó, Budapest (2012)

RAFFAY Ágnes, LŐRINCZ Katalin: EKF Mindenkinek! Egy Európai Kulturális Főváros pályázat előkészítésének kulisszatitkai. In: Csapó J., Gerdesics V., Törőcsik M. (szerk.): I. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia Tanulmánykötet. Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, (2018) 136-143.

RÁTZ Tamara – MICHALKÓ Gábor: Kultúra és regionális fejlődés: A turizmus és az egyetemek szerepe a vidéki városokban. In: ENYEDI György – KERESZTÉLY Krisztina (szerk.): A magyar városok kulturális gazdasága. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest (2005) ISBN 963 508 470 6

SZABÓ Mariann: A fenntartható fejlődés elősegítése az élhető vidékért. In: BODOR Mónika, KEREKES Sándor, ZILAHY Gyula (szerk.): „Jót s Jól!" 26 tanulmány a fenntarthatóságról. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, (2017) 146-151.

Abstract

The aim of the study is to find out how the population of Veszprém (Hungary) considers the cultural supply to be important, in comparison to sports, leisure and entertainment, and how satisfied with them and how often they use these leisure services are. The study examines all of these services as a function of the following

potential explanatory variables: households' location within the city, the net income of households, the number of children, the highest level of education and the job.

After presenting some secondary statistics of the cultural events of the country (Hungary) and the Balaton region (where the city of Veszprém belongs to), the next section provides a brief overview of the KRAFT project, because the primary data on which this paper is based originates from this project. The paper examines a representative sample of 1,200 local residents of Veszprém from a questionnaire survey conducted in 2017. The method of the research means descriptive statistics and relationship analyzes.

The most interesting finding is the higher the income of the local residents, the more satisfied they are with the cultural supply. Furthermore, local residents with higher qualifications are more likely to participate in cultural events.

Keywords: culture; satisfaction; Veszprém; KRAFT; questionnaire survey of local population

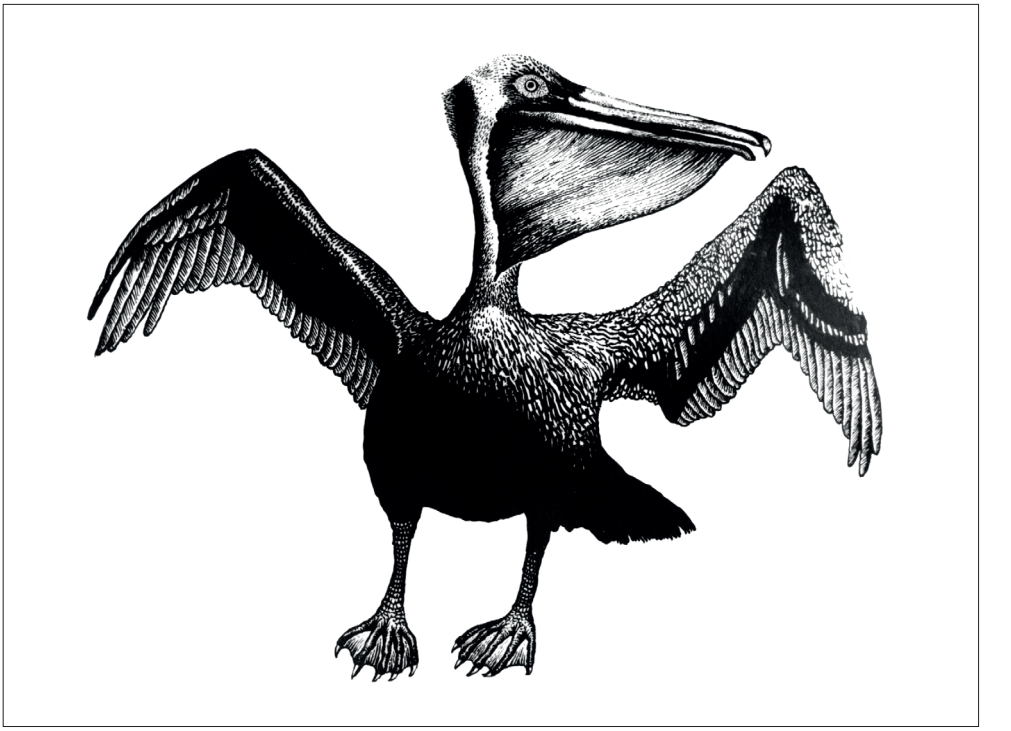
A szerzők és elérhetőségük

(1) intézetigazgató egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet; e-mail: lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu

(2) egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Kvantitatív Módszerek Intézeti Tanszék; e-mail: banasz.zsuzsanna@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú "Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek" című projekt keretében jött létre. A tanulmány szorosan kapcsolódik a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetében folyó, a városok és régiók fejlesztési potenciálját vizsgáló empirikus kutatásokhoz. Az iASK kutató szerzők köszönetet mondanak a KRAFT-Központ támogatásáért.

Halálozási jelenségek összefüggései a várható élettartam és az egészségügyi állapot tükrében

Globális, országos és Balaton térségi helyzetkép

A kurrens globális folyamatokhoz illeszthetően Magyarországon és azon belül a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben is, a jelen és a jövő kiemelt fontosságú kérdéseinek egyik köre a demográfia témaköre köré csoportosul. A fejlődő országok robbanásszerűen növekvő népességszáma, a klímaváltozás hatásai, a fejlett országok elöregedő társadalmai sajátos globális körülményeket alakítanak ki, melyek óhatatlanul befolyással vannak egy kiemelkedő táji-természeti értékekkel rendelkező, gazdaságilag prosperáló európai léptékben is számon tartott térségre.

Az alábbiakban bemutatott vizsgálat elsősorban a Balaton térségben azonosítható mortalitási specifikumokat kívánja bemutatni, hosszú időtávban a globális és országos dimenziókhoz viszonyítva. A Balaton Fejlesztési Tanács által elrendelt kutatás indokoltságát a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Magyarországon egyedinek számító, a térség helyzeti energiáira visszavezethető demográfiai viszonyai valamint a terület egyes feltételezett mikroregionális sajátosságai szolgáltatták.

A vizsgálat alapkérdései a következőkben foglalhatók össze. Milyen demográfiai, egészségi állapotbéli és halálozási jelenségek tárhatók fel a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben hosszú időtávot vizsgálva? Hogy alakul a térségi népesség egészségi állapota, korstruktúrája a globális és országos helyzetképhez viszonyítottan? Feltárhatók-e specifikus Balaton Kiemelt Üdülőkörzeti jellemzők a témakör vonatkozásában? Milyen fejlesztéspolitikai válaszok adhatók az esetlegesen feltárt problémakörökre?

A vizsgálat módszertana

A vizsgálati kérdésekre adható megalapozott válaszok érdekében 1970 és 2016 közötti 47 naptári év időszakát átfogó, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területére vonatkozóan települési szintű, halálok-főcsoportok dimenzióiban megjelenő korcsoportos halálozási adatok kerültek a Központi Statisztikai Hivatal által összeállításra, kiegészítve a vonatkozó időszak szerinti országos és NUTS III területi szintek adataival.

Az elemzést a minél átfogóbb és integráltabb összkép érdekében demográfiai aspektusok szerint élettartam, életkorstruktúra, népesedés és népmozgalmi adatokkal egészítettük ki, ezek mellett gazdasági megközelítések egyes vetületeit is ábrázoltuk az emberi fejlettség (HDI) index segítségével, illetve elemzés alá vontuk a kérdésben releváns vonatkozó egészségügyi szempontokat is. A BKÜ területi szegmens érvényességét a hatályban lévő törvényi rendelkezés szerinti települések köréhez igazítottuk.[1] Ennek megfelelően nem kellett térséget elhagyó településekkel számolnunk, de hasonlóan az első keresztmetszethez, figyelembe kellett venni az üdülőkörzet területén települési szétválással, illetve egybeolvadással megjelenő településeket.

Az adatok értelmezése és összehasonlító elemzése érdekében BKÜ települési szintű adatmetszete mellett megegyező tartalmi tematika alapján a vizsgálati időszak egészére országos, illetve valamennyi megyére kiterjedő adatállomány összeállítását is kértük, amelyet a KSH elvégzett és rendelkezésünkre bocsátott. Az összesített adatok a területre nem bontható adatokkal együtt jelennek meg. A települési szintű adatokat az alábbiakban részletezett településtörténeti

anomáliákat is figyelembe véve szükséges értelmezni. Az adatok térségi-települési értelmezése az elhalt személyek tényleges lakóhelye szerint értendő.

Az adatállomány az alábbi 5 korcsoport-dimenziót tartalmazza:
– 0-14 év – csecsemő-, és gyermekhalálozás
– 15-39 év – serdülők és fiatal felnőttek halálozása
– 40-59 év – idősebb felnőttek halálozása
– 60-79 év – időskorúak halálozása
– 80 + év – aggkorú népesség halálozása

A halálokok a WHO által kidolgozott Betegségek Nemzetközi Osztályozásának (BNO) X. revíziója alapján kerültek meghatározásra.[2] Szakértői egyeztetés és vezetőségi döntés alapján a részletes halálok nomenklatúrából adatvédelmi előírások miatt az alábbi 6 főcsoportot hoztuk létre:
– Daganatos halálozás – BNO kódjelzés: C00-D48
– Szív-, ér-, és keringésszervi halálozás – BNO kódjelzés: I00-I99
– Légzőszervi halálozás – BNO kódjelzés: J00-J98
– Emésztőszervi halálozás – BNO kódjelzés: K00-K92

Erőszakos külső okok (baleseti halál, öngyilkosság, gyilkosság, orvosi kezelésből származó ártalom, szövődmény, természeti jelenségek okozta halál, stb.) – BNO kódjelzés: V01-Y89

Egyéb betegségek okozta halálozás – a kiemelteken kívül valamennyi egyéb halálok.[3]

Az adatstruktúra az előzetesen tervezetthez képest csak egy-egy ponton tér el a legyűjtésre került információktól, adatvédelmi okokból a csecsemőhalálozás[4] összevonásra került a gyermekhalálozással,[5] illetve a fertőző betegségek okozta halálozás, annak adatvédelmet érintő módon alacsony elemszáma miatt az egyéb betegségek főcsoportjába sorolódott.

A hosszú időtávot átfogó, kumulált adatsorok gyakori problémája, hogy szupresszálják a folyamatokban bekövetkező változásjelenségeket. Előfordulhat, hogy egy adatsor gyakoriságértékei kezdetben magasak, majd alacsonyra váltanak, vagy fordítva, adott esetben random módon extrém váltakozóak is lehetnek. Mindez jelentős becslési hibákat rejthet magában, ami a módszertani érvényesség határait feszegeti.

A jelen vizsgálati időszakot átfogó halálozási statisztika ezt a problematikát a halálokok szerinti strukturált eloszlás relatív állandósága miatt kevésbé implikálja. A vizsgálati időszak első éveiben az összes halálozás 19-20%-a arányában pozícionálódott a daganatos halálozás, a keringésszervi halálozás 53-54%-os arányon állt, a légző és az emésztőszervi halálozás 4-6%-os részesedési értékeket ért el. Két évtizeddel később is hasonló, bár a daganatos megbetegedések tekintetében növekvő értékekkel találkozhatunk: a daganatos halálozás 21-22%, a keringésszervi 52-53%, a légző és az emésztőszervi 5-6%-os részarány értéket foglalt el. A vizsgálati időszak végén a daganatos halálozás 25-26%, a keringési 49-50%, az légző és emésztőszervi 5-6%-os részarány értékeket ért el. Az alapvető eloszlásstruktúra változatlan, így nem láttuk módszertani akadályát az adat-kumulációnak, amelyet az adatvédelem egyébként jogi szempontból megkövetelt. Az elemzésben felhasznált egyéb adatok hivatkozási forrása a Lechner Tudásközpont[6] által működtetett Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR),[7], illetve a Központi Statisztikai Hivatal szabadon hozzáférhető területstatisztikai információs adatbázisa (StatInfo).[8] A várható élettartamra vonatkozó összefüggések tartalmi elemeinek forrása a BIFÜ Nkft megbízásából a Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Intézete által készített népesség előrejelzés,[9] a vonatkozó nemzetközi adatok forrása az Eurostat központi információs rendszere.[10] Az elemzés során felhasználásra kerültek a BFT 2018 május 15-én tartott ülésén elfogadott 2018 évi monitoring helyzetjelentésének témakörben releváns adatai is.[11]

Globális és országos helyzetkép

Az egészség nem egyszerűen a betegségek, vagy valamely fogyatékosság hiánya, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) alkotmányában rögzített definíció alapján teljes testi (szomatikus), szellemi (pszichés) és szociális (pszichoszomatikus) jólét állapota.[12] Az egészség definíciója a WHO alapdokumentumának több mint 70 évvel ezelőtti megalkotása óta nem változott, ezzel együtt inkább tekinthető egyfajta ideáltípusnak, mint népegészségügyi vonatkozások szerint

köznapi értelemben használatos fogalomnak. Az egészségi állapot szubjektív érzete és objektivitása gyakran nem feltétlenül, vagy egyáltalán nincs összhangban egymással, és minden az egyének élete során életkorok szerint időben is sokszor változik.

Az egészségre az adott egyének biológiai, genetikai, fizikai adottságain kívül alapvető társadalmi és szociális körülmények, anyagiak, lakókörnyezet, életmód, családi viszonylatok, de akár a nemek szerinti különbségek is jelentős hatással lehetnek, amelyeket az egészségügyi ellátás minőségi fokozataival nyilvánvaló módon generálni lehetséges, ez utóbbi esetében az ezekhez való hozzáférés lehetőségeiben történelmi időt tekintve, illetve akár a jelenben is országonként, de országhatárokon belül is nagyfokú egyenlőtlenségek igazolhatók. Leegyszerűsítve az egészség fogalmi dimenziókörét az adott egyének szellemi-mentális állapota, az őket ért lokális-globális hatásokon keresztül képes lényegesen befolyásolni, így az egészségről alkotott gondolkodás egyfajta pozitivista vetületet nyerhet még abban az esetben is, ha inkább annak hiánya a valós. Ennek megfelelően a betegséget az egészség negatív definíciójának tekinthetjük.

Az egészségi állapot romlása, a betegség megjelenésének kockázata értelemszerű összefüggésben van a haláloki rizikótényezők növekedésével. Ezek között kiemelkedik a választott, vagy kényszerű életmód, a testtömeg, ezen belül a kóros elhízás, vagy a kóros soványság, a dohányzás, az excesszív alkoholfogyasztás, a kábítószer és drogfogyasztás.

Magas kockázati tényező a szennyezett víz és étel fogyasztása, a hiányos, vagy elégtelen közegészségügyi és higiénés helyzet, anémia, magas vérnyomás, magas koleszterinszint, légszennyezés, védekezés nélküli szexuális kapcsolat, de a különböző társadalmi fermentumok, az anómiás és a háborús állapotok is. De nem csak ezek a tényezők vezetnek közelebb a halálozás oksági körülményeihez, hanem a születéskor várható átlagos élettartam növekedése is, ennek megértéséhez szintén körül kell járnunk néhány fogalmat. A születés fogalma eleve kettős, egyfelől a magzati élet világrajövetellel folytatódó életjelenségeit, vagyis az élveszületéseket érthetjük ez alatt, de születési eseménynek számít az is, ha a magzat életjelenségek produkálása nélkül, halva születik. Amennyiben az életjelenség-produkciót a születést követően sem sikerül elérni, az adott születési esemény gyakorlati értelemben halvaszületés, illetve a korszerűbb demográfiai definíció értelmében a magzati halálozás közé sorolódik.[13] A születéskor várható átlagos élettartam egy olyan komplex, predikciós mérőszám, amely egy adott népesség, társadalom, vagy akár az egész emberiség bizonyos évre, vagy életkori kohorszra vonatkozó mortalitási tapasztalatait összegzi, funkcionális értelemben egy halálozási indikátor,[14] amelyet a halandósági táblák felhasználásával számolnak ki.[15]

Időskorú népesség alatt Magyarország uniós csatlakozásáig vezetett statisztikákban a 60 + éves, Magyarország uniós csatlakozását követően az Eurostat közös uniós statisztikára vonatkozó ajánlásai szerint a 65 + éves népességet értjük. A népesség idősödésének egyik legjellemzőbb mérőszáma az öregedési index, amely jövőbeni tendenciákat is előre vetít. Az öregedési index a 14 éves és annál fiatalabb népességre jutó 60 +, vagy 65 + éves idősek arányát szemlélteti.

A társadalmak korstruktúra szerinti változása jelentős részben jóléti hatásokra is visszavezethető, ami alapvető életmódbeli változásokat eredményezett, miközben forradalmi változások következtek be a gyógyászat-technikai eszközök, vagy éppen a gyógyszerek terén, és nem utolsó sorban, az egészségügyi személyzet felhalmozott tapasztalati- és tudástőkéjében is. Természetesen nem hanyagolhatók el azok a szempontok sem, amelyek a személyi és családi biztonság, vagy a higiéniai körülmények nagymértékű javulását implikálják, mindezek és még számos egyéb, hasonló tényező együttes hatása nyilvánvaló és összességében eliminálhatatlan hatásokkal bír a korösszetétel változás, a születéskor várható élettartam, végeredmény szerint az elöregedés társadalmi térnyerésében.

Mivel számos megbetegedés, például a daganatos betegségek egy jelentős részének a kialakulásához időre van szükség, és ezek felismerésében és kezelésében fokozott szerepet játszanak a szűrőprogramok, felismerés esetén a gyógyszeres-műtéti beavatkozások, különösen a gazdaságilag fejlett országokban sok beteget stabilizálni, tartósan kezelni tudnak, így a halálozás a relatíve

valószínű és lehetséges életkor-dimenziók szerint, az egyén adottságait és életkörülményeit is figyelembe véve, egyre későbbi időpontokra tolódik. Ez az igen összetett, de logikailag szorosan egymásra kapcsolódó, térben és időben egyre kiterjedtebb folyamat értelemszerűen új kihívások elé állítja a társadalmakat, globális és lokális szinteken egyaránt.

A társadalmi reprodukciós potenciál mérséklődését az élve születések és a halálozások egymáshoz viszonyított értékének világméretekben is jól felismerhető változása kíséri. Az elmúlt évszázad során azokban az országokban, ahol magas volt élve születések száma, jellemzően a halálozás gyakorisága is magas volt. A termékenység fokozatos csökkenésével az élve születések száma értelemszerűen csökken. Ez a csökkenés jellemzően az euro-atlanti térség országaiban, a Távol-Keleten különösen Japánban, illetve Európában, köztük Magyarországon is már a 20-ik század utolsó évtizedeiben megjelent, és jelenleg is tart, a 21-ik század második évtizedére a világ egyre több pontján bukkan fel.

A halálozások gyakoriságában a háborús, havária eseményeket kivéve lényeges változás nem tapasztalható, ahol eddig magas volt, ott jellemzően továbbra is átlagot meghaladó, ahol pedig alacsonyabb, ott sem változnak jelentősen a gyakoriságértékek, változások az elhalálozás életkor struktúrájában tapasztalhatók. Ahogy az emberek egyre tovább élnek, a halálozás is egyre későbbi időpontban következik be. Ez a jelenség okozza azt, hogy Európa országaiban annak ellenére, hogy a halálozási események gyakorisága sokkal kevésbé uralja a társadalmi mindennapokat, mint például Afrikában, az élve születések és halálozások tömegét összehasonlítva mégis a halálozás a dominánsabb tényező, de csak azért, mert az élve születések száma, Afrikával, vagy Ázsiával összehasonlítva extrém alacsony.

Azzal párhuzamosan, hogy a várható élettartam növekedik, az életfenntartáshoz szükséges és elégséges feltételek minden tapasztalható egyenlőtlenség ellenére, globálisan egyre jelentősebb mértékben javulnak, a halálozás természetes módon várható időpontja átlagosan egyre magasabb életkorsávokba tolódik. Ez a halálokok összetétel-struktúrájában is alapvető változásokat eredményez.

A haláleseményeket rögzítő lista élén a szív-, és érrendszeri, keringésszervi, úgynevezett kardiovaszkuláris megbetegedések okozta halálozás helyezkedik el, amely az összes halálesemény közel harmadát alkotja. Ez a betegségcsoport 2016-ban közel 17,65 millió ember halálát okozta. A gyakoriságok második helyén a daganatok okozta halálozás pozícionálódik, amely az összes halálesemény mintegy hatodát teszi ki. Ebben a halálozási főcsoportban közel 8,93 millió haláleseményhelyezkedik el. Ez a két halálok együttesen az összes halálozás közel felét, 48,6%-át képezi. A gyakoriságok harmadik helyén a légzőszervi megbetegedések okozta halálozás, a negyediken a vér-, és endokrinológiai megbetegedések, cukorbetegséggel összefüggő halálozás, az ötödiken az emberi agy értelmi, érzelmi és társas képességének nagyfokú hanyatlásával együtt járó, összefoglaló csoportmegnevezés szerint a demenciával társítható megbetegedések okozta halálozás áll.[16] Ez a három halálokcsoport együttes arányaiban képez akkora nagyságrendet, amit a daganatos halálozás egymaga képvisel.

A daganatok okozta életkor-standardizált, százezer lakosra jutó halálozás eloszlása földrészenként kiegyenlítettebb, Európa, Észak-Amerika, Ázsia számos országára jellemző. Európában kiemelkedően magas arányt képvisel Magyarország, Ázsiában Mongólia, Afrikában Zimbabwe, Dél-Amerikában Uruguay. A listavezető azonban évtizedek óta Grönland, ahol százezer lakosra 348 daganatos halálozás jutott 2016-ban.[17] Ha a daganatos megbetegedésekben szenvedők-kezeltek számát nézzük, a legtöbb beteg az Amerikai Egyesült Államokban és Kínában található. A becslések szerint 2016-ban globálisan mintegy 42 millió rákos beteg élt a Földön, ez a szám több mint kétszeresére emelkedett 1990-óta, amikor becslések szerint 19 millió volt a rákos betegek száma. A legelterjedtebb, számos esetben rosszindulatú daganatfajta a becslések szerint az emlőrák,[18] ez a betegség mintegy 8 millió embernél okozott 2016-ban tüneteket a Földön. Nagyon jelentős a vastag és végbél, a prosztata, valamint a trachea, hörgő és tüdőrák előfordulási gyakorisága is.

A globálisan az ismertté vált rákos megbetegedések több mint négyötöde az 50 év felettieknél fordul elő, legjellemzőbb módon az 50-69

éves népesség érintett, csaknem minden második rákos beteg sorolható ebbe a korcsoportba. A daganatos megbetegedések 37%-a 70 éves, vagy annál idősebb népesség tagjainál jelentkezik. A legalacsonyabb daganatos betegség előfordulási gyakoriság a 14 éves és annál fiatalabb népesség esetében mutatható ki, az esetek alig 1%-a sorolható ide. A trendek tekintetében lényeges változás, hogy a 70 + éves humán populáció daganatos halálozása 1990-óta mintegy 7%-al emelkedett, miközben az 50-69 és a 15-49 éves populáció részaránya 3-4%-al csökkent. A jelenség hátterében az elöregedés globális jellemzőinek perspektíváit fedezhetjük fel.[19]

Magyarország lakosságának egészségügyi állapota évtizedek óta a javulás jeleit mutatja, fokozatosan közelíti a legfejlettebb országok lakosságának egészségügyi standardjait. Az, hogy ez a közelítés mégsem tekinthető átütő erejűnek, alapvetően két okra vezethető vissza. Az egyik, hogy az elmúlt évtizedek alatt a legfejlettebb országok lakosságának egészségi állapota is nagy ütemben javult. Emellett a magyarországi helyzet pozitív irányú elmozdulása az összehasonlító dimenziók szerint vizsgált országok lakosságának mutatóihoz képest sokkal kedvezőtlenebb kiinduló bázispontról eredeztethető, vagyis a közelítő tényezők mellett a különbségeket fenntartó erők is érvényesülnek.

A legfejlettebb országok lakosságának jövőben várható egészségügyi állapotváltozásait modellezve a trendek inkább az egyensúlyi szcenário irányába mutatnak. A várható élettartam növekedésével arányosan növekedik a még relatív egészségben, fizikai mobilizációs képességek birtokában leélhető életévek száma is. A negatív szcenário ezzel szemben az, hogy az élettartam ugyan emelkedni fog, de ezt nem követik feltétlenül az egészségesség generális jelei, vagyis nem növekszik, vagy nem növekszik jelentősen a még egészségben, súlyosabb fizikai korlátozottság nélkül leélhető életévek száma.

Az életévek során bekövetkező betegségterhelés[20] számszerűsítésére az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kidolgozott kombinált indikátor, a DALY[21] segítségével mérhetőek a különböző országok népességei közötti különbségek. A DALY százezer lakosra vetített értéke szerint Magyarország a WHO európai régiójának országai közül az utolsó harmadban pozícionálódik. Ebben a rangsorban azoknak az országoknak a népessége áll az élen, amelyek a legkevesebb életévet veszítik el betegségek miatt.[22] Az elemzés kimutatta, hogy minden típusú okot együttesen kezelve valamennyi nyugat-európai ország népessége kevesebb életévet veszít, mint a magyar népesség, Magyarország pozíciói jellemzően az egykori keleti blokk országaihoz állnak közelebb, de például Csehország, vagy Horvátország mutatói is kedvezőbbek a magyarnál.

Az elemzés a fontosabb betegség és haláloki csoportok szerint is elvégezte az elveszített életévek kalkulációját. Magyarország népessége a fertőző betegségek okozta mortalitási és morbiditási terheket illetően került kedvezőbb helyzetbe, ebben a tekintetben az ötven rangsorolt ország között a 24-ik helyre került. Nagyon kedvezőtlen azonban a krónikus, nem fertőző betegségcsoportból adódó betegségteher. Ebben a vonatkozásban Magyarország a rangsorolt országok közül csupán a 39-ik. Magyarországon a betegségterhek több mint négyötöde ehhez a betegségcsoporthoz köthető. A krónikus, nem fertőző betegségek kialakulásában az életminőségnek és az életmódnak is meghatározó szerepe van, alapvetően az étkezéssel és a környezet minőségével kapcsolatos tényezőkről van szó.

Az életmód természetes, akár kényszerű tényezőin kívül a természeti-környezeti, biológiai és kémiai akkumulációk következményei is mélyre hatóak. Ezek alatt érthetjük a víz, talaj, légszennyezettséget, a levegőminőséget, vagy a zajterhelést. Az előbbiek inkább a fejlődő világ népessége, az utóbbiak a fejlett, vagy legfejlettebb országok népességének környezeti ártalmai közül talán a legsúlyosabb, elengedhetetlenül fontos rizikófaktorok. Mindezek mellett nem elhanyagolhatóak a környezeti-klimatikus változások földrészenként, országonként és népességenként tagolatlan hatásai sem, ezek sorában kiemelt jelentősége van a fokozott UV sugárzásnak.[23]

Az egészségi állapot javíthatóságának és javulásának alapvető társeleme az egészségügyi ellátórendszer minősége. Az egészségügyi ellátórendszer fejlődése ötven-száz év távlatában Magyarországon is rendkívül látványos. Nemcsak a tünetkezelésre, a gyógyító orvoslás technikai megoldásaira fókuszál, hanem az egyes beteg-

ségek rizikófaktorainak csökkentését, lakossági szűrésekkel a megelőzés céljait is priorizálja. Szemlélete a világtendenciának megfelelően holisztikus jellegű. A kutatások eredményeiként az elmúlt évtizedekben egyre több, akár társadalmi, szolgáltatási rendszerbeli, pénzügyi, gazdasági, biológiai, genetikai, ökológiai, természeti és környezeti tényezőt vesznek számításba, egyre komplexebb és teljesebb képet nyerhetünk a jó egészségi állapot megőrzése, illetve a rossz egészségi állapothoz vezető jelenségek okságai összefüggéseiről. Az egészségügyi ellátórendszer funkciója alapvetően a fizikai és mentális egészség megőrzésére, fejlesztésére irányul, ugyanakkor a legfejlettebb országok ellátórendszereinek szolgáltatásaihoz, különösen azok egyes szakellátási potenciáljaihoz képest hátrányban van. A hátrányos helyzet okai rendkívül összetettek, több évtizedre visszanyúló módon roppant mélyrehatók.

Világszínvonalú orvos és egészségügyi személyzetképzés mellett a legnagyobb probléma a munkaerőhiány. A munkaerőhiány újratermelődésének oka a bérek és fizetések versenyhátránya a legfejlettebb országok ellátórendszereihez képest. A hazai alulfinanszírozottság kísérője a forrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés, más megvilágításban a paraszolvencia. Miközben a fiatal és képzett szakszemélyzet a legfejlettebb országokban való munkavállalással eliminálhatja a szakterület financiális hiányosságait, a hazai ellátórendszerben maradó-dolgozó szakszemélyzet egyre nagyobb terhelésnek van kitéve, számos metszetben burn out („kiégés") szindróma jelei mutatkozhatnak, amivel párhuzamosan, ahogy a lakosság esetében, úgy az alap és a szakellátásban dolgozó szakszemélyzet vonatkozásában is fokozatosan kibontakoznak az elöregedés jelei. A felmerülő problémák hatására a 21. század első évtizedében előtérbe került az egészségügyi privatizáció és a fizetős egészségügy bevezetésének kérdése, mint a finanszírozás válságára és a munkaerőhiányra adható egyik lehetséges megoldás.

Az egészségügyi ellátórendszer fokozatos javulását, az életminőség javuló tendenciáját és várható élettartam növekedését demográfiai értelemben, ahogyan a legtöbb fejlett országban, úgy Magyarországon is határozott negatív kontextus övezi. Ezt a kontextust jelenünkben és a várható jövőben az alacsony fertilitás és a társadalmi elöregedés foglalja keretbe és az élve születések és a halálozások negatív egyenlege tartja fenn. A 20. század első évében a történelmi Magyarország területére számolva az élve születések és halálozások egyenlege 13,4 ezrelékes pozitív mérleget mutatott, a trianoni döntés területi vonatkozásait is figyelembe véve ötven évvel később ez az érték 9,5 ezrelékre esett, mindössze egy évtizeddel később ennek az értéknek kevesebb, mint a felére zuhant vissza, 4,5 ezreléken állt.

A jelenség okai igen összetettek, de nem véletlen módon közrejátszott a művi terhességmegszakítások 1956-ot követő liberalizációja.[24] 195625 és 1960 között 666 ezer művi terhességmegszakításra került sor Magyarországon. A száz élve születésre jutó terhességmegszakítások száma az 1956 évi 42,8-ról 1960-ra 110,7-re emelkedett, ez azt jelenti, hogy évente több művi abortuszt végeztek, mint amennyi élve születés történt. Ez az állapot 15 éven keresztül, 1959 és 1973 között fennmaradt. A 20. század első évtizedeiben a különböző fertőző betegségek összefüggéseiben bekövetkezett halálozások aránya rendkívül magas volt, védőoltások, antibiotikumok, megfelelő orvostechnikai felkészültség hiányában gyakorlatilag a második legfontosabb haláloknak tekinthető. Ezeknek a betegségeknek a haláloki szerepe az 1930-as évektől kezdett mérséklődni, párhuzamban a légzőszervi megbetegedésekkel összefüggő halálozással.

Miközben ezeknek a halálokoknak a szerepe csökken, jelentősen növekedni kezdett a keringési rendszer, valamint a daganatokra visszavezethető halálokok aránya. Mind a keringési, mind a daganatos halálokok statisztikai súlya az 1930-as évektől kezdődően az 1980-as évekig, vagyis mintegy ötven éven át radikálisan növekedett. A keringésszervi megbetegedések okozta halálozás ugyan a 20-ik század elején is magas volt, nagyjából minden negyedik haláleset oksági hátterét képezte, ez az arány néhány évtizeddel később, már az 1960-as évek elejére legalább minden második halálesetre növekedett. A daganatos halálozás aránya az összes halálozáson belül az 1930-as, 1940-es években még 10% alatt alakult, az 1950-es évek elejére stabilan 10% feletti értéken állt. Ugyan ebben a változásban feltehetőleg a di-

agnózisok pontosodása is „segíthetett", összetett folyamatként kell kezelnünk. Az első növekedési tendencia az 1950-es évek elejétől a '60-as évek közepéig tartott, ekkor érte el először a halálokok 20%-os részesedését, majd ezt követően két évtizeden át ennek az értéknek a közelében maradt.

A második stabil növekedési pálya kezdete az 1980-as évek második felére datálható, és az ezredfordulót követő évekig ível, 2001 és 2004 között 25%-os részesedési szint felett állt. A 2005 évi megtorpanást követően egy évtizeden át tartó újabb lassú növekedés jellemezte, 2014-ben 26,4%-os részesedést alkotott, 2016-ban 26,5% volt. Lényegében kijelenthető, évtizedek óta legalább minden negyedik haláleset daganatos megbetegedések eredménye.[25] A mai magyar haláloki nomenklatúrát uraló két halálok főcsoport mellett gyakorlatilag minimálisra olvadt a fertő megbetegedések okozta halálesetek száma, gyakoriságában mérséklődtek a légzőszervi megbetegedések okozta halálesetek, ezzel szemben hosszú időn át növekedett az emésztőszervi hátterű halálozások előfordulása, ebben az 1990-es évek közepétől érzékelhető csökkenő irányú változás, 2016-ban gyakorlatilag feleannyi emésztőszervi megbetegedésre visszavezethető halálozás történt Magyarországon, mint 20 évvel korábban.[26]

A haláloki struktúra életkor csoportok szerinti metszeteit a Központi Statisztikai Hivatal 1970 és 2016 évek közötti időszakot átfogó, részünkre összeállított, kumulált adatsorában tekinthetjük át. A halálozások teljes gyakorisága 1970 január 1 és 2016 december 31 között 6 414 160 fő. 47 naptári év összesítésében a halálesetek 51,7%-a keringésszervi, 22,5%-a daganatos, ez a két halálok együtt az összes haláleset közel háromnegyedét alkotja. Gyakorlatilag kiegyenlített, 7,5% körül helyezkedik az erőszakos külső okok,[27] illetve a nevesített főcsoportokon kívüli, egyéb halálokok aránya. Az emésztőszervi halálozás 5,9%, a légzőszervi 4,8%-on áll.

Összehasonlításként 2016-ban a daganatos halálozás részaránya 26,5% az összes halálozáson belül, a keringésszervi megbetegedések okozta halálozás 49,5%-ot tesz ki, a kettő együttesen az összes halálesemény 76%-át fedi le. A légzőszervi betegségek okozta halálozás aránya 5,7%, az emésztőszervi halálokok 4,9%, az erőszakos külső okok 4,2%, az egyéb okok 9,2%-os arányt képeznek. Aránynagyságrendek szerint a két képet egymás mellé állítva jelentős az egyezés, extrém-random hatások nélkül relatív-változatlan pályán haladva, a trendirányok a hosszú időtáv ellenére is szükségszerűen a jelen felé, illetve értelemszerűen a várható jövőre mutatnak. A halálesemények legvalószínűbb életkori kohorsza 60-79 év, a vizsgált 47 éves naptári periódus alatt elhunyt 6 414 160 ember közel fele, 48%-a tartozik ebbe a korcsoportba (közel 3 millió 83 ezer fő). A 80 + éves, aggkorúak halálozása az összes halálesemény mintegy 30%-át adja (1 millió 900 ezer fő), gyakorlatilag az összes haláleset több mint háromnegyede, 77,8%-a 60 + éves korban következett be. A harmadik leggyakoribb halálozási korcsoport a 40-59 év közöttieké, minden hatodik haláleset tartozik ide (1 millió 78 ezer fő). A 40 év alatti halálesemények gyakorisága csekély, az összes eset 5,4%-át jelentik.

A legalacsonyabb a csecsemő és gyermekkorúak halálozása, ami nem éri el az összes eset 2%-át (közel 127 ezer fő) a serdülőkorúak és a fiatal felnőttek haláleseményeinek összessége nem egészen 3,4% (kevéssel több, mint 217 ezer fő). Amennyiben megfordítjuk az értelmezési dimenziókat, és a különböző halálokok metszeteiben vizsgáljuk az életkorszerkezeteket, igazolva látjuk, hogy a daganatos megbetegedések okozta halálozások abszolút többsége, 56,6%-a 60-79 év között következik be (816 ezer eset), 40-59 év között az esetek közel negyede, 23,4%-a tömörül (337 ezer eset). A 80 + évesek kormetszete a daganatos halálozásokon belül 17,4% (negyedmillió eset). A serdülőkorú és fiatal felnőttek haláleseteinek aránya a daganatos eredetű halálozáson belül csekély, 2,3%, mintegy 34 ezer eset. A 15 évnél fiatalabbak esetében a 47 év alatt 5 242 eset fordult elő, kevesebb, mint az összes daganatos halálozás fél százaléka.

A keringési megbetegedésekkel összefüggő halálozás legjellemzőbb kormetszete szintén a 60-79 év közöttieké, az összes keringési haláleset 48,7%-a, ez több mint 1 millió 600 ezer esetet jelent. A keringési eredetű halálesetek kétötöde aggkorban éri a populációt, ez több mint 1 millió 300 ezer eset. Az idősebb felnőttek csoportjában 10,7% az arány, ez gyakorlatilag minden kilencedik keringési hátterű halálesetet jelenti. A serdülő és fiatalkorúak keringési eredetű halálozási arán-

nya kicsi, alig 1%-a az összes esetnek, 15 éves kor alatt pedig alig fordul elő, 47 év alatt 1 269 esetet rögzítettek. A légzőszervi megbetegedések okozta halálozás legjellemzőbb korcsoportja szintén a 60-79 év közöttieké, az összes ilyen eset felét alkotja. A közel 310 ezer halálesemény mintegy harmada következett be aggkorban. A halálokok szerint részletesen vizsgált időszak alatt Magyarországon minden ezer halálozásra 516,87 ≈ 517 keringésszervi halálozás jut. A daganatos megbetegedések ezer halálozásra kifejezett indexértéke 224,94 ≈ 225.

Balaton térségi helyzetkép

A vizsgálat fókuszát most a Balaton térségének területére szűkítjük, amelynek határait a módszertani fejezetben hivatkozott, a Balaton területrendezési tervében meghatározott, településkör szabja meg. A Balaton európai viszonylatban is számon tartott, kiemelt turisztikai desztináció. Több mint negyedmilliós népességét az ingatlantulajdonnal és helyi kötődésekkel ugyancsak rendelkező üdülőtulajdonosok egészítik ki, akik közül, ha valamennyien egy időben tartózkodnak a Balatonnál, akár meg is duplázhatják a népességszámot.[28] Az idegenforgalmi főszezon időszakában hosszabb-rövidebb ideig a térségben tartózkodó népesség száma a milliós nagyságrendet is meghaladhatja, ami az ország teljes népességének egytizedét jelenti.

A térség településeire méretezett és működtetett egészségügyi ellátórendszer kapacitásai kevéssé képesek igazodni az időszakosan hatalmas tömegűre növekvő népesség igényeihez és szükségleteihez, ami nagy terheket ró az ellátásban dolgozó humán infrastruktúrára, és várhatónál aránytalanabb mértékben amortizálhatja az egészségügyi infrastruktúrát és az orvostechnikai eszközállományt. 2016 évi adatok alapján az országban működő (humán) gyógyszertárak 2,8%-a van a BKÜ területén, kétharmadukban a parti és partközeli településeken. Az ország 152 kórházi jogállású egészségügyi intézményéből 8 működik az üdülőkörzetben, négy a térség somogyi, kettő a veszprémi, és kettő a zalai területrészen. A BKÜ legnagyobb kapacitású általános kórháza Siófokon működik,[29] országos jelentőségű gyógy-intézmény a balatonfüredi állami szívkórház,[30] illetve a hévízen működő Szent András Állami Reumatológiai és Rehabilitációs Kórház.[31] Az országban működő 68 301 krónikus és akut ellátást biztosító kórházi ágy 2,1%-a található a térségben.

Az összetett orvos-egészségügyi intervenciót követelő ellátásokat lehetőség szerint a környező megyei jogú városok, Kaposvár, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Veszprém kórházaiban, illetve az életmentő követelményeknek megfelelő intézményekben végzik. 2016 évi adatok szerint az üdülőkörzet területén 140 háziorvosi szolgálat működött, melyet 125 háziorvos látott el. A gyermek háziorvosi alapellátást nyújtó szolgálatok száma 34, a házi gyermekorvosok száma 31 fő. Ez a háziorvosi kapacitás kell, hogy szükség esetén nyaranta alapszolgáltatásként ellássa az üdülőkörzet milliós népességállományát.[32] A Balaton térségének korábbi, és aktuális fejlesztési dokumentumaiban kiemelt jelentősége volt és van ma is az egészség dimenzióinak.[33]

Alapvető stratégiai cél a helyben előállított és feldolgozott egészséges élelmiszerek termelésének, feldolgozásának és fogyasztásának az ösztönzése, a rövid (élelmiszer) ellátási láncok (REL) kiépülésének támogatása, az egészséges, tiszta környezet biztosításának feltételén keresztül az egészségi állapot javítása, a humán népesség fizikai aktivitásának elősegítése, valamint az egészségipari szolgáltatások fejlesztése akár az állandóan itt élők, akár az ide látogatók vonatkozásában. Ez utóbbi metszet alapján az elmúlt évtizedekben igen jelentős kínálati és minőség fejlődés zajlott le a fogászati szolgáltatások területén, amelyek kezdetben a nemzetközi turizmus iparág speciális wellness-szolgáltatás kiegészítő elemeként jelentek meg, majd az egészségturizmus egyik húzóágazatává váltak, de igénybe vételük a honi jövedelem és igényszintek változásával a magyar népességben is egyre szélesebb körű.[34]

Kétségkívül a realitások jelenleg nem tükrözik még feltétlenül a fejlesztési stratégiai prioritásokban foglalt célok maradéktalan teljesülését, ezek eléréséhez a szakértelmen és elhivatottságon túl huzamos időn át tartó, komoly anyagi erőforrások is kellenek. A Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról szóló 1861/2016 (XII.27).) Kormányhatározat keretében a kormányzat elfogadta a Balaton térségének

Balaton Területfejlesztési Koncepción és a Balaton Területfejlesztési Stratégiai Programon alapuló fejlesztési stratégiáját, és az azokban foglalt kilenc stratégiai fejlesztési célhoz előirányzatként uniós és hazai forrásokból összesen 365,4 milliárd forintot allokált.[35]

A forrásigények gyakorlatilag már a 1861/2016 Kormányhatározat megszületésekor meghaladták az előirányzott, dedikált forrásokat, amivel párhuzamban már 2018 áprilisára a megítélt támogatás aránya is meghaladta a Kormányhatározatban dedikált forráskeret 100%-át.[36] Ez azt jelenti, hogy a dedikált keretnél már biztosan magasabb összegek fordítódnak legalábbis 2020-ig a meghatározott stratégiai célok elérésére. Az egészségügyi szolgáltatások területén van tennivaló, magától értetődő cél, hogy a szezonálisan rendkívül leterhelt egészségügyi apparátus létszámában növekedjen, javuljanak a technikai és infrastrukturális feltételek, a turizmus területén fejleszteni kell az egészségturizmus húzóágazat voltát, illetve az átalakuló egészségügyi szolgáltató rendszer legyen képes választ adni a kor olyan demográfiai kihívásaira, mint az elöregedés.

Az elöregedés problematikája a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén még a kedvezőtlen általános magyar viszonyokat tekintve is különösen súlyos. A jellemző népesedési viszonyok, ahogy országosan, a Balaton térségében is kedvezőtlenek, a születések és a halálozások egyenlege tartós időtávban negatív, többen halnak meg, mint ahányan az életüket az üdülőkörzetben elkezdik.

A népességfogyatkozás mértéke országos indexet meghaladó. Az ezredforduló évében az országos index -3,4 ezrelék volt, a BKÜ-ben (164 település alapján) -3,9 ezrelék. Magyarország uniós csatlakozásának évében, 2004-ben -3,7 ezrelék, ugyanakkor a BKÜ területén -5 ezreléken alakult. 2010-ben -4 ezrelék volt az országos adat, az üdülőkörzetben -5,4 ezrelék. Öt évvel később, 2015-ben az országos adat -4,1 ezreléken állt, a BKÜ-ben megközelítette a -6 ezreléket. 2016 során az üdülőkörzet indexe kis mértékben javult, -5,2 ezrelék, az országos adat -3,5 ezreléken állt.

Az, hogy a természetes népességfogyatkozás még sem jár együtt a helyi népesség rohamos csökkenésével alapvetően a térség pozitív migrációs egyenlegének köszönhető. Az országhatárokon belüli, és a nemzetközi vándorlásból eredő, sok esetben letelepedéssel járó népességnyereség fékezi a térség népességének fogyatkozását, viszont ez a folyamat nem feltétlenül járul hozzá a helyi demográfiai korfa szerkezetének stabilitásához. Jellemzően egy adott területre való külső bevándorlás fiatalítani képes a helyi népesség életkori összetételét, mivel vándorlást alapvetően gazdasági-anyagi, munkavállalási érdekek mozgatják, a vándorlók korösszetétele a gazdaságilag aktív életkorúak masszív felülreprezentáltságát mutatja.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe azonban speciális ebből a szempontból. A térség üdülőkörzeti mivolta, a jellemzően magas, akár extrém magas ingatlanárak, az alapvetően turizmusgazdaságra épülő, jelentős szezonális ingadozásokkal kísért munkalehetőségek köre nem feltétlenül vonzza széles körben a munkavállalási korú népességet, ezzel szemben a jelentős anyagi megtakarításokkal rendelkező, adott esetben ingatlantulajdonnal rendelkező idősebb külföldi és belföldi népességet igen, mindez összehatásokban a térség népességének fokozottabb elöregedési hatásait indukálja.[37] A népesség idősödésének leggyakrabban alkalmazott használt mérőszáma az öregedési index. Ez az indikátor a jelenleg érvényes módszertani ajánlások szerint[38] a 14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó 65 évesek és annál idősebbek arányát mutatja, vagyis képest a népességpopulációs gyakoriságok változása alapján jövőbeni tendenciákat előrevetítésére. A 65 + éves népesség aránya 1980-ban a magyar népesség 13,5%-át alkotta, ezzel szemben a 15 év alattiak aránya a teljes népességben 21,9%-a volt.

Az 1981 óta tartó népességfogyatkozás ellenére még 1990-ben is lényegesen kedvező volt a két népesség egymáshoz viszonyított aránya, a 65 + évesek a teljes népesség 13,2%-át, a 15 évnél fiatalabbak 20,5%-át alkották. Az ezredfordulóra a két arány egymás közeléhez ért, 65+ éves népesség az teljes népesség 15,1%-át, a 15 év alatti 16,6%-át tette ki. Magyarország uniós csatlakozását követő évben, 2005-ben érte el az öregedési index országosan azt a szintet, hogy gyakorlatilag száz gyermekre és fiatalkorúra száz 65 + éves időskorú jusson. Ebben az évben a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén az azonos módszertan alapján számot öregedési index ér-

téke 118,9 volt, tizenkilenc fővel több időskorú jutott a térségben minden száz fiatalkorúra. Egy évtizeddel később az országos öregedési index 123,6-en állt, ugyanakkor a BKÜ-ben 166,9-es értékre emelkedett. A legfrissebb 2016-os adatok szerint az üdülőkörzetben megközelíti a 171-es szintet, míg országosan elérte a 126-ot. Az üdülőkörzetben nem kevesebb, mint 45 időskorúval több jut minden száz 15 évnél fiatalabbra, mint országosan. A 2016 évi adatok alapján lényegében ott tartottunk, hogy az üdülőkörzet teljes népességének több mint ötöde, 21,3%-a 65 + éves, és mindössze nyolcada, 12,5%-a 15 évnél fiatalabb. Az országos összehasonlító arányok alapján 2016-ban a 65 + évesek aránya 18,3%, a 15 évnél fiatalabbaké 14,5% volt a teljes népességen belül.[39]

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet népességszámának jövőbeni alakulása a térség optimális fejlesztési irányainak egyik kiemelt stratégiai komponense. Az üdülőkörzet jogszabályban rögzített területére számított első népesség-előrebecslés a KSH Népességtudományi Intézetének keretén belül Dr. Hablicsek László (†)[40] készítette 2002-2003-ban. A népesség változásának előreszámítása nemek és korcsoportok szerint az üdülőkörzet városaira, valamint a parti és nem parti községcsoportokra 2041-is tartó perspektívában készült el. Az elemzésben foglalt kiterjedt elöregedési folyamatok beigazolódtak.

A tanulmány elkészültét követően azonban változott az üdülőkörzet területisége,[41] így a Balaton fejlesztésének hosszú távú stratégiai tervezhetősége érdekében másfél évtizeddel a tanulmány elkészülte után szükségessé vált a népesség-előrebecslési pályák felülvizsgálata, amelyet a KSH Népességtudományi Intézetének főmunkatársa, Obádovics Csilla végzett el.[42] A migrációs egyenleggel korrigált előrejelzési verzió megerősítette, hogy a vándorlásból származó népességnyereség a születések számát jelentősen nem növeli, mivel a beérkező népesség inkább idősebb, mint fiatalkorú, vagyis összességében elöregedési hatást fokozó szerepe lehet. Az előrejelzés szerint számottevően növekedni fog az aggkorú, 80 év feletti népesség száma az üdülőkörzetben, amivel logikusan együtt jár majd a születéskor várható élettartam növekedése is mind a férfiak, mind a nők esetében. A születések és halálozások egyenlege tartós időtávban negatív összegű marad, népességfogyatkozási hatások érvényesülnek térségi szempontból egyenlőtlen mértékben, mivel vándorlási népességnyereség elsősorban az üdülőkörzet Balaton parti településein jelenik meg. A parttól távolodva csökken a vándorlási népességnyereség értéke és bizonyos esetekben meg is szűnik teljesen. Az üdülőkörzet népessége előreszámíthatatlan havária események érvényesülése nélkül, a jelenlegihez képest relatív változatlan pályán haladva 2062-re korrigált módon összességében közel 100 ezer fővel kevesebb lesz, de sokkal elöregedettebb, mint jelenleg.[43]

A fentiek értelmében a helyi lakosság nagymértékű elöregedésével párhuzamosan az üdülőkörzet területén is a várható élettartam folyamatos emelkedésével kell számolni. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe a várható élettartam vonatkozásában országosan az egyik a legmagasabb státuszú térség, de ez is csupán egyetlen szegmens, ennél egészlegesebb kép alkotható a HDI számításokkal. A módszertani pontossághoz hozzá tartozik, hogy dezaggregációs technikával alacsony területi szintekre transzformált HDI hasonló hibalehetőségeket rejt, mint a várható élettartam becslése, ennek ellenére a területi elemzések rendszeres gyakorlatát képezik az országos szintnél kisebb összehasonlító HDI metszetek. Az ENSZ Fejlesztési Programja által alkalmazott módszertan és indikátorklaszter alapján Magyarország kistérségeire is számos alkalommal készültek HDI számítások,[44] amelyek segítségével az időbeni változások is becsülhetők. A szerzők az időbeni változások vizsgálatai alapján megalapozottan állíthatták, hogy az ország kistérségeiben jellemzően nem voltak markáns HDI eltérések, relatíve stabil térszerkezetek tapasztalhatók.

A HDI becslések szerint az ország legfejlettebb területei a főváros és annak agglomerációs övezete, Észak-, és Nyugat-Dunántúl legiparosodottabb területei, valamint a Balaton környéke. Ez utóbbi jelentős megállapítás, mivel a Balaton a többi hazai fejlett térségtől eltérően nem ipari, hanem kimondottan turisztikai térség, és ilyen adottságokkal produkál magas HDI-t. A Balaton térségével kapcsolatos változásjelenségek a fokozatos differenciáltságban ragadhatók meg. Egyes kistérségek, amelyek alacsonyabb HDI értéket

produkáltak, mint Lengyeltóti, vagy Marcali, a vizsgált évek metszetei szerint kevéssé tudták hátrányaikat csökkenteni, míg a legfejlettebb térségek, különösen a Balaton észak-keleti partvidékén, Balatonfüred térségében megtartották előnyüket. Ezzel együtt összességében a Balaton környéke 0,8 feletti értékeivel az ország 30 legjobb HDI értékével rendelkező kistérsége között jelenik meg.[45] A relatíve magas fejlettség, a kedvező feltételek nem feltétlenül járnak együtt az egészségügyi szolgáltatások várható és szükséges léptékével, amelyek a tények fényében beavatkozásokat sürgetnek.

A 2007-es egészségügyi átalakítási tervtől kezdődően a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben jelentősen csökkent az aktív es a krónikus kórházi ágyak száma, szakorvosi ellátás csak a térség városaiban vehető igénybe, vagy még messzebb kell az igénybevételük érdekében utazni. A háziorvosi és a házi gyermekorvosi szolgálat túlterhelt és hiányos, az egészségügyi alap és szakszolgálatok fejlesztése alapkérdés.[46] A Balaton 2020-ig tartó stratégiai fejlesztési programjában célkitűzés a betegségek megelőzése és egészségtudatosság fejlesztése, a kistérségi szintű alapellátási, szolgáltatásszervezési modellek kialakítása és megvalósítása, praxisközösségek létrehozása, mozgó szakorvosi szolgálat fejlesztése, a házi betegápolás kapacitásainak fejlesztése, alapvetően mindenféle egészségügyi infrastruktúra és szervezetfejlesztés, de mégis maradtak hiányosságok, amelyekre a jelen elemzés kapcsán, minden tényadatot felhasználva hívjuk fel a figyelmet, és javasoljuk stratégiai prioritássá emelését. Előbb azonban vizsgáljuk meg az üdülőkörzet területének halálozási jellemzőit is.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 2016 évben hatályos jogi szabályozásnak megfelelő területén[47] 1970 január 1 és 2016 december 31-e között 168 369 települések közigazgatási területén belüli regisztrált halálesemény történt. Ez a vonatkozó idő szerint Magyarország teljes területén bekövetkezett összes halálesemény 2,6%-a. Halálok főcsoportonként az üdülőkörzetben bekövetkezett halálozások gyakoriságai tartják az országos gyakoriságok 2-3%-a közötti sávot. A daganatos eredetű halálozások száma 36 892 fő a BKÜ-ben, ez az országos gyakoriság szintén 2,6%-a, keringésszervi okokra visszavezethető halálozások száma 89 055 fő, az országos gyakoriság 2,7%-a. Légzőszervi okok miatt bekövetkezett halálozások száma 6 979 fő a térségben, az országos gyakoriság 2,3%-a. Emésztőszervi okok miatt bekövetkezett halálozások száma 10 836 fő 47 év alatt, ami az országos összérték 2,9%-a. Erőszakos külső okok miatt 12 520 fő halt meg a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben 1970 és 2016 között, ez is az országos érték 2,6%-a. Az egyéb betegségek okozta halálozások gyakorisága 12 081 fő a térségben, az országos gyakoriság 2,5%-a.[48]

A vizsgált halálokok Balaton térségi gyakoriságait a vonatkozó időintervallum metszetében életkorcsoportok szerint összehasonlítottuk az országos adatokkal. A daganatos halálozások aránya az összes halálozáson belül 1970 és 2016 között országosan 22,5% volt, míg a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén bekövetkezett halálesetek 21,9%-a volt daganatos hátterű, tehát a Balaton összességében országos érték alatti a daganatos halálozások gyakoriságainak arányában. Korcsoportosan vizsgálva a legfiatalabb, 0-14 éves korcsoportban elhalálozott személyek esetében a daganatos halálozás részesedése országosan 4,1%, BKÜ metszetben a daganatos halálozás részaránya 3,9%-a az összes korcsoportos esetnek. Serdülő és fiatal felnőtt korban, 15-39 év között a daganatos halálozás országos részaránya 15,5%, a Balaton térségében 15%. A 40-59 évesek vonatkozásában a daganatos halálozás életkori részesedése 31,3%, a BKÜ-ben 30,2%. Az időskorú, 60-79 korév között bekövetkezett halálozások aránya országosan az összes korcsoportból 26,5%, szemben a BKÜ 25,7%-os értékével. Az aggkorúak körében a daganatos halálozás országos arány 13,1%, az üdülőkörzetben 12,9%. A daganatos halálozás aránya országosan valamennyi életkori szegmens vetületében, és összességében is magasabb az üdülőkörzeti értékeknél.

Más képletet látunk, ha a keringésszervi okokra visszavezethető halálozás országos és BKÜ területiségi arányait hasonlítjuk össze. A keringésszervi halálozás az 1970-2016 közötti országos, összes halálozás 51,7%-a, ugyanez a részarány a BKÜ-ben 52,9%. A legfiatalabbak korcsoportjában még alig van különbség, 1% körüli az érték, 15-39 és 40-59 éves életkor vonatkozásában az országos gyakoriságok képviselnek

magasabb arányt, 60 év felett viszont a BKÜ korcsoportos halálozási gyakoriságai magasabbak. A 60-79 éves korban bekövetkezett keringésszervi halálozás a korcsoportos országos halálozások 52,3%-át, 80 + éves korban 68,5%-át teszik ki, ugyanez a BKÜ-ben 60-79 év között 53,4%, 80 + éves korban 70,8%. Ez alapján nem csak azt jelenthetjük ki, hogy az üdülőkörzet területén a keringésszervi megbetegedésekre visszavezethető halálozás a legjelentősebb halálok, hanem azt is, hogy ennek előfordulási gyakorisága országos szintet meghaladó. A légzőszervi halálozások előfordulása országosan kicsivel magasabb, mint a BKÜ-ben, de összességében alig mutatkoznak különbségek, jellemzően az országos részarányok a magasabbak. Az emésztőszervi halálozások részesedési aránya az összes haláleseményen belül 47 naptári év alatt országosan 5,9%, a BKÜ-ben 6,4%. Az aggkorúak kivételével mindegyik korcsoportban magasabb az emésztőszervi halálozások részesedése az üdülőkörzetben, mint országosan. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy az emésztőszervi halálozás a harmadik leggyakoribb halálok a Balaton térségében, a csecsemőktől az időskor végéig minden vizsgált korcsoport országos értéket meghaladó módon érintett.

Az erőszakos külső halálozási okok vetületében az országos és a BKÜ arány kiegyenlített, az előbbi 7,5%-a az összes haláleseménynek, az utóbbi 7,4%-a. A Balaton térségében a legfiatalabbak erőszakos külső haláleseménye számottevően magasabb az országosnál, 10,6%, szemben az országos 8,6%-kal. A többi korcsoport relatíve kiegyenlített, országosan a 15-39 év között elhunytak 44,6, a Balatonnál 44%-a halt meg erőszakos külső ok következtében.[49] 60 és 79, illetve a 80 + évesek csoportjában országos és BKÜ viszonylatok szerint alig egytized százalék a különbség. Magyarországon fiatal felnőtt és serdülőkorban vezető halálok az erőszakos külső behatás, a Balaton vidéke ebben nem különbözik az országra egészében jellemző struktúráktól. Az egyéb, jelen főcsoportokban nem nevesített halálokok egységes klasztere döntően a csecsemő és kisgyermek korosztály halálozásoksági jellemzőt takarja.

Az egyéb halálozások klasztere országosan az összes haláleseményen 7,6%-át, a BKÜ vetületében 7,2%-át alkotja, ezzel együtt mindkét területi dimenzió szerint a nulla és 14 év közöttiek halálesetei alkotják a gyakoriságtömeg mintegy háromnegyedét, országosan 77,7%, a BKÜ-ben 75,8% az egyéb halálokok életkori csoportlefedettsége. Lényeges eltérés a további életkori szegmensekben sem tapasztalható, 15-39 évesek körében az egyéb halálokok előfordulási aránya országosan 10,9%, a Balatonnál 11,3%, 40-59 év között országosan 6,6%, a Balaton térségében 6,7%. Az időskorú, 60-79 évesek között Magyarországon 6,1%, a BKÜ-ben 5,9%, az aggkorú népesség halálozása vonatkozásában országosan 5,6%, az üdülőkörzetben 5%.

A halálozási korstruktúra összességében országos és BKÜ területi szinten hasonló szerkezeti lefutású, de belső arányaiban több ponton is differenciál. A daganatos halálozás a 40-59 év közöttiek esetében a legnagyobb arányú, úgy tűnik, akinél kialakul egy rosszindulatúvá váló daganatos megbetegedés, amelyet nem kezelnek időben, vagy erre nincs is mód, az halállal végződik, akinél adott esetben felderítik a betegséget, és kezelik, vagy az lassabb kialakulás betegség, és nem ismerik fel időben, a halálozás egy korcsoport kohorsszal később következik be. A 60-79 év közöttiek legalább negyede hal meg daganatok következtében mind országosan, mind a BKÜ-ben.

Ezt követően azonban, aggkorban ennek a betegségnek a halálozás részaránya radikálisan kisebb, 80 + éves korra legjellemzőbb módon már nem alakul ki daganatos megbetegedés, vagy abból sikerült a felgyógyulás, mivel ebben a korcsoportban a daganatok a halálozások mintegy nyolcadáért felelősek. Nagyon lényeges, hogy az életkor növekedésével arányosan nem a daganatos, hanem a keringésszervi halálokok valószínűsége növekszik leginkább. A legfiatalabbak esetében az összes halálesemény alig 1%-a, 15-39 év között nagyjából minden hatodik eset, 40-59 év között legalább csaknem harmadik, 60-79 év között legalább minden második, a 80 + éveseknél három halálesetből kettő biztosan keringésszervi eredetű. A légzőszervi halálokok inkább a legfiatalabbakra, az emésztőszerviek a középkorúakra jellemző, de sokkal kisebb előfordulási tömegben, mint jelenleg más kontinenseken, különösen Afrikában, vagy akár Magyarországon 50-100 éve.

A honi gyakoriságok most ezekben a halálok főcsoportokban alacsonyak, ennek ellenére továbbra tisztán kivehetők azok a korcsoportos sajátosságok, amelyek általában jellemzik a világon, vagy a múltban ezeket a halálokokat. Az erőszakos külső, illetve az egyéb okok halálozási elfordulása alapvetően a fiatalabb korcsoportokra mutat, az életkor előrehaladtával ezek valószínűsége jelentősen csökken, 60 év felett korcsoportosan 5-8% között stabilizálódik.

Konklúzióként leszögezhetjük, ahogy Magyarországon, úgy a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén belül is fokozatosan növekszik a várható élettartam, ami a társadalmi önreprodukcióhoz minimálisan szükséges születési gyakoriságok időben rendkívül tartós elmaradása miatt fokozott elöregedést eredményez.

Az elöregedési hatások jelenleginél is extrémebb kiteljesedését az elmúlt évtizedekben mérsékelte nemzetközi vándorlás, amely mintegy fél évtizeddel ezelőttig Magyarország szempontjából jellemzően hasonló vallási és kultúrkörből, a legtöbb esetben azonos anyanyelvi területről érkező bevándorló tömeget implikált. Az utóbbi feltételekben az elmúlt évek során gyökeres változások eszkalálódtak, miközben a honi népesedési helyzet javítására irányuló törekvések ellenére továbbra sem sikerült megközelíteni az optimális születésszámot.

Empirikus tény, hogy a népesség egyre nagyobb tömege egyre idősebb életkorban halálozik el. E tömegessé váló jelenség átgondolt stratégiát eleddig nélkülöző kevésbé hatékony kezelésével a halálesemények centrumai a kórházak krónikus elfekvő-osztályain alakulnak ki, miközben a kórházak személyi és eszközállománya messzemenően túlterhelt. Ezáltal óhatatlanul is bekövetkezhetnek és tömegessé válhatnak olyan jelenségek, amelyek a halálhoz való méltó és emberi körülményeket nélkülözik. A kórházak feladata a gyógyítás, ezzel együtt az emberek legnagyobb része kórházakban hal meg, de míg a gyógyításra kiélezett kapacitások is akár megkérdőjeleződhetnek, a halálba kísérésre jelenleg egyáltalán nincsenek megfelelő kapacitások.

A problémára adott szakmai, morális és etikai válasz a kórházi-hospice intézmények eszköz és humáninfrastruktúra hálózatának nagyarányú és sürgős fejlesztése lehetne, ami azonban eddig nem szerepelt sem az országos, sem pedig a balatoni fejlesztési prioritások között. Példaként említhetjük, hogy a Balaton-felvidéken nincs egyetlen hospice intézmény sem, miközben az idős és aggkorú halálozás ebben a térségben is abszolút tömeges jelenség, és a következő évtizedekben a mai gyakoriságokat is jelentősen meghaladó mértékű lesz.

DOMBI GÁBOR

Jegyzetek

1. 2018. évi Magyarország egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló CXXXIX. (139) törvény; 1/3 sz. melléklet.

Bővebben: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800139.TV

2. Nemzetközi szakirodalom alapján: The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems kódrendszerről van szó. Bővebben: http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en

3. A BNO kódjelzések részletes tartami elemei és ezek magyarázatai az alábbi honlapon érhetők el: http://www.orvosok.hu/bno-kod-kereso

4. A születést követően az első életév betöltése előtt bekövetkezett halálesemény.

5. Első életév betöltését követően a 14-ik életév be nem töltéséig bekövetkezett halálesemény.

6. Bővebben: http://lechnerkozpont.hu/

7. Bővebben: https://www.teir.hu/

8. Bővebben: http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/

9. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/images/doc/public/i.eloadas-2397.pdf

10. Bővebben: http://ec.europa.eu/eurostat

11. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/

12. Bővebben: http://www.who.int/about/mission/en/

13. Statisztikai értelemben a terhesség 28-ik hetétől a születésig minden halálozás magzati halálozásnak tekinthető.

14. Bővebben: http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/62-varhato-atlagos-elettartam

15. Bővebben: http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/61-halandosagi-tabla

16. A demencia számos cerebro-neurális (agyi-idegrendszeri) megbetegedés betegség szindrómája. Gyakori ismert oka az Alzheimer-kór, amely legjellemzőbb módon időskorban

alakul ki. A demencia kórkép együttese fiatalabb életkorokban is létrejöhet, például szenvedélyszerek (alkohol, drogok) abúzusszerű, excesszív használata következtében.

17. Grönlandon az egyik, ha nem a legmagasabb az öngyilkosságok százezer lakosra vetített gyakorisága is.

Bővebben: https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2016/04/21/474847921/the-arctic-suicides-its-not-the-dark-that-kills-you

18. A daganatos megbetegedések természetesen lehetnek jóindulatúak, hatékonyan gyógyíthatók is. Az emlődaganatok jelentős része, alakuljon ki akár a férfiaknál, jóindulatú.

Bővebben: http://onkoplasztika.hu/mellrak/joindulatu-emlodaganatok

19. Forrás: https://ourworldindata.org/cancer

20. Egy betegség terhét az adott populációban adott időpontban előforduló esetek által okozott egészségkárosodás határozza meg, amely az életév veszteséget és az életminőség romlását magában foglalja.

21. Disability Adjusted Life Years – Egészségkárosodással korrigált életévek. Ez az indikátor egyetlen mutatóban összegzi a korai halálozás következtében elvesztett életéveket (mortalitást) és a károsodott egészségi állapotban leélt éveket (morbiditást). Egy egységnyi „DALY" egyenlő egy olyan életévnyi veszteséggel, amit teljes egészségben lehetett volna megélni.

Bővebben: http://www.who.int/healthinfo/statistics/GlobalDALYmethods_2000_2011.pdf?ua=1

22. Bővebben: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/251878/Review-of-social-determinants-and-the-health-divide-in-the-WHO-European-Region-FINAL-REPORT.pdf

23. A nap ultraviola sugárzásának földfelszínt elérő hatásai miatt az élőlényekben szabad gyökök keletkeznek, amelyek sejtkárosító hatással bírnak. Ezek gyulladást, allergiát, a genetikai kód megváltozását okozhatják.

Bővebben: http://phd.semmelweis.hu/mwp/phd_live/vedes/export/hegedusmarton.d.pdf

24. Bővebben: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/terhessegmegsz16.pdf

25. Bővebben: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/halalokistruk.pdf

26. Bővebben: file:///C:/Users/Dombi%20Gábor/Desktop/egeszsegjelentes-2016_uj.pdf

27. Erőszakos külső okok alatt Magyarországon elsősorban a baleseti halált, az öngyilkosságot és a gyilkosságot, kórházi iatrogén következményeket érthetjük. Nagyon ritkán, de hazánkban is bekerül a halálozási statisztikákba olyan eset, ahol valamilyen természeti jelenség, például villámcsapás a halál oka, de ebbe a statisztikába kerülnek háborús események áldozatai is. Előfordulhat az is, hogy külföldön tartózkodás során mérgező állatok, rovarok csípése, marása okozza a haláleseményt.

28. Balaton Kiemelt Térség Fejlesztési Programja – Helyzetértékelés I. kötet. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet helyi társadalma. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/aktualis-fejlesztesi-dokumentumok

29. Bővebben: https://www.siokorhaz.hu/

30. Bővebben: http://www.bfkor.hu/

31. Bővebben: http://www.spaheviz.hu/hu/saint_andrew/hospital/

32. Adatok forrása: https://www.teir.hu/

33. Balaton Kiemelt Térség Fejlesztési Programja – Stratégiai Program III. kötet. Balaton térségi célrendszer és jövőkép. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/aktualis-fejlesztesi-dokumentumok

34. Bővebben: http://docplayer.hu/944649-Fogaszati-turizmus-europaban.html

35. Bővebben: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1861.KOR&timeshift=fffffff4&txtreferer=00000001.TXT

36. Forrás: A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 2017. évre vonatkozó területi monitoring jelentése. Fejlesztési források kihelyezése – A 2014-2020 közötti forrásallokációs időszak előrehaladása és a 1861/2016 sz. Kormányhatározat által kijelölt fejlesztési prioritások teljesülése.

Bővebben: http://www.balatonregion.hu/eves-monitoring-jelentesek

37. Forrás: A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 2017. évre vonatkozó területi monitoring jelentése. Társadalom alfejezet. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/eves-monitoring-jelentesek

38. Magyarország uniós csatlakozásáig érvényben lévő számítási standard a 60 + évesek arányát fejezte ki a legfiatalabb korúakra

39. Országos adatok forrása: http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?&lang=hu

40. Hablicsek László (1953-2010) a KSH Népességtudományi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, másfél évtizeden át igazgatóhelyettese volt.

Hivatkozás: http://demografia.hu/hu/hirek-tovabb/21-hirek-tovabb/151-elhunyt-hablicsek-laszlo

41. Bővebben: http://www.terport.hu/webfm_send/39

42. Bővebben: http://demografia.hu/hu/munkatarsak-obadovics-csilla

43. A tanulmányíró hangsúlyozza, hogy a népesség-előreszámítás igen összetett munka, nincs arra garancia, hogy a múltban megfigyelt népességváltozási tendenciák a jövőben is hasonlóképpen folytatódnak.

Bővebben: http://www.hirbalaton.hu/csokken-es-atlagon-felul-idosodik-a-balaton-regio-lakossaga/

44. Teljesség igénye nélkül: Csite András és Németh Nándor: Az életminőség területi differenciái Magyarországon: a kistérségi szintű HDI becslési lehetőségei. Fóti K. (szerk.) (2000): Az emberi erőforrások jellemzői Magyarországon 1999. (A Human Development Report, Hungary, 1999 magyar nyelvű változata). MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest) ill. Fóti, K. ed.(2003): Towards Alleviating Human Poverty 2000–2002. Human Development Report Hungary, 2000–2002. Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences - United Nations Development Programme: Budapest. Rechnitzer János – Smahó Melinda (2005): A human erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben. MTA Közgazdaságtudományi Intézet: Budapest, ill. Husz Ildikó (2002): Regionális különbségek Magyarországon, kísérlet a területi különbségek bemutatására az emberi fejlődés indexe alapján. In: Lengyel Gy. szerk.: Indikátorok és elemzések. BKAE: Budapest.

45. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/images/doc/public/helyzetertekeles_2013_2014_02_27-96.pdf

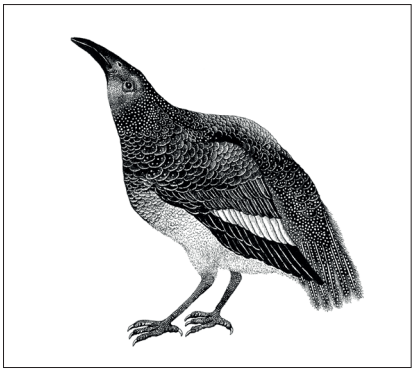
46. Bővebben: http://www.balatonregion.hu/images/doc/public/balaton_strategia_2014_10_30-1133.pdf

47. A BKÜ területe 2008-óta nem változott (2018-ig), csak a településszám növekedett eggyel 2014-ben.

48. A Balatonakarattyára vonatkozó módon a KSH által fenntartott statisztikai adatvédelem miatt 7 fő eltérés tapasztalható a közölt és a valós adatokban. Az adathiány a közölt adatok szerkezetét, egymáshoz viszonyulásait, relevanciáját nem befolyásolja.

49. Abszolút gyakoriságokban kifejezte 15-39 év között országosan 217 401 fő hunyt el 1970 és 2016 között, ebből 96 962 fő erőszakos külső ok miatt. A Balaton definiált térségében 5 377 fő a teljes korcsoportos halálozási gyakoriság, ebből 2 364 fő halt erőszakos külső okra visszavezethető halált.

A szerző szociológus a BFT Társadalomtudományi Kutatócsoport kutatója, Balatonfüred (elérhetőség: dombigabor@balatonregion.hu)

Turizmus

Félig tele vagy félig üres?

Turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések vizsgálata a Nyugat-Balatoni térségben

Ma világszerte ugyanúgy, mint Magyarországon, alapvető kihívás a kisebb, speciális adottságokkal és jellemzőkkel bíró területi egységek klímatudatosságának erősítése, helyi alkalmazkodási megoldásainak fejlesztése. A közvetlenül, vagy közvetve a klímaváltozáshoz köthető folyamatok az egyéni – keresleti és kínálati oldali – döntésekre, az ágazat versenyképességére már ma is hatással vannak és ez a folyamat a jövőben tovább erősödhet. Az éghajlati változásoknak számos turisztikai desztináció, így a kutatásaink fókuszában álló Nyugat-Balatoni térség is kitett: a vízparti üdülőturizmus mellett a vízi- és horgászturizmus, a városlátogató turizmus vagy az ökoturizmus érintettsége is vitathatatlan, de a jeges sportok révén a téli turizmus is érintett. Primer kutatásunk alapját a vizsgált térség turisztikai szereplőivel folytatott strukturált szakmai interjúk, terepi munkák és esettanulmányok feltárása adták.

A kutatás több részterületre fókuszált: egyrészt a térségben érzékelt, tapasztalt klímahatásokra; a tapasztalt jelenség a turizmus szektor kínálatára, a térség forgalmára vagy éppen a szezon hosszának alakulására gyakorolt hatására; továbbá, hogy milyen alkalmazkodási válaszok jelennek meg, illetve vannak tervben a jövőben a témakör kapcsán. A klímaváltozás egyes napjainkban érzékelhető és a jövőben várhatóan felerősödő folyamatai jelentős kihívásokat hordoznak.

Kutatásunk célja hozzájárulni a turizmus szektor klímabarát irányba való elmozdulásához, ahol az ágazat tudatosan számol az éghajlat változásaival és felkészül ennek kedvező és kedvezőtlen következményeire egyaránt. (A témakörbe vágó, az akkori egész Balaton Régióra (BKÜ-re) kiterjedő korábbi szociológiai kutatások eredményeit a Comitatus négy évvel korábban, a tavaszi tematikus számában publikálta. Ld. LEVELEKI, AGG szerk. 2015., de tanulmánykötetben is megjelent a kutatás lényege, vö.: LEVELEKI, AGG, ALBERT, DOMBI 2015. A teljes zárótanulmány pedig 2016-ban került fel a netre: LEVELEKI, DOMBI szerk. 2016., bár az a kutatás csak érintőlegesen foglalkozott turisztikai kérdésekkel, annál inkább a klímaváltozás társadalmi hatásaival – a főszerk. megj.)

Kulcsszavak: klímaalkalmazkodás, turizmus, Nyugat-Balatoni térség

Bevezetés

Az éghajlat egyes elemeinek érezhető és feltételezett változásai amellett, hogy a tudomány és a világpolitika egyik központi kérdésévé váltak, a mindennapokban is foglalkoztatják az embereket magánszemélyként, termelő szervezetként, szolgáltatóként, vagy éppen a szabadidőt kellemesen eltölteni vágyó turistaként. Az egyensúlyukat

vesztő globális folyamatok és áramlások eredményeként a felmelegedés mellett az időjárás is egyre szélsőségesebbé válik: növekszik az özönvízszerű esőzések, hó-, jég- és szélviharok gyakorisága és intenzitása, emelkedik a hőségnapok száma és csökken a fagyos napoké, megváltozik az évszakok jellege. Egyes - már napjainkban is tapasztalható és a jövőbeni előrejelzések szerint várhatóan felerősödő - folyamatok a turisztikai szektor szereplői számára is jelentős kihívásokat hordoznak.

Ahogy arra több kutatás (MARTON et. al, 2018 a. 12.; 2018 b. 312.; RUTTY - SCOTT 2014. 346.; LŐRINCZ - RAFFAY, 2014. 75.) is ráirányítja a figyelmet, a turisztikai termékek zöme adott időjárási körülményhez kötődik. Ezek változásával egyes termékek népszerűségükből sokat veszíthetnek, akár egy-egy desztináció imázsa is sérülhet. Extrém körülmények között pedig teljes látogatóvonzási képességüket is elveszíthetik. MALOTA (2013) és KELLER (2017) felhívják a figyelmet arra is, hogy a kedvezőtlen, vagy a megszokottól nagyon eltérő időjárási elemeket a „kulturális sokk" egyik leglényegesebb elemeként is számon tartják.

Az éghajlati változásoknak számos turisztikai desztináció, így a kutatásaink fókuszában álló Nyugat-Balatoni térség is kitett. NÉMETH (2018), valamint CZIRA et al. (2018) szerint a klasszikus nyaralóturizmus keresletének alakulásában a klímaváltozás által érintett tényezők kulcsfontosságúak. A vizsgált területet érintően a vízparti üdülőturizmus mellett a vízi- és horgászturizmus, a városlátogató turizmus vagy az ökoturizmus érintettsége is vitathatatlan, de a jeges sportok révén a téli turizmus is érintett. A közvetlenül, vagy közvetve a klímaváltozáshoz köthető folyamatok (például a tartós hőhullámok, vagy éppen az évszakok jellegének változása) az egyéni - keresleti és kínálati oldali - döntésekre, az ágazat a versenyképességére már ma is hatással vannak és ez a folyamat a jövőben tovább erősödhet. A kapcsolódó tervezési-, elemzési-, szervezési-, döntés-előkészítési- és támogatási folyamatok egyre inkább felértékelődnek. Rendkívül előremutató az Országos Vízügyi Főigazgatóság és a Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság 2017-ben indult projektje, mely az éghajlatváltozás Balatonra gyakorolt hatásai kapcsán a vízkészlet, a vízminőség, az élővilág, valamint a vízszintszabályozás kérdésköreit, a kapcsolódó kihívásokat helyezi fókuszba. BARANYAI – VARJÚ (2017.160.), valamint GÁTI – KOLOS (2012. 91.) tágabb témakört érintő területi sajátosságokat, fejlesztéspolitikákat feltáró kutatásai is megerősítik: a klímaalkalmazkodási, klímavédelmi szempontok fejlesztési elképzelésekbe történő beépítése napjainkban nélkülözhetetlen, tovább nem halogatható feladatként jelentkezik. KÁTAY– NAGY (2009. 216.) felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a turisztikai szektor fejlődéstörténete során mindig nyitott volt az innovációra, a kutatás-fejlesztés eredményeinek gyakorlati adaptálására. LŐKE et al. (2008. 91.) szerint az idegenforgalmi szakemberekben a környezettudatosság korábban szerényebb érdeklődést váltott ki, de napjainkra felismerték, hogy a környezetvédelem egyes pillérei – így például a kiadásokat is kímélő energiatakarékosság és a megújuló energiaforrások hasznosítása – jelentős versenyképességet javító tényezővé válhatnak. Emellett maguk a turisták is egyre nyitottabbá válnak a fenntarthatóság jegyeit hordozó turisztikai termékekre (ERNSZT 2017. 56., THUOT et al. 2010. 76.).

A Balaton üdülőterülete Magyarország kiemelt vendégvonzó desztinációja, melyből jelentős részt vállal az általunk vizsgálat alá vont Nyugat-Balatoni térség is. Az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodás, a klímaváltozás hatásaival szembeni reagálóképesség megteremtése a vizsgált térségben is nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy a desztináció továbbra is vonzó, és nem utolsó sorban élhető maradjon.

A kutatás célja, módszerei és helyszíne

A tágabb értelemben vett kutatás alapját a „Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATéR) továbbfejlesztése" című projekt „A turizmus szektor sérülékenysége" munkacsomagjának részeként megvalósuló vizsgálatok képezték. A kutatás alappillérei egyes kiválasztott, jellemző turisztikai termékcsoportokkal bíró fogadótérségek voltak, melyekben helyi szintű empirikus kutatások, esettanulmányok és terepi munkák segítik a témakör feltárását. Jelen tanulmány a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet nyugati térségének turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdéseit veszi górcső alá.

A BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS (2014. 13.) tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy Balaton térségre vonatkozó kutatások, indikátorok meghatározása és gyűjtése nagyobb kihívást jelent, mint más hazai területi stratégiák esetében. Ennek több oka van: az egyik, hogy a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) nem hozható egy szintre a statisztikai adatgyűjtés területegységeivel (járás, megye, régió). Előzőek figyelembevételével a kutatási terület lehatárolásának alapját az Üdülőkörzet nyugati térségének határai, valamint a területén található járások határai adják. Ennek megfelelően a vizsgált Nyugat-Balaton térség lehatárolásunk szerint a Fonyódi-, Keszthelyi-, Marcali-, Nagykanizsai és Tapolcai járásokon belül a Balaton Kiemelt Üdülőkörzethez tartozó településeket foglalja magába. A résztérség turizmus típusai közt kulcsszerepet kap a vízparti üdülőturizmus, a gyógy- és wellness turizmus, a bakancsos és természetjáró turizmus, a kerékpáros turizmus, valamint a bor- és gasztronómiai turizmus.

A 2018 őszén lezajlott primer kutatás alapját a turisztikai szereplőkkel folytatott strukturált szakmai interjúk adták. A térségben folytatott terepi vizsgálatok, helyszíni interjúk, beszélgetések során kiemelt cél volt a desztináció turisztikai szektorának lehető legteljesebb körű leképezése, a klímaváltozási hatások megtapasztalása és a lehetséges alkalmazkodási válaszok kapcsán is potenciálisan aktív szereplők felkeresése. Előzőek figyelembevételével a kutatás ezen fázisában 4 fő célcsoport került beazonosításra és megkeresésre az alábbiak szerint.

Szállásadással, vendéglátással foglalkozó vállalkozások kategóriában 17 interjú készült. Fontos vizsgálati részcélként szerepelt a spektrum egészének lefedése, így a magánszálláshelyektől, a panziókon át egészen a 4 csillagos szállodákig bezárólag több típus is megkérdezésre került.

A turizmus kínálatának legfontosabb elemei között a jelentősebb, kiemelt attrakciók üzemeltetőinek, fenntartóinak témakört érintő nézőpontjainak feltárása 9 fő lekérdezésével történt: többek között múzeumok, kulturális intézmények, gyógyfürdők vezetői, témakörben érintett munkatársai kerültek megkeresésre.

Önkormányzati vezetőkkel, a vizsgált témakörben érintett hivatali dolgozókkal szintén készültek interjúk. A 9 megkeresés érintette a turisztikailag frekventált, természeti értékekben is gazdag part menti településeket és a háttértelepüléseket is.

Helyi és térségi turisztikai szervezetek közül 7 szervezet képviselője került megkeresésre, figyelembe véve, hogy a turizmus szektor helyi irányítása, koordinálása az önkormányzatok mellett a turisztikai desztinációmenedzsment-szervezetek (továbbiakban: TDM) és a Tourinform irodák által is ellátott feladat.

Az elkészített 42 darab interjú során számos máshol, mások által korábban nem gyűjtött adat, egzakt módon, statisztikailag nem nyomon követhető „soft" információ megismerésére nyílt lehetőség. Mindez további szekunder adatgyűjtéssel és elemzéssel, valamint terepi bejárásokkal egészült ki. A kutatás több részterületre fókuszált: egyrészt a térségben érzékelt, tapasztalt klímahatásokra, valamint arra, hogy milyen hatással bír a tapasztalt jelenség a turizmus szektor kínálatára, a térség forgalmára, a szezon hosszának alakulására. Továbbá, hogy a témakört érintően milyen alkalmazkodási, felkészülési válaszok jelennek meg, illetve vannak tervben a jövőben a turizmus szektor érintett szereplőinél. Kutatásunk célja hozzájárulni a turizmus szektor klímabarát irányba való elmozdulásához, ahol az ágazat tudatosan számol az éghajlat megváltozásával és felkészül ennek kedvező és kedvezőtlen következményeire egyaránt. A továbbiakban vizsgálataink legfontosabb eredményei kerülnek bemutatásra.

A problémakör általános ismerete, a klímaváltozáshoz köthető, érzékelhető hatások a térségben

A klímaváltozás problémakörének általános ismeretéről, a turizmusra gyakorolt befolyásáról a vizsgált térségben megkérdezettek mindegyike hallott, túlnyomórészt tisztában vannak a fogalomkörrel. Több esetben azonban az az érdekes kettősség is érződött, hogy bár hatásait tapasztalják, érzik, mégis számos esetben egyfajta „távoli" dologként tartják számon a kihívást, melyre ők maguk kevesebb ráhatással lehetnek. A kérdések előrehaladtával azonban kirajzolódott, hogy bár számos esetben nem is feltétlenül tudatosan, de mégis „napi szinten" érinti és foglalkoztatja

őket a témakör és közvetlenül, vagy közvetetten tesznek ellene, alkalmazkodnak hozzá. Az egyes megkérdezettek napi munkáját, tevékenységét érintően a klímaváltozás kérdésköre 1-től 5-ig (1-egyáltalán nem fontos; 5-kiemelten fontos) terjedő Likert-skálán a közepesen fontos és a kiemelten fontos válaszlehetőségek közt egyenletesen oszlott el a válaszokban. A kutatás által érintett négy célcsoport közül az önkormányzatoknál szinte egyöntetűen az ötös fokozatot (kiemelten fontos) jelölték meg. Ez nagy valószínűséggel azzal a ténnyel hozható összefüggésbe, hogy a településüzemeltetés, fenntartás összetett feladatai (például zöld területek fenntartása, ingatlanfenntartás, csapadékvíz elvezetés, viharkárok, egyes turisztikai attrakciók fenntartása) kapcsán a mindennapokban erőteljesebben érzékelhetők a klimatikus változások. Ezzel szemben például a turisztikai/TDM szervezetek – ahol a válaszok az egyes és ötös kategóriák közt szinte egyenletesen oszlottak el – munkájuk jellegéből, területi elhelyezkedésükből adódóan nem, vagy éppen eltérő módozatokban érzékelik a vizsgált folyamatokat.

A klímaváltozáshoz köthető, a mindennapokban tapasztalható időjárási elem-változásokat nyitott kérdéssel vizsgáltuk. Ennek kapcsán a megkérdezettek a következőket emelték ki.

Az időjárási jelenségek egyre inkább a szélsőségek irányába tolódnak el, számos esetben bizonytalanságok lépnek fel.

Az extrémitás a szezon egészét és a rövidebb időszakokat tekintve is jelen van, a tartósan száraz időszakok és az intenzív esőzésekkel járó viharok váltakoznak.

Érezhetően magasabb a hőségnapok száma, a tartós kánikula.

A csapadék ritkábban esik, de egyszerre több lezúdul, gyakran erős viharokkal társul.

Az évszakok átalakulnak, szinte két évszakról beszélhetünk: enyhe, hó nélküli telekről és melegebb és hosszabb nyarakról. A forró nyári időszakokat heves özönvízszerű esőzések szakítják meg.

A telek is melegebbek, tartósabb hótakaró régóta elmarad. Az átmenet a tél és nyár közt jelentősen lerövidült. Szeptemberben például a gyakran tapasztalható magas hőmérséklet, a nyári időszaknak megfelelő meleg.

A fenti összesített vélemények mellett többen kiemelték, hogy változékonyság érezhető, de nem egyértelműek a tapasztalt folyamatok és az összefüggések, vagyis természetesen nem írható minden a klímaváltozás számlájára. Többen képviselték azt a nézőpontot is, mely szerint drasztikusan nem érezhető a klímaváltozás hatása. Egy szintén érdekes megközelítés szerint nem kimondottan a csapadék, vagy a hőmérséklet szélsőségei, hanem azok rövid időn belüli változásai tekinthetők új jelenségnek. (Hasonló eredményre jutott a BKÜ lakossági mintáján a 2014-es véleménykutatás is ld. AGG – CSAPÓ 2015. – a főszerk. megjegyzése.)

A térség turizmusára gyakorolt közvetlen és közvetett hatások

A térség forgalmára, a szezon hosszának alakulására, turizmus szektor kínálatára vonatkozó válaszok is figyelemreméltó eredményeket hoztak a vizsgált témakörben, melyek a következők szerint összegezhetők.

Az önkormányzatok és a turisztikai szervezetek beszámolói alapján a hőségnapokon (kiemelten az ezzel érintett hétvégéken) a strandok „teltházasak”, viszont rossz idő esetén a partközeli és háttértelepüléseken azonnal megjelennek a kirándulócsoportok és keresik az egyéb szabadidőeltöltési lehetőségeket. A tapasztalatok szerint a fürdőzésre nem, vagy kevésbé alkalmas kedvezőtlen időjárás egyes más jellegű turisztikai attrakcióknál számos esetben túlzsúfoltságot eredményez.

Mind a szálláshely szolgáltatók, mind pedig a turisztikai attrakciók üzemeltetői beszámoltak arról, hogy a hirtelen változások, a kiszámíthatatlan szélsőségek általában negatívan befolyásolják a turizmust, nehezebbé teszik a tervezést, az éves, szezonális és a napi munkamenetet is.

A szélsőséges időjárás problémákat és új kihívásokat eredményezhet: többen kiemelték, hogy a kiszámíthatatlanabb időjárás hatással van a foglalásokra, lemondásokra is. Kritikus időjárási események mellett a településeknek többféle attrakciót kell felvonultatnia annak érdekében, hogy megőrizzék vonzerejüket.

Az évszakok jellegének átalakulásával egy elnyújtott szezonról beszélhetünk, így jelentős változásoknak lehetünk tanúi. A június–augusztus közötti főszezon (strand és üdülőszezon) az

időjárás függvényében egyre inkább kiegészül a kora tavaszi és a szeptemberi hónapokkal. A szezonhossz változásával egyértelműen lehet kalkulálni a vélemények alapján, de az elő- és utó-szezon más jellegű attrakciókat kíván.

Egyes nézőpontok szerint a kora tavaszi és az őszi időjárás jelentősen befolyásolja az utazási kedvet, de a térség turizmusa sokkal inkább a nyárhoz és az ünnepekhez kötődik, illetve a hosszú hétvégék köré épül. Az iskolakezdés szintén erősen befolyásoló tényező.

A környék gyógyfürdőinél sokkal inkább egész éves szezonról lehet beszélni. Ezen esetekben egész évben működő idegenforgalmi attrakciókról van szó, időjárási kitettségük kisebb, az ide látogatók kedvezőtlenebb időjárási körülmények között is megtalálják számításaikat, élvezhetik az egyes szolgáltatásokat. Ebből a nézőpontból – vizsgált témakört érintően – a gyógyfürdők egyfajta kiszámítható, „kockázatmentes" pontként is szolgálják a térség turizmusát. A korábban említett túlzsúfoltság azonban számos esetben (például a parti fürdőzésre nem alkalmas időjárás) ezeken a helyszíneken is jelen van, és kihívásokat is eredményez a napi üzemeltetésben.

Rendezvények tekintetében mind a települési önkormányzatok, mind pedig a TDM szervezetek kiemelték, hogy bár a szabadtéri rendezvények szervezése mindig kockázatosabb volt ez ma még a korábbiaknál is nagyobb körültekintést igényel. A kiszámíthatatlan, kedvezőtlen időjárás miatt több rendezvényt is le kellett mondani, vagy átszervezni az utóbbi években.

A fenti véleményeken és megközelítéseken túl többen kiemelték, hogy a klímaváltozás tekintetében a térségben még nem érezhető olyan mértékű változás, amely érdemben befolyásolná az itteni mindennapokat, a vizsgált térség turistaforgalma a szezonban stabilan magas. Számos nézőpont szerint a térség turizmusára több tekintetben kiemelt hatással van az időjárás, de az elmúlt időszakban tapasztalt forgalomnövekedésének nem az időjárási elemek kedvező változása (például hőségnapok számának emelkedése), sokkal inkább a széles programkínálat, a belföldi gazdaság erősödése, az Európán belüli, biztonságos utak felértékelődése, a minőségi szolgáltatások számának emelkedése a fő mozgatói. Ennek ellenére a változó klíma számos kedvező, vagy éppen kedvezőtlen hatással is bír, amely változásokat, azok lehetséges forgatókönyveit akár rövidebb, akár hosszabb távon, gazdasági-, társadalmi-, környezeti szempontból is érdemes vizsgálni a jövőben.

Klímaváltozási hatásokra adott válaszok a térség turizmusában

A kutatás lényegi elemét képezte a meglévő, illetve a jövőben tervezett potenciális alkalmazkodási megoldások vizsgálata. A lehetséges válaszlépések kapcsán más eszközei vannak az önkormányzatoknak, a TDM szervezeteknek és más nézőpontból szemlélik a folyamatokat az attrakciók üzemeltetői, a szálláshely- és egyéb szolgáltatók is. A stratégiai tervezés értelemszerűen az első két említett csoportnál kap erősebb relevanciát. A tervezés, termékfejlesztés, a konkrét alkalmazkodási megoldások, a szemléletformálás és a tematikus együttműködések kérdéskörben adott válaszok az alábbiak szerint összegezhetők.

Turisztikai tervek, stratégiák

Szinte minden megkérdezett településen és ezzel összhangban turisztikai, TDM szervezetnél léteznek turisztikai tervek, stratégiák, de a klímaváltozás témaköre egyelőre csupán érintőlegesen jelenik meg bennük: a fenntarthatósági kérdések szerepelnek a kapcsolódó anyagokban, de kimondottan a klímaváltozás témakörét kevés tervezési dokumentum érinti. A megyei fejlesztési dokumentumokat áttanulmányozva szintén hasonlóak a tapasztalatok. Előremutató, hogy többen jelezték: a jövőben szándék van települési klímastratégia elkészítésére, azonban a megkérdezettek túlnyomó része egy ilyen stratégia elkészítését pályázati forrás lehívhatóságának feltételéhez kötötte. Egybehangzóak voltak a vélemények abban a tekintetben, hogy az önkormányzatoknak jelenleg nincsen erre eszközrendszere és felkészültsége.

Gyakorlati alkalmazkodási válaszok

A konkrét, gyakorlati alkalmazkodási válaszok általánosan minden megkérdezett szereplőnél (a TDM-ek esetében értelemszerűen „csak" a stratégiai gondolkodás, szemléletformálás részeként) megjelennek. A leggyakoribb említések között az árnyékolás, klimatizálás, szigetelés jelentőségének fokozódása, számos esetben megkerülhetetlensége szerepelt. Hőségnapokon a nagyobb településeken a bevált gyakorlatok sze-

rint párakapuk, vízosztás jelen van. Előremutató, hogy az idősekre, egészségügyi problémákkal küzdőkre kiemelten koncentrálnak egyes településeken, így például hőségriasztás, tartós hőhullámok kapcsán. Előzőeken túl az alkalmazkodási válaszok közt az egyre tudatosabb növénytelepítés is előtérbe kerül. Települési szinten mindez a zöldfelületek fenntartásának kérdéskörével, komposztálással, vízrendezési feladatokkal (például záportározók kialakítása) egészül ki. Rendre előkerült az egyes érintetteknél az energiahatékony megoldások tudatosabb tervezése (leggyakrabban a LED-es izzók alkalmazása), a fűtéskorszerűsítés, a megújuló energiaforrások (leggyakoribb említések között a napelemes rendszerek), az anyag- és energiatakarékos megoldások témaköre. Ezek egyelőre elsősorban a gazdaságos üzemeltethetőség kapcsán kerülnek szóba, de az éghajlatváltozás kockázatainak csökkentésében egyre komolyabb szerephez kell, hogy jussanak a jövőben.

Termék- és szolgáltatásfejlesztés

A termék- és szolgáltatásfejlesztésben megjelenő, a témakört érintő változások desztinációs szinten a több lábon állás megteremtésének kihívásaiban, szolgáltatói szinten pedig a saját attrakciók színesítésében jelennek meg. A szálláshelyeknél a kültéri és beltéri medencehasználat opciója jól kiegészíti egymást, de számos Balaton-parti strand (például Keszthely, Balatongyörök) is kültéri medence, gyermekpancsoló üzemeltetésével bővítette szolgáltatásait az elmúlt időszakban. Hasonlóképp, a játszótér, csúszda, röplabdapálya, tenisz, csónak, vízibicikli-kölcsönzés, a gyermek-animációs szolgáltatások fejlesztése szinte mindenhol folyamatos és közvetlenül vagy közvetett módon elősegítik az időjárástól függetlenebb szabadidő-eltöltés lehetőségeit.

Szemléletformálás

A szemléletformálási tevékenység, valamint a konkrét együttműködések a megkérdezettek összesített véleménye szerint elsősorban pályázatokhoz kapcsolódóan jelenik meg, illetve az az iskolai, óvodai programokhoz kapcsolhatók. Egy-egy konkrét dátum, jeles napok eseményei (például Európai Mobilitási Hét, Föld napja, Víz világnapja) ráirányítják a figyelmet a téma fontosságára. Néhányan egyes célcsoportok témakört érintő fogadókészségének hiányát tapasztalták. Egyes helyeken, kimondottan ilyen témára fókuszáló attrakciók, tevékenységek esetében (például Balatoni Múzeum, Afrika Múzeum, Zalaerdő Zrt.) a szemléletformáló jelleg központi szerepet kap. Konkrét együttműködésekről a klímaváltozás témakörét érintően kevesen számoltak be.

Vizsgálataink alapján kijelenthető, hogy a klímaváltozás hatásaira adott válaszok tudatosan vagy „ösztönösen" egyre inkább megjelennek a vizsgált térségben. A stratégiai szintű tervezés az esetek nagy részében még gyerekcipőben jár, de kedvező folyamatokról, a témakör iránti érdeklődésről mindenképpen be lehet számolni. Az alkalmazkodás fő mozgatói elsősorban a gazdasági tényezők, illetve ezzel összhangban a fogyasztói igények kielégítése.

Következtetések, javaslatok

Alapvető kihívás a kisebb, speciális adottságokkal és jellemzőkkel bíró területi egységek klímatudatosságának erősítése, helyi alkalmazkodási megoldásainak fejlesztése. Az időjárás elemeinek jelenleg tapasztalt (tényekkel alátámasztható) és jövőben várható változásai hatással vannak a turizmus szektor számos szereplőjére is. Mindezt alátámasztották a Nyugat-Balatoni térség turisztikai kínálati oldalának egyes kulcsszereplőit (önkormányzatok; helyi és térségi turisztikai szervezetek; turisztikai attrakciók üzemeltetői; szálláshely szolgáltatók és vendéglátóhelyek) érintő vizsgálataink is, melynek fókuszában a turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdések álltak.

Kutatásaink tapasztalatait összességében a félig tele vagy félig üres pohár kérdésköre jellemzi leginkább. A félig tele, vagyis az optimista nézőpont alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a megkérdezettek többsége szerint a klímaváltozás a térség turizmusában egy olyan - mind pozitívumokkal, mind pedig negatívumokkal bíró jelenség - amellyel érdemben foglalkozni kell, vagyis a témakör egyre inkább előtérbe kerül. A félig üres, pesszimista nézőpont szerint jócskán akad teendő a kérdéskört érintően még annak ismeretében is, hogy a stratégiai tervezés, a forráskeresés, a kapcsolódó beruházások, a ténylegesen hatékony szemléletformáló tevékenységek rendkívül komplex, újszerű feladatot jelentenek az érintettek számára.

A két nézőpont közül a szerzők félig telinek látják a (Balaton)vizes a poharat, hiszen mindenképpen bizakodásra adhat okot, hogy a vizsgált térségi szereplők, ha nem is feltétlenül minden esetben a klímaváltozással összefüggésben tudatosan, de számos esetben kézzelfogható módon elkezdték az alkalmazkodás folyamatát. Ennek mozgatói ma még elsősorban a komfort-igények (például tudatosabb árnyékolástechnika), a takarékosság (például energiatakarékos izzók, megújuló energiarendszerek), de számos esetben fellelhető volt az a fajta cselekvés (például Balaton-parti strandon kültéri medence üzemeltetése), egy-egy részmegoldás (például tudatosabb növénytelepítés), a helyi értékek kiaknázása (például helyi termék piac üzemeltetése), amely a turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdésekre adott tudatos válaszok alapját képezhetik. A témakört érintő jövőbeni kihívások megoldásához mind globális, mind pedig helyi szinteken Pan Gimun ENSZ főtitkár szavai kell, hogy kellő motivációt adjanak, mely szerint: nincs B-terv, mert nincs B-bolygó.

NÉMETH KORNÉL[1] – CZIRA TAMÁS[2] – SÜTŐ ATTILA[3] – . PÉTER ERZSÉBET[4] – DOMJÁNNÉ NYIZSALOVSZKI RITA[5]

Irodalomjegyzék

AGG Zoltán – CSAPÓ Dávid: Mennyire vagyunk „képben” az éghajlatváltozás kérdéseiben? Comitatus: Önkormányzati Szemle XXV.:(218) pp. 34-41. (2015)

BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS: Balaton Kiemelt Térség Fejlesztési Programja, szerk. Oláh Miklós, (2014) Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft., 13.

BARANYAI Nóra – VARJÚ Viktor: A klímaváltozással kapcsolatos attitűdök területi sajátosságai, Területi Statisztika (2017) 57 (2. szám) 160-182.

CZIRA Tamás – SÜTŐ Attila – VÁSÁRHELYI Csenge: Térségi turisztikai sérülékenységvizsgálat lehetőségei Magyarországon és gyakorlati alkalmazás a pécsi járás példáján, szerk. Marton Zsuzsanna – Németh Kornél – Péter Erzsébet, III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötete, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, (2018) Zalakaros, 28.

ERNSZT Ildikó: Új egyezmény született, szerk. Keller Krisztina – Kiglics Norbert (2017) I. Új utak az egyházban Tudományos Konferencia Konferenciakötete, Nagykanizsa, 56.

GÁTI Mirkó – KOLOS Krisztina: Az elektronikus kereskedelem alkalmazása a hazai vállalatok körében - a piacorientáció és a marketingkörnyezet szerepe, Vezetéstudomány (2012) 43. (különszám), 91-97.

KÁTAY Ákos Loránd – Nagy László: Megújuló energiával fenntartható meleg fogadtatás a szállodaiparban. Szerk. Szabó Valéria – Fazekas István: Települési környezet, II. Települési Környezet Konferencia, Debrecen, (2009. november 27-28) 216-223.

KELLER Krisztina: A turizmusmarketing környezete, szerk. Lőrincz Katalin – Sulyok Judit, Turizmusmarketing, Akadémiai Kiadó, (2017) Budapest, 58.

LEVELEKI Magdolna – AGG Zoltán (szerk.): Az éghajlatváltozás társadalmi hatásai a Balaton térségében Veszprém: Comitatus Társadalomkutató Egyesület, (2015.) 88 p (Comitatus Önkormányzati Szemle 2015 évi tavaszi, tematikus száma.)

LEVELEKI Magdolna, AGG Zoltán, ALBERT József, DOMBI Gábor: A környezettudatosság és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás társadalmi különbségei a Balaton térség állandó népessége körében In: Géczi János , András Ferenc (szerk.) Klímaváltozás, társadalom, etika . 174 p. Veszprém: Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Antropológia és Etika Tanszék,(2015) pp. 15-111.(ISBN:978-963-396-057-8)

LEVELEKI Magdolna – DOMBI Gábor (szerk.): Klímaváltozással kapcsolatos értékrend és attitűdvizsgálat: Kutatási zárótanulmány pp. 1-215 (2016)

LŐKE Zsuzsanna – KOVÁCS Ernő – BACSI Zsuzsanna: A turizmusipar szerepe a környezet fenntartható fejlődésében - Versenyképesség és felelősség egy zöld szállodában, Vállalati felelősségvállalás konferencia kiadványa, Széchenyi István Egyetem, Győr, (2008. szeptember 22.) 90-91.

LŐRINCZ Katalin – RAFFAY Ágnes: Éghajlatváltozás és turizmus: a hazai TDM szervezetek klímabarát tevékenysége = NFA Füzetek (Nem-

zeti Fejlesztési Alapítvány) Klímaváltozás és Turizmus 3. (2014) (2. szám) 75-88.

MALOTA Erzsébet: Kulturális sokk, szerk. Malota Erzsébet – Mitev Ariel: Kultúrák találkozása, Alinea Kiadó, Budapest, (2013) 1-284.

MARTON Zsuzsanna – BIRKNER Zoltán – KELLER Krisztina – BERKESNÉ RODEK Nóra: A turizmusbiztonságban rejlő marketing és menedzsment implikációk = Turizmus Bulletin 18 (2018a). (2. szám) 12-20.

MARTON Zsuzsanna – KELLER Krisztina – BIRKNER Zoltán: A turizmusbiztonság hatása a desztináció imázsra. szerk. Józsa László – Korcsmáros Enikő – Seres -Huszárik Enikő (2018b) A hatékony marketing: EMOK Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete. Komárno, Szlovákia: Selye János Egyetem, 312-327.

NÉMETH Kornél: Magyarországi esettanulmány - A Nyugat-Balatoni térség turizmus szektort érintő klímaalkalmazkodási kérdései, (2018) 1-61.

RUTTY Michelle – SCOTT Daniel: Thermal range of coastal tourism resort microclimates = Tourism Geographies, An International Journal of Tourism Space, Place and Environment, (Volume 16.) (2014), Issue 3: Managing and Adapting to Global Change in Tourism Places, 346–363.

THUOT Lea – VAUGEOIS Nicole – MAHER Patrick: Fostering innovation in sustainable tourism = Journal of Rural and Community Development (2010), 5: 76–89.

Abstract

Half full or half empty? Climate adaptation issues affecting the tourism sector in the West-Balaton region

Today, both in Hungary and all around the world, the challenge is to raise the climate change awareness of local units with special features and characteristics and to develop local adaptation solutions. Direct or indirect processes related to climate change already affect the individual - demand and supply - decisions and the sector's competitiveness and this trend may further increase in the future. Climate change influences a number of tourist destinations, including the West-Balaton region, which is the focus of our research: besides waterfront tourism, water sports and fishing tourism, sightseeing tourism or ecotourism are also affected, and so is winter tourism due to ice sports. Structured interviews with tourism professionals, fieldwork and case studies provided the basis of our primary research. The research focused on several sub-areas: on the one hand, the perceived climate effects in the area; the phenomenon experienced by the tourism sector, its impact on the region's turnover or the length of the season; in addition, what adaptation responses are emerging or are planned in the future concerning the issue. Some climate change processes perceived today and expected to intensify in the future pose significant challenges. The aim of our research is to contribute to the shift towards a climate-friendly tourism sector, where the industry deliberately considers climate change and prepares for its positive and negative consequences.

Keywords: climate adaptation, tourism, West-Balaton region

A szerzők és elérhetőségük

(1) Intézetigazgató, egyetemi docens, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet; e-mail:nemeth.kornel@uni-pen.hu

(2) Főosztályvezető, Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály; e-mail: czira.tamas@mbfsz.gov.hu

(3) Vezető tervező, Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály; e-mail: suto.attila@mbfsz.gov.hu

(4) Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet; e-mail: peter.erzsebet@uni-pen.hu

(5) Tanszékvezető, egyetemi docens, Eszterházy Károly Egyetem, Gazdaságtudományi Intézet; e-mail: nyizsalovszki.rita@uni-eszterhazy.hu

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a NATéR továbbfejlesztése című, KEHOP-1.1.0-15-2016-00007 azonosítószámú projekt keretében kidolgozott C3 „A turizmus szektor sérülékenysége" munkacsomag részeként valósult meg. Kedvezményezett: Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat/Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály.

A Balaton környéki gyógyfürdők néhány keresleti jellemzője

Magyarország turizmusának fontos és több szempontból megkerülhetetlen termékei a gyógy- és wellnessturizmus, melyek a turizmus területei közül az egészségturizmushoz tartoznak. A turizmus e fajtája valójában az egész országban jelen van, még azokon a területeken is, amelyek turisztikai vonzerejét és kínálatát elsősorban nem az egészségturizmus adja. A gyógy-és wellnessturizmus legjelentősebb szolgáltatói közé tartoznak a gyógyfürdők, melyek földrajzi szempontból hazánk teljes területét lefedik.

A gyógyfürdő minősítést végző Állami Népegészségügyi Tisztiorvosi Szolgálat legfrissebb, 2017-es nyilvántartása szerint Magyarországon 98 db gyógyfürdő üzemel, közülük 5 db a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben. Bár a Balatonról elsősorban nem az egészségturizmus jut a turista eszébe, a tóhoz kapcsolódó turisztikai fejlesztési térség egyes településein nagy hagyománya van a természeti erőforrásokra épülő gyógyításnak. Jelen tanulmány célja a Balaton környékén működő gyógyfürdők üzemeltetési és keresleti jellemzőinek feltérképezése, illetve összehasonlítása az ország más területein található fürdők adataival.

Bevezetés

Hazánk turizmusának nagyon fontos részét képezik az egészségturizmus és típusai, a gyógy- és wellnessturizmus. Magyarország egészségturisztikai kínálatában megkerülhetetlen szereppel és jelentőséggel bírnak a gyógyfürdők, amelyek a hagyományos fürdők egy speciális fajtájának tekinthetők.

A Balaton térségről elsősorban nem az egészségturizmus és nem a gyógyfürdők jutnak az eszünkbe még annak ellenére sem, hogy a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség magában foglal néhány igen nagy múlttal és a gyógyításhoz kapcsolódó gazdag hagyományokkal rendelkező fürdőhelyet (pl.: Hévíz, Zalakaros, stb.). A kutatás célja, hogy meghatározza a Balaton környékén működő gyógyfürdők üzemeltetési és keresleti jellemzőit, valamint ezen fürdők tulajdonságait összehasonlítsa a gyógyfürdők országos jellemzőivel. Jelen tanulmány a kutatási célok alapján összehasonlítja a Balaton térségben üzemelő minősített gyógyfürdők jellemzőit a minősített gyógyfürdők országos tulajdonságaival.

Az egészségturizmus elmélete

Maga az egészségturizmus (ide értve annak mindkét fő altípusát, a wellness- illetve gyógyturizmust) az elmúlt két évtized során váltak igazán népszerűvé és széles körben elterjedtté. Az adottságokat és a fogyasztók elvárásait figyelembe véve az elmúlt évek turizmusának egyik legdinamikusabban fejlődő típusa az egészségturizmus volt. A turizmus e fajtája annak ellenére képes volt rendkívüli népszerűségre szert tenni, hogy pontos meghatározása és lehatárolása hosszú ideig váratott magára mind a turisztikai, mind pedig az egészségügyi szektorban (Rátz 2001; Smith–Puczkó 2009, Connell 2011; Boros et al. 2012).

Az egészségturizmus kapcsán többen is fogalmaztak meg definíciókat. Úgy vélem, hogy GOODRICH & GOODRICH verziója átfogó és jól érthető képet ad az egészségturizmus jellemzőiről. A szerzőpáros megfogalmazása alapján akkor beszélhetünk egészségturizmusról „…amikor egy turisztikai létesítmény (például szálloda) vagy turisztikai célpont (például a svájci Baden) meglévő szépsége mellett egészségügyi szolgáltatásait és létesítményeit is céltudatosan reklámozva igyekszik odavonzani a turistákat. Eme egészségügyi szolgáltatások körébe beletartozhat

az üdülő vagy a szálloda saját szakképzett orvosai és ápolói által végzett orvosi vizsgálat, speciális diéta, akupunktúra, a transzvitális injekció, vitaminkoktél-bevitel, különböző betegségek például ízületi gyulladás speciális orvosi kezelése és a gyógynövény-készítményekre épülő kezelés" (Smith – Puczkó 2009. 3). Az UNWTO megközelítése szerint alapján az egészségturizmus a turizmus azon típusa, amely esetén elsődleges motivációként a fizikai, szellemi és spirituális egészség megteremtése és elősegítése áll (UNWTO – ETC, 2018).

Valójában bármelyik definíciót is tekintjük, világosan látható, hogy az egészségturizmus két nagy fogyasztói csoportot igyekszik kiszolgálni. Ezek a csoportok eltérő szükségletekkel és motivációval rendelkeznek, azonban tapasztalhatók közöttük átfedések is. Mindkét esetben kiemelkedő fontosságú az élményszerzés iránt érzett vágy, illetve az egyre népszerűbbé váló wellness élmény (Reisman 2010; Sziva 2010).

Az egyik ilyen fogyasztói csoport azokat a turistákat foglalja magában, akik valamilyen kialakult krónikus betegséggel rendelkeznek és a gyógyulás, valamint a tünetek enyhítése érdekében utazásaik során azokat a gyógyászati szolgáltatásokat keresik, amelyek alapjául természet adta erőforrások szolgálnak (például víz, klíma, barlang, iszap, stb.) Az egészségturizmus ezen típusát gyógyturizmusnak nevezzük. (Müller – Lanz Kaufmann 2001; Kincses et al. 2009; Kardos 2011. 58.).

A fogyasztók másik nagy, az egészségturizmus által kiszolgálni kívánt csoportjába tartozó turisták még egészségesek és szeretnének is azok maradni. Ők főként az egészségmegőrzéssel, pihenéssel és kikapcsolódással, szépségápolással és fitnesszel kapcsolatos szolgáltatásokat és élményeket keresik, céljuk pedig a testi-lelki egyensúly megőrzése. Az egészségturizmus ezen fajtáját wellnessturizmusnak nevezzük (MUEller – Lanz Kaufmann 2001; Pilzer, 2007; SzivA 2010; Kardos 2011. 58.).

Az egészségturizmus gazdasági fontossága és trendjei

Az egészségturizmus a kínált szolgáltatások és a vendégek motivációs sajátosságai miatt alkalmas arra, hogy a magas jövedelemmel és nagy költési hajlandósággal rendelkező turistákat is bevonzza. Hazánkban 2016-os adatok alapján azok a vidéki települések produkálták a kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák 45%-át, amelyek fürdővel is rendelkeztek. Amennyiben az eredményt alapvetően torzító Budapestet is bevesszük a „képletbe", ez az arány már 70%-ra kúszik fel (MTÜ).

A külföldről érkező vendégeknek köszönhetően az adott terület bevételei, köztük a devizabevételek is növekedhetnek, ami természetesen hozzájárul az állami bevételek növekményéhez is. Az egészségturizmusban működő vállalkozások üzleti-, valamint munkalehetőséget biztosítanak a helyi lakosok számára. Ide nem csupán a turistaforgalomhoz közvetlenül kapcsolódó vállalkozásokat kell érteni, hanem azokat is, amelyek a turistákat kiszolgáló vállalatok beszállítóiként és partnereiként üzemelnek (Jagyasi, 2014). A turizmus más típusaihoz viszonyítva egyértelműen látszik, hogy az egészségturizmus esetén magasabb az egy főre jutó költés, illetve kisebb mértékben figyelhetők meg fő- és holtszezonok (Fekete – Turcsányi 2009; Hojcska – Szabó 2011; Kocziszky 2004; Boros et al. 2011; ESKI 2010).

Az egészségturizmus közvetett módon is képes hatást gyakorolni a gazdaságra, hiszen az egészségmegőrzést és a betegségek gyógyulását elősegítve csökkenti az esélyét annak, hogy a munkavállalók betegség okán maradjanak ki a munkából, illetve különféle kiegészítő és jövedelempótló támogatásokat vegyenek igénybe (ESKI 2010). Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy az egészségturizmus pozitív hatást képes gyakorolni a munkaerőpiacra, a települések és régiók gazdaságán keresztül a nemzetgazdaságra, az állampolgárok egészségi állapotára, valamint magára az egészségügyre is (ESKI 2010. 10.).

A Spafinder nevű szervezet több mint húszezer fürdő, wellness-, fittness- és szépészeti szolgáltatásokat nyújtó szolgáltató, több ezer utazási iroda, valamint több százezer fogyasztó adatai és véleményei alapján készít jelentéseket (Smith-Puczkó, 2014. 237.). A 2016-os „Top 10 Global Spa&Wellness Trends Forecast" című jelentés alapján az elkövetkező években növekedni fog

az aktív kikapcsolódás iránti igény,

az okos eszközök és az internet alkalmazásával kapcsolatos elvárás,

valamint a munkához kapcsolódó wellness iránti szükséglet (spafinder.com).

A Global Wellness Summit 2016-os, 2017-től érvényes jelentése alapján a jövőbeni trendek többek között magukban foglalják az előrelépést a wellness hozzáférhetősége kapcsán, a szépség és a wellness kifejezések jelentésbeli eltávolodását, a wellness építészet színrelépését és előretörését (egészséges épületek), a csend felértékelődését (az utazások és a mindennapok során is), valamint a mentális wellness népszerűvé válását (GLOBAL WELLNESS SUMMIT).

Minősített gyógyfürdők Magyarországon

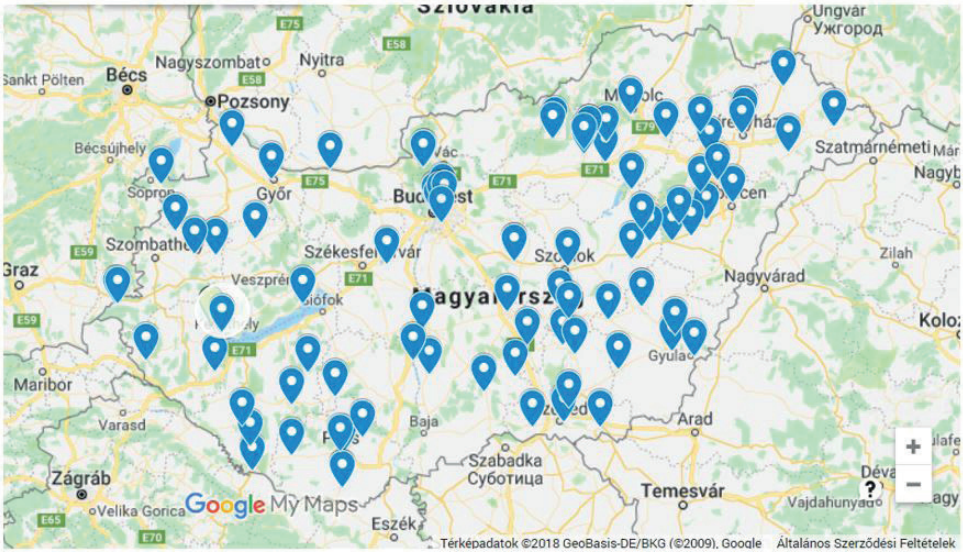
A minősített gyógyfürdők a magyarországi egészségturizmus legjelentősebb szolgáltatói közé tartoznak (MTÜ). Az Állami Népegészségügyi Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) honlapján elérhető legfrissebb, 2017 elején közzétett nyilvántartás szerint hazánkban 98 darab fürdő rendelkezik gyógyfürdő minősítéssel (antsz.hu). A gyógyfürdők működését, valamint magát a minősítés elnyerését különböző törvények és jogszabályok szabályozzák. Ami lényeges, hogy azok a fürdők nevezhetők gyógyfürdőnek, amelyek megszereztek minden ehhez kapcsolódó engedélyt, illetve „természetes gyógytényező felhasználásával folytatnak gyógyító, vagy rehabilitációs tevékenységet". Fontos kitétel, hogy egy fürdőnek nem feltétlenül kell gyógyvízzel rendelkeznie ahhoz, hogy gyógyfürdő minősítést szerezzen. Gyógyvíz hiányában megfelel/elegendő a gyógyiszap, a természetes ásványvíz, a gyógygáz és a felmelegített ivóvíz is akkor, ha annak felhasználásával a fürdő a törvényben meghatározott gyógyászati kezelést nyújt. (74/1999. (XIII. 25.) EüM rendelet)

A kutatás módszertana és eredményei

A kutatás során a hazai minősített gyógyfürdők keresleti jellemzői kerültek felmérésre egy online kérdőív segítségével. Az összes fürdőből (98 db) 90 bizonyult elérhetőnek. A fennmaradó 8 fürdő egy része már nem üzemel, más része pedig a felkutatható elérhetőségek működésképtelensége miatt elérhetetlennek bizonyult. A kérdőívre az elérhetőnek bizonyult 90-ből 50 darab hazai gyógyfürdő válaszolt.

Jelen tanulmányban a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben található minősített gyógyfürdők keresleti jellemzői kerültek összehasonlításra az országos adatokkal illetve a vendégek véleménye kapcsán tartalomelemzés készült a Google Térkép értékelő funkciójának

1. ábra: Minősített gyógyfürdők Magyarországon

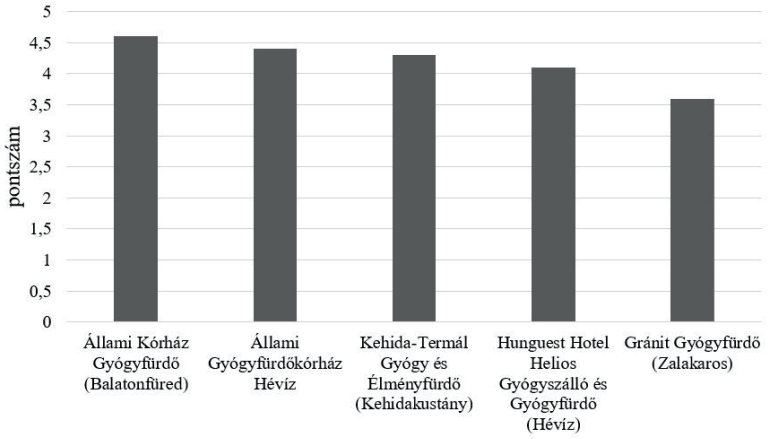
(Forrás: saját szerkesztés)

segítségével. A térségben található öt darab minősítéssel rendelkező gyógyfürdő közül kettő Hévízen, egy Kehidakustányban, egy Zalakaroson, valamint további egy létesítmény Balatonfüreden található. Az öt fürdő közül az egyik hévízi sajnos nem töltötte ki a kérdőívet, így a Balaton térséghez kapcsolódó eredmények az 5-ből 4 fürdő véleményét tartalmazzák. A tartalomelemzés során minden fürdő esetében a legfrissebb 30 vendégvéleményt tekintettem át. A felmérés célja az volt, hogy meghatározza a Balaton környékén működő gyógyfürdők üzemeltetési és keresleti jellemzőit, valamint összehasonlítsa az adatokat az országos jellemzőkkel.

A tartalomelemzés eredménye

A Google Térkép értékelő szolgáltatásában a felhasználók a szöveges értékelés mellett egy 1-től 5-ig terjedő skálán is értékelhetik a helyeket/szolgáltatókat. A Balaton régióban működő gyógyfürdők esetén az átlagos pontszám 4,2 ami bár jónak mondható, nem haladja meg az országos átlagot (4,3). A gyógyfürdő minősítéssel rendelkező intézmények közül első helyen a balatonfüredi Állami Kórház Gyógyfürdő, utolsó helyen pedig a zalakarosi Gránit Gyógyfürdő végzett. Az egyes fürdőkhöz tartozó pontszámokat a 2. ábra tartalmazza.

2. ábra: A Balaton környéki gyógyfürdők pontszámai a Google Térkép értékelő rendszerében

(Forrás: saját szerkesztés, a Google Térkép adatai alapján)

3. ábra: Leggyakoribb pozitív kifejezések a Google Térkép értékelő rendszere alapján

(Forrás: saját szerkesztés)

4. ábra: Leggyakoribb negatív kifejezések a Google Térkép értékelő rendszere alapján

(Forrás: saját szerkesztés)

A pozitív hangvételű vendégvélemények esetén jól látszik, hogy a fogyasztók leggyakrabban a személyzetet, a széles választékot, a kezeléseket és az ár-érték arányt említették. Ez azt jelenti, hogy a szolgáltatás összetevői közül leggyakrabban ezekkel voltak elégedettek, illetve arra is következtetni enged, hogy ezeket a tényezőket fontosnak tartják (3. ábra).

A negatív véleményeket tekintve átfedések láthatók, ám itt, az említések gyakorisága alapján számított első helyre a vízhőfok került, valamint a személyzet mellett hangsúlyosan megjelent még a zsúfoltság és az étterem is (4. ábra).

Eredmények a kérdőív alapján

A Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben található és a kérdőívet kitöltő gyógyfürdők közül 4-ből 3-at profitorientált, piaci alapon működő cég üzemeltet. Ez nagymértékben eltér az országos eredményektől, hiszen ott Magyarország egészét tekintve többségben vannak azok a fürdők, amelyeket önkormányzatok és kórházak, tehát közvetett módon az állam üzemeltet. A megkérdezett fürdők válaszai alapján nem határozható meg egyértelmű főszezon, azonban a nyár kiemelkedik az év egyéb időszakaihoz képest.

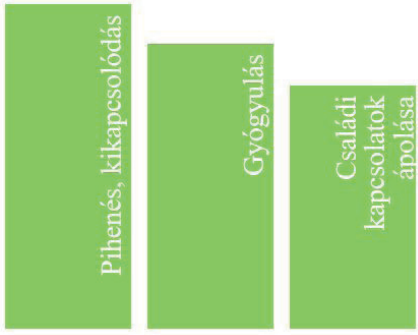
A megkérdezett gyógyfürdők tapasztalatai alapján a belföldi vendégek teljes vendégszámhoz viszonyított átlagos aránya 75%, amely csaknem teljesen azonos az országos eredményekkel. Az alábbi ábrán (5. ábra) a fürdők által legjelentősebbnek és legjellemzőbbnek ítélt küldőországok láthatók fontossági sorrendben. Az országos adatokat tekintve Németország jelentősége szintén kiemelkedő, országos viszonylatban Ausztriát azonban megelőzi Románia.

5. ábra: A Balaton környéki gyógyfürdők legfontosabb küldőországai

(Forrás: saját szerkesztés)

6. ábra: A Balaton környéki gyógyfürdők látogatásának elsődleges motivációi

(Forrás: saját szerkesztés)

Az országos felmérés eredményeihez hasonlóan a Balaton környéki gyógyfürdőkbe érkező belföldi vendégek legnagyobb arányban wellness szolgáltatásokat, a társadalombiztosítás által finanszírozott gyógyászati szolgáltatásokat és szakorvosi javaslatra kiválasztott kezeléseket vesznek igénybe, míg a külföldről érkező vendégek esetén egyértelműen kiemelkedik azoknak az utazóknak a száma, akik saját finanszírozású gyógyászati szolgáltatásokat fogyasztanak.

A vendégek legfőbb motivációi a fürdőlátogatás kapcsán a 6. ábrán láthatók és bár gyógyfürdőkről beszélünk, a gyógyulás iránti motiváció csupán a második helyen áll. Az első két helyezett megegyezik az országos felmérés első két helyezettjével, a harmadik helyen álló tényező viszont különbözik, hiszen a balatoni térség esetén a családi szálak ápolása, az országos eredményeknél pedig a vidám időtöltés iránti vágy bizonyult fontosabbnak.

A fogyasztók fürdőválasztását befolyásoló tényezők igen szerteágazók, ám a tartalomelemzéshez hasonlóan itt is fontos szerepet tölt be a szolgáltatások ára, az ár-érték arány, míg a tényezők nagy része egyforma jelentőséggel bír (1. táblázat). A tartalomelemzés eredményeivel összehasonlítva érdekes, hogy a fürdők tapasztalata szerint a személyzet, a tisztaság és az elérhető szolgáltatások köre nem tényező a vendégek számára a fürdőválasztás során. Ennek ellenére az országos megkérdezés esetén a tisztaság a harmadik, az elérhető szolgáltatások köre pedig az ötödik helyen szerepelt.

1. táblázat: A fogyasztók fürdőválasztását befolyásoló tényezők a Balaton régióban

Rangsor (csökk. sorrend)	Tényező
1.	szolgáltatások ára
2.	medencék fajtái
2.	márka/hírnév
3.	elérhető gyógyszolg.köre
3.	víz összetétele
3.	Rokon/barát/ismerős ajánlása
3.	belépőjegy ára
3.	lakóhelyhez való közelség

(Forrás: saját szerkesztés)

Az érzékelhető trendszerű változásokat illetően a Balaton térségében található gyógyfürdők újra kiemelték az ár-érték arány fontosságát, ugyanis tapasztalataik alapján a vendégek az internetnek köszönhetően egyre tájékozottabbak és tudatosabbak. További észrevétel még, hogy a nyugatról (például Németország, Ausztria) érkező látogatók száma folyamatosan csökken, míg az orosz vendégek jelenléte egyre inkább erősödik. A tervezett fejlesztések kapcsán három különböző irány figyelhető meg. Ezek egyike a vendégek fő motivációinak és a trendeknek megfelelően a wellness irányába történő elmozdulással kapcsolatos, tehát szauna fejlesztéseket, gyermekbarát fejlesztéseket, illetve jó minőségű kempingfejlesztést takar. Egy másik „irányzat" inkább a gyógyászatra fókuszál új fizioterápiás kezelések segítségével, a harmadik pedig a fenntarthatósági mutatókat javítandó, energetikai felújításokat és fejlesztéseket ösztönöz.

Összegzés

A Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben található gyógyfürdők jellemzői több esetben megegyeznek a gyógyfürdők egész országra kiterjedő felmérése során kapott adatokkal, azonban tapasztalhatók jelentős különbségek is.

A tartalomelemzés során azonosított pozitív és negatív tényezők egyértelmű szinkronban vannak az ország egyéb gyógyfürdői esetén tapasztaltakkal. A látogatók számára különösen fontos a megfelelő szaktudással és hozzáállással rendelkező személyzet, a széles, minden igényt és szükségletet kielégítő választék, a megfelelő ár-érték arány, valamint az, hogy a tartózkodás során a gyógyfürdők terei megfelelő méretekkel rendelkeznek a pihenéshez, tehát a zsúfoltság érzése elkerülhető legyen.

Az országos jellemzőkkel ellentétben a Balaton környékén inkább az a jellemző, hogy az ÁNTSZ minősítésével rendelkező gyógyfürdőket nem az állam, hanem profitorientált, piaci alapon működő cégek üzemeltetik. Ennek ellenére a fürdővendégek többsége (75%) ebben a régióban is belföldről érkezik, míg a külföldi látogatók zöme Németországból és Ausztriából látogat ide. Balaton környéki és országos viszonylatban is elmondható, hogy a hazai és nemzetközi turisták fogyasztási szokásai közötti egyik különbséget

a gyógyászati szolgáltatások finanszírozásának módja adja, azonban ez az eltérés nem meglepő, hiszen a belföldiekkel ellentétben a külföldről érkezőknek nincs lehetősége igénybe venni a magyar állami társadalombiztosítás támogatását. A másik, sokkal meglepőbb különbség, hogy a nemzetközi vendégek kevésbé tudatosak a gyógyászat terén, hiszen a magyarokkal ellentétben esetükben nem jellemző, hogy orvos javaslata alapján keresnek fel gyógyfürdőket és vesznek igénybe szolgáltatásokat.

Az egészségturizmus trendjeinek megfelelően a gyógyfürdők számára is szükséges a wellness irányába történő elmozdulás, hiszen a látogatók fürdőlátogatását motiváló tényezők esetében első helyen nem a gyógyászat, hanem a pihenés és kikapcsolódás áll. A Balatonnál és országos viszonylatban is elmondható, hogy a fogyasztók számára a gyógyfürdőválasztás legfontosabb eleme az ár, a különbség mindössze annyi, hogy a Balaton régióban inkább a szolgáltatások, országos szinten pedig inkább a belépőjegy ára a meghatározó.

A kérdőív eredményei alapján egyértelműen látszik, hogy a fürdők felismerték a fogyasztók preferenciáit és próbálnak aktívan reagálni a változásokra. Az ár-érték arány javítása érdekében főleg a szolgáltatások számának és minőségének fejlesztése van tervben az elkövetkező években.

Véleményem szerint a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térségben található gyógyfürdők némiképp jobb helyzetben vannak az országos átlagnál, mert bár a vendégkör és annak tulajdonságai közel azonosak, a hosszú távú gazdasági fenntarthatóságot tekintve bizonyos szempontokat figyelembe véve előnyösebb, hogy többségüket piaci alapon működő vállalatok tulajdonolják és üzemeltetik.

STRACK FLÓRIÁN[1]

Irodalomjegyzék

BOROS Szilvia – PRINTZ-MARKÓ Erzsébet – PRISZINGER Krisztina: Egészségturizmus (in: Turisztikai terméktervezés és fejlesztés; eds: Michalkó, G.) Pécsi Tudományegyetem, Pécs, (2011)

CONNELL, John: Medical tourism. CAB International, Wallingford, 2011

ESKI (Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet): Az egészségügyi turizmus jövőképe, szükséges fejlesztési irányai. Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet, Budapest, (2010)

FEKETE Sándorné – TURCSÁNYI Katalin: Az egészségturizmus szerepe a területfejlesztésben. A virtuális intézet közép-európa kutatására (VIKEK) évkönyve 2009:3), (2009). 34-39.

HOJCSKA Ágnes – SZABÓ Zoltán: Fizioterápia az egészségturizmusban: Oktatási segédlet. Szent István Egyetem Egészségtudományi és Környezetegészségügyi Intézet, Gyula, (2011).

KARDOS Zoltánné: Turisztikai ismeretek. Egyetemi tankönyv, Keszthely, (2011.) 57–58.

KINCSES, Gy. – BORBÁS, I. – MIHALICZA, P. – UDVARDY, E. – VARGA, E.: Az orvosi szolgáltatásokra alapuló egészségturizmus tendenciái. Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet, Budapest, (2009)

KOCZISZKY György: Egészségügyi klaszter(ek) kialakításának lehetőségei az Északmagyarországi régióban. = Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek (1. Évf) (2004) (2. Sz.) 3-31.

MUELLER Hansruedi – LANZ KAUFMANN Eveline: Wellness Tourism: Market Analysis of a Special Health Tourist Segment and Implications for the Hotel Industry. = Journal of Vacation Marketing (2001), 7(1), 5-17.

PILZER Paul Zane: The New Wellness Revolution: How to Make a Fortune in the Next Trillion Dollar Industry (2nd edition). John Wiley&Sons Inc., New Jersey, 2007

RÁTZ, Tamara: Zennis és Lomi Lomi, avagy új trendek az egészségturizmusban. = Turizmus Bulletin (V. évfolyam) (2001) 4. szám

REISMAN David: Health tourism: Social Welfare through International Trade. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, (2010)

SMITH Melanie – PUCKÓ László: Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel. Routledge, Abingdon, (2014)

SMITH Melanie–PUCZKÓ László: Health and wellness tourism. Butterworth–Heinemann, Burlington, (2009). p. 3.

SZIVA Ivett: Öntsünk tiszta vizet… Az egészségturizmus fogalmi lehatárolása és trendjeinek válogatott bibliográfiája. = Turizmus Bulletin (XIV. évfolyam) (2010) 4. szám

74/1999. (XII. 25.) EüM rendelet a természetes gyógytényezőkről

Internetes források

ANTSZ.HU:https://www.antsz.hu/felso_menu/ugyintezes/hatosagi_nyilvantartas/termeszetes_gyogytenyezok_nyt/gyogyfurdo_megyenkent.html (letöltve: 2019.01.12.)

SPAFINDER.COM: https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2016-sfw-trends-report.pdf (letöltve: 2019. 03. 10.)

MTÜ (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG): https://mtu.gov.hu/cikkek/egeszsegturizmus (letöltve: 2019. 01. 29.)

GLOBAL WELLNESS SUMMIT: 8 Wellness Trends for 2017 – and Beyond: As identified at the Global Wellness Summit, 2016 https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/8WellnessTrends_2017.pdf) (letöltve: 2019. 04. 06.)

UNWTO (World Tourism Organisation) – ETC (European Travel Commission): Exploring Health Tourism: Executive Summary. UNWTO, Madrid, (2018) DOI: https://doi.org/10.18111/978928442030.8

Abstract

Medical and wellness tourism are among the most important and in many ways unavoidable tourism products of Hungary. These tourism types belong to the health tourism. In fact, health tourism completely covers the country and very popular even in those areas where tourism is not primarily provided by health tourism. The spas are among the most important service providers of health and wellness tourism. From a geographical point of view, they cover the whole area of Hungary. The spas are certified by the State Public Health Medical Officer Service. According to the authority's latest public record, there are 98 spas in Hungary and 5 out of them are operating in the Balaton tourism development area. Although health tourism in not the main product of the Balaton region however some settlements have long traditions of healing based on natural resources. The aim of this study is to map the operational and demand characteristics of the pas around the Lake Balaton and to compare the data with other spas that are located in other parts of Hungary.

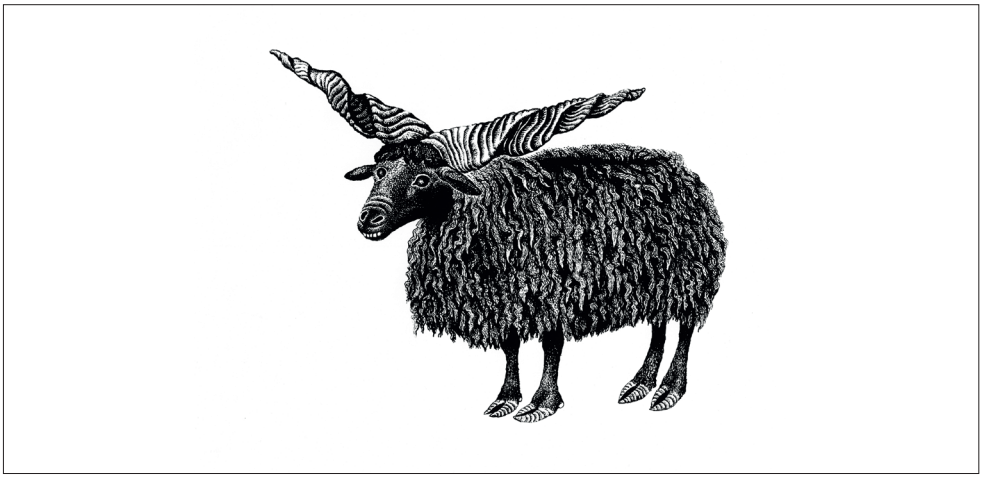
A szerző és elérhetősége

(1) PhD hallgató, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék;

e-mail: strack.florian@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

A Balaton, mint turisztikai desztináció és mint második otthon

A Balaton hazánk egyik legkedveltebb turisztikai célpontja, azaz desztinációja, a nemzetközi turistaérkezéseket tekintve csak Budapest előzi meg népszerűségben, míg a belföldi turisták körében egyértelműen az első számú üdülési célpont. A Balaton térség népszerűsége a második otthonok számának növekedésében is megmutatkozik. A jelen tanulmány egyrészt arra keresi a választ, hogy a térségben nyaralótulajdonnal, második otthonnal rendelkezők miért tartják vonzónak a térséget, milyen tényezők befolyásolják a nyaralótulajdon vásárlásánál a döntésüket, másrészt azt vizsgálja, a második otthonok jelenléte milyen hatásokat indukál az adott településen.

Kulcsszavak: Balaton, desztináció, turizmus hatásai, második otthon

Bevezetés

A Balaton már nem csak a nyári hónapokban kínál megfelelő szórakozási, kikapcsolódási lehetőséget. A part menti és a háttértelepüléseken az elmúlt két évtizedben végrehajtott fejlesztéseknek és kialakított programoknak köszönhetően egész évben vonzóvá vált a hazai (és kisebb mértékben a nemzetközi) célközönség számára. (A KSH adatai alapján míg 2000-ben a Balaton régióban érkező vendégek 51,5%-a volt külföldi, 2016-ra ez az arány 23,3%-ra csökkent; a vendégéjszakák tekintetében pedig a 2000-ben tapasztalt jelentős külföldi túlsúly (66,9%) 2016-ra felére csökkent (23,5%). Szintén az elmúlt évek tendenciája, hogy sok turista annyira megkedvelte a Balaton térségét, hogy nyaralótulajdont, második otthont vásárol magának valamelyik településen, hogy rendszeresen illetve hosszabb ideig tudja élvezni a desztináció nyújtotta élményeket. (Megjegyzendő, hogy ez nem új jelenség, már a XX. században is voltak időszakok, amikor nagy számban vásároltak második ingatlant a Balatonnál, az elmúlt években csak egy újabb hullámát tapasztalhattuk a második otthonok megjelenésének.) Az adott településeken a megjelenő második otthonnal rendelkező lakosság nagyságrendtől függően különböző gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat gyakorol a településre, így a helyi önkormányzatoknak fel kell készülniük ezen hatások kezelésére. A Balaton tehát mint turisztikai desztináció és mint élettér is megjelenik a második otthonnal, nyaralótulajdonnal rendelkezők esetében.

A turisztikai desztináció meghatározása

A Világturisztikai Szervezet, az UNWTO meghatározása szerint a turisztikai desztináció „ egy fizikai helyszín, ahol a turista legalább egy éjszakát tölt el. Tartalmaz turisztikai vonzerőket, termékeket, kapcsolódó szolgáltatásokat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a turista legalább egy napi helyben tartózkodását kielégítsék. A desztinációnak vannak fizikai és adminisztratív határai, amelyek meghatározzák annak menedzsmentjét, illetve rendelkezik imázzsal és percepcióval. A desztináció számos érintettet foglal magába, képes a hálózatosodásra, az együttműködésre, és ezáltal arra, hogy nagyobb desztinációvá váljon” (UNWTO 2007, 1. o.). Az imázs egy személlyel, dologgal, térrel stb. kapcsolatban az emberek tudatában kialakult kép, a róla alkotott ítélet és előítélet összessége. Ez nem feltétlenül tényeken alapul, többnyire szubjektív képzet, különböző asszociációk visszatükröződése, amelyet jelentősen formál számos külső tényező is (Sulyok, 2006).

A fenti desztináció definícióból is kitűnik, hogy csak olyan térségeket tekinthetünk turisztikai desztinációnak, ami imázzsal rendelkezik, így az imázs vizsgálata alapvető fontosságú a turizmus szempontjából fontos térségekben. A desztináció imázsát leginkább befolyásoló tényezők:

– természeti erőforrások
– természeti környezet
– általános infrastruktúra
– turisztikai infrastruktúra
– turisztikai szabadidős és rekreációs lehetőségek
– társadalmi környezet
– politikai és gazdasági tényezők
– kultúra, történelem, művészet
– a hely atmoszférája

(Beerli and Martín, 2004)

A kutatás a Balaton mint élettér és mint második otthon vizsgálatát tűzi ki célul, így a nyaralótulajdonosok szempontjából a térség egyértelműen turisztikai desztinációnak tekinthető. A primer kutatás során vizsgálatra kerül, hogy a fenti tényezők közül melyek fontosak a második otthonok szempontjából.

A turizmus hatásainak vizsgálata

A turizmus fejlődése, a kínálat bővülése, a tömegturizmus megjelenése pozitív és negatív hatással van a turizmus környezetére (Puczkó és Rátz, 2000). Ebből következően a turizmus két jelentős alrendszerén (kereslet és kínálat) kívül fontos a turizmus gazdaságra, társadalomra, kulturális életre, és a fizikai környezetre gyakorolt hatásának vizsgálata, ezek a hatások összetetten jelentkeznek, döntő többségében a fogadóterületen. A jelen tanulmány a fogadóterületen (desztinációban) megjelenő hatásokra fókuszál.

A szakirodalom a hatásokat jellemzően hármas bontásban vizsgálja, gazdasági, természeti és társadalmi-kulturális környezetre gyakorolt hatásokat különít el. Előfordulhat átfedés is az egyes hatások között, így például az életszínvonal növekedése gazdasági és társadalmi szempontból is értelmezhető. (Mathieson and Wall, 1982; Michalkó, 2016).

A gazdasági hatások között a turizmusból származó bevételek mellett pozitív hatás a foglalkoztatás bővülése, mert a turizmus munkalehetőséget teremt, és ezzel hozzájárul a munkanélküliség csökkenéséhez. Mindez növeli a költési hajlandóságot, ami magasabb mértékű jövedelemhez juttatja az államot.

Mindemellett nem tekinthetünk el a negatív gazdasági hatástól sem, mivel a turizmus jellemzője a szezonalitás, ami erősödő fluktuációhoz vezet. Az országokban az egyes régiók tekintetében különböző a fejlődés, mivel a látogatottabb helyek a turisták költése révén több bevételhez jutnak, amit fejlesztésre fordíthatnak.

A természeti környezetre elsősorban negatív hatásokat gyakorol a turizmus. Ezek közül egyik legjelentősebb a levegőszennyezés, a levegő minőségének folyamatos romlása. A turisták által igénybe vett közlekedési eszközök szennyező anyagokat bocsátanak ki. Bár a kevésbé légszennyező járművek fejlesztése folyamatosan zajlik, de ezek a beruházások magas költségigényűek.

Az utazások többsége a földön történik, így jelentősek a talajt érő káros hatások is, ehhez nagymértékben hozzájárul a szemetelés. Az eldobott szemét évtizedek alatt bomlik le és ez talajerózióhoz vezet.

A legnagyobb probléma, hogy a természeti hatások éppen azokat a helyeket, természeti kincseket teszik tönkre, amelyek miatt a turisták felkeresik az adott desztinációt.

A társadalmi-kulturális hatások tekintetében kiemelendő a turizmus összekötő, kapocs szerepe az egyes országok, területek kultúráinak találkozásában. A turizmus a kommunikációra is pozitívan hat, mivel hozzájárul az idegen nyelvtudás fejlődéséhez.

A fogadóterületen jellemző lehet a turisták fogyasztói szokásának, életmódjának másolása (pl. öltözködés, táplálkozás), ami negatívan hathat a helyi kultúrára. Ezen felül a turizmus hozzájárul a bűnözés terjedéséhez.

A turizmus negatív hatásai miatt egyre inkább előtérbe kerül a turizmus fenntarthatóságának vizsgálata, a környezeti és kulturális értékek megőrzése a jövő számára. Ennek egyik kinyilvánítása az Agenda 21 az utazásról és a turizmusról program vagy A Turizmus Globális Etikai Kódexe (2001) kiadvány. A turisztikai fejlesztések során fokozottan figyelni kell arra, hogy azok ne okozzanak súlyos környezeti és társadalmi-kulturális problémákat, a turisták igényeit úgy tudják kielégíteni, hogy az ne a helyi lakosság és a természeti környezet rovására történjen.

Az alábbi táblázat a fogadóterületeken legjellemzőbb pozitív és negatív hatásokat foglalja össze:

Második otthonos kutatások

A szakirodalomban a második otthonok szerepének, hatásának vizsgálata számos területre fókuszál:

1.Táblázat: A turizmus hatásai

Gazdasági hatások	Természeti hatások	Társadalmi-kulturális hatások
Pozitív		
Munkahelyteremtés Bevételek növekedése Infrastruktúra fejlődése Új létesítmények, szolgáltatások Életszínvonal növekedése	Turizmusból származó bevételek környezeti fejlesztésekre fordíthatók Nagyobb hangsúly a környezetvédelem	Életszínvonal növekedése Hagyományok megőrzése Presztízs növekedése Más kultúrák megismertetése Idegen nyelvi tudás fejlődése
Negatív		
Árak növekedése Tradicionális tevékenységek háttérbe szorulása Import szükségessé válhat Fluktuáció	Levegőszennyezés Szemetelés Zsúfoltság Megnövekedett járműforgalom Zajártalom Erózió Túlzott energia- és vízfogyasztás	Hitelesség elveszítése Kultúra kommercializálódása Idegen szokások megjelenése Bűnözés növekedése

Forrás: saját szerkesztés (Puczkó és Rátz, 2000; Mathieson and Wall, 1982 alapján)

2. Táblázat: Második otthonos kutatások területei

Vizsgálat tárgya	Szerző(k)
Területfejlesztés és helyi fejlesztésekre gyakorolt hatások	Brida et al, 2011; Paris, 2011
Ingatlanokra gyakorolt hatás – második otthon vásárlásának és építésének hatása az adott település ingatlan állományára és ingatlanáraira	Marjavaara, 2007
Második otthonok vásárlásának motivációja, azaz hogy saját célra, szabadidő eltöltésére vásárolják vagy befektetési céllal	Norris and Winston, 2009
Társadalmi vetület vizsgálata: a jelentős ideiglenes lakosság megjelenése hogyan hat az állandó lakosságra	Brida ET AL, 2007
Második otthon és identitás kapcsolata valamint a helyszín kiválasztása	Bawedin and Miossec, 2013
Környezeti hatások vizsgálata	Long and Hoogendoorn, 2014
Helyi szabályozás, adózás kérdései a második otthonnal rendelkezők tekintetében	Coles and Hall, 2011, Dredge and Jamal, 2013; Hall, 2015

Forrás: saját szerkesztés

A második otthonosok jelenléte egy településen számos kérdést vet fel. Igazgatási szempontból fontos kérdések a politikai képviselet, felelősségek és jogok (Dredge and Jamal, 2013). A nyugdíjasok megjelenése a második otthonokban külön szempontként jelenhet meg területi tervezési és fejlesztési szempontokból mind nemzeti kormányzati, mind helyi önkormányzati szinten, mivel az egészségügyi és közlekedési szolgáltatások biztosítása, valamint ezek fejlesztése jellemzően lakosságszám alapján történik (Hall, 2015).

A helyi szabályozások jellemzően nem tudják kezelni azt a fajta mobilitást, ami a második otthonnal rendelkező személyekre jellemző. A személyes adatok csak egy lakcímhez kötődnek; adózás szempontjából is csak az állandó lakcím a mérvadó. A helyi szabályozások általában nem számolnak a térbeli mobilitással, melynek során sokan ideiglenesen állandó lakhelyüktől távol tartózkodnak, munka, szórakozás, oktatás céljából, vagy egészségügyi okokból, vagy családi és baráti kapcsolatok ápolása miatt. A turizmus, migrációs és rövid távú mobilitás közötti határok jobban elmosódnak. (Coles and Hall, 2011)

A vidéki területek jelentős változásokon mennek keresztül a fejlett országokban. A kommunikáció és telekommunikáció fejlődése már nem köti nagyvároshoz a munkavállalókat, egyre többen vállalnak otthonról végezhető munkát. Szintén jelentős azok száma, akik korábbi munkájukkal felhagyva, vidéki környezetben kezdenek új életet, és természetközeli agrár- vagy kézműves tevékenységbe kezdenek. A jelen kutatás szempontjából fontosabb tényező, ami a vidéki területeken változást hozott magával: a második otthonok számának növekedése. Bár néhány vidéki területen még az elnéptelenedés figyelhető meg, a Balaton térségében népesség növekedés tapasztalható, többek között második otthonosok megjelenése miatt, melyben jelentős számban jelennek meg az itt letelepedő nyugdíjasok. A népességszám növekedésének pozitív és negatív hatásai egyaránt jelentkeznek, hiszen a települések infrastruktúrája nem minden esetben tudja kielégíteni a megnövekedett igényeket. A környezeti terhelés kapcsán felmerül a környezet iránti felelősség kérdése is, a földhasználattal és a természeti erőforrások fejlesztésével kapcsolatban.

A kutatás bemutatása

A kutatás során két kérdőíves megkérdezés zajlott annak feltárására, hogy a térségben nyaralótulajdonnal, második otthonnal rendelkezők miért tartják vonzónak a térséget, milyen tényezők befolyásolják a nyaralótulajdon vásárlásánál a döntésüket, valamint azt, hogy a második otthonok jelenléte milyen hatásokat indukál az adott településen. Az egyik felmérés a Balaton térségében élő vagy dolgozó lakosság felé irányult, a másik felmérés a térségben érintett, érdekel turisztikai szakemberek és döntéshozók véleményét igyekezett feltárni.

Lakossági kérdőíves felmérés

Az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 projekt keretében a Balaton mint élettér életminőségi aspektusainak vizsgálatára egy kérdőíves felmérésre került sor a Balaton térségben élő helyi lakosság/második otthonnal rendelkezők jellemzőinek feltárása. A felmérésben a régió imázsával, lakóhely vagy második otthon kiválasztását befolyásoló települési tényezőkkel, valamint gazdasági, demográfiai jellegű kérdések szerepeltek. A felmérés papír alapon és online történt, 2018 márciusaugusztus között. Összesen 844 fő töltötte ki a kérdőívet, akik a Balaton régió valamely településén:

– Helyi lakos, életvitelszerűen él a településen, és itt dolgozik vagy tanul;
– Helyi lakos, életvitelszerűen él a településen, de máshol dolgozik vagy tanul;
– A településen dolgozik vagy tanul, de máshol él;
– A településen másodlagos otthonnal vagy nyaralóval rendelkezik.

Mint az ábra mutatja, a válaszadók jellemzően olyan helyi lakosok voltak, akiket munkájuk vagy tanulmányaik is a régióhoz kötik.

Balatoni Turisztikai Kutatóintézet Balatoni Turizmus Barométer

A Balatoni Turisztikai Kutatóintézet évente három alkalommal végez felmérést a Balaton régió turisztikai stakeholderei között, hogy felmérje a régió turizmusának alakulását. A felmérés állandó és alkalmanként egy témára fókuszáló kérdésekből áll. Az állandó kérdések a Balaton turizmusának alakulására és az azt befolyásoló tényezők megítélésére vonatkoznak, a további kérdések pedig egy kiválasztott témához kap-

1. ábra: A lakossági kérdőíves felmérés válaszadóinak megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

csolódnak. 2018 szeptemberében a második otthonok jelenléte volt az aktuális téma, hogy az EFOP 3.6.2. II.2 alprojekt 2018 tavaszán végzett kérdőíves felméréseinek második otthonokra vonatkozó kérdéseivel együttesen kissé árnyaltabb képet kaphassunk a második otthonok (nyaralók) jelenlétének a fontosságával és megítélésével kapcsolatban.

Az évente három alkalommal történő lekérdezés célcsoportja egy olyan (állandó) szakmai panel, mely a Balaton régió turisztikai stakeholdereiből áll, mint például:

– önkormányzatok,
– szakmai szervezetek (TDM-ek)
– turisztikai szolgáltatók (szálláshelyek, vendéglátóhelyek)
– turisztikai vonzerők
– egyéb turisztikai szolgáltatók (pl. kerékpárkölcsönző)
– egyéb szervezetek (pl. civil szervezetek).

A 2018 őszén történt szakmai panel lekérdezésben 36 válaszadó véleményét ismerhettük meg, közülük 17 TDM szervezet, 13 önkormányzat, 3 szálláshely szolgáltató, valamint 2-2 turisztikai vonzerő, egyéb turisztikai szolgáltató volt. Továbbá egy kilátópont és a Nők a Balatonért Egyesület képviselője osztotta még meg a véleményét.

Területileg a válaszadók között az északi part felülreprezentált, összesen 4 déli-parti településhez kötődő válaszadó volt, valamint összesen 4 háttértelepülésről érkezett válasz, a többi 32 partmenti településről érkezett.

A kutatás eredményei

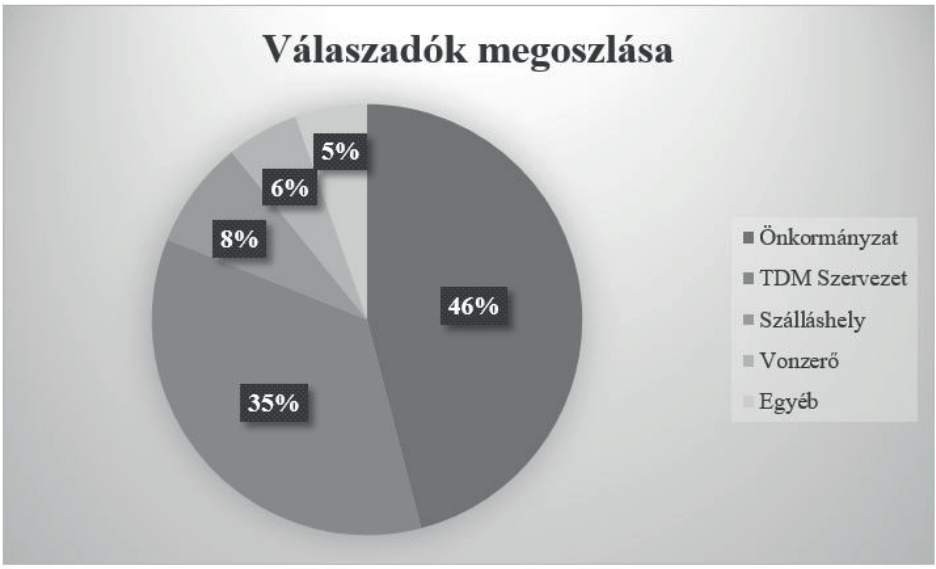
Vonzástényezők a Balaton régióban

A lakossági kérdőíves felmérésben részt vevő második otthonnal/üdülőtulajdonnal rendelkező válaszadók az alábbi tényezők miatt tartják vonzónak a térséget (fontossági sorrendben):

– Szép természeti környezet
– Balaton
– Csend, nyugalom
– Strand
– Jó levegő
– Látnivalók
– Programok
– Biztonság

A megfogalmazott válaszok között megjelennek a tanulmány elején tárgyalt imázs-formáló tényezők, úgymint a természeti erőforrások, természeti környezet, turisztikai infrastruktúra,

2. ábra: A Szakmai panel válaszadóinak megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

turisztikai szabadidős és rekreációs lehetőségek illetve a hely atmoszférája is,

A BATUKI szakmai válaszadói hasonló gondolatokat fogalmaztak meg: a víz erejében és a szép tájban, természeti értékekben, valamint a (háttértelepüléseken jellemző) nyugodt környezetben látják a legfontosabb vonzerőt a második otthonosok szempontjából. Említési gyakoriság szerint további fontos tényezők, melyek vonzóvá teszik a Balatont a második otthonosok számára: aktív turizmus lehetőségei; biztonság; minőségi szolgáltatások; valamint a könnyű megközelíthetőség. Többen utaltak a divatra, illetve a befektetési lehetőségre, mint vonzó tényezőre (két válaszadó szerint Budapest után legjobb a Balaton térségében befektetni). Az életminőséghez kapcsolódóan említésre került a csend, a jó levegő, a gasztronómia és a kitűnő borok, a tengerparti életérzés – Balaton-feeling – és a programok kínálata valamint a családbarát szolgáltatások is. Meglepő módon az olcsó jelző is megjelent a válaszok között.

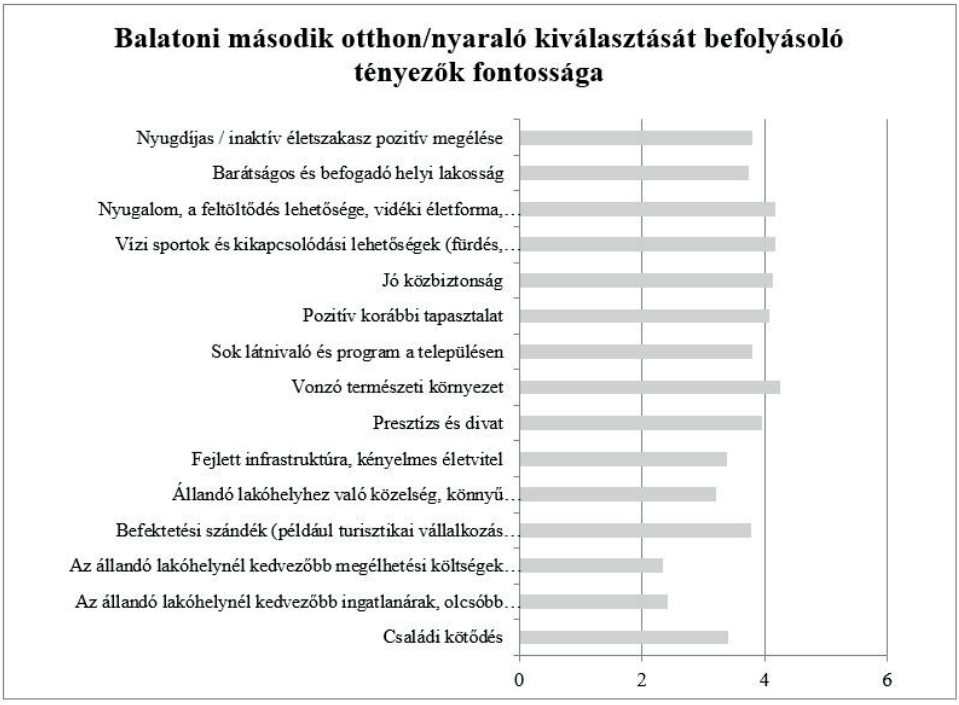
A BATUKI szakmai panel lekérdezés során arra is kerestük a választ, hogy milyen tényezők befolyásolják leginkább a második otthon (nyaraló) kiválasztását. A felsorolt tényezőket 1-5ig kellett értékelniük a válaszadóknak, ahol az 1-es értéke az egyáltalán nem fontos, az 5-ös érték pedig a nagyon fontos választ jelentette.

A legmagasabb értéket (4 felett) a vonzó természeti környezet; a nyugalom, feltöltődés lehetősége; a vízi sportok és kikapcsolódási lehetőségek, valamint a jó közbiztonság kapták, tehát a válaszadók tapasztalata alapján ezek a szempontok befolyásolják leginkább azokat, akik második otthont, nyaralót vásárolnak a Balaton térségében. További jelentős tényezők (3,5 feletti érték) a presztízs és divat; a befektetési szándék; a nyugdíjas életszakasz pozitív megélése; sok látnivaló és program a településen; valamint a befogadó helyi lakosság. Nem meglepő módon legkevésbé fontos tényezőként a lakóhelynél kedvezőbb ingatlanárakat illetve megélhetési költségeket jelölték, hiszen a balatoni árak talán csak Budapesttel összehasonlítva tekinthetők kedvezőnek. Az alábbi ábra mutatja az egyes tényezők megítélését:

A második otthonos turizmus hatásai a Balatonnál

A szakirodalomban a második otthonokkal kapcsolatos vizsgálódások jelentős számban arra irányulnak, hogy ezeknek milyen pozitív és ne-

3. ábra: A Balaton vonzástényezői a második otthon/nyaralótulajdonosok számára

Forrás: saját szerkesztés

gatív hatásai jelentkeznek az adott településen, térségben. A turizmus, illetve a második otthonok, nyaralótulajdonosok jelenlétének hatásainak megítélését a turisztikai szakemberek véleménye alapján vizsgáltuk. További kutatási irány a helyi lakosság véleménynek megismerése, de a jelen kutatás erre nem tért ki.

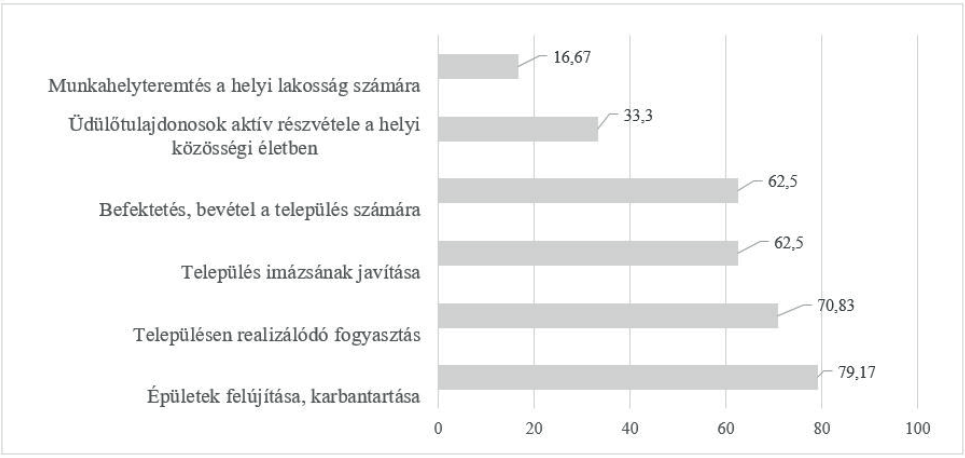
A szakemberek a pozitív hatásokat elsősorban a településkép javulását ereményező épületek felújításában, karbantartásában, és ezzel együtt az imázs javulásában, illetve a településen realizálódó (megnövekedett) fogyasztásban látják, de az üdülőtulajdonosok megjelenése a közösségi életben szintén fontos pozitív hatásként szerepelt. Az alábbi ábra szemlélteti a válaszokat:

A válaszadók elsősorban gazdasági téren jelentkező negatív hatásokat említettek, melyek között első helyen szerepelt az ingatlanárak növekedése, valamint a fogyasztói árak általános növekedése. Ezeket követte a közszolgáltatások iránti megnövekedett igények, melyek jellemzően környezeti terhelést is jelentenek az adott település számára, illetve a speciális szolgáltatások iránti igények megjelenése, ami a szolgáltatás jellegétől függően társadalmi-kulturális hatásként jelentkezhet. Az alábbi ábra szemlélteti a válaszok megoszlását:

A helyi lakosság és a második otthonosok viszonyának megítélése

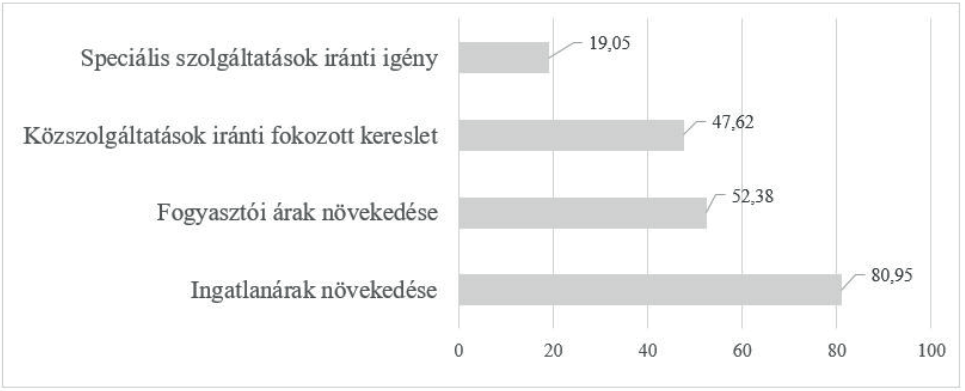
A BATUKI szakmai panel lekérdezés során a szakemberek véleményét kerestük arra vonatkozóan is, hogy hogyan ítélik meg a helyi lakosok és a második othonnal, nyaralóval rendelkezők közti viszonyt. A válaszokat 1-től 5-ig terjedő skálán mértük, ahol az 1-es érték az „egyáltalán nem jó, sok a konfliktus" véleményt jelölte, az 5-ös végpont pedig a „nagyon jó" értékelést. A kérdést megválaszoló 22 szakember átlagosan 3,45-re értékelte a viszonyt a helyiek és a nyaralótulajdonosok között, 11-en 3-ra, 9-en 4-esre

4. ábra: A második otthonok jelenlétének érzékelt pozitív hatásai

Forrás: saját szerkesztés (BATUKI szakmai panel lekérdezés alapján)

5. ábra: A második otthonok jelenlétének érzékelt negatív hatásai

Forrás: saját szerkesztés (BATUKI szakmai panel lekérdezés alapján)

értékelték, 1-1 válaszadó adott 2-es és 5-ös értékelést, az egyáltalán nem jó értékelés pedig egyszer sem szerepelt.

A szakemberektől arra is vártunk javaslatokat, milyen kezdeményezésekkel lehetnek sikeresek a helyi lakosok és az második otthonnal, nyaralóval rendelkezők közötti jó együttműködés kialakítására. Elsősorban közös programokra utaltak, valamint az üdülőtulajdonosok tevékenyebb jelenlétére a közösségi életben. Néhány válaszadó a személyes kapcsolatok ápolásában, valamint a helyi lakosok iránti nagyobb tisztelet-

6. ábra: A helyi lakosság és a nyaralótulajdonosok közötti viszony megítélése

Forrás: saját szerkesztés (BATUKI szakmai panel lekérdezés alapján)

ben látja a helyi lakosság és az üdülőtulajdonosok közötti jó kapcsolat alapját.

Összegzés

Az elmúlt két évtized látványos fejlesztéseinek köszönhetően a Balaton térsége már egész évben tud szórakozási, kikapcsolódási lehetőségeket nyújtani az ide érkezőknek, így a régió népszerűsége nem csak a belföldi turisták körében növekszik folyamatosan, de egyre vonzóbb célpont lett a második otthont keresők számára is. A vonzó természeti környezet, maga a tó és az általa kínált aktív kikapcsolódási lehetőségek, valamint a csend és a nyugalom miatt választják egyre többen a térséget. Sokan a nyugdíjas éveik tartalmas eltöltéséhez vásárolnak itt ingatlant, de akad olyan nyaralótulajdonos itt, aki ezt prezstízsből vagy divatból teszi csak. A balatonparti és háttértelepüléseken megjelenő második otthonos lakosság fogyasztási és egyéb szokásai elkerülhetetlenül hatással vannak az adott településre, mind pozitív, mind negatív irányban. A jelen tanulmány egyrészt azon tényezőket igyekezett feltárni, amik a Balaton térségében második otthon szerzésére motiválják az embereket, másrészt az általuk generált hatásokra kívánta felhívni a figyelmet.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a válaszadók számos pozitív hatást érzékelnek, melyek közül kiemelkedik a település látképének javítását is szolgáló épületek felújítása, karbantartása, a településen realizálódó fogyasztás, valamint a település imázsának javítása. Negatív hatásként az ingatlanárak növekedését valamint az általános fogyasztói árak növekedését a közszolgáltatások iránti fokozott keresletet fogalmazták meg.

A második otthon, nyaraló helyszínének a kiválasztásakor közepesen fontos tényezőként jelent meg a barátságos, befogadó helyi lakosság, így a két szegmens közötti viszony nem csak a helyi lakosság szempontjából érdekes, a nyaralótulajdonosok életminőségét szintén befolyásolja.

Bár a települési önkormányzatoknak nincsen minden tényezőre befolyása, ami pozitív vagy negatív hatásként jelenik meg a tanulmányban ismertetett eredmények alapján, az üdülőtulajdonosokkal együttműködve lehet a hatások kezelése sikeres. A Balaton mentén létezik már kezdeményezés olyan fórumokra, programokra, ahol a helyi lakosság mellett az üdülőtulajdonnnal rendelkezők is megjelennek. Ezek a fórumok egyrészt a potenciálisan eltérő érdekek közelítésére is lehetőséget teremtenek, másrészt egyes negatív hatások kezelésére is közösen dolgozhatnak ki megoldásokat. Hasznos lenne ezt a jó gyakorlatot a Balaton egész térségében meghonosítani, hogy a helyi lakosság és a második otthonnal, nyaralótulajdonnal rendelkezők hasonlóképpen tudják élvezni a Balatont, mint életteret, és mint turisztikai desztinációt.

RAFFAY-DANYI ÁGNES[1] – PÉTER ALEXANDRA[2]

Irodalomjegyzék

Bawedin, Vincent, & Miossec, Alain: Un littoral pour quelle population? Une réponse politique entre nature et société. Cas du bassin d'Arcachon et du littoral picard [A coastal area: For which population? A political answer between nature and society. Bassin d'Arcachon and coast of Picardie cases]. Espace-Populations-Societes, (2013) 1–2, 211–230.

Beerli, Asuncio and Martín, Josefa D.: Factors Influencing Destination Image in Annals of Tourism Research, (Vol 31) (2004), 657-681

Brida, Juan Gabriel, Accinelli, Elvio, & Carrera, Edgar J. Sanchez: Second homes: The effects on social welfare of a change on the valuation of individual opportunity cost. Anatolia, (2007). 18,85–96.

Brida, Juan Gabriel, Osti, Linda, & Santifaller, Esther: Second homes and the need for policy planning.= Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism, (2011) 6(1), 141–163.

Coles, T., & Hall, C. Michael: Rights and regulation of travel and tourism mobility = Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events, (2011) 3(3), 209–223.

Dredge, Dianne, & Jamal, Tazim: Mobilities on the Gold Coast, Australia: Implications for destination governance and sustainable tourism.= Journal of Sustainable Tourism, (2013) (21), 557–579.

Hall, C. Michael. Second homes planning, policy and governance.= Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events, Vol. 7. (2015) (No 1) 1-14

Long, Dianne P., & Hoogendoorn, Gerrinda: Second home owners' perceptions of a polluted environment: The case of Hartbeespoort.= South African Geographical Journal, (2013) 95(1), 91–104.

Mathieson, Alister & Wall, Geoffrey: „Tourism: economic, physical and social impacts", Longman: Harlow, UK. (1982)

Marjavaara, Roger: The displacement myth: Second home tourism in the Stockholm Archipelago. Tourism Geographies, (2007) 9(3), 296–317.

Michalkó Gábor: Turizmológia – Elméleti alapok. Akadémiai Kiadó, Budapest (2016)

Norris, Michelle, & Winston, Nessa: Rising second home numbers in rural Ireland: Distribution, drivers and implications. European Planning Studies, (2009) 17, 1303–1322.

Paris, Chris: Affluence, mobility and second home ownership. London, Routledge (2011)

Puczkó László és Rátz Tamara: A turizmus hatásai. Aula, Budapest (2000)

Sulyok Judit: A turisztikai imázs = Turizmus Bulletin, (2006) (Vol 4). 55-62

Abstract

Lake Balaton is one the most popular tourist destinations of Hungary, the second most popular after Budapest in terms of international arrivals, and clearly the most popular destination for domestic tourists. The popularity of the area is reflected in the number of second home ownerships as well. The current study is seeking the answer to the factors determining the attractiveness of the region for second home purchases, and also how the presence of second homes impact on the given settlement.

Keywords: Balaton, destination, impacts of tourism, second homes

A szerzők és elérhetőségük

(1) Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék; e-mail: raffay.agnes@gtk.uni-pannon.hu

(2) Akkreditációs ügyvivő szakértő, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar; e-mail: peter.alexandra@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

Versenyképesség a Balaton Régió településein – a települési tényezők lakossági megítélése

A tanulmány célja a Balaton Régió településeinek vizsgálata abból a szempontból, hogy az ott élők, másodlagos otthonnal rendelkezők, nyaralótulajdonosok és az ott dolgozók/tanulók mely települési tényezőket érzékelik fontosnak, és az egyes tényezőkkel mennyire elégedettek. A vizsgált 27 tényező változócsoportjai: települési szolgáltatások, gazdasághoz köthető tényezők, szabadidőhöz és turizmushoz köthető tényezők, demográfiai tényezők, települési adottságok.

A kérdőíves megkérdezés eredményei rávilágíthatják a figyelmet azokra a tényezőkre, melyek a vizsgált lakossági kör szempontjából a legfontosabbak településükkel kapcsolatban, valamint azokra, melyekkel a legkevésbé elégedettek, illetve ahol a fontosság – elégedettség különbsége a legnagyobb. Ezek ismerete segítséget nyújthat a döntéshozóknak abban, hogy a regionális és települési fejlesztési döntések és a fejlesztési források irányait a Balaton Régió lakosságának jólléte és életminősége javítása irányába tereljék.

Kulcsszavak: település, versenyképesség, Balaton, turizmus

Bevezetés

A versenyképességről szóló szakirodalmak általában „kemény" tényezőkkel: bevételekkel, jövedelemmel, befolyt adókkal, a javak és szolgáltatások előállításával mérik a versenyképességet. A települések közti verseny azonban nem csupán erről szól, hanem arról, hogy az ott élők szeretnek-e a településen élni, jólétük mellett a jóllétük is fontos, ami már nehezebben mérhető „puha" kategória. A kutatás célja a „puha" tényezők mérése kérdőíves megkérdezés keretében a Balaton Régióban a helyi lakosok, a másodlagos otthonnal rendelkezők, és az ott dolgozók/tanulók szemszögéből. A kutatás fő kérdése az, hogy a vizsgált lakossági kör számára mely települési tényezők fontosak és azokkal mennyire elégedettek. Az egyes települési versenyképességi tényezők fontossági és elégedettségi különbségeiből következtetéseket tudunk levonni arra vonatkozóan, hogy mely tényezők fejlesztése emelné a megkérdezett lakossági kör településével való elégedettségét, ezen keresztül életminőségét és jóllétét.

A vizsgált térség

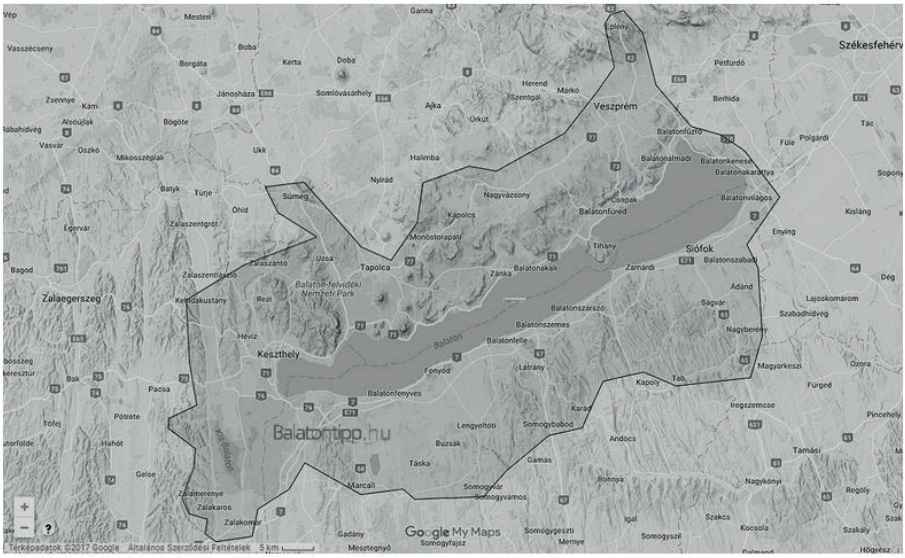
A vizsgált terület a Balaton Régió, melynek kiterjedését kormányrendelet határozza meg. Természetes térszerkezeti egység helyett inkább területfejlesztési, idegenforgalmi, gazdaságfejlesztési szempontból mondható régiónak. A BFT helyzetértékelése (2013-2014) szerint bizonytalan a térség határának megállapítása abból a szempontból, hogy lakói meddig alkotnak valamiféle kulturális egységet, hiszen a térség nem csupán a vízparti településekre terjed ki. A 429/2016. (XII. 15.) kormányrendelet a turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról tételesen felsorolja a Balaton Régióhoz tartozó településeket. A régió a kormányrendeletben meghatározottak szerint 174 településre terjed ki, melyek három megyében (Veszprém, Somogy, Zala) helyezkednek el. (Győrffy 2017)

A Balaton Régió speciális jellemzői

A Balaton Régió települései számos speciális jellemzővel bírnak. Ilyen például az, hogy a régió településeinek gazdasági, társadalmi viszonyait jelentősen befolyásolja földrajzi elhelyezkedésük, a Balatontól mért távolságuk. Lényeges különbségek alakultak ki a parti és a háttértelepülések között, és az északi part – déli part vonatkozásában is. A régió nem csupán az üdülőkörzetből áll számos más település is szervesen kötődik a régióhoz (BFT 2013-2014)

Nemes Nagy (1998, 2016) szerint egy régió térszervező, térformáló jellemzői lehetnek:

1. ábra: A Balaton Régió kiterjedése a 429/2016. (XII. 15.) kormányrendelet szerint

Veszprém
Siófok
Keszthely
Zalaegerszeg
Balatonfüred
Tapolca
Balatonlelle
Balatonszemes
Balatonföldvár
Balatonfenyves
Balatonkenese
Balatonalmádi
Balatonfűzfő
Balatonvilágos
Balatonszárszó
Balatonszabadi
Balatonakali
Balatonszentgyörgy
Balatonmagyaród
Balatonberény
Balatonszepezd
Balatonszemes
Balatonmáriafürdő
Balatonkeresztúr
Balatonederics
Balatonhenye
Balatonmária
Balatonkiliti
Balatonkeresztúr
Balatonmagyaród

pest után a 2. helyen szerepel Hévíz, az 5.,6.,7. helyen Siófok, Balatonfüred illetve Zalakaros, a 18.-on pedig Keszthely (MTÜ, 2017). A Balaton Régió olyan különleges és sokszínű turisztikai desztináció, melyben az összes Aubert (2011) szerinti desztináció típus megtalálható: városi, hegyvidéki, vízparti, egészségturisztikai és vidéki desztinációkkal is rendelkezik.

Magyarország második legnagyobb forgalmat bonyolító turisztikai régiója a Balaton Régió, a belföldi turizmus legjelentősebb célterülete. A régió egészének és azon belül egyes településeinek vonzereje, versenyképessége jelentős gazdasági hatásokkal bír a nemzetgazdaságra.

A települési versenyképesség mérésének lehetőségei

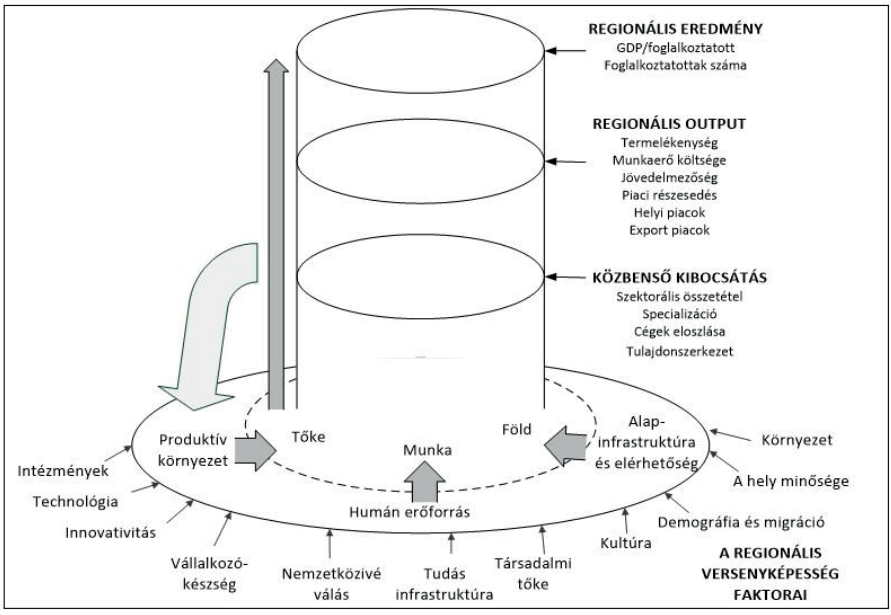
A versenyképesség rugalmas és széles körben használható komplex fogalom, a gazdaság minden alapegységére (vállalat, iparág, régió, nemzet, makrorégió) értelmezhető. A regionális tudományok felfogása szerint a régiók, városok versenyképessége több, mint az inputok termelékenysége, olyan gazdasági növekedést jelent, ami magas foglalkoztatottság mellett tud megvalósulni és hatására javul az átlagos életszínvonal. (Lengyel 2000, 2016)

A területi versenyképesség szakirodalmában számos modell található, melyek nagy része (például versenyképességi cilinder, versenyképességi fa, piramismodell) valamilyen csúcsmutatót használ a versenyképesség mérésére. Ilyen csúcsmutatók például a kibocsátás, a GDP, a foglalkoztatottság, a termelékenység, a jövedelem.

A versenyképességi cilinder

A Cambridge-i Egyetem kutatócsoportja a versenyképességi definíciók különböző megközelítéseiből kiemelte, hogy van néhány kérdéskör, amelyeknek szerepelniük kell megkülönböztető ismérvként a regionális versenyképesség elemzése során. Ezen tényezőket szintetizálja a négy szintből álló versenyképességi cilinder (lásd: 2. ábra). Jelen kutatás szempontjából a cilinder karimáján elhelyezkedő regionális versenyképességi faktorok, illetve az azokat meghatározó a karimán kívül meghatározó másodlagos tényezők a leglényegesebbek.

2. ábra: A versenyképességi cilinder

Forrás: Saját szerkesztés Lukovics, 2008 alapján

A versenyképességi fa

Az ECORYS kutatócsoport által megalkotott versenyképességi fa metaforáját Lukovics (2008) ismerteti igen szemléletesen: „a föld minősége, valamint a gyökérzet, törzs és ágak hatékony működése határozza meg a fa erősségét, és a termés minőségét. Ez egy dinamikus folyamat, hiszen a talaj termékenységét részben az is meghatározza, hogy a lehulló gyümölcsök milyen mértékben revitalizálják azt."

A gyökerek a talajban a versenyképesség faktorai, az inputok: tehetség, innováció, kapcsolódás (kommunikáció, infrastruktúra, hálózatok), vállalkozókészség.

A törzs és az ágak a versenyképesség alapjai: a törzs az ipari szerkezet és termelékenység, az ágak outputokat fejeznek ki: úgymint foglalkoztatottság, profit és adók.

A gyümölcs maga a versenyképesség, mint például jólét, szociális ellátás, környezet, egészség, lakóhely, kultúra, fenntarthatóság.

A versenyképességi fa a tényezők egymásra épülését mutatja, a gyökerekben megjelenő inputok megjelenítik a további fejlesztési lehetőségeket is. Megjegyzendő, hogy a versenyképességi fa egyes kategóriáinak (például ennivaló, fenntarthatóság) definiálhatósága és mérhetősége nehéz.

A régiók, térségek és városok versenyképességének értékelése a piramismodell alapján

A hazánkban legismertebb versenyképességi modellt Lengyel Imre dolgozta ki, megújított piramismodelljének szintjei:

A piramis tetején a cél áll, ami a régióban élők jólétének és életszínvonalának javulása.

Az alatta lévő szinten a megvalósult versenyképesség mérését lehetővé tévő mutatók szerepelnek: jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság.

Az előbbiek megvalósulását különböző mozgatóerők határozzák meg (kutatási és technológiai fejlettség, humán tőke, fizikai tőke, agglomerációs előnyök, stratégiai irányítás és intézmények) – ezek gazdasági tényezők, melyekre regionális gazdaságfejlesztési programok dolgozhatók ki.

A piramis alján szereplő, hosszú távon ható, főleg gazdaságon kívüli tényezők határozzák meg a fentebbi szinteket (gazdasági szerkezet, innovációs tevékenység és vállalkozókészség, regionális elérhetőség és infrastruktúra, társadalmi tőke, társadalmi szerkezet, döntési központok, a környezet minősége, regionális identitás), ezekre főleg a területfejlesztési politikák képesek hatást gyakorolni. (Lengyel 2016)

Koltai magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélésére vonatkozó vizsgálatai

Koltai több művében is reprezentatív kérdőíves kutatás keretében arra kereste a választ, hogy melyek azok a városok versenyképességét befolyásoló minőségi aspektusok, amiket a lakosság előnyben részesít lakóhelyének megválasztásakor. Koltai (2016) kutatásai során faktoranalízis segítségével versenyképességi tényezőit négy faktorba sorolta:

– szolgáltatás faktor: egészségügy, oktatás, városi szerepkörök;
– életkörülmény faktor: infrastruktúra, közlekedés, foglalkoztatás, szabadidő, lakásállomány;
– környezet faktor: lakókörnyezet, természeti adottságok;
– humán faktor: történelem-tradíciók, demográfia.

Az egyes szerzők által alkalmazott tényezők között sok hasonlóság fedezhető fel. Jelen kutatás célkitűzéseihez a kérdőívvel megkérdezhető ún. „puha" tényezők tekintetében Koltai versenyképességi tényezői illeszkednek a legjobban. Koltai (2005) megállapítja, hogy a települések versenyképességének statisztikai alapon történő elemzési módszereit jól kiegészítik a kérdőíves vizsgálatok, mivel azok a mögöttes társadalmi-gazdasági folyamatokat is képesek bemutatni.

Sipos versenyképességi faktorai

Sipos (2002) módszerének nagyszerűsége az egyszerűsége, munkájában Pest megye kistérségeinek összehasonlító vizsgálata során a kiválasztott változók értékeinek átlagtól vett százalékos eltéréseivel dolgozott. Az elemzést a következő tényezők mentén végezte el: üzleti élet és vállalkozások, idegenforgalom, munkanélküliség, életszínvonal, foglalkozási szerkezet, infrastruktúra, demográfia, elérhetőség.

Versenyképességi elemzésében különböző térségtípusokat határozott meg:

– Elsődleges α térség – a megyei átlagot magasan meghaladó érték (133% felett)
– Másodlagos α térség –a megyei átlagot megha-

ladó érték (111-133%)
– αβ térség –a megyei átlagnak megfelelő érték (91-110%)
– Másodlagos β térség –a megyei átlagtól elmaradó érték (67-90%)
– Elsődleges β térség –a megyei átlagtól jóval elmaradó érték (67% alatt).

A kutatás módszertana

Jelen kutatás célja annak vizsgálata, hogy a Balaton Régió lakosai a települési versenyképesség mely tényezőit tartják fontosnak, és mennyire elégedettek velük saját településükön.

A gazdasági jellegű mutatók jelen kutatásban nem „kemény" adatbázisokból származó adatokkal kerülnek elemzésre, hanem a kérdőíves megkérdezés során kérdezünk rá olyan gazdasági jellegű tényezők lakossági megítélésére, mint például a megélhetési költségek, munkalehetőségek, ingatlanárak, társadalmi tényezők tekintetében pedig az emberi kapcsolatok, a közösség meglétére, lakosság barátságosságára.

Így a „kemény" kategóriák (például: kibocsátás, GDP, foglalkoztatottság, termelékenység, jövedelem) most nem kerültek górcső alá, de fontos megjegyeznünk, hogy ezen csúcsmutatókban kiteljesülő modellek talapzatát olyan tényezők alkotják, melyek lakossági vizsgálata értékes és érdekes eredményeket hozhat, és minőségük hozzájárulhat a lakosság által érzett jólléthez és életminőségük javulásához pl.: infrastruktúra, környezet, a lakóhely minősége, szociális és egészségügyi ellátás.

Az empirikus kutatás során kérdőív került összeállításra, melyek kitöltetése személyes megkérdezéssel illetve elektronikus úton történt. A vizsgált lakossági kör a Balaton Régió valamely településén:
– helyi lakosok: életvitelszerűen a régióban élők, ott is dolgoznak, vagy tanulnak;
– helyi lakosok, akik életvitelszerűen élnek a régió valamely településén, de máshol dolgoznak, vagy tanulnak;
– másodlagos otthonnal vagy nyaralóval rendelkezők;
– máshol élők, de a régió valamely településén dolgoznak vagy tanulnak.

A válaszadókat arról kérdeztük, hogy az egyes települési tényezők mennyire fontosak nekik az adott település kapcsán, illetve mennyire elégedettek az egyes tényezőkkel a településükön. Az települési tényezők - a kérdőív változói - kiválasztása során a versenyképesség szakirodalmában fellelhető versenyképességi tényezők szolgáltatatták az alapot, melyek kiegészítésre, módosításra kerültek a Balaton Régió sajátosságait is figyelembe véve.

A települési vonzerő/versenyképesség vonatkozásában a következő tényezőket értékelték ötfokozatú Likert-skálán a válaszadók, fontosság (1=egyáltalán nem fontos, 5=nagyon fontos) és a velük való elégedettség (1=egyáltalán nem vagyok elégedett vele, 5=teljes mértékben elégedett vagyok vele) szempontjából:

1. táblázat: A kérdőív változói

Települési szolgáltatások:
Megközelíthetőség
Infrastruktúra (pl.: gáz, víz, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás)
Helyi tömegközlekedés
Parkolási lehetőségek
Járda megléte
Kerékpárút megléte
Közintézményekkel való ellátottság
Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások
Közbiztonság színvonala
Oktatási intézmények
Lakókörnyezet állapota (pl.: zöldterületek, tisztaság, rendezettség)
Nyugalom.
Gazdasághoz köthető tényezők:
Munkalehetőségek
Vásárlási lehetőségek
Megélhetési költségek
Kedvező ingatlanárak
Folyamatos fejlesztések a településen

Demográfiai tényezők:
Lakosság korösszetétele, etnikai összetétele
Emberi (családi, baráti) kapcsolatok, közösség megléte
Lakosság barátságossága
Szabadidőhöz és turizmushoz köthető tényezők:
Pihenés, feltöltődés lehetőségei (wellness, amatőr sport)
Szórakozási lehetőségek, éjszakai élet
Kulturális programok választéka
A látnivalók száma, színvonala
Éttermek, vendéglátás színvonala
Strandok
Települési adottságok:
Település természeti adottságai
Település történelme, hagyományok, tradíciók

Mint ahogy Lengyel (2003) is rámutat a regionális specializáció fontosságára, a települési tényezők lakossági értékelése során figyelembe vételre került az a vitathatatlan tény, hogy a Balaton Régió – bár nem csak a part menti területeket foglalja magában – erősen turizmus és idegenforgalom-specifikus terület, így az ezzel kapcsolatos olyan tényezők is beépítésre kerültek a kérdőívbe, melyek az ott élők szempontjából is relevanciával bírnak életminőségük tekintetében. (Ld. fentebb: szabadidőhöz és turizmushoz köthető tényezők.)

A kérdőív belső konzisztenciájának megbízhatósági vizsgálata során a leggyakrabban alkalmazott belső konzisztenciát mérő mutatószámot a Cronbach-alfát használtam. A mutató kifejezi, hogy a skálát alkotó állítások mennyire konzisztensek a mért fogalommal, minimális értéke 0,6. (SAJTOS – MITEV 2007) Kérdőívünk eseténben a Cronbach-alfa értéke 0,871, így kijelenthetjük, hogy a kérdőív konzisztens, a skála megfelelően mér.

A mérési skálák kérdése

A kérdőívben a változók mérési szintje meghatározza az alkalmazható elemzési módszereket (MOLNÁR – BARNA 2004). A szakirodalomban a Likert skálás válaszok értékelésével kapcsolatban számos publikáció jelent meg (Sajtos-Mitev 2007, Zerényi 2016, Parker et al, 2002, Chimi és Russell 2009, Brown 2011, Kehl 2012). Jelen kutatásban nagyon szemléletes és jól prezentálható lenne, ha az egyes települési tényezőkre adott pontszámok átlaga alapján állítanánk fel sorrendet köztük. A szakirodalomban fellelhető kétségek miatt a kérdőívek kiértékelésénél – a használható elemzési módszerek szempontjából legszigorúbb skálát, a nominális skálát feltételeztem. Ennek megfelelően nem az egyes tényezőkre adott átlagokkal végeztem az értékelést, hanem a rájuk adott összpontszám alapján.

A kérdőíves megkérdezés eredményei

A kérdőíves megkérdezés eredményekképpen 776 kitöltő válaszai kerültek elemzésre.

A települési tényezők rangsora fontosság szerint

Fontosság szempontjából nem meglepő módon a közbiztonság szerepel az első helyen, amit a település infrastrukturális feltételei követnek, de előkelő helyen szerepel a lakókörnyezet állapota, a nyugalom, a megközelíthetőség és az egészségügyi ellátás is. Az első hat tényező mindegyike a települési szolgáltatások változócsoportba tartozik. A települési fejlesztési politika hatással lehet javításukra. A fejlesztések szükségességének megítélésékor érdemes figyelembe venni a velük való elégedettséget is. (Ld.: következő alfejezet.)

2. táblázat: A települési tényezők rangsora fontosság szerint

Települési tényezők	Összes adott pontszám
Közbiztonság színvonala	3 662
Infrastruktúra (pl.: gáz, víz, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás)	3 575
Lakókörnyezet állapota (pl.: zöldterületek, tisztaság, rendezettség)	3 563
Nyugalom	3 553
Megközelíthetőség	3 508
Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások	3 479
Megélhetési költségek	3 432
Település természeti adottságai	3 374
Emberi (családi, baráti) kapcsolatok, közösség	3 330
Lakosság barátságossága	3 327

Folyamatos fejlesztések a településen	3 325
Pihenés, feltöltődés lehetőségei (wellness, amatőr sport)	3 283
Járda megléte	3 282
Vásárlási lehetőségek	3 259
Közintézményekkel való ellátottság	3 236
Munkalehetőségek	3 227
Éttermek, vendéglátás színvonala	3 199
Oktatási intézmények	3 183
A látnivalók száma, színvonala	3 113
Kedvező ingatlanárak	3 110
Kulturális programok választéka	3 086
Parkolási lehetőségek	3 054
Kerékpárút megléte	3 016
Település történelme, hagyományok, tradíciók	2 926
Helyi tömegközlekedés	2 839
Lakosság korösszetétele, etnikai összetétele	2 821
Szórakozási lehetőségek, éjszakai élet	2 765

Forrás: saját szerkesztés

Érdekes eredmény, hogy egy kiemelkedő idegenforgalommal bíró térségben fontosság szempontjából utolsó helyre került a szórakozási lehetőségek, éjszakai élet tényező. Ha nem az itt élőket és dolgozókat, a másodlagos otthonnal rendelkezőket, hanem az idelátogató turistákat kérdeznénk meg, bizonyosan más eredmények születnének ebből a szempontból. Ez felvetheti az itt élők és az idelátogató turisták közti ellentétek kérdését is. Véleményem szerint ezen tényező megítélése összefüggésben állhat a közbiztonság színvonalával is, ami a válaszadók által érzékelt fontosság szempontjából az első helyen szerepel. Itt jegyezném meg, hogy az éjszakai élettel ellentétes kapcsolatba hozható nyugalom tényező fontosság és elégedettség tekintetében is az előkelő 3-4. helyen szerepel. A szórakozási lehetőségek, éjszakai élet vonatkozásában érdekes az is, hogy elégedettség szempontjából utolsó előtti helyen szerepel, tehát a megkérdezettek számára egyáltalán nem fontos ez a tényező, de ugyanakkor nem is elégedettek a rendelkezésre álló lehetőségekkel.

A települési tényezők rangsora elégedettség szerint

Ha ránézünk a települési tényezők elégedettségi adatait összefoglaló táblázatra, a sereghajtók között számos olyan tényező szerepel, amelyek nemcsak a lakosság életminőségét, hanem a régióba irányuló turizmust is befolyásolhatják. Ilyen például az utolsó előtti helyen szereplő szórakozási lehetőségek, éjszakai élet (bár ez a tényező, mint már korábban említésre került fontosság szempontjából nem meghatározó), vagy a vásárlási lehetőségek, parkolási lehetőségek, járda megléte, és nem utolsó sorban az egészségügyi ellátás.

3. táblázat: A települési tényezők rangsora elégedettség szerint

Települési tényezők	Összes adott pontszám
A település természeti adottságai	3 368
Történelem, hagyományok, tradíciók	3 300
Nyugalom	3 232
Megközelíthetőség	3 192
Közbiztonság színvonala	3 183
Emberi (családi, baráti) kapcsolatok, közösség	3 153
Oktatási intézmények	3 150
Közintézményekkel való ellátottság	3 099
Lakosság korösszetétel, etnikai összetétele	3 097
Lakosság barátságossága	3 017
Lakókörnyezet állapota (pl.: zöldterületek, tisztaság, rendezettség)	3 012
A látnivalók száma, színvonala	2 898
Helyi tömegközlekedés	2 883
Éttermek, vendéglátás színvonala	2 877
Infrastruktúra (pl.: gáz, víz, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás)	2 856
Munkalehetőségek	2 837

Kerékpárút megléte	2 822
Kulturális programok választéka	2 816
Pihenés, feltöltődés lehetősége (wellness, amatőr sport)	2 807
Megélhetési költségek	2 786
Folyamatos fejlesztések a településen	2 786
Járda megléte	2 769
Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások	2 741
Parkolási lehetőségek	2 697
Vásárlási lehetőségek	2 660
Szórakozási lehetőségek, éjszakai élet	2 627
Kedvező ingatlanárak	2 621

Forrás: saját szerkesztés

Az összes települési tényező elégedettségi rangsorából most kiemelném a települési szolgáltatások témakörét, mivel fontosság szempontjából az élen szereplő első hat tényező a települési szolgáltatások körébe tartozik.

4. táblázat: A települési szolgáltatások változócsoport helyezései fontosság és elégedettség szempontjából

Fontosság helyezés	A települési szolgáltatások változói	Elégedettség helyezés
	Közbiztonság színvonala	5.
	Infrastruktúra (pl.: gáz, víz, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás)	15.
	Lakókörnyezet állapota (pl.: zöldterületek, tisztaság, rendezettség)	11.
	Nyugalom	3.
	Megközelíthetőség	4.
	Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások	23.

Forrás: saját szerkesztés

A nyugalom és a megközelíthetőség változók kivételével mindegyik tényező lényegesen hátrébb szerepel az elégedettségi rangsorban, mint fontosság szempontjából. A települési szolgáltatások változócsoportból az egészségügyi ellátás, az infrastruktúra, a lakókörnyezet állapota és a közbiztonság színvonala azok a legfontosabb tényezők, melyekre a fejlesztési döntések hatással lehetnek, közülük is a nagy különbség miatt kiemelendő az egészségügyi ellátás és az infrastruktúra.

Az elégedettségi rangsorban első helyen állnak a települési adottságok változócsoportba tartozó természeti adottságok és a település történelme, hagyományok, tradíciók tényezői (Ld. 3. táblázat). megelőzve a – fontosság szempontjából első helyen szereplő – települési szolgáltatásokat. Megjegyzendő, hogy ezek a tényezők fontosság szempontjából sajnálatos módon nem éppen előkelő helyen szerepelnek, főleg a történelem, hagyományok, tradíciók – ami a sereghajtók között kapott helyet. Elégedettség szempontjából egy ilyen csodás természeti környezetben elhelyezkedő régió esetén nem meglepő, hogy az első helyen szerepelnek a természeti adottságok.

A szabadidővel, turizmussal kapcsolatos tényezők összességében elégedettség szempontjából hasonló helyezést kaptak, mint fontosság szempontjából. Ugyanakkor a változócsoporton belüli fontosság és elégedettség eltérések figyelemre méltóak. A pihenés, feltöltődés lehetőségei, ahol a wellness, amatőr sport lehetőségeit értékelték a válaszadók hét helyezéssel került hátrébb az elégedettségi rangsorban, ami a Balaton Régió turisztikai irányultsága miatt is érdekes eredmény.

5. táblázat: A szabadidővel, turizmussal kapcsolatos tényezők helyezései fontosság és elégedettség szempontjából

Fontosság helyezés	Szabadidővel, turizmussal kapcsolatos tényezők	Elégedettség helyezés
12.	Pihenés, feltöltődés lehetőségei	19.
17.	Az éttermek, vendéglátás színvonala	14.
19.	A látnivalók száma, színvonala	12.
21.	Kulturális programok választéka	18.
27.	Szórakozás, éjszakai élet	26.

Forrás: saját szerkesztés

A gazdasághoz köthető tényezők változóinak mindegyike fontosság szempontjából előkelőbb helyen szerepel, mint elégedettség szempontjából. Ezek közül is kiemelendő az elégedettség szempontjából a sereghajtók között szereplő vásárlási lehetőségek és az utolsó helyen szereplő ingatlanárak. A vásárlási lehetőségek megléte nemcsak a lakosság számára fontos kérdés, hanem az idegenforgalom szempontjából is, ami helyi fejlesztési kérdésekre is ráirányítja a figyelmet.

Elégedettség szempontjából az ingatlanárak az utolsó helyre került. Itt jegyezném meg, hogy a Balaton térsége Magyarország egyik legdrágább területének tekinthető a főváros után, valamint az ingatlanárak növekedési üteme a Veszprém és Somogy megyei részeken meghaladja az országos átlagot. Az üdülőkörzetbe tartozó települések között Siófok és Balatonfüred ingatlanjai a legkeresettebbek és a legdrágábbak.

A fontosság és az elégedettség tényezőinek sorrendbeli különbségei

Ha azt vizsgáljuk, hogy az adott települési tényező fontosság valamint elégedettség szempontjából hányadik helyen áll – lényeges eltéréseket állapíthatunk meg. Először azokat emelném ki, melyek fontosság szempontjából lényegesen magasabb helyezést kaptak, mint elégedettség szempontjából:

6. táblázat: A legnagyobb negatív fontosság-elégedettség helyezésbeli különbséggel rendelkező változók

Települési tényezők	Fontosság helyezés	Elégedettség helyezés
Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások	6.	23.
Infrastruktúra	2.	15.
Megélhetési költségek	7.	20.
Vásárlási lehetőségek	14.	25.
Folyamatos fejlesztések a településen	11.	25.
Járda megléte	13.	22.
Lakókörnyezet állapota	3.	11.
Pihenés, feltöltődés lehetőségei	12.	19.
Kedvező ingatlanárak	20.	27.

Szerencsére azonban nemcsak negatív irányú eltérések történtek a helyezésekben, hanem volt jó pár olyan tényező is, ami elégedettség szempontjából előkelőbb helyett foglal el, mint fontosság szempontjából.

7. táblázat: A legnagyobb pozitív fontosság-elégedettség helyezésbeli különbséggel rendelkező változók

Települési tényezők	Fontosság helyezés	Elégedettség helyezés
A település történelme, hagyományok, tradíciók	24.	2.
A lakosság korösszetétele, etnikai összetétele	26.	9.
Helyi tömegközlekedés	25.	13.
Oktatási intézmények	18.	7.
Közintézményekkel való ellátottság	15.	8.
Természeti adottságok	8.	1.
Kerékpárút megléte	23.	17.
Kulturális programok választéka	21.	18.
Éttermek, vendéglátás színvonala	17.	14.

Ha a két táblázatra ránézünk, láthatjuk, hogy a pozitív helyezésbeli különbségek sajnálatos módon a fontossági rangsorban hátrébb szereplő tényezők közül kerültek ki. Számomra meglepő eredmény volt, hogy a helyi tömegközlekedés a 25. helyről a 13. helyre került. Nagyon örvendetes, hogy a fontosság szempontjából 18. helyen szereplő oktatási intézmények tényező elégedettség tekintetében a 7. helyen szerepel.

Az egészségügyi ellátás és az infrastruktúra

A lakossági kérdőíves megkérdezés eredményeként az egészségügyi ellátás és az infrastruktúra volt az a két tényező, ahol a legnagyobb eltérés mutatkozott a fontosság és az elégedettség tekintetében, így úgy gondolom, hogy szükséges ezek további elemzése. A következőkben néhány erre vonatkozó mutatószámot elemzek, amelyek elérhetők a KSH adatbázisaiban.

Egészségügyi ellátás, egészségügyi szolgáltatások

Az 8. táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy az egy háziorvosra és gyermekorvosra jutó betegek száma 2,76%-kal magasabb a Balaton Régióban, mint az országos átlag, (ugyanakkor egy lakos 4,75%-kal kevesebbszer jelenik meg a háziorvosi ellátásban). A KSH adatbázisában az állandó lakosokra vetített mutatók szerepelnek, az ideiglenes lakosok és a nyaralótulajdonosok számáról nem található az adatbázisban információ. A háziorvosi ellátás területen ezen eredmények tükrében javasolt a fejlesztés, hiszen csak az állandó lakosokra vetített mutató is magasabb az országos átlagnál, ezen felül a nagyszámú nyaralótulajdonos, de a turisták is szorulhatnak kisebb-nagyobb orvosi ellátásra, ami tovább növeli a háziorvosok leterheltségét.

A működő kórházi ágyak tekintetében jobb a helyzet, az egy kórházi ágyra jutó lakosok száma alacsonyabb az országos átlagnál (9,92%-kal), viszont az egy főre jutó ténylegesen teljesített ápolási napok száma (15,93%-kal) magasabb az országos átlagnál.

Az egy gyógyszertárra jutó lakosok számáról is alacsonyabb az országos átlagnál (15,85%-kal). Bár ez utóbbinál a keresleti viszonyok kiemelten figyelembe veendők az eredmény értékeléséhez, hiszen a nyaralótulajdonosok és a turisták is igényt tarthatnak a gyógyszertárak szolgáltatásaikra.

Infrastruktúra

A kérdőív eredményei alapján a második legnagyobb eltérés a fontosság és az elégedettség tekintetében az infrastruktúra változónál volt. A kérdőív kérdése a gáz, víz, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás tényezőket foglalta magában. Ezekkel kapcsolatban KSH adatok alapján összehasonlításokat végeztem a Balaton Régióra és az országos általagra vonatkozóan. Az eredményekből azt szűrtem le, hogy a közüzemi hálózatok terén a Balaton Régió az egész országra jellemzőnél kis mértékben jobban ellátott (ívóvízvezeték, szennyvízgyűjtő hálózat, villamosenegria elosztó hálózat, gázcsőhálózat 1 km2-re jutó hossza).

A lakások közüzemi ellátására vonatkozóan egyedül a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya kissé alacsonyabb az országos átlagnál, feltehetően azért, mert a régióban nagyobb mértékben találhatók olyan lakásként használt ingatlanok, amelyek például szőlőspince jellegűek, vagy külterületi hétvégi házak, ahol nem feltétlenül áll rendelkezésre vezetékes vízellátás.

8. táblázat: Néhány egészségüggyel kapcsolatos tényező a Balaton Régióban és országosan

Egészségüggyel kapcsolatos tényező	Balaton Régió	Magyar-ország	Egy elemre jutó lakos	
			Balaton Régió	Országos
Háziorvosok és házi gyermekorvosok száma (fő)	205	6 219	1 630	1 585
			lakos/orvos	
Működő kórházi ágyak száma (db)	2 550	68 301	131	144
			lakos/ágy	
Gyógyszertárak + fiókgyógyszertárak száma (db)	118	3 004	2 832	3 281
			lakos/gyógyszertár	
A háziorvosi és a házi gyermekorvosi ellátásban a megjelenés és a meglátogatottak száma összesen (eset)	2 182 279	67 442 846	6,53	6,84
			eset/lakos	
A kórházakban ténylegesen teljesített ápolási napok száma (nap)	755 233	18 677 364	2,26	1,90
			nap/lakos	

Forrás: KSH (2016-os adatok), saját szerkesztés

Az utak, területek vonatkozásában a közterületekre, a zöldterületekre, a játszóterekre, tornapályákra, pihenőhelyekre, kerékpárutakra vonatkozó mutatók némileg jobbak az országosan jellemzőnél. Az utak, területekkel kapcsolatban két kiemelendő tényező, amiben a régió gyengébb az országosnál: az 1 km2-re jutó önkormányzati kiépített út és köztér és állami közutak hossza, és az 1 km2-re jutó önkormányzati kiépített járda hossza. Ezt a „kemény" tényezőt a kérdőíves megkérdezés eredményei is megerősítik, hiszen a 27 megkérdezett tényezőből a járda megléte a 7. helyen szerepel a fontosság – elégedettség negatív különbségeinek rangsorában.

9. táblázat: Néhány infrastruktúrával kapcsolatos tényező

Utak, területek	Balaton Régió	Magyarország
Rendszeresen tisztított közterület az összes terület %-ában	0,13	0,10
Összes zöldterület az összes terület %-ában	0,08	0,07
Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek 1 km2-re jutó száma	0,12	0,10
1 km2-re jutó önkormányzati kiépített út és köztér és állami közutak hossza (km)	0,74	0,84
1 km2-re jutó önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza (km)	0,05	0,03
1 km2-re jutó önkormányzati kiépített járda hossza (km)	0,33	0,47

Forrás: KSH, 2016, saját szerkesztés

A statisztikai adatbázisokból származó adatoknál mind az infrastruktúrára, mind az egészségügyi ellátás tényezőinél meg kell jegyeznünk, hogy ezek mennyiségi mutatók, nem minőségiek, például a kiépített utak hossza kilométerben nem fejezi ki a lakosság által érzett minőséget.

Következtetések

Jelen tanulmány a Balaton Régió településein élők, dolgozók, tanulók és másodlagos otthonnal rendelkezők körében mérte fel, hogy az egyes települési tényezők mennyire játszanak fontos szerepet számukra, mikor településükre gondolnak – illetve, hogy ezekkel tényezőkkel mennyire elégedettek településük kapcsán.

A kutatás során sorba állítottuk az egyes települési tényezőket a megkérdezett lakossági kör által érzékelt fontosság szempontjából, valamint elégedettség szempontjából is az elért helyezések és az adott összpontszám alapján is.

A válaszadók által érzékelt fontosság és elégedettség különbségéből fontos következtetéseket vonhatunk le, hiszen így megtudhatjuk, hogy melyek azok a tényezők, melyeket egy település kapcsán a lakosság fontosnak tart, valamint hogy mennyire elégedettek az egyes tényezőkkel. Azok a tényezők, melyeket fontosnak tartanak, de nem elégedettek színvonalukkal a régió, a megyei, és települési szintű fejlesztési döntéseknél, a fejlesztési források elosztásánál figyelemfelhívó jelleggel bírhatnak abban a tekintetben, hogy mely területekre való áramlásuk növelné a lakosság elégedettségét, mely területek fejlesztésétől várható az általuk érzett életminőség és jóllét javulása.

A kérdőíves megkérdezés eredményei alapján a fontosság-elégedettség rangsorban a legnagyobb különbséggel rendelkező tényezők közül, melyekre a regionális vagy a települési szintű döntések hatással lehetnek:
– az egészségügyi ellátás,
– az infrastruktúra,
– a vásárlási lehetőségek,
– folyamatos fejlesztések a településen,
– járda megléte,
– a lakókörnyezet állapota.

A két kiemelt terület az egészségügyi ellátás és az infrastruktúra tekintetében a „kemény" KSH adatok is megerősítették a kérdőíves megkérdezés eredményeit. Az egészségügyi ellátás tekintetében a háziorvosi ellátás, az infrastruktúra mutatói tekintetében leginkább a kiépített járda hossza, azt követően pedig a közutak hossza mutatkozott gyenge pontnak.

A települési fejlesztési döntések meghozatalakor ezen tényezőket javasoljuk kiemelten kezelni a lakosság jóllétének emelése érdekében.

A kérdőíves megkérdezés során a fontosság-elégedettség helyezések alapján lakosság által erősségnek érzett tényezők:

történelem, hagyományok, tradíciók
oktatási intézmények
látnivalók száma, színvonala
település természeti adottságai
kerékpárút megléte
kulturális programok választéka.

Ezen implikációk a regionális és települési szintű marketing fókuszterületei lehetnek.

FEKETE-BERZSENYI HAJNALKA[1]

Hivatkozások

AUBERT Antal: Turizmus trendek és térszerkezet Magyarországon, Pécs, 2011, 143 p. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar - Publikon Kiadó, Pécs

BROWN, James Dean: Likert items and scales of measurement?, = SHIKEN: JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter, March (2011), 15(1) 10-14.

CHIMI, J. Carl – RUSSELL, L. David: The Likert Scale: A Proposal for Improvement Using Quasi-Continuous Variables = Proc ISECON, v26, Washington DC, (2009) 1-10

GYŐRFFY, Árpád: Balatoni Kiemelt Turisztikai Térség – Avagy ki fér hozzá a mézesbödönhöz, balatontipp.hu (2017a)

KOLTAI, Zoltán: A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése = Tér és Társadalom 19 (2005) 3-4. 23-41.

KOLTAI, Zoltán: Városok vonzereje országos és regionális léptékben = Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása, Lengyel I. – Nagy B. (szerk.), JATEPress, Szeged, (2016) 272–289.

MARTON István: A Balaton régió fejlődése A regionális gondolkodás és a turizmus fejlődésének összefüggései a Balaton térségében = Act Sci Soc 39 (2016) 161–179

KEHL Dániel: Mintaelemszám tervezés Likert-skálás lekérdezések esetén klasszikus és bayesi keretek között, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, (2016)

LENGYEL, Imre: A regionális versenyképességről = Közgazdasági Szemle 47 (2000) december 962–987.

LENGYEL, Imre: Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon, JATEPress (2003)

LENGYEL, Imre: A megyék versenyképességének néhány összefüggése a megújult piramismodell alapján = Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása, Lengyel I. – Nagy B. (szerk.) (2016) JATEPress, Szeged, 143–161.

LUKOVICS Miklós: Térségek versenyképességének mérése, JATEPress, Szeged (2008)

MOLNÁR, Tamás – BARNA, Katalin: Területi statisztikai elemzési módszerek, Agroinform kiadó, (2004)

NEMES NAGY József: A tér a társadalomkutatásban = Ember–település–régió sorozat, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.(1998)

NEMES NAGY József: Mezoterek a társadalomban és a gazdaságban = Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása, Lengyel I. – Nagy B. (szerk.) (2016) JATEPress, Szeged, 105–124.

PARKER, L. Patrick - MCDANIEL, H. Scott - CRUMPTON-YOUNG, L. Lesia: Do Research Participants Give Interval or Ordinal Answers In Response to Likert Scales?, Ergonomics/Human Performance Laboratory College of Engineering, Mississippi State University

SAJTOS László – MITEV Aurél: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó, (2007).

SIPOS Zsolt: Pest megye kistérségeinek összehasonlító vizsgálata = Területi Statisztika, 2, (2002) 168-180.

ZERÉNYI, Károly: A Likert-skála adta lehetőségek és korlátok = Opus et Educatio, 3. (2016) (4. szám)

Törvények, rendeletek, beszámolók

429/2016. (XII. 15.) KORMÁNYRENDELET: A turisztikai térségek és a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek meghatározásáról

BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS (2013-2014): Balaton Kiemelt Térség Fejlesztési Programja Helyzetértékelés I. Kötet, Szerkesztette: Oláh Miklós, Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft., Balatonfüred – Siófok, Készült az ÁROP-1.2.11/A, 2013. „Területfejlesztési tevékenység fejlesztése a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben 2014-2020 tervezési időszakra irányuló sikeres felkészülése érdekében”című pályázat keretében

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Helyzetkép a turizmus, vendéglátás ágazatról, 2017

MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG: Magyarország legforgalmasabb települései 2017-ben

Internetes források, adatbázisok

http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp

http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp

Abstract

The aim of the study is to examine the settlements of the Balaton Region in terms of which settlement factors the inhabitants, those with secondary homes, holiday owners and workers/students perceive important and how satisfied they are with each factor. The variable groups of the 27 factors examined are: municipal services, factors related to economy, factors related to leisure and tourism, demographic factors, and settlement features. The results of the questionnaire survey may highlight the factors that are most important to the population surveyed in connection with their settlement, and those with which they are less satisfied, and where the difference between importance and satisfaction is the greatest. Knowledge of these can help to guide the directions of regional and settlement development decisions and development resources to improve the well-being and quality of life of the inhabitants of the Balaton Region.

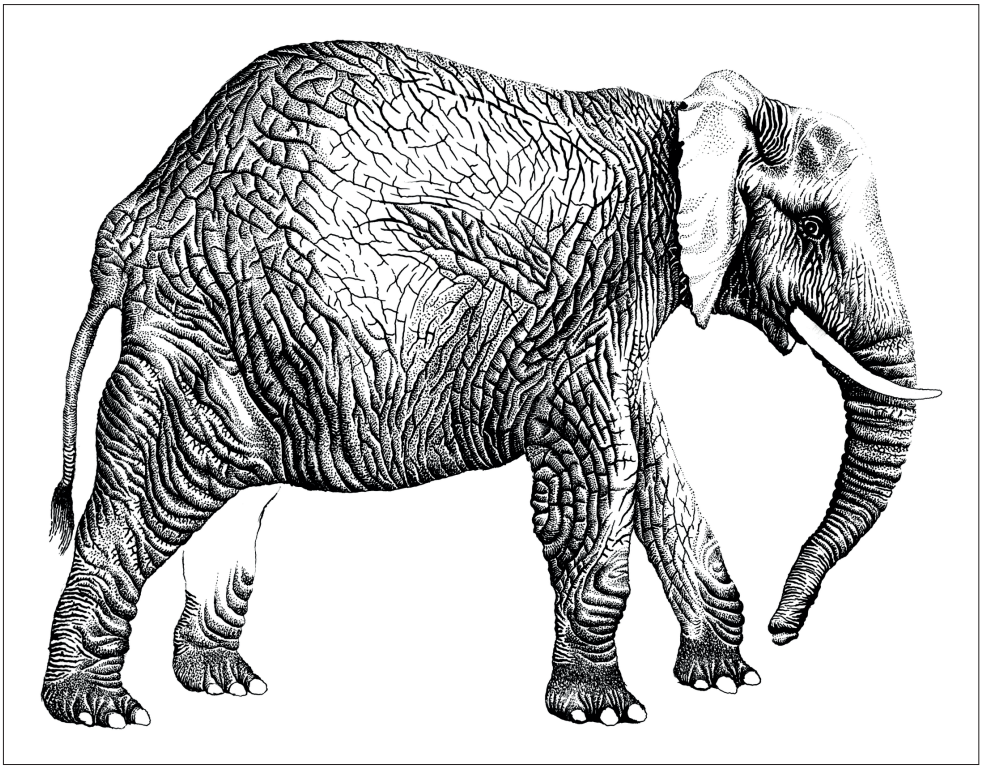
Key words: settlement, competitiveness, Balaton, tourism

A szerző és elérhetősége

(1)Adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti Tanszék; E-mail: fekete.berzsenyi-hajnalka@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

Műhely

Hatás – ellenhatás: ingatlanárak alakulása a vízparttal rendelkező balatoni településeken

A hazai háztartások javuló jövedelmi helyzete, az ingatlanvásárlást és építési kedvet felélénkítő kormányzati szociálpolitikai intézkedések és a kedvező hitelintézeti finanszírozási helyzet alapvetően támogatja a lakóingatlanokkal kapcsolatos beruházásokat. Általában véve az ingatlanpiacon a szereplők – vevők és eladók – számára az egyik legfontosabb feladat annak biztosítása, hogy a szóban forgó ingatlanhoz kapcsolódó adásvételi ügylet és a megállapított (kialkudott) vételár tekintetében a *legkisebb kockázat elve* **érvényesülhessen. Prosperáló ingatlanpiacon ez különösen nagy horderejű kérdés mind az eladó, mind a vevő részére, hiszen mindketten szeretnék az ügylet kapcsán a hasznukat maximalizálni. Emiatt az ingatlanok árának minél pontosabb becslése mindig is kiemelt jelentőséggel bírt mind a keresleti, mind a kínálati oldal szereplői számára, tekintettel arra, hogy a tömeges, de akár az egyedi ingatlanpiaci tranzakciók megvalósulása során is az egyik legfontosabb szempont a tévedések kockázatának minimalizálása.**

A nemzetközi és hazai szakirodalom a statisztikai alapú ingatlanértékelés vonatkozásában igen széles tárházat biztosít a kutatók és felhasználók részére. A modellek erősen eltérőek egymástól, így meglehetősen nehéz az egyes módszerek statisztikai alapú értékelési teljesítményének megítélése. A hazai felhasználási lehetőségeket nagyban támogatja a kapcsolódó módszertani elvek alkalmazását összefoglaló törvényi szabályozás, ugyanakkor nehézségként értékelhető, hogy a legszélesebb lefedettséget biztosító adatbázis ugyan valós ingatlan adásvételi szerződések információit tartalmazza, azonban a területadat változó tartalma, valamint az ingatlantípus nem konzekvens besorolása erősen bizonytalanná teszi a kinyerhető adatok tartalmát. A közvetlen vízparttal rendelkező balatoni települések egyedi helyzetben vannak abban a tekintetben, hogy egyik oldalról a lakástulajdonosok és a kereslet oldal szereplői számos bizonytalansággal néznek szembe, ennek ellenére kedvezően ítélik meg a régió lakáspiaci helyzetét. Ennek valószínűsíthetően az az oka, hogy a Balaton, mint kiemelt üdülőövezet hagyományosan favorizált helyzetben van, emiatt kevésbé kitett az ingatlanpiacot esetlegesen érintő gazdasági hatásoknak és a gyakorta csak késve és pontatlanul jelezhető áringadozásoknak.

Tanulmányomban az elméleti háttér tisztázását követően a jelenleg ismert módszertani alkalmazások felhasználásával a hazai ingatlanpiaci helyzet, különös tekintettel a Balaton-régió

lakóingatlanpiacának statisztikai módszeren alapuló értékelésére teszek kísérletet.

Kulcsszavak: ingatlan, ingatlanpiac, üdülőövezet, áremelkedés, települési tényezők

Bevezetés

A magyarországi ingatlanpiacon – követve a régiós és nemzetközi tendenciákat - jelentős változásoknak lehetünk tanúi a 2014 óta eltelt időszakban és úgy tűnik, hogy a jelenség egyelőre folytatódik. A 2018-as évközi és 2019-es tavaszi ingatlanpiaci adatbázisán készült statisztikai alapú adatelemzések kapcsán azonban még nem mondható ki teljes felelősséggel, hogy trendről beszélhetünk-e valójában. Kérdéses, hogy az árak emelkedése és a forgalom bővülése folytatódik-e, a néhány éve elindult építési hullám kitart-e, netán tovább fokozódik. Nehéz egzakt következtetéseket levonni, tekintettel arra, bizonytalan még, hogy a következő negyedévek vonatkozásában további felfutás várható-e, különös tekintettel a Balatoni régió lakóingatlanpiaca vonatkozásában. A Balaton-régió, azon belül is a kiemelt üdülőövezeti, vízparti települések ingatlanpiaci helyzete több tekintetben is eltér az országos, különösen a vidéket jellemző trendektől. Ennek elsősorban és hagyományosan a Balaton-életérzés és általában véve a vízpart közelsége az oka.

Tanulmányomban elsőként tisztázom a legfontosabb elméleti alapokat és összefüggéseket, a Balaton-régió ingatlanpiacának főbb ismérveit, valamint a statisztikai adatgyűjtés és adatbázis-disszonanciák problematikáját, aminek feloldása a reális alapokon nyugvó ingatlanpiaci helyzet feltérképezésének legalapvetőbb feltétele lenne.

A lakóingatlanpiac sajátos jellemzői

A magyar háztartások esetében körülbelül 45-50 ezer milliárd forint értékű vagyon fekszik lakóingatlanban – házakban, lakásokban vagy nyaralókban, ez a lakosság összvagyonának körülbelül a felét teszi ki. BÉKÉS és szerzőtársai (2016) szerint az 50 százalékos arány alsó becslésnek tekinthető. A háztartások pénzügyi vagyona 34 ezermilliárd forint körüli összegre tehető valójában. A szerzők tanulmányukban megemlítik, hogy ugyanennyi lakóingatlan-vagyon adódik 7,5 millió forintos átlagértéket feltételezve, ami az adásvételi szerződés átlagárak 11,4 millió forintos szintjének kétharmadát teszi ki.

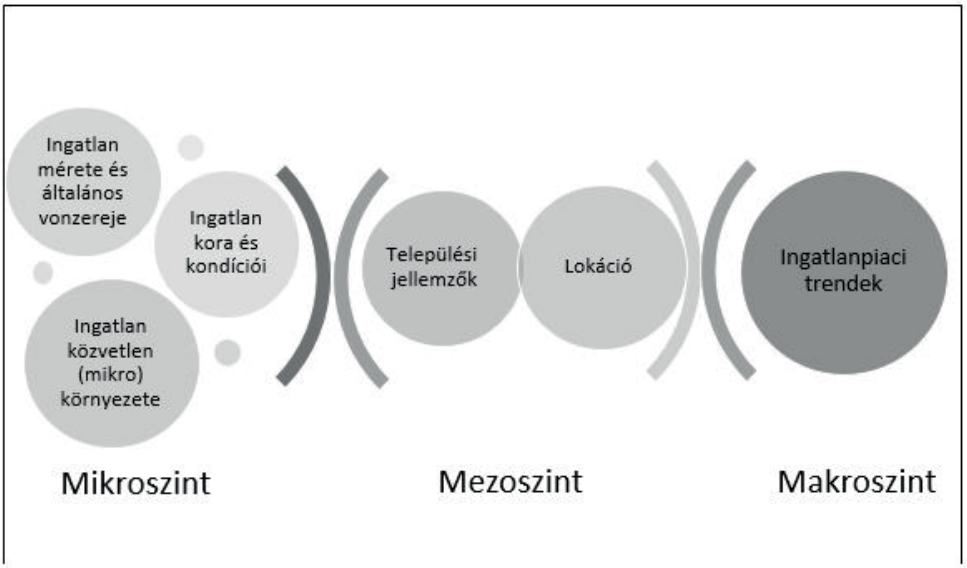
Az ingatlanpiac szereplőit a szakirodalom „szűkebb" és más felsorolásokban „szélesebb" körnek tekinti. A főbb ingatlanpiaci szereplők ROSTÁS szerint az ingatlan befektetők, az építtetők, az építők, a felhasználók, az üzemeltetők, valamint az egyéb szolgáltatók, így például szerződéskötéskor a jogi dokumentációt készítő jogi képviselő. Ugyanakkor MIZSEINÉ jelentősen több szereplőből álló kört nevez meg az ingatlanpiac vonatkozásában, osztályozása szerint eladó, vevő, bérbeadó, bérlő, ügyvéd, közjegyző és ezt kiegészítik a kisebb-nagyobb hangsúllyal rendelkező egyéb ingatlanpiaci szereplők, mint például a hitelintézet, biztosító, ingatlanbefektetési alap, ingatlan befektető és fejlesztő ingatlankezelő, ingatlanforgalmazó, hirdetésszolgáltató, ingatlanközvetítő, ingatlanvagyon értékbecslő, ingatlan adatbázis, ingatlan szakértő és ingatlanpiaci szaklap (MIZSEINÉ 2010. 13-14).

Az ingatlanárakat befolyásoló települési tényezőket négy csoportba sorolja a szakirodalom:
- a természetföldrajzi változók,
- az elérhetőségi változók,
- az egészségügyi/oktatási ellátottsági változók, valamint
- a települések közigazgatási státusza (BÉKÉS et al, 2016)

Az ingatlan árának alakulását (lásd 1. számú ábra) befolyásolhatja az ingatlan típusa, az építés során felhasznált anyagok minősége és mennyisége, a szerelvények, berendezések minősége, mégis a legbefolyásosabb tényező, amely az ingatlan értékét körülbelül 60%-ban meghatározza, az ingatlan települési elhelyezkedése, azaz a lokáció (BÉKÉS-HORVÁTH- SÁPI, 2016).

Az elhelyezkedés, azaz lokáció vonatkozásában az egyik legfontosabb paraméterként azonosítja a szakirodalom a vízközelség meglétét. GIBBONS és szerzőtársai (2014) kutatásuk során úgy találták, hogy a természetföldrajzi tényezők erős hatással vannak minden más épített infrastruktúra kialakítására mind közvetlen, mind közvetett módon. WHEATON (2005) tanulmányában idősoros adatok alapján azonosította az üdülőhelyek ingatlanpiaci különlegességét. A magasabban fekvő ingatlanok értékesek a keresleti oldal szereplői számára elsősorban a panorá-

1. számú ábra: Az ingatlan árát befolyásoló tényezők

Forrás: saját szerkesztésű ábra

ma miatt, valamint erős árbefolyásoló, azaz értékmódosító szereppel bír, ha az épület természetes vízfelületre néz (BOND et al., 2002). Bár a kép az idők folyamán erősen változott, a vízközelség vonatkozásában első sorban a látványt értékelik a leendő ingatlantulajdonosok vagy bérlők. A téma pszichológiai oldalát megközelítve az idilli és harmonikus természeti környezet magasabb és stabilabb, azaz kevésbé ingadozó árakban nyilvánul meg.

CHO és szerzőtársai (2002) hedonikus árazási modell segítségével azonosították a vízfelülethez és parkokhoz való közelség árhatását. ROUWENDAL és kutatócsoportja (2016) a vízközelség hatását elemezte, ahol azt találták, hogy a nagyon hasonló házak esetében a vízparti ingatlanok átlagosan 5 százalékkal drágábbak a nem vízközeli társaiknál. KSH adatok alapján BÉKÉS és szerzőtársai (2016) arra jutottak, hogy a közigazgatási alapon definiált körzeteknek minden esetben szignifikáns magyarázó hatása van.

Az ingatlanpiaci tendenciák mérési problémái, adatbázis és minta disszonanciák

Az ingatlanpiaci trend legfontosabb és leginkább mérvadó mutatója az átlagos kínálati ár. Ennek a mutatószámnak az alakulását számos tényező befolyásolja, itt legfőképpen a világpiaci folyamatok és kilátások, az ingatlan, mint termékpiac jellemzői és lehetőségei, a hazai ingatlanpiaci helyzet alakulása említhető első sorban. A kínálati árakra ható tényezőket főként a már rendelkezésre álló ingatlan kínálat, a kapcsolódó kereslet, az alkupozíciók alakulása, az ingatlanok minőségi és technológiai tulajdonságai, valamint elhelyezkedése mentén azonosíthatjuk. Ezen kívül fontosak és az árak alakulásában speciális jelentőséggel bírnak az ingatlanpiaci szakértői vélemények/becslések, trendszámítások és előrejelzések is egyaránt.

Speciális elemzési technikának ismerjük az ingatlanpiac tekintetében a hedonikus árazási modellt. BÉKÉS és szerzőtársai (2016) tanulmányukban az ingatlan, mint termék ára és tulajdonságai közötti összefüggés statisztikai úton történő becslésére használta. A modell fő tulajdonsága,

hogy egy sok tulajdonsággal rendelkező és jellemezhető jószág keresleti függvényéből vezeti le a különböző összefüggéseket. QUIGLEY (1982) és SHEPPARD (1999) tanulmányaikban rámutattak arra, hogy ha megfelelően sok és elegendően sokféle fogyasztó található a keresleti oldalon, akkor az egyéni keresleti függvények aggregáltan is hasonló vagy majdnem ugyanolyan marginális hatásokat írnak le. Majd ezt tovább folytatva különböző jövedelmi szintek, majd eltérő preferenciák esetén is levezették az aggregált kereslet alakulását. BÉKÉS és szerzőtársai (2016) szerint a hedonikus módszer alapvetően két féle céllal alkalmazható. Ezek közül az egyik az árak alakulásának minél tökéletesebb és pontosabb magyarázata. A másik alkalmazás némely kiemelten fontos, speciális tulajdonság árhatásának mérésére használható. Az ingatlanárakat befolyásoló néhány kitüntetett tényező (például az elérhetőség, geográfiai jellemzők, infrastrukturális és egészségügyi/oktatási ellátottság változók, illetve a telepelülések közigazgatási státusza) jelentős mértékben összefüggnek egymással. A geográfiai adottságok talán mind közül a legmérvadóbbak, ezt erősíti az is, hogy ezek a tényezők összefüggésben vannak minden más épített infrastruktúra kialakítására is. A természetföldrajzi adottságok vonatkozásában a legfontosabb elemek a domborzat és vízrajz, ezen belül is a vízközelség, mint értékmódosító vagy értékbefolyásoló szereppel bíró tényező kérdése befolyásolja a szerzők szerint a legtöbb csatornán keresztül az ingatlan értékét. Míg a múltban a víz közelségének ipari gazdasági és nem utolsó sorban közlekedésben betöltött szerepet tulajdonítottak, addig mára e tekintetben a helyzet jelentősen megváltozott: a vízközelség manapság első sorban a víz és vízfelület látványának értékét jelenti. A kellemes vizuális látvány pedig a magasabb ingatlanár-fekvésben testesül meg leginkább.

Az ingatlanpiacon jelen levő ingatlanok heterogének abból a szempontból, hogy nincs két egyforma lakóház vagy lakás ugyanolyan mérettel, felszereltséggel, műszaki tartalommal, azonos tájolással, lokációval, felhasználási funkcióval. Ennek következményeként a különböző lakásoknak más és másképpen alakul az értékük, ennél fogva az ingatlanpiacon jelen levő ingatlanok a legkevésbé sem tipizálhatók, mint más áruféleségek. A problémát súlyosbítja, hogy az ingatlanpiacon jelen levő ingatlanok nem a teljes (régiós, országos, megyei, települési, településrészi) ingatlanállományt reprezentálják, hanem az értékesített vagy értékesítésre váró ingatlanokról készült pillanatfelvétel-szerű, azaz erősen szelektív megfigyelését tükrözik. A nehézségek ellenre az ingatlanpiaci szereplők (mind kínálati, mind kereslet oldalon) helytálló információval való ellátása kulcskérdés: igénylik az ingatlanpiaci adatokhoz való lehető leggyorsabb hozzáférést a megalapozott döntések meghozatalához.

Az ingatlanpiaci trendek, előrejelzések készítésének egyik bázisát a tanulmányban már említett kínálati ingatlanpiaci adatbázisok adják. A településrészenként, településenként, megyénként, jogállásonként megjelent hirdetések száma, átlagos négyzetméterárak alakulása, az ingatlantípusonkénti átlagárak képezhetik az elemzések alapját. Ezek az országos adatbázisok alapvetően jól és megfelelő részletességgel mutatják be az ingatlanpiaci helyzet alakulását, azonban az adatok felhasználhatóságát korlátozhatja, hogy ugyanarra az ingatlanra vonatkozó többszörös hirdetések kerülhetnek a mintába, ezek pedig erősen torzíthatják a kutatás alapjául szolgáló adathalmazt. A probléma kézi adattisztítással vagy számítógépes adatbázis szűrési beállítással feloldható. A kínálat oldali minta további pontatlansága abból származik, hogy a kínálati oldalon megjelölt ár a tényleges ügylet adásvétel szerinti ártól különbözhet. A kínálati ár és a kialkudott vételár közti különbség az alku (esetleg licit) folyamata során jön létre. Az alkut ismeri mind az eladó, mind a vevő egyaránt, az ingatlan adásvétel folyamatában Magyarországon is elfogadott eljárásnak számít. A tranzakciók kapcsán nagy általánosságban elmondható, hogy recesszív gazdasági és ingatlanpiaci körülmények között nagyobb az alku szerepe és tere, kevés érdeklődő és fokozott kínálat esetén ennek mértéke több tíz százalékos is lehet. Prosperáló ingatlanpiac esetében azonban leszűkül az alku lehetősége néhány százalékra, esetleg el is tűnik, vagy nem ritkán licitbe bocsátkoznak a felek, azaz a vevők szemében vonzó paraméterekkel rendelkező ingatlanra több érdeklődő is vételi ajánlatot tesz, az eladó ingatlan kínálati árára felárat ígér, majd

a legjobb ajánlat lesz a végső ár, ami értelem szerűen az eredeti kínálati ár felett helyezkedik el. A minta tisztaságát tehát rontja mind az alku, mint a licit. Korrekciós kiigazítás indokolt az adott ingatlanpiacra jellemző átlagos alku mértékének ismeretében tesztminta vagy közvetítői mélyinterjú segítségével.

Adatbázis problémák a megkötött ügyletek vonatkozásában

Az ingatlanpiac különleges abban a tekintetben, hogy az információk vonatkozásában az adatfelhasználók prioritásai eltérők az egyéni preferenciáktól függően. A legnagyobb adatigénylői csoportokat a vevők, az eladók, az ingatlanfejlesztők, a közvetítők, az értékbecslők, valamint a kutatók és ingatlanpiaci elemzők alkotják. A felhasználók a felhasználási forma, hely és irányultság vonatkozásában a következő adatminőséget és rendelkezésre állást igénylik:

– pontos adatok
– részletes adatok
– gyorsan rendelkezésre álló adatok

Az egyes adatfelhasználók az 1. számú táblázatba sorolt fontossági sorrendet állítják fel elsődlegesen az egyes adatjellemzők vonatkozásában 1-től 3-ig.[1]

Az adatfelhasználók elvárásai az ingatlanpiaci adatok minősége kapcsán eltérők, mégis az előbbi táblázatból erősen kitűnik, hogy *az adatok gyors rendelkezésre állásának kitüntetett szerepe van* az egyes érintettek által favorizált adatminőségi jellemzők közül. Az egyes adatfelhasználók és az ő adatminőség-szükségletük vonatkozásában a *Kendall-féle egyetértési mutató* 86,41%-os egyetértésre *(W = +0,864121)* világított rá, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy az egyes jellemzők vonatkozásában a felhasználók nagyjából ugyanolyan rangsort állapítanak meg, azaz közel azonos fontossági sorrendű adatminőségi jellemzőket preferálnak.

Az ingatlanpiaci folyamatok bemutatását első sorban a hivatalos statisztikák – Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által elvégzett adatgyűjtésre támaszkodó adatbázisok – hivatottak biztosítani. Az elsődleges adatforrások általában hatékony adat-előállítási folyamatot képeznek, ugyanakkor azok fenntartása meglehetősen költséges és erőforrás-igényes, az adatok előállítása és adatbázisba történő bevitelének folyamata lassú és nehézkes. A közvetlen adatgyűjtésből vagy adminisztratív jellegű adatforrásból származó statisztika körülményes és meglehetősen időigényes előállítása miatt az adatok gyakorta jelentős időbeli eltéréssel kerülnek az adatbázisba. Számos nemzetgazdasági terület, különös tekintettel az ingatlanszektor részéről fokozódó igényként jelenik meg napjainkban a gyorsan, költséghatékonyan, könnyen hozzáférhetően rendelkezésre álló releváns adatokhoz való hozzáférés lehetősége. Ez az adatfelhasználókat arra készteti, hogy a hivatalos statisztikai adatforrások helyett a már máshol létező és használható adatokat hasznosítsák újra.

Egyelőre azonban az ingatlanszektor kutatói és elemzői szinte kizárólagosan tranzakciós szintű ingatlanár adatokkal dolgoznak. Ezek forrása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Illetékhivatali adatbázisa, amely valós ingatlan adásvételeken alapul és a ténylegesen megkötött ügyletek adatait tartalmazza. A megyei Illetékhivatalok a NAV egységes rendszerében rögzítik az egyes ügyletek tranzakciót a főbb jellemzők alapján, úgymint szerződéskötés éve, a szerződéskötés alkalmával rögzített adásvételi ár, az ingatlan területe (telekméret), a felépítmény hasznos alapterülete, az ingatlan típusa (családi ház vagy sorház, társasház,

1. számú táblázat: Az adatfelhasználók által képzett sorrend (1-3) az adatjellemzők vonatkozásában

adatok minősége	ingatlanfejlesztő	kutató	értékbecslő	közvetítő	vevő	eladó
pontos adatok	2	2	1	2	2	2
gyorsan rendelkezésre álló adatok	1	3	3	1	1	1
részletes adatok	3	1	2	3	3	3

Forrás: saját kutatás alapján készült táblázat

panel), valamint elhelyezkedése (lokáció) irányítószám, település megnevezéssel.

A NAV adatbázis vonatkozásában körültekintő és alapos adattisztításra van szükség, mivel az adatok minősége tudományos, statisztikai szempontból nem megfelelő. Az adásvétel ármegjelölésnél sok esetben irreális adatok szerepelnek, amelyek főként nagyságrendi eltérésekre engednek következtetni és első sorban rögzítési hibára utalnak (forint helyett ezer vagy millió forint, hiányos adatbevitel, stb.). Ezek kiszűrése komplex tisztítási módszerrel valamelyest orvosolható, azonban számolni kell azzal, hogy a végleges, elemzésbe bevont mintaszám jóval szerényebb lesz, mint az eredeti (tisztítás előtti) nyers minta. Békés és kutatócsoportja által elvégzett NAV adatbázisból származó minta adattisztítása nyomán az eredeti elemszám mintegy kétharmadát kellett kiszűrni főként részadat hiba, a hasznos alapterület adatának hiánya, típus besorolási hiba, nagyságrendet érintő adatrögzítési hiba, nem teljes tulajdoni hányadot érintő adásvétel, valamint feltételezhető kódolási hiba miatt. Ez különösen a lokális, viszonylag kis elemszámú ingatlanpiacok esetében okozhat gondot.

A megtörtént tranzakciókon alapuló valós idejű elemzés korlátja ebben az esetben is az adatok rendelkezésre állásának időbelisége. A NAV adatbázisába a tranzakciós szintű adatok fél-egy éves csúszással kerülnek és ezen túl gyakorta sor kerül azok visszamenőleges korrekciójára, nehezítve ezzel az adatfelhasználók munkáját.

Az adatok gyors rendelkezésre állása tehát kiemelt szereppel bír az összes többi adatjellemző közül. A megtörtént tranzakciókon alapuló NAV adatbázis nem tudja biztosítani az adatok gyors elérhetőségét, akadályozva ezzel az adatfelhasználók gyors információhoz való jutását, ami pedig az ingatlanpiaci folyamatok feltárásához alapkövetelmény lenne. Ugyanakkor feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a felsorolt – felhasználhatóságot nehezítő – összes körülmény ellenére *a NAV adatbázisából származó adatok a hosszú távú trendek bemutatását célzó elemzések nélkülözhetetlen alapját képezik*.

Az adatfelhasználók többsége tehát favorizálja az ingatlanpiaci adatok gyors rendelkezésre állását, egyben hajlandó lemondani némiképp az adatok pontosságáról és részletességéről is, csakhogy minél előbb viszonylagosan releváns információk birtokába kerüljön az adott ingatlanpiac vonatkozásában. A szereplők keresik a megoldást a döntéseik megalapozásához, de a szolgáltatói piac pillanatnyilag nem vagy csak részben tudja egyelőre az említett adatfelhasználók ilyen irányú igényeit kiszolgálni. Az említett sürgető problémák miatt és az informatikai megoldások fejlődésének köszönhetően küszöbön áll a mai hazai lakáspiac digitalizációja. Az úgynevezett *property technology* bevezetésének első szakasza éppen napjainkban zajlik, az informatikai megoldások már teljes körűen rendelkezésre állnak ehhez. A keresleti és kínálat oldali szereplők, valamint az üzemeltetők által kikényszerített ingatlanpiaci innováció bevezetése, a digitális fejlődés vívmányainak alkalmazása az ingatlan szektorban biztosítaná az adatok gyors rendelkezésre állását, a piac tisztaságát és befolyástól mentességét.

A Balaton régió, mint kiemelt üdülőövezet ingatlanpiaci helyzete

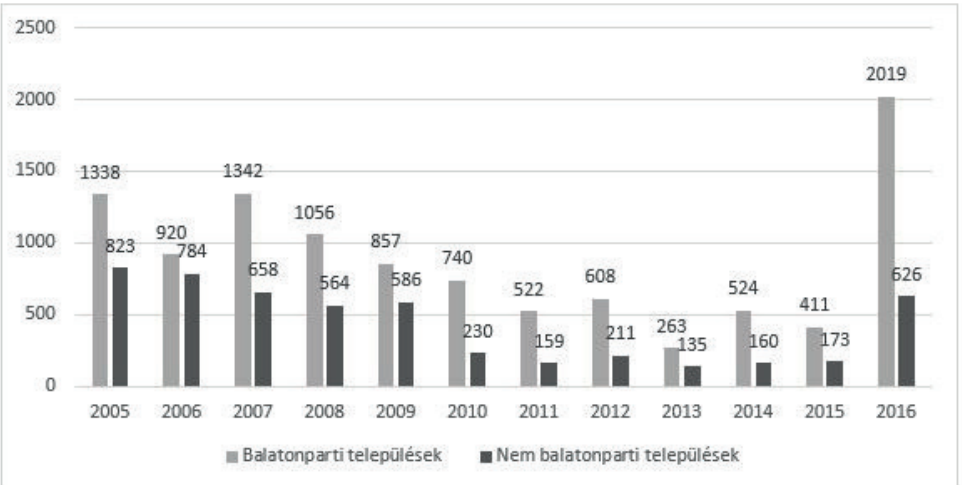
A balatoni régió ingatlanpiacán azonosítható folyamatok rendkívül összetettek és igen turbulensen változnak napjainkban. Az egyes évek viszonylatában is igen eltérő vonásokat és egyedi jellemzőket sikerült azonosítani a kutatás során, amelyek sok esetben rendkívüli módon eltérnek Budapest vagy az ország egyéb más települései ingatlanpiaci helyzetének alakulásától.

A Balaton térségének ingatlanpiaca történelmileg és hagyományosan e kiemelt régió idegenforgalmi népszerűségből adódik első sorban. Minden tizedik vendégéjszakát a Balaton régióban töltik a turisták főként üdülés céljából (77%), országosan a legnépszerűbb úti cél a négy vagy több napos tartózkodás esetében. Az ország 15 legnagyobb vendégforgalmú települése közül nyolc a Balaton-parton található (KSH, 2017a). A régió turizmusban betöltött kiemelkedő szerepe a lakáspiaci állomány alakulására is közvetlen hatással van. Az évek folyamán kiadott – új építésű lakásokra vonatkozó – építési engedélyek és az egyszerűsített építési bejelentések száma a 2008-as pénzügyi-globális világválság éveiben jelentősen csökkent a Balaton-parti régióban, ez érintette mind a parti, mint a nem parti településeket egyaránt. A 2016-os év tekintetében a Ba-

laton-parti települések vonatkozásában jelentős ugrás figyelhető meg, azonban azt mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a hirtelen emelkedés a ténylegesen átadott lakások számában csak 8-9 negyedéves eltolódással jelenik majd meg (lásd 1. számú diagram).

Az ezredforduló óta jelentősen átalakult a térségben az üzleti célú és egyéb szálláshelyek kínálata, a növekvő vendégforgalomnak köszönhetően a magánszállásadói tevékenység is fellendült, különös tekintettel a közösségi szállásmegosztást használók száma növekedett jelentősen (KSH,

1. számú diagram: Az év folyamán kiadott új építési engedélyek és egyszerűsített bejelentések alapján létesítendő lakások száma (2005-2016) a Balaton-parti és nem Balaton-parti településeken

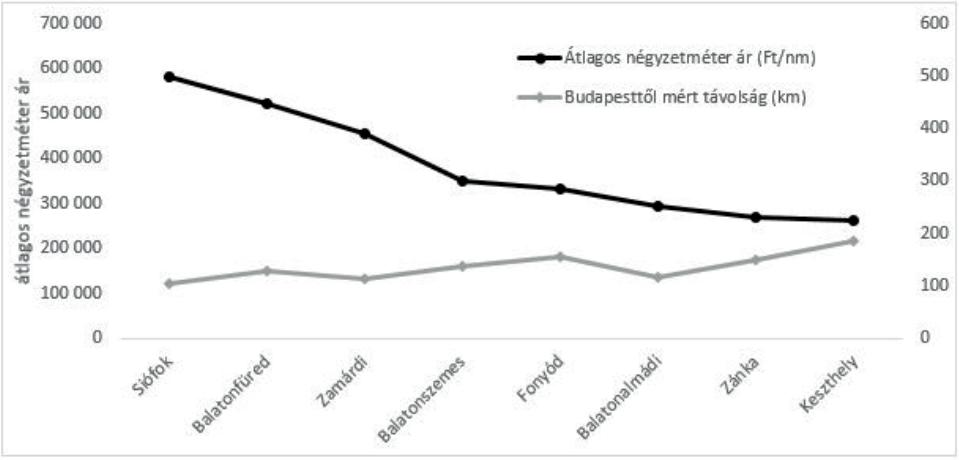
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

2017b), ami áttételesen hatással van a Balaton régió új lakóingatlan építési kedvére. Az 1. számú ábra jól érzékelteti, hogy a régión belül is első sorban a közvetlen parttal rendelkező településeket favorizálják az építtetők.

A 2017-es és 2018-as évek tekintetében a lakáspiaci helyzet további élénkülést vetít előre nem csak a Balaton-parti régióban, hanem országosan is, tekintettel arra, hogy a háztartások jövedelmi helyzete és a kedvező finanszírozási környezet támogatja az építési-beruházási folyamatokat. Ugyanakkor a kedvezményes áfa kulcs (5%) alkalmazásával kapcsolatos bizonytalanságok, a szakképzett építőipari munkaerő hiánya (40 ezer fő), valamint az állami beruházások kapacitáselszívó hatása miatt nagyon nehezen terveznek a fejlesztők és kivitelezők a következő évekre (MNB, 2018).

A közvetlen Balaton-parti települések átlagos kínálati négyzetméterárainak alakulását és a fővárostól való távolság összefüggését mutatja az 2. számú diagram. A számított korrelációs együttható markánsan erős kapcsolatot jelzett *-0,75-es* korrelációs értékkel a kiemelt parttal rendelkező balatoni városok vonatkozásában, ami arra világít rá, hogy *a fővárostól minél távolabb haladva a tópart mentén az átlagos kínálati négyzetméter-átlagárak egyre inkább csökkennek*, ez a jelenség egyezik a nemzetközi és hazai kutatások elérhetőségre vonatkozó eredményeivel. A számítás az összes balatoni, parttal rendelkező település (városok és községek) tekintetében *-0,51* értéket adott, ami szintén közepes kapcsolatra enged

1. számú diagram: Az átlagos kínálati négyzetméterárak alakulása és az egyes kiemelt Balatonparti települések távolsága Budapesttől

Forrás: ingatlannet.hu adatai alapján saját szerkesztés

következtetni a teljes minta figyelembevételével, azaz *a fővárostól mért távolság jelentős befolyásoló szereppel bír a lakóingatlanok átlagos négyzetméterára alakulása tekintetben*.

Az ingatlan vásárlók és ingatlantulajdonosok értékítéletében tehát a fővárostól való távolság tényezője egyértelműen erős befolyásoló szereppel bír, ez a hatás az ingatlan négyzetméterárak alakulásában jelenik meg közvetett módon.

Az egyedi települési adatokon történt mérés kapcsán hasonló eredmények születtek a magasabb közigazgatási státuszú part menti települések vonatkozásában is. Balatonfüred esetében a valós (utcaszintű) lakóingatlan – ezen belül családi ház, többlakásos társasházi lakás és panellakás – tranzakciós adatokon mért átlagos négyzetméter ár és a parti településközponttól mért településen belüli távolság erős negatív korrelációt tárt fel (*korr -0,79*). A vizsgálat során kapott eredmények a kereslet oldali szereplők, azaz a vásárlók, vagyis leendő lakóingatlan tulajdonosok vízpart és városközpont iránt megmutatkozó preferenciáit ezáltal is nagyban érzékeltetik. Ugyanakkor a vizsgálat rámutatott egy meglehetősen különös összefüggésre is: a leendő ingatlantulajdonosok által nagymértékben favorizált településrészek kapcsán megállapítást nyert, hogy a valós tranzakciókon alapuló ingatlan négyzetméterárak tekintetében kimutatható relatív szórás meglehetősen nagy (némely esetben meghaladta az akár 40%-ot is). Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a városközponti, part közeli vagy közvetlen part menti ingatlanok esetében az egyes ingatlanjellemzők vonatkozásában (például állapot, felszereltség, kor) is jelentős eltérések tapasztalhatók, és nem érvényesül a településrészre általánosan jellemző magas négyzetméterár. A korrelációs együttható gyenge, de kimutatható kapcsolatot (*korr 0,27*) adott az átlagos négyzetméterár relatív szórása és a településközponttól való távolság között.

A közvetlen vízparttal rendelkező balatoni települések vonatkozásában *az állandó lakcímmel rendelkező lakosság és a település közigazgatási területének nagysága* között rendkívül szoros kapcsolat mutatható ki, tekintettel arra, hogy a korrelációs együttható *0,81-es* értéket adott a teljes parttal rendelkező települések mintáján. Ezt az eredményt úgy értelmezhetjük, hogy nem jellemző a vizsgált településeken a lakóingatlanok olyan célú adásvétele (új építésű és használt lakás egyaránt), amely a tulajdoni viszonyokat aszerint módosítaná, hogy megnövekedtek volna a lakás

besorolással bíró, azonban a valóságban mégsem lakhatást (például üdülést vagy gazdasági célt) szolgáló ingatlanokkal kapcsolatos tranzakciók. Ez tulajdonképpen pozitív jelenségnek értékelhető, hiszen ez egyébként jelentős problémának tekinthető és a régiót nagyban érintő, a vállalkozások és a települési lakosság munkalehetőségei szempontjából nem kedvező szezonalitás jelenségét ez a folyamat nem erősíti tovább.

Biztos, de gyenge kapcsolatot lehetett azonosítani (korrelációs együttható értéke *0,39*) az összes vízparttal rendelkező balatoni település tekintetében *a település közigazgatási határvonala mentén a partvonal hossza és az átlagos lakóingatlan négyzetméterárak* között. Ezt az eredmény úgy értelmezhető, hogy a hosszabb vízparttal, azaz nagyobb vízfelület látványt biztosító partszakasszal rendelkező városok és községek vonatkozásában az ingatlantulajdonosok, illetve a leendő vásárlók hajlandók megfizetni a szebb és esztétikailag kiemelkedőbb látvány érdekében az ingatlanok magasabb vételárát.

A balatoni, vízpart menti város besorolású települések tekintetében negatív *-0,65* értéket adott a korrelációs vizsgálat *a kínálati piac lakóingatlanokra vonatkozó átlagos nagysága és az átlagos négyzetméterárak* közti kapcsolat szorosságára, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy itt is érvényesül az általános jelenség: minél nagyobb egy ingatlan, annál alacsonyabb az egy négyzetméterre vetített átlagos ár. Némiképp meglepő, de a községek tekintetében ugyanebben az összefüggésben csupán elhanyagolható kapcsolatot (*korr -0,09*) sikerült kimutatni, ez minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a kínálati piacon vannak olyan ingatlanok (kúriák, kastélyok, volt uradalmi birtokok fő épületei), amelyek egyedi tulajdonságai miatt nem érvényesül a nagyobb terület, alacsonyabb négyzetméterár összefüggés.

A Balaton-parti régió, azon belül is a kiemelt vízparti üdülőövezet egyedi helyzetben van abban a tekintetben, hogy a lakástulajdonosok és kereslet oldali szereplők a nehéz tervezés és számos bizonytalanság ellenére továbbra is kedvezően ítélik meg a térség lakáspiaci helyzetét. A bizalom egyik fő oka valószínűsíthetően a hagyományosan vonzó vízpart közelsége és a víz látványa, emiatt a Balaton-parti térség ingatlanpiaca kevésbé kitett az egyébként bizonytalanul és gyakorta csak késve jelezhető áringadozásoknak.

Összefoglalás

A háztartások jövedelmi helyzete és a kedvező hitelintézeti finanszírozási helyzet támogatja a lakóingatlanok építési-beruházási kedvét. A közvetlen vízparttal rendelkező balatoni települések egyedi helyzetben vannak abban a tekintetben, hogy a lakástulajdonosok és a kereslet oldal szereplői számos bizonytalansággal néznek szembe, ennek ellenére kedvezően ítélik meg a régió lakáspiaci helyzetét. Ennek valószínűsíthetően az az oka, hogy a Balaton, mint kiemelt üdülőövezet hagyományosan favorizált helyzetben van, emiatt kevésbé kitett az ingatlanpiacot esetlegesen érintő gazdasági hatásoknak és a gyakorta csak késve és pontatlanul jelezhető áringadozásoknak.

Kiemelten a közvetlen partszakasszal rendelkező balatoni települések esetében érdemes emiatt olyan fejlesztési stratégiákat alkalmazni, amellyel az épített környezet megóvása, további fejlesztése áll a középpontban, ezzel is növelve a település turisztikai vonzerejét, nem utolsó sorban az önkormányzati vagyon nagyságát. Ennek megfelelően helyes és sikeres lehet az az önkormányzati stratégia, ahol a települési ingatlanvagyon gazdálkodás megerősítése, valamint a megüresedő, illetve korábban megüresedett ingatlanok hasznosítása prioritást élvez a település fejlesztési koncepciójában.

Az ingatlanpiac az egyedi sajátosságaiból fakadóan nem minősíthető tökéletes piacnak, hiszen a keresleti és kínálat oldali szereplők információval való ellátottsága az elérhető adatbázisok részletessége ellenére mégsem olyan tökéletes, mint ahogy azt előzetesen feltételezhető lenne. E tökéletlenség első sorban a hivatalos (elsődleges adatforrások) előállításának nehézségeiből, az adatok rendelkezésre állásának időbeli korlátja alapján adódik. A felhasználók első sorban a gyorsan rendelkezésre álló adatokat favorizálják, hiszen a gyakorta turbulensen változó, előre nehezen kiszámítható viselkedésű ingatlanpiac vonatkozásában az érintettek számára a megalapozott döntések meghozatalához elengedhetetlen a valós idejű adatokhoz való hozzáférés. A tanulmány igazolta, hogy bizonyos korlátok figyelembevételével és speciális lakáspiacon, így a napjaink Balaton régióját jellemző ingatlanok tekintetében

létjogosultsága van a kínálati oldalt reprezentáló nem hivatalos statisztikai adatforrásoknak is. A modern informatikai megoldások felhasználásával és továbbfejlesztésével pedig a digitalizálódó hazai lakáspiacon nem csak időszerű és releváns, hanem az összes érintett számára könnyen és gazdaságosan, megfelelő részletezettséggel bíró ingatlanpiaci információk állnának rendelkezésre, segítve ezzel az adatfelhasználók tevékenységét.

FEHÉR HELGA[1]

Irodalomjegyzék

BÉKÉS Gábor – HORVÁTH Áron – SÁPI Zoltán: Lakóingatlanárak és települési különbségek.= Közgazdasági Szemle, (LXIII. évf.) (2016.) december. 1289-1293.

ROSTÁS Zoltán: Fejezetek az építés-gazdaságtanból. Az ingatlanpiac. 1-8.

http://www.ekt.bme.hu/EpGazd/epgaz2_ingertek.pdf

MIZSEINÉ DR. NYIRI Judit: Az ingatlanértékelés alapjai. Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar,(2010) FIÉ3-3. 13-14.

BÉKÉS Gábor - HORVÁTH Áron - SÁPI Zoltán: Floodrisk and Housing Prices. IEHAS Discussion Papers MTDP 2016/20, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences.

BÉKÉS Gábor - HORVÁTH Áron - SÁPI Zoltán: Floodrisk and Housing Prices. IEHAS Discussion Papers MTDP 2016/20, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences.

GIBBONS, S. - MOURATO, S. - RESENDE, G. M.: The Amenity Value of English Nature: A Hedonic Price Approach.= Environmental and Resource Economics. (57) (2014.) 2. 175-196. http://dx.doi.org/10.1007/s10640-013-9664-9

WHEATON, W. C.: Resort real estate: Does supply prevent appreciation? = Journal of Real Estate Research. (27) (2005.) 1. 1-16.

BOND, M., - SEILER, V. - SEILER. M.: Residential Real Estate Prices: A Room with a View = Journal of Real Estate Research. 2002. pp. 23 (1-2). 129-138.

CHO, S-H. - BOWKER, J. M. - PARK, W. M.: Measuring the Contribution of Water and Green Space Amenities to Housing Values: An Application and Comparison of Spatially Weighted Hedonic Models. = Journal of Agricultural and Resource Economics. (31) (2002). 3. 485-507.

ROUWENDAL, J., LEVKOVICH, O. - VAN MARWIJK. R.: Estimating the Value of Proximity to Water, When Ceteris Really Is Paribus. Real Estate Economics. 2016.

http://dx.doi.org/10.1111/1540-6229.12143

BÉKÉS Gábor - HORVÁTH Áron - SÁPI Zoltán: Floodrisk and Housing Prices. IEHAS Discussion Papers MTDP 2016/20, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences.

BÉKÉS Gábor – HORVÁTH Áron – SÁPI Zoltán: Lakóingatlanárak és települési különbségek = Közgazdasági Szemle, (LXIII. évf.) (2016.) december. 1289-1293.

QUIGLEY, J. M.: Nonlinear Budget Constraints and Consumer Demand: an Application to Public Programs for Residential Housing = Journal of Urban economics,(Vol. 12 .) (1982) no. 2. 177–201 http://dx.doi.org/10.1016/0094-1190(82)90014-6.

SHEPPARD, S.: Hedonic Analysis of Housing Markets. Cheshire, P.–Mills, E. (szerk.) = Handbook of Regional and Urban Economics Vol. 3. Applied Urban Economics. north Holland, Amszterdam, 41., (1999.) 1595–1635.

http://dx.doi.org/10.1016/ s1574 0080(99)80010-8.

BÉKÉS Gábor – HORVÁTH Áron – SÁPI Zoltán: Lakóingatlanárak és települési különbségek. = Közgazdasági Szemle, (LXIII. évf.) (2016.) december. 1289-1293.

Internetes források, adatbázisok

KSH (Központi Statisztikai Hivatal): Másodlagos adatforrások használata a statisztikában. Műhelytanulmányok 11. 5-6. 2017. ISBN 978-963-235-500-9

KSH (Központi Statisztikai Hivatal): Magyarország turisztikai régiói, 2015.

A magánszállásadás térségi jellemzői. 3-5. 2017. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/pecsturisztreg15.pdf

KSH (Központi Statisztikai Hivatal): Másodlagos adatforrások használata a statisztikában. Műhelytanulmányok 11. 5-6. 2017. ISBN 978-963-235-500-9

MNB (Magyar Nemzeti Bank): Lakáspiaci jelentés. 2018. május. pp. 5. ISSN 2498-633X

Abstract

The households' improving income situation, the real estate purchase and building mood enlivening governmental social policy measures and the favourable credit institution financing support the immovable investments. It is one of the real estate market actors' most important expectation in order for the smallest risk to prevail at the time of the definition of the sales transaction and the purchase price. On a prospering property market this question has an especially big importance for the seller and the customer, since both of them would like to maximize the utility of their profit in connection with the transaction. The accurate estimate of the price of the real estates is very important for the actors of the demand and supply side, because the most important viewpoints are the minimisations of the mistakes in the course of the transactions' fruition. The international and domestic literature insure the widest repository for the researchers and users in the concern of the real estate assessment with a statistical basis. The models are strongly different, because of this complicated form of judgement on the assessment methods' efficiency with a statistical basis.

The law regulation summarizing the application of the related methodological principles supports the domestic application. As difficulty appreciable, the widest coverage an insurance database implies the information of real immovable sales contracts, but the changing content of the area data, and the real estate type not consequent classification makes it strongly vague the content of data that can be obtained.

The settlements of Lake Balaton which are at the direct waterfront are in a unique situation. The homeowners and the customers face up to several uncertainties, despite this, they evaluate the region's real estate market situation advantageously.

The reason of this may be that the lifted resort area is in a favoured situation. The lakeside is less affected by the economic impact and the often late, inaccurately signalled fluctuations.

I clarify the theoretical background in my study first. I make an attempt at the statistical assessment of the domestic real estate market situation at Lake Balaton with the currently used methodological applications.

Keywords: real estate, real estate market, resort areas, rise in price, settlement factor

A szerző és elérhetősége:

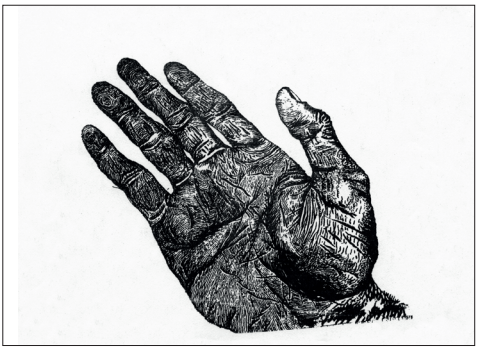
[(1)]Adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti Tanszék; E-mail: feher.helga@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú "Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek" című projekt keretében jött létre.

Jegyzet

1. Saját kutatás a témával foglalkozó hazai és nemzetközi releváns szakirodalom feldolgozása alapján (N = 64 elemszámú minta), valamint valós lakóingatlan tranzakciók kapcsán személyes megkérdezés (N = 43) elemszámú minta) alapján 2018. október – 2018. november között.

A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása[1]

A Pannon Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem konzorciumi pályázatot nyújtott be az Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetett Emberi Erőforrás Operatív Program, Tematikus kutatási hálózati együttműködések című pályázati felhívására. A „Fenntartható, intelligens és befogadó városi modellek EFOP-3.6.2-16-2017-00017" címet viselő projekt 2017. július 1. és 2020. október 31. között kerül megvalósításra. A projekt szakmai alappillérei három kutatási főirány során valósulnak meg a fejlesztési időszakban, amelynek II. főirányát vezeti a Pannon Egyetem. E főirányon belül „A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása" elnevezésű alprojekt a Balaton térségét turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek komplex (időbeni, térbeni, szegmensenkénti eloszlásban) vizsgálatát tűzte ki célként. A projekt időtartama alatt folyamatos adatfelvétel megvalósítása a kutatócsoport feladata, ennek első eredményei kerülnek most bemutatásra.

Az első adatfelvételre 2018. tavaszán került sor, személyes megkérdezés formájában. Nyomtatott formában elkészített kérdőív segítségével 600 látogatót kérdeztünk meg Balatoni utazási tapasztalataikról. Az eredmények azt tükrözik, hogy a Balaton ma már jóval többet jelent az idelátogatók számára az egyszerű vízparti kikapcsolódásnál és a térségben igyekeznek minél aktívabban eltölteni szabadidejüket a turisták. Vonzó kínálattal találkozva szívesen visszatérnek egy-egy településre és annak környékére, hogy 2-3 napos (47,7%) vagy 4-7 napos (38,3%) pihenésüket a Balaton térségében töltsék. A válaszadók a régióban megvalósult utazásik során nagyon sok pozitív tapasztalatot szereztek, elégedetten tértek haza otthonaikba, de az időjárás fontos befolyásoló tényezője a Balaton környékére tervezett utazásoknak, vagyis az időbeni koncentráció továbbra is kihívás elé állítja a turisztikai szolgáltatókat a térségben.

Kulcsszavak: Balaton, keresletfelmérés, szezonalitás, tudásátadás, turisztikai fogyasztói magatartás

Bevezetés

Az urbanizációval egyidejűleg napjainkban megfigyelhető trend, hogy a városi, nagyvárosi lakosság számára egyre vonzóbbak a rurális, értékes természeti környezettel rendelkező célterületek (itt most nem a városok közvetlen környezetét alkotó agglomerációs övezetre gondolunk), a természetben töltött idő jelentőségét egyre többen felismerik (Louv 2005). Ezek a helyszínek a napi rekreáció és a – legalább egy éjszakás tartózkodással járó – turisztikai mobilitás mellett akár élettérként is szerepet kaphatnak. A vidéki térségekben található falvak, kisvárosok számára kihívást jelent, hogyan feleljenek meg ennek a szerepkörnek, milyen infrastruktúrát, szolgáltatás- és élménykínálatot alakítsanak ki, megőrizve a vonzerőként értékelt nyugalmat, „vidékiességet". Turisztikai szempontból a vízpartok önálló egységként, ún. tipikus desztináció típusként értelmezhetők (Michalkó 2007). Természeti szerepükből adódóan (élővilág, vízkészlet) a vízpartok szerte a világban sok esetben védett területek, megőrzésük az utókor számára kiemelt jelentőségű.

Hazánk egyik legnépszerűbb úti célja, a Balaton térsége is tanúja ezeknek a folyamatoknak (KSH). A tó és környékének sokszínű társadalma (őslakosok/helyi lakosok, második otthonnal rendelkezők és turisták/kirándulók) eltérő elvárásokat, igényeket támaszt, és egyúttal eltérő mértékben alakítja a környezetet (Schleicher 2018). A Balaton turizmusát jellemző kettőség, vagyis a nyári időszak és a fesztiválok, csomópontok (például helyi termelői piac) zsúfoltsága mellett jelen van az elsősorban a téli időszakban jellemző „kihalt" környezet (például kevés nyitva tartó szolgáltató). És bár az elmúlt években a térség nagyon sokat tett – nem is eredménytelenül – annak érdekében, hogy egész évben vonzó legyen, az éghajlati adottságokból is adódó koncentráció máig számottevő (Fehérvölgyi – Sulyok 2017).

A szakemberek, köztük a turizmussal foglalkozó kutatók sokat és sokszor foglalkoznak a Balaton térségével, annak turisztikai teljesítményével. A turizmusstatisztikai adatok által mutatott pozitív tendenciák mögött számos változás, átstrukturálódás jellemzi a desztinációt. A vízparti úti célokat általánosságban jellemző tendenciák (például a parttól távolabbi területek bevonása, a vízpartok komplex értelmezése – Hall 2001) a Balaton térségében is megfigyelhető. A részletes információk gyűjtése, a tendenciák részleteinek feltárása a jelen írás alapját képező primer adatfelvétel. A rendelkezésre álló adatok, azok elemzésének eredményeit figyelembe véve kialakított, a turisztikai diskurzusban aktuális témák vizsgálata reményeink szerint közelebb vihetnek a térséget felkeresők jellemzőinek feltérképezéséhez, ezáltal a jövőbeni fejlesztési irányok megfogalmazásához.

Módszertan

Jelen tanulmány alapját az EFOP-3.6.2-16-2018-000017 projekt keretében végzett primer kutatás adja. 2018 tavaszán a nagyközönség – potenciális utazók – körében történt kérdőíves megkérdezés2. A véletlenszerű, személyes mintavételen alapuló adatfelvételben a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatói segítettek. A minta kialakításakor fontos volt a balatoni utazáson való korábbi részvétel, ezen kívül az életkor tekintetében igyekeztünk a fiatalabb és az idősebb korosztályokat egyaránt megszólítani. Az adatfelvétel során összesen 600 értékelhető válasz érkezett.

1. táblázat – A minta főbb demográfiai jellemzői

Jellemző	Minta összetétele
Nem	nő: 60,2% férfi: 39,8%
Életkor	35 év alatti: 56,2% (2,9% 18 év alatti) 35+ éves: 43,8% (10,1% 55 év feletti)
Háztartás mérete	1 fős: 7,3% 2 fős: 22,0% 3 fős: 28,4% 4 fős: 30,1% 5+ fős: 12,0%
Anyagi helyzet (1-10-ig terjedő skálán – 1=nagyon rossza, 10=nagyon jó)	6,44
Iskolai végzettség	alapfokú: 4,0% középfokú: 53,9% felsőfokú: 42,1%

Forrás: saját szerkesztés (N=600)

A kutatás az alábbi fő témakörökre terjedt ki:
- Turisztikai célú mobilitás területi (úti cél) és időbeni (időpont) jellemzői;
- Egy kiválasztott balatoni utazás jellemzői;
- A válaszadó demográfiai jellemzői;

Egyéb, a turisztikai döntéshozók számára aktuális kérdések (például SZÉP-kártya, Hotelstars minősítés, Kék Hullám Zászló és Nyitott Balaton ismertsége, idegenforgalmi adó).

Jelen tanulmányban az adatfelvétel fontosabb, összefoglaló eredményeit mutatjuk be.

Eredmények

A turisztikai mobilitás főbb jellemzői

A kutatásban részt vevők aktív utazónak tekinthetők. A teljes minta – 600 válaszadó – összesen 2429 szabadidős célú, legalább egyéjszakás tartózkodással járó utazást tett az adatfelvételt megelőző három évben. Ez egy válaszadóra vetítve átlagosan négy utazást jelent (vagyis évente legalább egy utazásról van szó). Összhangban a turizmusban megfigyelhető trenddel, ami szerint az átlagos tartózkodási idő csökkenésének lehetünk tanúi, az utazások több mint fele (55,6%) 1–3 éjszakás távollétet jelentett az otthoni környezettől, az ennél hosszabb utazások aránya

pedig 44,4% volt a mintában. Az utazások többségére – 10-ből 6 utazásra – a nyári időszakban került sor, ezt az őszi (13,4%), a tavaszi (13,0%) és végül a téli (11,1%) hónapok követték. A felkeresett úti célok körét tekintve a vizsgált minta szintén aktív utazónak tekinthető, a válaszadók 35,6%-a csak belföldön, 21,0%-a csak külföldön, 35,9%-a pedig belföldön és külföldön is járt 2015 és 2017 között. Figyelembe véve, hogy a kutatás fókuszában a Balaton térsége áll, külön megnéztük azt is, hogy a Balatonnál a nyári időszakban legalább egy hetet eltöltők még milyen szabadidős célú utazásokat tesznek az év folyamán. Ennek eredményeként elmondható, hogy a balatoni utazáshoz elsősorban (jellemzően hétvégi) egészségturisztikai utazás, más hazai úti cél (például aktív turisztikai) felkeresése, tengerpart, külföldi városlátogatás, barátok és rokonok felkeresése, valamint év végi pihenés kapcsolódik. Ezen utazások a Balatonról alkotott képet, a balatoni utazással szemben támasztott elvárásokat, igényeket is formálják.

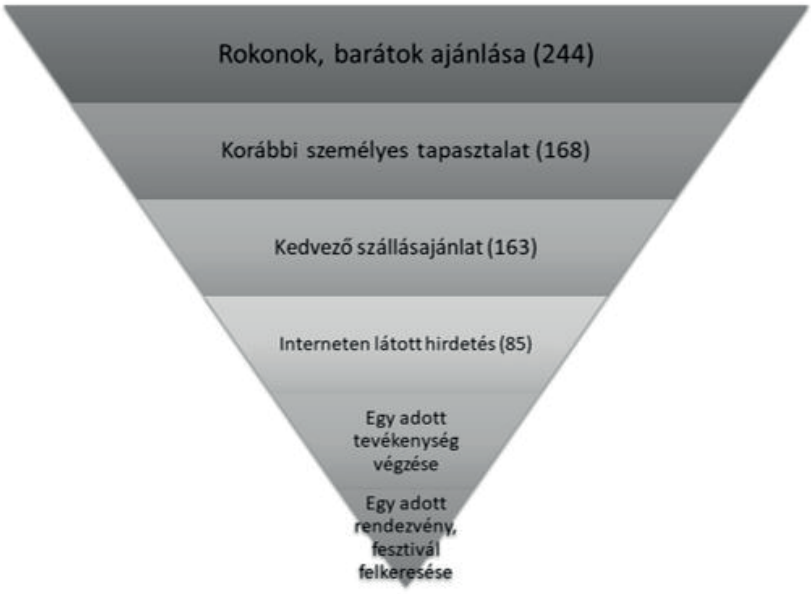
A balatoni utazást megelőző tájékozódás

A balatoni utazásra motiváló, az utazási döntést támogató tényezők között első helyen áll a rokonok, barátok ajánlása (41,6%), ami a korábbi személyes tapasztalat (28,6%) és a kedvező szállásajánlat (27,8%) követ (1. ábra). Kisebb, szűkebb szegmenseket ösztönöz az interneten látott hirdetés (14,5%), egy adott tevékenység (például kerékpározás) (13,8%), valamint egy fesztivál, rendezvény felkeresése (13,5%).

A kutatás külön vizsgálta, hogy az internetes tájékozódási formák közül melyek a legjellemzőbbek a balatoni utazások esetében. A keresőprogramok (65,4%) abszolút az első helyen végeztek, ezen kívül a szálláshelyi honlapok (33,0%) és a facebook (29,5%) szerepe számottevő, az úti cél/település honlapja csak ez után következik (19,2%).

A fentiek alapján elmondható, hogy az eredmények teljesen egybehangzanak a szakirodalomban fellelhető adatokkal (Lőrincz – Sulyok 2017), vagyis az előzetes tájékozódás során fontosak a kereskedelmi média által nyújtott in-

1. ábra – Az utazások célja (említések száma)

Forrás: saját szerkesztés

formációk, de a döntéshozatalban legmeghatározóbb szerepe a személyes – barátok, rokonok és saját – tapasztalatoknak van.

A balatoni utazás főbb jellemzői

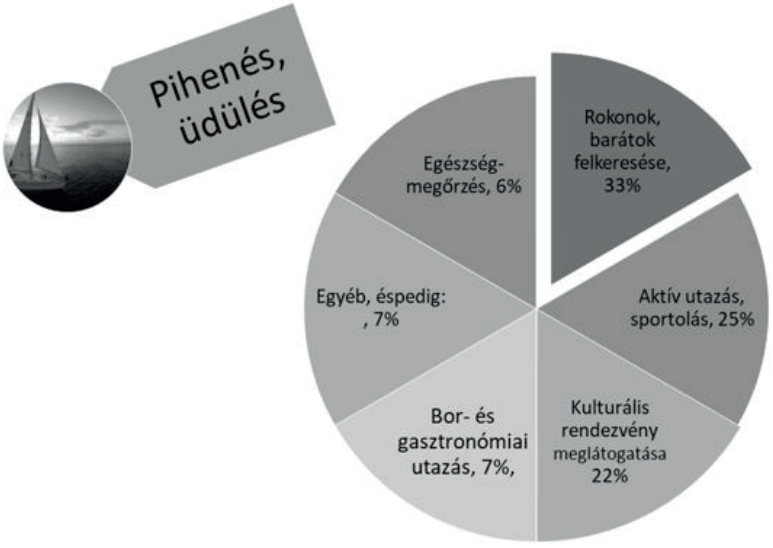
A – válaszadó által szabadon kiválasztott – balatoni utazások elsődleges motivációja a pihenés, kikapcsolódás volt (válaszadók kétharmada ezt jelölte). Ezt a motivációs faktort kiemelve a többi válasz közül jelentősebb említést a 'rokonok, barátok felkeresése', 'az aktív utazás' és a 'kulturális rendezvény meglátogatása' tényezők kapták (2. ábra).

A vendégek „lojalitását" jelzi, hogy a balatoni utazások mindössze egyötödében jártak első alkalommal a megkérdezettek az adott településen, ezzel szemben a szálláshelyek esetében az első látogatók aránya 62,2%. Ez utóbbiak esetében tehát jobban érvényesül a mai fogyasztó változatosság iránti vágya. A Balatonhoz érkező látogatók tehát szívesen kipróbálnak újabb és újabb szálláshelyeket, de a jól bevált települési környezet fontos tényező a nyaralás során.

Az úti célként választott desztinációt tekintve az élbolyban szereplő települések ugyanazok (3. ábra), mint a KSH adatai alapján született listák (KSH 2016: Siófok – Füred – Zamárdi – Keszthely – Tihany – Almádi – Vonyarcvashegy), bár a sorrend kicsit más.

A tartózkodási idő rövidülését jelzi, hogy az utazások közel fele (47,7%) 2-3 napos, további 38,3%-a 4-7 napos volt a vizsgált mintában. A Balaton és térsége továbbra is a családok (a válaszadók 55,1%-a családdal érkezett) és a baráti társaságok (42,7%) számára a legvonzóbb. A régióra tehát egyáltalán nem jellemző, hogy egyedül vagy szervezett utazás keretében keresnék fel a megkérdezettek (3,5%). Az elmúlt években egyre inkább előtérbe kerülő, ún. atipikus (kereskedelmi szálláshelyi vendégéjszakával nem nyomon követhető) turisztikai mobilitást az adatfelvétel is alátámasztja: a válaszadók körében a

2. ábra – Az utazások célja

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra – Az utazások célja

Forrás: saját szerkesztés

legnépszerűbb szálláshely a barátok, rokonok által biztosított szálláshely (22,5%), a szálloda (21,1%), a panzió (20,3%) és a kereskedelmi alapon működő magánszálláshely (19,6%) volt.

A tartózkodás alatt legtöbbet használt közlekedési eszköz a Balaton térségében a személyautó (81,4%), a többi közlekedési eszköz (kerékpár, autóbusz, vonat, hajó) pedig 15% körüli arányt képvisel csak a mintában.

A régióban tapasztalható közlekedési problémákról megoszlanak a vélemények: 57,1% tapasztalt már ilyen jellegű nehézséget az utazása során, 42,9% pedig nem gondolja így.

A kérdőívben más problémával kapcsolatban is feltérképezésre került az utazók véleménye: a munkaerőhiányról azt nyilatkozta a válaszadók többsége (85,9%), hogy nem érzékeli azt. Azok, akik megtapasztalták már a szolgáltatások igénybevétele során ezt a problémát, a következőket említették legnagyobb arányban: hosszú sorok, várakozás, kiszolgálás minősége.

A megkérdezettek többsége az utazása során nem használt Szép kártyát, ennek igénybevétele a válaszadók közel 1/3-ára (31,3%) volt csak jellemző.

A vizsgálat részletesen kitért az utazók által végzett aktivitásokra is. Az eredmények szerint egy-egy utazó átlagosan 5,4 tevékenységet végzett a Balatonnál. Ezek közül kiemelkedik – értelemszerűen – a strandolás, a séta és a városlátogatás, amit a kilátó felkeresése, a borkóstolás, a hajózás, vitorlázás, valamint a helyi ételek kóstolása követ. A kulturális turizmus klasszikus színterének tekinthető múzeum, kiállítás kevesebb balatoni utazásnak része, ezzel szemben például az elmúlt években egyre népszerűbbé váló termelői piacok aránya is 10% feletti.

2. táblázat – Milyen látnivalókat keresett fel, milyen tevékenységeket végzett az utazás alatt? (több válasz adható)

Tevékenység	Részvétel
Strandolás	76,4%
Séta	70,5%
Városlátogatás	44,4%
Kilátó	28,3%
Borkóstolás	28,0%
Hajózás, vitorlázás	27,5%
Helyi ételek kóstolása	26,8%
Szórakozás, éjszakai élet	25,0%
Műemlék, templom	21,1%
Park, arborétum	19,6%
Túrázás	18,6%
Vár, kastély	16,0%
Gyógy-, wellnessfürdő	15,9%
Kerékpározás	15,7%
Zenei, művészeti fesztivál	14,8%
Múzeum, kiállítás	13,7%
Vízi sportok	13,2%
Gasztronómiai fesztivál	13,2%
Könnyűzenei koncert	12,3%
Termelői piac	11,8%
Sportrendezvény	5,2%
Tematikus park, kalandpark	4,9%
Gyermekprogram	4,6%
Nemzeti parki látogatóhely	4,1%
Színházi előadás	2,2%
Komolyzenei koncert	1,4%
Egyéb	2,5%

Forrás: saját szerkesztés (N=600)

Elégedettség, jövőbeni utazási szándék

A balatoni utazók elégedettek élményeikkel (4,44-es átlagérték az 1-5-ig terjedő skálán, ahol 1=egyáltalán nem elégedett, 5=teljes mértékben elégedett). Ez visszatükröződik abban is, hogy a válaszadók egyértelműen ajánlanák is a tó és térségét más utazóknak. Saját élményeikről a legtöbben (tízből heten) személyesen számolnak be, ezt a közösségi médián már az utazás során (38,6%) illetve az utazást követően (30,6%) megosztott fotók követik.

Kérdésként merül fel, hogy a pozitív tapasztalatok milyen mértékben ösztönöznek jövőbeni utazásra. A kutatás eredményei szerint a Balaton és környéke jelenleg is elsősorban a nyári időszakban népszerű, a nyári időszakban visszatérést – az adott településre – tervezők aránya 65,9%, ezzel szemben a nem nyári időszak szerepe mindössze 6,2%. Más balatoni település esetében is hasonlóak az eredmények (nyári időszak: 72,6%, nem nyári időszak: 6,6%).

Összegzés

A balatoni utazók körében végzett kérdőíves felmérés eredményei több ponton is reflektálnak a turisztikai keresletet jellemző általános trendekre, az utazás teljes folyamatát tekintve (utazás előtt, tartózkodás alatt és utazás után). Ide tartozik például, hogy a legalább egyhetes nyári üdülések szerepe csökken, illetve – annak ellenére, hogy a belföldi utazások presztízse számottevően emelkedett az elmúlt években – továbbra is sokak számára a külföldi célterületek vonzó(bb)ak az ún. nyári üdülések esetében. 4. ábra

Városfejlesztés, településfejlesztés szemszögéből nézve, a kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a Balaton mint turisztikai célterület esetében a lokális szintet látják a potenciális utazók, sok esetben települést választanak. A turisztikai élménylánc elemei közül a döntéshozatalban a szálláshelyek kapnak szerepet, de jellemzően a településválasztást követően (itt jegyezzük meg, hogy egy egészségturisztikai úti cél esetében egy-egy szálláshelynek nagyobb szerepe lehet a döntésben).

Szintén településfejlesztési vonatkozás, hogy az egyre több élményt kereső utazók számára a felkeresett úti cél környezete (például zöldfelületek) szerves részét képezik az aktivitásoknak (például séta formájában). Az igényesen kialakított, rekreációs célokat is szolgáló, rendezett terek a lokális döntéshozók felelősségi körébe tartoznak, ezek a helyi közösség mellett az oda-

látogatók számára is fontosak (és nem feltétlenül bevételt generáló terek).

Összességében egy sokrétű, számos témát felölelő kutatás eredményei nagymértékben támogatják a város/településfejlesztésben érintett döntéshozókat abban, hogy az egyes célcsoportok (köztük a turisztikai céllal érkezők) számára megfelelő, az ő elvárásaikat teljesítő, egyúttal a helyi közösségek jólétét is támogató környezetet, kínálatot alakítsanak ki.

FEHÉRVÖLGYI BEÁTA[1] – KOVÁCS EDIT[2] – MADARÁSZ ESZTER[3] – SULYOK JUDIT[4]

Irodalomjegyzék

Fehérvölgyi Beáta – Sulyok Judit : Nyitott Balaton – A turisztikai vendégforgalom szezonalitásának enyhítése a Balatonnál. In: Árva, L. – Deli-Gray, Zs.: Turizmusmarketing esettanulmányok II., Akadémiai Kiadó, Budapest (2017) 82–90.

Hall, C. Michael: Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier? = Ocean & Coastal Management (2001) Vol 44, 601–618.

Louv, Richard.: Last Child in the Woods – Saving our children from nature-deficit disorder. Atlantic Books, London. (2005)

Lőrincz Katalin – Sulyok Judit (szerk.) : Turizmusmarketing. Budapest Akadémiai Kiadó (2017)

Michalkó Gábor: A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. (2007)

Schleicher Vera.: Kultúrfürdő – Kulturális kölcsönhatások a Balaton térségében 1822-1960 között. L'Harmattan Kiadó, Budapest. (2018)

Internetes források Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatási Adatbázis http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?&lang=hu

Abstract

The University of Pannonia, the Corvinus University of Budapest and the University of Pécs submitted a consortium application for a call for proposals for the Human Resource Operational Program, Thematic Research Network Collaborations, announced by the Ministry of Human Resources. The project – Sustainable, intelligent and inclusive regional and city models – is implemented between 1 July 2017 and 31

4. ábra – A balatoni utazások főbb jellemzői – összefoglaló ábra

Forrás: saját szerkesztés

October 2020. The technical pillars of the project are implemented in three strategic research fields during the development period, each led by one consortium partner. The strategic field II (Social and environmental sustainability model within natural and cultural heritage management) is led by the University of Pannonia. This pillar includes Tourism mobility around the Lake Balaton – mapping the characteristics of visitors/ tourists subproject aiming at mapping the tourism demand (and its temporal, spatial concentration, segments) by using a complex methodology. The primary research is realized during the whole period, hereby the first results are presented.

The first field work has been realized spring 2018. Altogether 600 interviews have been conducted with travellers asking about their experiences around the Lake Balaton. Results reflect that the area is much more than a passive relaxation destination, visitors seeking to spend their time more actively. Meeting an attractive tourism offer, people tend to be loyal with the settlements visited for 2-3 (47.7%) or 4-7 (38.3%) days. The travellers interviewed got a lot of positive experiences during their stay, but the actual weather conditions do play an influencing role. temporal concentration does mean a challenge for tourism stakeholders around the Lake Balaton area.

Keywords: Balaton, knowledge transfer, seasonality, tourism consumption, visitor survey

A szerzők és elérhetőségük

(1)egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék, e-mail: fehervolgyi.beata@gtk.uni-pannon.hu

(2)turizmus-vendéglátás alapszakos egyetemi hallgató, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék, e-mail: kovacsedit95@gmail.com

(3)egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék, e-mail: madarasz.eszter@gtk.uni-pannon.hu

(4)egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék/Balatoni Turisztikai Kutatóintézet, e-mail: sulyok.judit@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-000017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

Jegyzetek

1. Az URBAN21 konferencia (Veszprém, 2019. január 10.) tanulmánykötetében szereplő cikk kibővített változata.

2.A projekt teljes időtartama alatt – 2020 októberig – összesen három alkalommal kerül sor primer adatfelvételre, részben azonos kérdéskörökkel.

Testvértelepülési kapcsolatok alakulása a balatoni településeknél

Az I. világháborút követően a közös háborús tragédiák és emlékek kovácsolták össze a nemzeteket, és jelentették a testvértelepülési kapcsolatok kialakításának kezdetét. A II. világháború után ezek a kapcsolatok már mélyebb értelmet nyertek, hiszen fő céljuk a béke megteremtése, illetve a kontinens újjáépítése volt. A testvértelepülési kapcsolatok a helyi együttműködés egyik megvalósulási formáját jelentik, a sikerük pedig attól függ, hogy a felek ezt milyen tartalommal tudják megtölteni.

Jelenleg többnyire közös programokban és pályázatokban nyilvánulnak meg a testvértelepülési együttműködések, pedig turisztikai szempontból is komoly lehetőséget jelentenek. Ennek megvalósulását vizsgáltuk meg a Balaton Kiemelt Térség Integrált Területi Programban résztvevő települések esetében egy kérdőíves lekérdezés során. A kutatásunkból kiderült, hogy habár a megkérdezett önkormányzatok fontosnak tartják a település turisztikai célú népszerűsítését külföldön a testvértelepülési kapcsolatok építése során, a gyakorlatban csak a kutatásban résztvevő települések egynegyede vesz részt ilyen együttműködésben. Elenyésző azon települések száma, amelyek a jövőben újabb turisztikai jellegű együttműködéseket kívánnak folytatni.

Kulcsszavak: testvértelepülés, együttműködés, önkormányzat, turizmus, Balaton

Elméleti keretrendszer

A testvértelepülések a lokális szintű kapcsolatépítés egyik fő eszközének számítanak. Számos elnevezésük született a különböző nyelveken (ikervárosok – twin cities, barátságvárosok – friendship towns, partnervárosok – Partnerstädte, nővér-városok – sister cities, fivér-városok – города-побратимы), ám az együttműködésnek mindenhol ugyanaz a lényege. Ahogyan a II. világháborút követően Jean BARETH, az Európai Önkormányzatok és Régiók Tanácsának egyik alapítója meghatározta: „a testvérkapcsolati mozgalom két közösség közötti olyan találkozásokat tesz lehetővé, melyek során azok az európai értékeket szem előtt tartva, közösen lépnek fel a jelentkező problémákkal szemben és egyre szorosabb, baráti viszonyt alakítanak ki egymással” (Mit takar a testvérkapcsolat kifejezés? – Rövid áttekintés).

Jelenleg az Európai Unió tagországaiban található a legtöbb testvértelepülési kapcsolat. Maga az elképzelés Nyugat-Európából származik, ahol a II. világháború után alakultak ki a testvértelepülési kapcsolatok nagyobb számban, azzal a céllal, hogy települési keretek között oldják fel a korábbi ellenséges országok polgárai között fennálló negatív viszonyokat, és közelebb hozzák egymáshoz az állampolgárokat. Az állampolgárok felismerték, hogy a határok mentén kialakult ellentétek, feszültségek feloldásában az összefogás jelenthet megoldást. Európa politikai szempontból fennálló megosztottságának csökkentése érdekében a francia ellenállási mozgalom vezetője, Jean-Marie BRESSAND alkotta meg a testvérvárosok létesítésének eszméjét (Testvértelepülési kapcsolatok a gyakorlatban; Gergó, 2006 p. 178.). NÉMETH (2018) szerint napjainkban még inkább nő az együttműködések és hálózatok szerepe. Települési szinten ez közös programokban, pályázatokban, egymástól tanulásban, tudásátadásban vagy éppen együttes érdekérvényesítésben ölthet formát.

A testvérvárosi kapcsolatokon keresztül Európa politikailag és/vagy földrajzilag távol eső települései megoszthatják egymással tapasztalataikat, valamint a lakosok személyesen is találkozhatnak. A kultúrák találkozása, a kulturális tapasztalatok szerzése és a helyi termékek nemzetközi vérkeringésbe való bekapcsolása szintén fontos része lehet ezen kapcsolatok sikerességének (MALOTA, 2011a, b). A tapasztalatok összevetésével több szemszögből megvilágíthatók a problémák, melyekre hatékonyabb megoldások dolgozhatók ki. Az eredmény még sikeresebb lehet, ha a hasonló méretű vagy természetű nehézséggel küzdő partnertelepülések cselekvési terveiket összehangoltan valósítják meg. Hosszú idő szükséges ahhoz, hogy a települések lakosai között szoros és szolidaritáson alapuló, fenntartható kapcsolatok alakulhassanak ki, és nehéz helyzetben, például katasztrófák esetén is számíthassanak egymásra. (Testvérvárosi együttműködési koncepció 2012-2014). Az egyik ilyen eset 2005-ben történt, amikor Portugáliában sorozatosan nyári tűzvész pusztított, s a katasztrófa által sújtott közösségek önzetlen segítséget kaptak testvértelepülésüktől (ERCEGOVIĆ et al., 2009, p. 9.). Így nem túlzás azt állítani, hogy a települések együttműködése sikerük egyik záloga is lehet, hiszen ez hozzájárul ahhoz, hogy erőiket egyesítve adjanak választ a folyamatosan jelentkező új kihívásokra (ERNSZT, 2017).

A települési szinten kialakult kapcsolatok elemzése során nem szorítkozhatunk kizárólag az önkormányzatok tevékenységére. Számos esetben fordul elő, hogy az önkormányzat jó kapcsolatai a településen működő szervezeteket is arra ösztönzik, hogy a külföldi településen együttműködést alakítsanak ki. A civil szervezetek által működtetett kapcsolatok az önkormányzat közbenjárásával gyakran válnak hivatalos partnertelepülési együttműködéssé (Rechnitzer, 1997). A testvérvárosi együttműködések esetén a résztvevő városok közötti együttműködés hasonlítható ahhoz, mint amikor a marketingkommunikációban egy vállalat integrált marketingkommunikációt folytat, és igyekszik a különféle kommunikációs csatornákon hirdetve, az integráció révén maximalizálni az egyes platformok összehangolásának pozitív hozadékait. Ebből fakad az ún. interaktív hatás, amelynek lényege, hogy az egyes marketingkommunikációs hatások összege kisebb, mint az integráció révén elért eredmény, ami az integrált marketingkommunikáció egyik legkedvezőbb hozadéka (CSORDÁS – GÁTI, 2012). A testvérvárosok együttműködésének kontextusában ez az összefüggés akkor lehet érvényes, amennyiben a közös célok megvalósulásán keresztül, fenntartható kapcsolatok révén a résztvevő felek képesek a hosszú távú hatások elérésére.

Az Európai Bizottság 1993 óta díjjal jutalmazza azon testvértelepüléseket, amelyek az európai integráció felé elkötelezettek, s érdemben tesznek ezért. A „Testvértelepülési mozgalom aranycsillagai" díj elnyeréséhez számos kritériumnak kell eleget tenniük a településeknek. Azon helyiségeket tüntetik ki az elismeréssel, melyek a legtöbbet tették az integráció elmélyítéséért, többek között az ifjúság bevonásával, kettőnél több ország településeinek részvételével, a földrész egymástól távoli, marginális helyzetű területein lévő önkormányzatok bekapcsolásával, és kiemelt európai integrációs jelentőségű témák tárgyalásával. (Golden Stars of Town Twinning)

A testvértelepülési kapcsolat alapvetően hosszú távú elkötelezettség a felek között, kialakítása gondos előkészítést és komoly szándékot igényel, fenntartásához pedig folyamatos erőfeszítések szükségesek. A megfelelő alapok lerakásához, és az erre történő eredményes építkezéshez az alábbiak a legfontosabb teendők:

A megfelelő partner kiválasztása

Az együttműködő feleknek meg kell találniuk a köztük lévő közös pontokat, amelyek számos hasonlóságon alapulhatnak, például a lakosság számán, földrajzi elhelyezkedésen, gazdasági tevékenységeken, közös történelmi múlton, környezetvédelmi vagy szociális kérdéseken. A potenciális partnertelepüléssel személyes egyeztetés alkalmával kell tisztázni az elképzeléseket, elvárásokat az új kapcsolatra vonatkozólag.

Lakosság és az egész közösség bevonása

A képviselők és köztisztviselők a projektek fontos hajtóerői, ám mellettük a lakosok bevonása is szükséges (pl. iskolák, sportklubok, szabadidős csoportok, idősek szervezetei és egyéb helyi közösségi egyesületek). Ennek érdekében a helyi médiában megjeleníthetők a testvérkapcsolatok előnyei és eredményei. A diákcserék ösztönzik a

partnerország nyelvének megtanulását, továbbá mozgósítják a tanárokat, iskolai személyzetet, diákszervezeteket is. Az európai iskolák internetes együttműködését ösztönző EU-s eTwinning (eTestvérkapcsolatok) program olyan támogatást, eszközöket és szolgáltatásokat nyújt, amelyek segítik a hosszú-, vagy rövid távú együttműködést minden területen.

Közös célok meghatározása

Fontos konkrétan meghatározni, hogy mit is várunk a kapcsolattól. Az egyértelmű célok és a tevékenységek típusainak meghatározása nélkülözhetetlen, amennyiben lehetséges, az egyes projektek határidejét is pontosítani szükséges. Ezeket a változó körülmények miatt időnként fontos újraértékelni.

Megfelelő támogatási rendszer kialakítása

Egy kis létszámú, de aktív csapat minden testvértelepülésen segíthet a kapcsolatok megőrzésében, a partnerség új projekteken keresztül történő fejlesztésében, a megfelelő pénzügyi támogatás megtalálásában. Ez a „testvérkapcsolati motor" egyfajta testvérkapcsolati irányító bizottságként is működhet vagy egy, az önkormányzat által elismert egyesületként, amely a településsel, más egyesületekkel, valamint a partnertelepüléssel is együttműködik.

Fenntartható kapcsolatok megteremtése

A települések kapcsolata hosszú távú elkötelezettség. Ahhoz, hogy a különböző települések lakosai között szoros barátságok és szolidaritáson alapuló kapcsolatok alakulhassanak ki, időre van szükség. Fontos, hogy az együttműködést ne befolyásolják a politikai vezetésben bekövetkezett változások. A partnerek feladata, hogy támogassák egymást vészhelyzetben, katasztrófahelyzetekben. A partnerség rendszeres felülvizsgálásával alkalmazkodhatunk az aktuális igényekhez.

A finanszírozás megszervezése

A partnerségi események megszervezéséhez, a folyamatos kapcsolattartáshoz, a működéshez elengedhetetlen a pénzügyi források felkutatása és hatékony kihasználása. Az önkormányzati támogatás jelenthet bevételt a helyi testvérkapcsolati egyesülések számára, amelyek sok esetben aktívan próbálják felkutatni a helyi forrásokat akár a helyi közösség bevonásával is. (Enter our universe of twinning! – CEMR - Európai Önkormányzatok és Régiók Tanácsa- ajánlásai)

Módszertan

Jelen tanulmányban a balatoni önkormányzatokkal készített kérdőíves kutatásnak mutatjuk be az eredményeit. Empirikus kutatásunk során a Balaton Kiemelt Térség Integrált Területi Programban résztvevő települések testvértelepülési kapcsolatairól gyűjtöttünk adatokat.

A kérdőíves lekérdezés során képet kaptunk az érintett önkormányzatok

– testvértelepülésekkel kötött kapcsolatainak számáról és helyzetéről,
– a testvértelepülési kapcsolatok szorosságáról és előnyeiről,
– a testvértelepülési együttműködés tartalmáról, ezen belül a turisztikai vonatkozásairól,
– a testvértelepülési kapcsolatok célcsoportjairól, az együttműködés keretein belül szervezett programokról, a közösen elnyert pályázatokról, illetve a jövőbeni tervekről.

A primer kutatás során a Balaton Kiemelt Térség Integrált Területi Programban nevesített települések alkották a teljes sokaságot (Balaton Kiemelt Térség Integrált Területi Program településeinek listája, 2000. évi CXII. törvény a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról alapján). A megkeresett 174 település közül 55 válaszolt, 47 település önkormányzata töltötte ki a kérdőívet1. 8 település jelezte, hogy nem rendelkezik testvértelepülési kapcsolatokkal. Az online kérdőívvel (Google űrlap) történő lekérdezésre 2018-19 során került sor.

Kutatási eredmények

A testvértelepülések száma a kutatásban részt vevő települések körében legfeljebb hat volt, a válaszadó települések átlagosan két aláírt szerződéssel rendelkeznek. A vizsgált települések 40%-a csak egy testvértelepüléssel áll kapcsolatban.

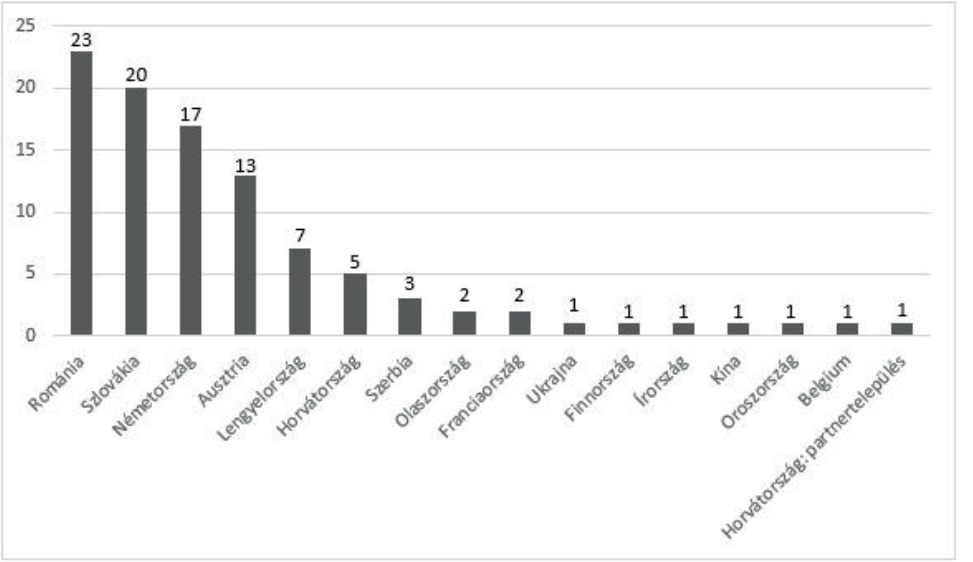
A válaszadók által képviselt önkormányzatok 15 különböző országban található településsel kötöttek testvértelepülési szerződést. A nagy földrajzi távolság ellenére Erdélyben található a legtöbb testvértelepülés (23 említés), ezt követi Szlovákia (20 említés), mindkét esetben a magyarlakta településekkel építettek kapcsolatot a válaszadó balatoni települések. Számos megkérdezett település esetében az ennél nagyobb távol-

1. ábra A megkérdezett települések testvértelepülési kapcsolatainak száma

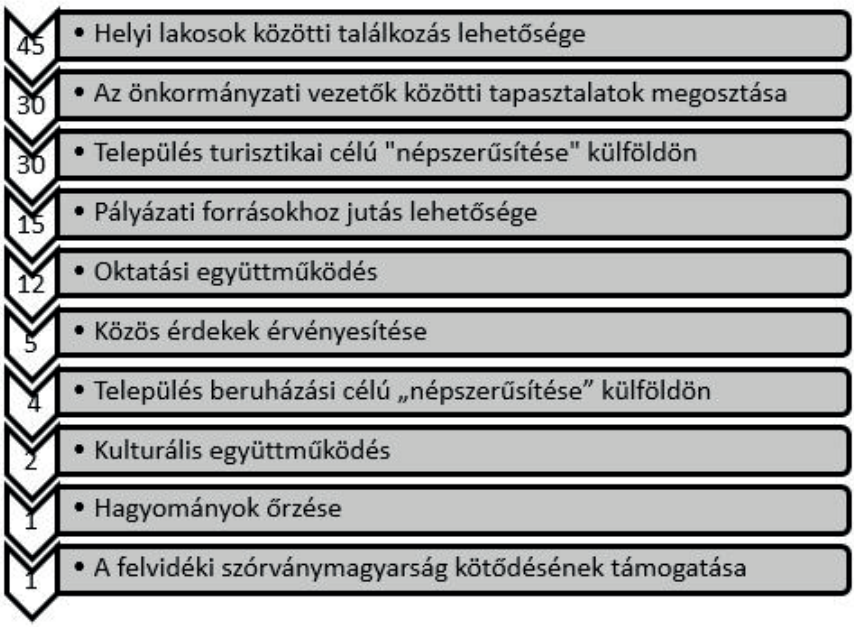
Forrás: saját kutatás, 2019

2. ábra: A testvértelepülések országonkénti megoszlása (említések száma)

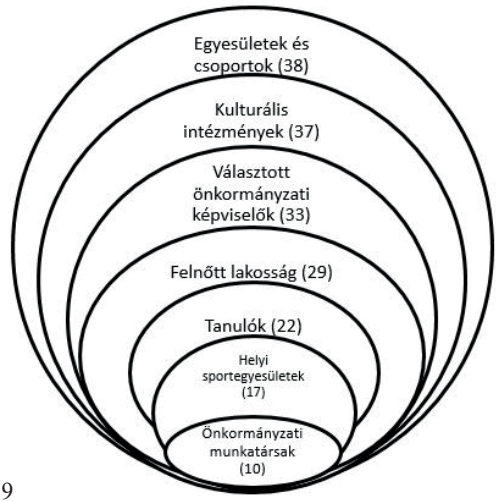
Forrás: saját kutatás, 2019

3. ábra: A testvértelepülési kapcsolatok előnyeinek gyakorisága (említések száma)

Forrás: Saját kutatás, 2019

4. ábra: A testvértelepülési programokon részt vevő célcsoportok (említések száma)

Forrás: saját kutatás, 2019

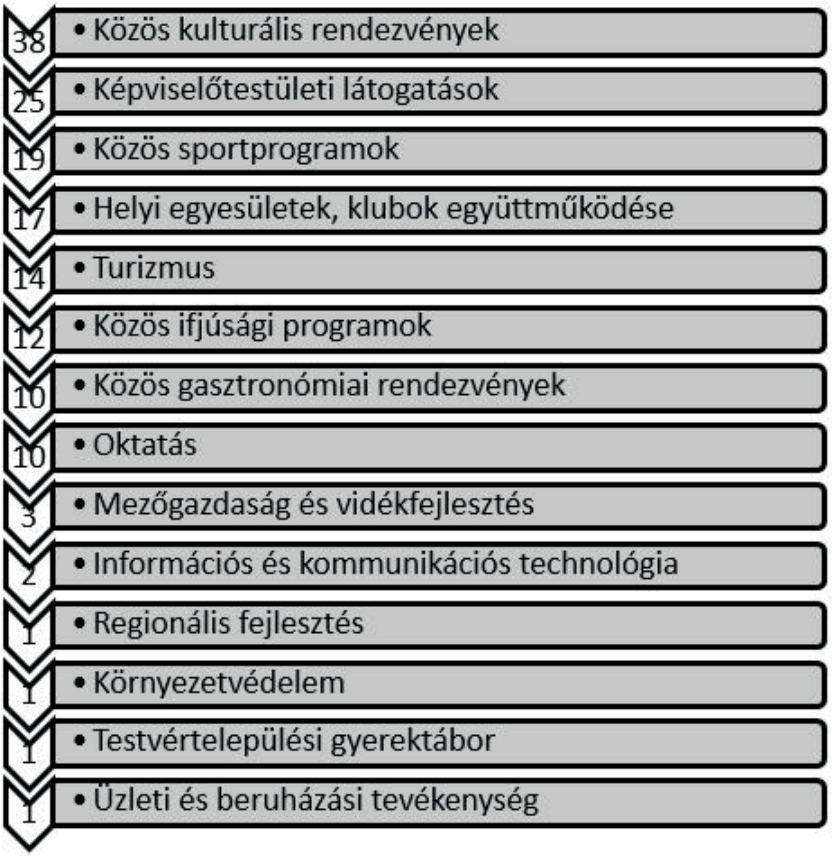
ság sem okoz gondot, hiszen Kínában, Írországban és Finnországban is vannak testvértelepülési kapcsolataik.

Az önkormányzatok képviselőit arra kértük, hogy nevezzék meg a testvértelepüléssel fenntartott kapcsolat előnyeit. A válaszadók a helyi lakosok közötti találkozás lehetőségét (45 említés) az önkormányzati vezetők közötti tapasztalatok megosztását (30 említés) és a település turisztikai célú „népszerűsítését" külföldön (30 említés) tartották a leginkább meghatározónak.

Fontosnak gondoltuk, hogy képet kapjuk a testvértelepülési kapcsolatok célcsoportjairól, hiszen az együttműködés sikeressége nagyban múlik a két település lakóinak és civil szervezeteinek aktivitásán is.

A kérdésre válaszoló települések több célcsoportot is választhattak. Ez alapján 38-an látják úgy, hogy a civil egyesületek és a csoportok (38 említés) jelentik az elsődleges célcsoportját a testvértelepülési programoknak. Őket a kulturális intézmények dolgozói (37 említés), illetve a választott önkormányzati képviselők (33 említés) követik. Rajtuk kívül nagy arányban vesznek részt a programokok a felnőtt lakosok (29 említés), illetve a tanulók (22 említés) is. A válaszokból az is kiderült, hogy a helyi vállalkozások (4 említés) csak kis arányban vesznek részt

5. ábra: Testvértelepülési kapcsolatok megjelenési formái (említések száma)

Forrás: saját kutatás, 2019

a testvértelepülési kapcsolatokban, ez a gyenge gazdasági együttműködésre vezethető vissza.

A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a testvértelepülési kapcsolatok milyen formában jelennek meg a megkérdezett önkormányzatoknál.

A balatoni települések önkormányzatai több választ is megjelölhettek. Az eredmények azt mutatják, hogy a közös kulturális rendezvények (38 említés), a képviselőtestületi látogatások (25 említés) és a közös sportprogramok (19 említés) jelentik a testvértelepülési kapcsolatok leggyakoribb színtereit. Emellett a turizmus (14 említés) területén is számos együttműködés valósul meg. Továbbá a közös ifjúsági programok (12 említés), a közös gasztronómiai rendezvények (10 említés), illetve az oktatás (10 említés) területén is jelen vannak a testvértelepülések képviselői. Egy-egy település önkormányzata a környezetvédelem, a testvértelepülési gyerektábor szervezése, illetve üzleti és beruházási tevékenység folytatása céljából is együttműködik külföldi testvértelepüléseivel.

Meglepőnek tartottuk, hogy kevés volt azon megkérdezett balatoni települések száma, amelyek kihasználják a közös pályázatokban rejlő fejlesztési lehetőségeket. 47 település közül mindössze 8 település jelölt meg testvértelepüléssel közösen lebonyolított pályázati projektet. Ezek hat esetben az Európa a polgárokért program keretében valósultak meg, egy-egy településnél pedig az Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program[2] és a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program[3] nyújtott lehetőséget a közös munka lebonyolítására. Pozitívnak ítéljük meg ezzel szemben, hogy vannak olyan települések, amelyeknél a jövőbeni tervek között szerepel a közös pályázatban való részvétel.

A kutatásunk utolsó kérdése arra vonatkozott, hogy az önkormányzatoknak milyen jövőbeni terveik vannak a testvértelepüléssel kapcsolatban. 35 testvértelepülés képviselőjétől kaptunk választ erre a nyitott kérdésre.

Négy megkérdezett a megkezdett út folytatását és a meglévő szoros kapcsolatok ápolását tűzte ki célul. Nyolc válaszadó a testvértelepülési kapcsolatok erősítését, valamint az együttműködési lehetőségek kiszélesítését és elmélyítését tartotta fontosnak, hangsúlyozva, hogy meg kell teremteni ezek pénzügyi hátterét, és hogy ezeknek mindkét település számára előnyösnek kell lenniük. Egy jól kiépített kapcsolatot más területeken (pl. turizmusfejlesztés, hagyományápolás) is kamatoztatni kívánnak a jövőben.

A rendszeres találkozók elmélyítik az együttműködést, ezért hét válaszadó a közös rendezvények hagyománnyá emelését, egymás rendezvényeinek rendszeres látogatását, és további programok kitalálását tartotta fontosnak helyi önkéntesek és egyesületek bevonásával.

A testvértelepülési kapcsolatok egyik célcsoportját a fiatalok képezik, ezért nem meglepő, hogy tíz válaszadó velük kapcsolatban tervez a jövőben. A megfogalmazott tervek között közös nyári gyerektáborok, csereüdültetés, diákcsere programok és egymás gyakoribb meglátogatása szerepeltek. A megkérdezettek mindegyike gondolkodott az iskolás korosztályban, de van olyan település, amely az óvodák szorosabb együttműködését is tervezi.

A fiatalokon kívül a civil szervezetek (ifjúsági egyesület, tűzoltó egyesület, sportegyesület) kerültek két esetben említésre, a cél a kapcsolatfelvétel, valamint egy szorosabb együttműködés kialakítása.

Az önkormányzatok által megfogalmazott jövőbeni tervek is azt mutatják, hogy a testvértelepülési együttműködésnek számos előnye van, többek között a kultúrában (2 említés), a sportban (2 említés) és turizmusban (3 említés) is, ami más régióban folytatott vizsgálatok eredményeivel hasonlóságot mutat. (Zsarnoczky, 2018) Ezeken kívül a katasztrófavédelmi és a gazdasági együttműködés került 1-1 esetben megnevezésre.

A testvértelepülési kapcsolatok finanszírozásának megteremtése négy önkormányzat esetében távlati cél, mindannyian pályázati keretek között gondolkoznak ebben, ezek segítségével kívánnak „szervezettebb, színvonalasabb és rendszeres találkozókat" szervezni. A szervezeti keretek átalakításának szükségessége egy település esetében merült fel, „fontosnak tartanánk egy testvértelepülési kapcsolattal foglalkozó szervezet elhivatott, kreatív és tevékeny közreműködőkkel történő megalakítását."

Összegzés és javaslatok

A testvérkapcsolati mozgalom alulról szerveződik, a falvak, városok és megyék között számos területen jöhet létre; jó gyakorlatokat találtunk

számos különböző témában, így a művészet és a kultúra, az ifjúság, a fenntartható fejlődés, a helyi gazdaságfejlesztés és a szolidaritás terén is. Az aktivitás megmutatkozhat tapasztalatcserék, csereprogramok, tanulmányutak és közös kulturális és sportesemények lebonyolítása révén.

Az empirikus kutatásunkat egy adatbázis elkészítésével kezdtük, azaz aktualizáltuk a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségétől kapott adatokat. A munkánk során több gond is felmerült: nem volt például egyértelmű, hogy ki mit tekint testvértelepülésnek. Számos önkormányzat olyan településeket is megadott, amelyekkel gyakran találkoznak, ám egyezményt nem írtak alá eddig, azaz elméletileg „csak" partnertelepülésnek lennének tekinthetők. Javasoljuk, hogy ezek a kapcsolatok intézményesülésre kerüljenek, már csak a testvértelepülési pályázatokon való részvétel lehetősége miatt is szükség lenne erre.

Számos önkormányzat honlapján nem kerültek feltüntetésre a testvértelepülések. Azt javasoljuk, hogy az érintett önkormányzatok a honlapjukon egy külön menüpontban adják meg a testvértelepülések nevét, elegáns megoldás, ha ez angolul is megvalósul, illetve egy link is vezet a partnerek oldalára. Képek beillesztésével még jobban megvalósul a „twinning" egyik célja, mégpedig a lakosság érdeklődésének felkeltése, s a turizmus elősegítése.

A kérdőíves kutatásunkból kiderült, hogy a vizsgált térségben számos kulturális, sport és oktatási együttműködés létezik, ezek jelentik a kapcsolatok magvát. Rendkívül fontosnak tartjuk a kulturális rendezvényeket, a művészek, együttesek egymás országában való fellépését, a képzőművészek máshol való bemutatkozását, hiszen ezek szerves részévé váltak a közösségi életnek. Semmiképpen nem szabad azonban megállni ezen a szinten: erősíteni kell a gazdasági kapcsolatokat is, itt elsősorban a turisztikai együttműködésekre és a beruházások elősegítésére gondolunk.

A téma kutatásának irányába a lakosság esetenként nem megfelelő intenzitású részvétele a fordította a figyelmünket. A kutatásunk megmutatta, hogy a megkérdezett önkormányzatok 60%-a tartotta a lakosait a testvértelepülési programok célcsoportjának, ahol pedig szeretnék őket bevonni, sem mindig sikerül. Pedig csak úgy beszélhetünk valódi sikerről, ha a kapcsolat nem marad meg protokolláris szinten, hanem a lakosság is részt vesz benne intenzíven.

Az mindenképpen biztató, hogy csak 12 település nem rendelkezett tervekkel a jövőre vonatkozóan, ez az adat remélhetőleg azt mutatja, hogy tovább erősödik majd a balatoni települések és testvértelepüléseik közötti együttműködés.

KELLER KRISZTINA[1]
– TÓTH-KASZÁS NIKOLETTA[2]
– PÉTER ERZSÉBET[3]
– MARTON ZSUZSANNA[4]

Irodalomjegyzék

CSORDÁS Tamás, GÁTI Mirkó: A kommunikációs eszközök együttélése és kapcsolódásaik: az integráció dilemmája. In: Horváth D., Bauer A. (szerk): Marketingkommunikáció - Stratégia, új média, részvétel kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2.2. fejezet, 74-83. (2012.)

Ercegović Marko-Ivanović Mladen: Bratimljenje gradova i sve što o njemu morate znati. Zagreb, Udruga općina u Republici Hrvatskoj (2009.)

ERNSZT Ildikó: Az együttműködés, mint sikerfaktor vizsgálata a PVSZ-hez tartozó települések körében. In: BERKESNÉ, RODEK, N. – BIRKNER, Z. – ERNSZT, I.: Köldökzsinór - A Pannon Városok Szövetségéhez tartozó városok sikerének és megtartó erejének kulcstényezői. iASk, KRAFT könyvek, Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Savaria University Press, Kőszeg – Szombathely (2017.)

GERGÓ Zsuzsanna: A transznacionális és mikroregionális hálózatok szerepe és működése. In: Kaiser Tamás: Hidak vagy sorompók? A határon átívelő együttműködések szerepe az integrációs folyamatban. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 178. p. (2006.)

MALOTA Erzsébet: Kultúrák és kommunikáció, Esettanulmányok és gyakorlatok. Oktatási anyag. Budapesti Corvinus Egyetem. (2011a)

MALOTA Erzsébet: Magyar termék - hazai fogyasztó.= Fogyasztóvédelmi Szemle, 2011. május (2011b)

NÉMETH Kornél: Lokalitás és fenntarthatóság - A megújulóenergia-ipar fejlődésének aktuális kérdései, Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 94. p. (2018.)

RECHNITZER János: Az osztrák-magyar határ menti együttműködések tapasztalatai NYUTI Közlemények 50. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr, (1997.)

ZSARNOCZKY, Martin: Shift-Share Analysis of the Impact of Tourism on Local Incomes in Hungary. Geografijos metraštis 51 47-60. (2018.)

Internetes források

Golden Stars of Town Twinning

http://www.welcomeurope.com/european-funds/golden-stars-of-town-twinning 416+316.html#tab=onglet_details (Letöltve: 2019.05.16.)

Enter our universe of twinning!

http://www.twinning.org/en/page/enter-our-universe-of-twinning#.U4tTI_1_swQ

(Letöltve: 2019. 05. 15.)

Mit takar a testvérkapcsolat kifejezés? - Rövid áttekintés

http://www.twinning.org/hu/page/r%C3%B6vid%C3%A1ttekint%C3%A9s#XQYYMhYzbDc (Letöltve: 2019.04.16.)

Testvértelepülési kapcsolatok a gyakorlatban

http://www.jnszm.hu/feltolt/jnszm/testvertelepules.pdf (Letöltve: 2019.05.15.)

Testvérvárosi együttműködési koncepció 2012-2014

http://www.ferencvaros.hu/doks/oktev_NormativHat/120322_TestvervarosiKoncepcio.pdf (Letöltve: 2019. 05. 15.)

Abstract

After World War I, the common war tragedies and memories united the nations and they announced the start of town twinning. After World War II, these relations gained a deeper meaning, since their main goal was to create peace and rebuild the continent. Town twinning is a way to implement local cooperation and its success depends on the content the participating local governments can provide.

At present, town twinning is mostly manifested in joint programs and tenders, although it also has significant potential for tourism. We examined its implementation by conducting a questionnaire survey in the settlements participating in the Integrated Regional Development Programme of Lake Balaton. Our research showed that while the local governments surveyed believe it is important to promote their settlement for tourism purposes within the framework of town twinning, in practice only a quarter of them take part in such cooperation. The number of settlements wishing to continue their tourism-related cooperation in the future is insignificant.

Keywords: twin settlement, cooperation, municipality, tourism, Balaton

A szerzők és elérhetőségük

(1) Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet; e-mail: keller.krisztina@gmail.com

(2) Egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz; e-mail: kaszas.nikoletta@uni-pen.hu

(3) Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, Alkalmazott Gazdálkodástani Intézet; e-mail: peter.erzsebet@uni-pen.hu

(4) Tudományos segédmunkatárs, Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz; e-mail: marton.zsuzsanna@uni-pen.hu

Jegyzetek

1. Andocs, Badacsonytomaj, Balatonalmádi, Balatonberény, Balatonboglár, Balatonederics, Balatonföldvár, Balatonfűzfő, Balatonkenese, Balatonkeresztúr, Balatonlelle, Balatonmáriafürdő, Balatonszabadi, Balatonszárszó, Balatonszentgyörgy, Balatonvilágos, Buzsák, Csajág, Dióskál, Felsőörs, Fonyód, Garabonc, Gyenesdiás, Hévíz, Karmacs, Karád, Küngös, Lengyeltóti, Lesencetomaj, Litér, Monostorapáti, Nagyrada, Nemesgulács, Paloznak, Sármellék, Somogyvár, Tab, Táska, Tihany, Tótvázsony, Zalaapáti, Zalakaros, Zalakomár, Zalamerenye, Zalaszabar, Zamárdi, Zánka

2. http://www.at-hu.net/at-hu/hu/program/2014-2020.php

3. http://www.hu-hr-ipa.com/hu/

A Balaton régió kulturális attrakcióinak megítélése turizmus szakon tanuló egyetemi hallgatók szemszögéből

A Balaton régió központi helyet foglal el Magyarország idegenforgalmában. A térség a kiemelkedően szép természeti értékek mellett gazdag kulturális örökséggel is rendelkezik, mely kiváló kikapcsolódási lehetőséget nyújt az ide érkező látogatóknak. A helyi kultúra megismertetése és a kultúrafogyasztás népszerűsítése pedig elengedhetetlen része a régió turizmusának.

Az elmúlt évtizedekben azonban kisebb-nagyobb változások voltak megfigyelhetőek magyarok kultúrafogyasztásában, melyek természetesen a turizmusra is hatást gyakoroltak. Jelen kutatás célja, hogy ezeket a trendeket feltérképezve bepillantást engedjen a felsőoktatásban tanuló, turizmus szakos hallgatók kultúrafogyasztási szokásaiba és a Balaton régióval kapcsolatos utazási emlékeibe.

Kulcsszavak: Balaton, kultúra, kultúrafogyasztás, fiatalok

Bevezetés

A Balaton régió kiemelt jelentőséggel bír hazánk turizmusában, hiszen a tó egyedülálló természeti és kulturális értékekkel rendelkezik.

Jelen kutatás célja, hogy bemutassa 16 magyarországi felsőoktatási intézményekben turizmus szakon tanuló hallgatók turisztikai kultúrafogyasztását, valamint a Balaton régióval kapcsolatos tapasztalatait. A vizsgálatok megalapozásaként négy fókuszcsoportos beszélgetés került lebonyolításra a Pannon Egyetem magyar és nemzetközi hallgatóinak körében. Majd egy online kérdőív is kiküldésre került, mely az ország különböző felsőoktatási intézményeiben turizmust hallgató fiatalok válaszait fogadta. A két primer kutatási módszer segítségével lehetőség nyílt a vizsgálatba bevont hallgatók Balaton régióra vonatkozó kulturális és utazási szokásainak megismerésére.

Kultúra és kultúrafogyasztási jellemzők Magyarországon

A kultúra és a kulturális örökség fontos szereppel bír a különböző nemzetek és népcsoportok mindennapjaiban és identitástudatának megerősítésében (Nuryanti 1996). A kultúrát azonban igen nehéz definiálni, hiszen megjelenése sokrétű, az élet minden területén nyomot hagy maga után. A mindennapokban legtöbbször a művészeti alkotások létrehozásához vagy közvetítéséhez kötődik, de gyakran azonosítják vele a különböző viselkedési mintákat, normákat vagy akár magát az életstílust (Pavluska et al. 2018).

A szakirodalom alapján a legjobban talán a következőképpen lehetne összefoglalni a kultúrát: a jövő generációi számára óvott múltbeli örökség, mely az összetartozástudat erősítése mellett nagymértékben hozzájárul az intellektuális igények kielégítéséhez is. Megjelenhet társadalmi emlékként, természeti vagy építészeti alkotásként, művészeti tevékenységek eredményeként, vagy akár népszokásként is (Williams 1985; Nuryanti 1996; Hall-Mcarthur 1998; Czene 2002; Csurgó 2014; Pavluska 2014).

A kultúra kiemelt szerepet játszik a 21. század turizmusában is. A UNWTO[1] 2018-as jelentése szerint folyamatosan növekszik azon utazók száma, akik valamilyen kulturális motivációval vezérelve kelnek útnak. A 2017-es évben pedig már a globális turistaérkezések közel 40%-ának hátterében állt ilyen jellegű indíttatás (UNWTO 2018).

Hazánkban is kiemelt jelentőségűnek tekinthető a kultúra, hiszen nemzetünk gazdag kulturális örökséggel rendelkezik. Azonban egy érdekes paradigmaváltás mutatkozott meg az elmúlt évtizedekben a fiatalabb generációk kultúrafogyasztásával kapcsolatban. Az érettségire való felkészülés során a középiskolákban leginkább az

általános műveltség növelése a cél, míg az egyetemekre, főiskolákra való bekerülés után szigorúan a szakképzésre koncentrálnak az intézmények, a műveltségi komponensek pedig folyamatosan háttérbe szorulnak. Ez pedig épp az ellenkezője a néhány évtizeddel ezelőtti helyzeteknek (Bazsa 2004). Felmerülhet tehát a kérdés, hogy a közoktatásban megszerzett műveltség elegendő-e arra, hogy az egyetemistákat tanulmányaik során megszólítsa a magaskultúra, valamint, hogy meg tudják-e alapozni a diplomás, értelmiségi szerepkört a jövőben az itt szerzett ismeretekre támaszkodva (Hegedűs 2016).

Ezzel párhuzamosan az egyetemeken elérhető kulturális kínálat (pl. koncertek, kiállítások, hangversenyek) és a hallgatók kultúrafogyasztási szokásai is hatalmas változásokon estek át az elmúlt évtizedekben. Korábban a kampuszokon jelenlévő kulturális elemek egyértelműen a „magas kultúrához" voltak sorolhatóak, mára azonban az intézmények kulturális programjai leginkább a populáris vonulat jellemvonásait hordozzák magukon (Koppen et al. 2002 in Hegedűs 2016). PUSZTAI kutatásai során rámutatott arra, hogy a magaskultúra iránt leginkább a vallási és a civil közösségek tagjaiként tevékenykedő hallgatók nyitottak (Pusztai 2011). Így, a mai egyetemistákat nem lehet egyértelműen magaskultúra-fogyasztónak tekinteni pusztán a felsőoktatásban való jelenlétük miatt. Emellett pedig a társadalmi háttér is képes hatást gyakorolni a hallgatók kulturális érdeklődésére (Hegedűs 2016).

A paradigmaváltás hatása egyértelműen érezhető a fiatalok kultúrafogyasztási szokásaiban is. Az Új Nemzedék Központ 2016-os reprezentatív felmérése érdekes eredményekkel szolgált a 15–29 év közötti fiatalok kultúrafogyasztási szokásairól. A vizsgálat alapján elmondható, hogy a válaszadók szabadidős tevékenységeit leginkább az életkor határozza meg. Kimutatták azt is, hogy minél fiatalabb valaki, annál több időt tölt el barátai körében. Ezek a találkozások a személyes összejövetelek mellett az online téren is végbe mehetnek, amit jól példáz, hogy a fiatalok közel kétharmada használja aktívan kapcsolattartásra a közösségi média különböző eszközeit (Székely – Szabó 2017).

A barátok fontosságát PAVLUSKA és szerzőtárai (2018) is megerősítették a kutatásaikban. Munkájukban kiemelték, hogy a fiatalok érdeklődési körének formálódásában és kialakulásában nagy szerepe van a baráti társaságoknak és a későbbi kollegáknak (PAVLUSKA ET AL. 2018. 111–116).

Arra is fény derült, hogy a fiatalok körében egyre kevésbé népszerűek a hagyományos kulturális intézmények, többségük pedig meszszíről elkerüli a komolyzenei koncerteket, operákat és művész mozikat. Ezzel szemben nagy népszerűségnek örvendenek a multiplexek és a könyvtárak. Valahol középen helyezkednek el a színházak, a koncertek és a kiállítások, ezekere a helyekre és eseményekre kisebb arányban kíváncsiak a fiatalok (Fanta Trendriport 2008, Székely – Szabó 2017).

A fesztiválok és különböző kulturális rendezvények is fontosak az ifjúság számára. Ilyen jellegű eseményeket a fiatalok közel egynegyede látogat rendszeresen. A leggyakrabban helyi szervezésű fesztiválokra mennek el, míg az országos szintű rendezvények vendégei leginkább a nagyobb városok és a főváros lakói. Jó példa erre, hogy a 2016-os évben a VOLT Fesztiválra látogató fiatalok közel 60%-a Budapestről vagy valamelyik nagyobb vidéki településről érkezett. Az országosan is ismert rendezvények közül a legtöbb fiatal a Szigetet, a Balaton Sound-ot és a VOLT Fesztivált látogatta meg 2016-ban. (Székely – Szabó 2017).

CSAPÓ és szerzőtárasai (2018) arra is rámutattak, hogy szoros kapcsolat mutatható ki az iskolai végzettség és a kulturális programok iránti érdeklődés között. Kiemelték, hogy a magasabb végzettséggel rendelkezők sokkal nyitottabbak a kultúra valamely elemére épülő attrakciók és rendezvények iránt (CSAPÓ ET AL. 2018. 101).

A Balaton régió kulturális és örökségturizmusa

A Balaton turisztikai régió kiemelt szerepet tölt be hazánk turizmusában. A régió központi eleme, maga a Balaton, mely Közép-Európa legnagyobb édesvízű tava. A terület a természeti értékek mellett nagymennyiségű kulturális örökséggel is rendelkezik, melyek egész évben minőségi turisztikai szolgáltatásokkal várják az ide érkező vendégeket (MTÜ 2017). A tó körül

végezhető szabadidős tevékenységek a 19. században alakultak ki, de jelenlegi formájukat és ikonikus képüket a tömegturizmus évtizedei helyezték fel Európa turisztikai térképére (Sulyok – Lőrincz 2017).

A vendégforgalom időbeni és térbeni koncentrációjának enyhítésében nagy szerepe van a térségben a kulturális és örökség turizmusnak. A terület kiemelkedő kulturális attrakciói közé sorolhatóak többek között a Keszthelyi Festetics Múzeum, a Tihanyi Bencés Apátság, Balatonfüred pezsgő kulturális élete és reformkori hangulatot idéző nevezetességei vagy akár Siófok turistacsalogató szolgáltatási is. Emellett rengeteg történelmi jelentőségű épület és vár is megtalálható a tó körül. Népszerű látnivaló például a Szigligeti Vár, a nagyvázsonyi Kinizsi-Vár, a Sümegi Vár, a Salföldön megtekinthető pálos kolostorok romjai, a Baláca-pusztán látogatható római villagazdaság maradványai vagy a Keszthely mellett található ókori Valcum erődváros romjai is (MTÜ é.n; Pénzes 2011)

Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni a tájházzal (Szentbékkálla, Vörs, Révfülöp, Kővágóörs, Köveskál, Káptalantóti, Balatonszárszó, Kereki, Balatonszentgyörgy) vagy vízimalmokkal (Örvényes, Zalaszántó, Csopak) rendelkező településeket sem, melyek a régi helybeli mesterségeket mutatják be az érdeklődőknek. Az északi mellett a déli part is kínál lehetőségeket a turisták számára. Kedvelt attrakció a balatonzárszói József Attila emlékmúzeum, a balatonboglári Fischl-ház, a Vörös és Kék kápolna és Pincetárlat, melyek állandó művészeti kiállításokkal várják a látogatókat. Somogy megye háttértelepülései pedig népi építészeti és néprajzi értékeket mutatnak be tájházaikban (MTÜ é.n; Pénzes 2011).

A fentiek mellett egyre fontosabbá válnak a különböző tematikával rendelkező fesztiválok is, melyek sok esetben több látogatót képesek vonzani egy-egy településre, mint az adott desztináció és a kapcsolódó turisztikai szolgáltatásai együttesen. Ilyen kiemelt rendezvény például az alsóörsi Harley Davidson Fesztivál, a Művészetek Völgye, a Balaton Sound, vagy a VeszprémFest. Az országos jelentőségű rendezvények mellett évről-évre egyre több helyi szinten kiemelkedő fesztivál is megrendezésre kerül a térségben, melyek többsége valamilyen gasztronómiai elemre (hal, vad, bor, népi ételek) épül (MTÜ é.n ; Pénzes 2011). A térség kulturális életével kapcsolatban elkerülhetetlen Veszprém, mely 2023-ban tölti be a megtisztelő Európa Kulturális Fővárosa címet.

Módszertan

A kutatás fő célja a turizmus szakos hallgatók kultúrafogyasztási szokásainak feltárása, valamint a kultúrával kapcsolatos attitűdjének megismerése volt. Ehhez kvantitatív és kvalitatív módszerek egyaránt felhasználásra kerültek. Az előbbi keretein belül négy darab fókuszcsoportos beszélgetés, az utóbbi során pedig egy online kérdőív került elkészítésre és kitöltetésre a magyarországi felsőoktatásban tanuló hallgatók körében.

A fókuszcsoportos kutatásba a Pannon Egyetem turizmus-vendéglátás alapszakos másod-, illetve harmadéves hallgatói kerültek bevonásra a Kulturális turizmus, valamint az Nemzetközi turizmusföldrajz angol nyelvű tantárgyak keretein belül. Összesen 21 fő vett részt a beszélgetésekben, melyből 4 fő magyar nyelvű levelező tagozatos, 12 fő magyar nyelvű nappali tagozatos, 5 fő pedig angol nyelvű képzésre járó nemzetközi hallgató volt. Az idegennyelvű hallgatók többsége Ázsiából érkezett. Az első fókuszcsoport tagjait levelezős, a második és harmadik csoportét nappalis, a negyedikét pedig külföldi hallgatók alkották. A résztvevők főként szabadidős utazási szokásaikról és kulturális jellegű attrakciókkal kapcsolatos véleményükről számoltak be. Továbbá, a csoportok újságokból, magazinokból kivágott képek segítségével illusztrálták egy számukra tipikus belföldi utazás képi elemeit.

A fókuszcsoportos kutatás mellett egy online kérdőív is elkészítésre került, mely a hazai felsőoktatásban turizmust tanuló hallgató által került kitöltésre. A Felvi 2018/2019-es adatbázisa szerint összesen 16 felsőoktatási intézményben folyik turizmusképzés felsőoktatási szak-, alap-, vagy mesterképzés formájában. A hallgatókat a közösségi média eszközeinek, valamint a Hallgatói Önkormányzatok (HÖK) szakképviselőinek segítségével próbáltam meg elérni. A kérdőív első körben HÖK képviselők számára került kiküldésre, akik megosztották azt az általuk elérhető, hallgatókat tömörítő csoportokban. Azonban az alacsony válaszadási hajlandóság miatt, második körben olyan Facebook csoportok kerültek felke-

resésre, melynek az ország különböző felsőoktatási intézményeiben turizmust tanuló hallgatói voltak a tagjai. A kérdőív 2019 januárja és májusa között fogadta a kitöltéseket, a két lépés során összesen 163 turizmus szakos hallgatótól érkezett válasz. A kutatásban résztvevő intézmények az online kérdőív eredményei című fejezetben kerültek felsorolásra.

Kutatási eredmények

A következőkben a primer kutatás eredményei kerülnek bemutatásra. Először a fókuszcsoportos beszélgetést, majd az online kérdőívre kapott válaszokat fogom ismertetni.

A fókuszcsoportos beszélgetés eredményei

A fókuszcsoportos beszélgetés résztvevői elsőként az elmúlt három évben szerzett belföldi és külföldi utazási élményeikről számoltak be. A magyarok belföldi utazásai általában rövidebbek (2-3 nap), mint a külföldre tett látogatásaik (4-8 nap). Ezt a nemzetközi hallgatók is megerősítették, azonban azt is elmondták, hogy Budapest kivételével, ahol általában egy hosszabb hétvégét szeretnek eltölteni, a többi beföldi desztinációban mindössze csak egyetlen napot vagy csak pár órát töltöttek el. A legnépszerűbb belföldi és külföldi úticélok az 1. ábrán kerültek összefoglalásra.

Az 1. ábrán félkövér betűvel kerültek jelölésre azok a települések, melyek a Balaton régióban találhatóak. Jól látszik, hogy az elmúlt években mind a magyar, mind pedig a külföldi hallgatók megfordultak a régió több településén is. A magyar hallgatók leginkább fürdőzni mentek a Balaton régióba, esetleg gasztronómiai, vagy zenei fesztiválokat látogattak meg utazásaik során. A külföldi hallgatók is nyitottnak bizonyultak a Balaton körül tett látogatásaik során, sokan számoltak be arról, hogy a fontosabb kulturális turisztikai attrakcióit is megtekintették kirándulásaik során. Azt is hozzátették, hogy szívesen ismernének meg többet a Balatonparti települések közül, azonban a nyelvi ismeretek hiánya miatt nem igazán szeretik maguknak szervezni az utakat. Elmondásuk szerint nagy segítséget jelentene ebben, ha az egyetem több kirándulást, szakmai utat kínálna, amelyért akár fizetni is hajlandóak lennének.

A szabadidős utazások motivációval kapcsolatban a magyar és a külföldi hallgatók azonos véleményen voltak. Kiderült, hogy a kultúra önmagában nem kiemelkedően fontos számukra az úticél megválasztásában. Egy vár, vagy egy szép történelmi belváros miatt nem kelnek útra, csak

1. ábra: A magyar és külföldi hallgatók által említett szabadidős utazási célpontok

Forrás: saját szerkesztés a fókuszcsoportos beszélgetés alapján

ha „több minden is van a régióban”, amit megnézhetnek. A fesztiválok – főként a könnyűzenei és gasztronómiai témájúak – viszont már önmagukban is elég érdekesek a magyar hallgatók számára, hogy ellátogassanak egy adott településre. A legtöbben a Zamárdiban megrendezendő Balaton Sound-on vettek részt. Emellett, néhányan említettek még kisebb, borra és halakra épülő helyi rendezvényeket (Szigligeti Süllőfesztivál, Rozé, Rizling és Jazz Napok) is, melyre az 2016 és 2019 ellátogattak.

A beszélgetés másik felében egy kollázst kellett készíteniük a résztvevőknek, melyen egy tipikus belföldi utazás képi elemeit jelenítették meg (2. ábra). A közös pontok ez esetben is félkövérrel kerültek kiemelésre.

A kollázsokon a magyar és a külföldi hallgatók többé-kevésbé ugyanazokat a képi elemeket mutatták be. A természet, a gasztronómia, a történelem és az aktív kikapcsolódás közös volt a képeken. A külföldi hallgatók azonban a művészetekről, és zenei rendezvényekről nem ragasztottak fel képet, míg a különleges építészetről igen. Elmondták, hogy számukra az európai építészet nagyon érdekes, ezért szeretik megcsodálni a történelmi épületeket kirándulásaik során. További érdekesség még, hogy a magyar hallgatók képei között kettőn is megjelent a Balaton, mint tipikus úticél. A hallgatók szerint ugyanis a vízparti pihenés fontos szerepet töltött be gyermekkori nyári családi utazásaik során, melyre szívesen emlékeznek vissza.

Az online kérdőív eredményei

Az online kérdőívet összesen 163 turizmus szakos hallgató töltötte ki. Az intézményi megoszlást tekintve elmondható, hogy a legtöbb válasz a Budapesti Metropolitan Egyetemről (21,0%), a Pannon Egyetemről (16,0%) és a Széchenyi István Egyetemről (15,4%) érkezett. Ezt követte a Szent István Egyetem (10,5%), a Debreceni Egyetem (11,7%), a Budapesti Corvinus Egyetem (8,6%), az Eszterházy Károly Egyetem (5,6%), a Pécsi Tudományegyetem (4,9%), a Kodolányi János Egyetem (2,5%), a Neumann János Egyetem (1,9%), a Miskolci Egyetem (1,2%) és végül a Budapesti Gazdasági Egyetem (0,7%). Négy egyetemről sajnos egyáltalán nem érkezett kitöltés (Edutus Egyetem, Gábor Dénes Főiskola, Nyíregyházi Egyetem, Soproni Egyetem).

A kitöltők többsége alapképzésre (72,4%) járt. A többiek 23,3%-a felsőoktatási szakképzési, 4,3%-a mesterképzési formában folytatta tanulmányait. A válaszadók 87,1%-a nő, 12,9%-a féri volt. Többségük 18 és 25 év közötti volt, azonban

2. ábra: A kollázsokon ábrázolt képi elemek

Forrás: saját szerkesztés a fókuszcsoportos beszélgetés alapján

15 fő 25 évnél idősebb volt, vélhetően ők főként levelező tagozatos hallgatók voltak. Az állandó lakhelyüket tekintve elmondható, hogy 18,4%-uk a fővárosban, 31,3%-uk nagyobb városban, 33,1%-uk kisvárosban, 17,2%-uk falvakban él.

Az első kérdésben arról nyilatkoztak, hogy 2016 és 2019 között hány alkalommal látogattak meg olyan úti célt szabadidős céllal, akár egynapos, akár többnapos kirándulás keretein belül, mely a kultúrára vagy valamilyen kulturális örökség megismerésére épült A válaszadók 47,2%-a 1-3 alkalommal, 22,7%-a 4-6 alkalommal, 20,9%-a 7-nél többször, 9,2%-a pedig egyáltalán nem tekintett meg ilyen jellegű látnivalókat az elmúlt három év során.

A következőkben a számukra legemlékezetesebb meglátogatott kultúrával kapcsolatos desztinációkról kérdeztem őket (3. ábra).

Ahogy a 3. ábra is mutatja, a legemlékezetesebb desztinációk Róma, Velence, Bécs, Pula, Prága voltak. A hazai települések kevesebbszer kerültek említésre, de közülük a legelőkelőbb helyeket Budapest, Hollókő, Eger, Ópusztaszer és Pécs foglalta el. Ahogy az ábráról leolvasható, a Balaton régió csak néhány alkalommal került említésre, ebből háromszor Tihany, egyszer pedig Keszthely volt számukra a legmaradandóbb élmény.

A négy utazás alatt múzeumot, kastélyt, látógatóközpontot és történelmi városrészeket kerestek fel a kitöltő hallgatók. Idegenvezető segítségét két esetben vették igénybe és mind a ketten elégedettek voltak az élménnyel. A válaszok alapján elmondható, hogy az ismerősök véleménye fontos volt a desztináció megválasztásában, mert az összes Balaton régióba tett kirándulás barátok és rokonok javaslatára történt. A fiatalok családjukkal, rokonaikkal, barátaikkal és egy esetben szervezett csoporttal érkeztek a meglátogatni kívánt településre. Mind a négy kirándulás nyáron vagy tavasszal történt.

További érdekesség még, hogy a négy válaszadó – akik számára a Balaton régió egyik települése volt a legvonzóbb – mindegyike Pest megyei egyetemre jár. Ketten Gödöllőn, ketten pedig a fővárosban végzik tanulmányaikat.

Következtetések és összegzés

A fókuszcsoportos beszélgetés és az online kérdőív eredményei némiképp eltértek egymástól. Az előbbi keretein a külföldi és a magyar hallgatók arról számoltak be, hogy szabadidős utazásaik során fontos szerepet tölt be a Balaton régió. A 21 résztvevő közül sokan említet-

3. ábra: A legemlékezetesebb belföldi és külföldi desztinációk

Forrás: saját szerkesztés az online kérdőív eredményei alapján

tek emlékezetes Balatonparti nyaralásokat vagy hosszú hétvégék során meglátogatott régióbeli városnézéseket, múzeum-, és fesztiválátogatásokat. Emellett, az is egyértelműen kirajzolódott a beszélgetésekből, hogy a zenei és gasztronómiai rendezvényeken kívül nincsenek olyan kulturális attrakciók a Balaton régióban, amelyek önmagukban elegendő motivációt jelentenének a fókuszcsoportban részt vevő fiatalok számára az utazáshoz. Azonban az mindenképpen pozitívnak tekinthető, hogy a desztinációban való tartózkodás esetén szívesen tekintenek meg különböző típusú turisztikai attrakciókat is.

Az online kérdőív eredményei alapján elmondható, hogy a beérkezett 163 válaszadó közül mindössze négy kitöltő említette a Balatonparti települések valamelyikén eltöltött nyaralást, mint legemlékezetesebb szabadidős célú, 2016 és 2019 között megvalósuló utazást. Ezek is igen egysíkúak voltak, hiszen ebből a négy esetből háromszor Tihanyban, egyszer pedig Keszthelyen jártak a válaszadók.

Az eredmények arra utalnak, hogy bár a fiatalok alapvetően nyitottak és érdeklődőek, csak akkor látogatnak el egy adott településre, ha az ottani látványosságok kellően érdekesek számukra. A szakirodalomelemzés és a saját tapasztalok arra engednek következtetni, hogy a csupán kevés attrakció kelti fel igazán az érdeklődésüket és csábítja őket utazásra. Azonban, ha már ellátogatnak valahová, akkor a megfelelő marketing és az interaktív turisztikai szolgáltatások sokat segíthetnek abban, hogy minél több nevezetességet tekintsenek meg (4. ábra).

4. ábra: A kutatás eredményeinek összegzése

Forrás: saját szerkesztés a kutatási eredmények alapján

Irodalomjegyzék

BAZSA György: 21. századi műveltség felsőoktatási tükörben. = Educatio, 13. (2004), (2. sz.,) 267-278.

CZENE Zsolt: A kulturális örökség területfejlesztési megközelítése. = Tér és Társadalom, 16.évf. (2002), (2002/4) 25-38.

CSAPÓ János – GERDESICS Viktória – GONDA Tibor – RAFFAY Zoltán – TÖRŐCSIK Mária: Turizmus. A magyar lakosság turizmussal kapcsolatos beállítódása generációs szemléletű vizsgálattal. Kézirat. [Számítógép-fájl]. EFOP-3.6.1-16-2016-00004, Pécs, PTE KTK, 2018

CSURGÓ Bernadett: A vidék nosztalgiája. Kulturális örökség, turizmus- és közösségszervezés három észak-alföldi kistérségben. = Socio.hu, 2014(2) (2014)

HALL, C. Michael- MACARTHUR, Simon: Integrated Heritage Management. The Stationery Office, London, 1998

HEGEDŰS Anita: Egyetemisták és kultúrafogyasztás Intézményi szintű kultúrakínálat a vidéki egyetemek tekintetében = Tudásmenedzsment, XVII (2016), 1. különszám, 99-108.

Magyar Turisztikai Ügynökség (MTÜ): Balaton - minden élménnyel több leszel. (é.n.)

NURYANTI, Wiendu: Heritage and postmodern tourism = Annals of Tourism Research, 23. (1996) (2.sz) 249-260.

PAVLUSKA Valéria – JAKOPÁNECZ Eszter – TÖRŐCSIK Mária: Kultúra. A magyar lakosság kultúrával kapcsolatos beállítódása és követett magatartása generációs szemléletű vizsgálattal. Kézirat. [Számítógép-fájl]. EFOP-3.6.1-16-2016-00004, Pécs, PTE KTK, 2018

PAVLUSKA Valéria: Kultúramarketing. Elméleti alapok, gyakorlati megfontolások. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014

PÉNZES Erzsébet: A Balaton.= Magyarország idegenforgalmi régiói. Szerk. DÁVID Lóránt. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, (2011) 82-99

PUSZTAI Gabriella: A láthatatlan kéztől a baráti kezekig: Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Budapest: Új Mandátum, Budapest (2011)

SULYOK Judit- LŐRINCZ Katalin: Building the Future Based on the Past - Tourism Around the Lake Balaton. = Pannon Management Review Vol. 6 (2017). (No. 1-2) 9-18.

WILLIAMS, Raymond. Keywords: A vocabulary of culture and society. Oxford University Press, New York, 1985

Internetes források

Fanta Trendriport 2008 (kutatásvezető: Ságvári Bence) Elérhető: http://www.brandtrend.hu/musor/FantaTrendriport_6.pdf (letöltve: 2019.02.16.)

Magyar Turisztikai Ügynökség (MTÜ): National Tourism Development Strategy 2030: Executive Summary. (2017) Elérhető: http://www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf

SZÉKELY Levente- SZABÓ Andrea: Magyar ifjúság kutatás 2016: az ifjúságkutatás első eredményei. Új Nemzedék Központ, 2017. Elérhető: http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf (letöltve: 2019.01.22.)

UNWTO: Tourism and Culture Synergies. World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, 2018. Elérhető: https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418978 (letöltve: 2018.11.05.)

A szerzők és elérhetőségük

(1) PhD hallgató, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék; e-mail: kantor.szilvia@gtk.uni-pannon.hu

Köszönetnyilvánítás

Jelen publikáció/kutatás Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Jegyzet

1. UN World Tourism Organization

A balatoni vízszintemelés társadalmi-gazdasági következményei

Egy hatástanulmány eredményeinek összegzése

A Balaton vízszintjének alakulása az elmúlt évtizedek környezeti-klimatikus eseményei, és különösen a jövőre vonatkozó prognózisok ismeretében kulcskérdésként jelenik meg a térséggel foglalkozó szakemberek közti dialógusokban. Elméleti és empirikus környezeti hatásvizsgálatok sokasága foglalkozott a témával, amelyek alapján számos, a klímaváltozás hatásait és a tavakra jellemző természetes folyamatok enyhítését, késleltetését célzó problémakezelési javaslat született. Ezek a vizsgálatok jellemzően a környezeti-természeti, vízgazdálkodási tényezőkre fókuszáltak, a tó partján elhelyezkedő vagyontárgyak, azok tulajdonosai és üzemeltetői (önkormányzatok, vállalkozók, üdülőtulajdonosok) azonban csak érintőleges szerephez jutottak a korábbi munkákban.

A Balaton aktuális vízállása és szabályozási vízszintje nagymértékben érinti a tó partján elhelyezkedő településeket, az ezeken fellelhető vagyontárgyak összességét. Ez alatt nem csupán a vízparthoz kötődő, jellemzően idegenforgalmi feladatokat ellátó szolgáltatási infrastruktúrákat (strandok, kempingek, szálláshelyek, kikötők) érthetjük, hanem az összes, önkormányzat által működtetett, fenntartott infrastruktúra elemet (például közutak), közszolgáltatásokhoz, közművekhez kötődő vagyontárgyakat (szennyvízcsatorna-hálózat), rekreációs célokat szolgáló parti területeket (parti sétányok, parvédművek), vagy az egyes környezetvédelmi célokat szolgáló létesítményeket is (pl. csapadékvíz-elvezetés). Mindezek mellett a Balaton partján húzódó települések egészén lényegében felbecsülhetetlen értékű közvetlen parti ingatlanvagyon található, amelyek állapota, fenntarthatósága, piaci értéke függ az őket körülvevő környezeti elemektől, azok kockázati fokától, vagy éppen hozzáadott értékétől. Így értelemszerűen, legyen az a vízparton elhelyezkedő szálloda, hétvégi ház, nyaraló, vagy éppen apartmanház, az épületek állagára, környezetük minőségére, valamint kihasználtságára, gazdasági teljesítőképességére közvetlenül vagy közvetve erőteljes hatást képes gyakorolni a Balaton víztömege, valamint az abból eredeztethető vízrajzi, hidromechanikai jelenségek összessége.

A Balaton térségében élő lakosoknak, gazdasági szereplőknek, a tó és a táj előnyeit élvező turistáknak, a térséget üzemeltető és irányító szervezeteknek időről időre szembe kell nézni a Balaton vízszintjével összefüggésbe hozható társadalmi-gazdasági kihívásokkal. A főként a 2000-es évek elején tapasztalható alacsony, vagy extrém alacsony vízállás és annak nyomon követhető negatív hatásai rendre felvetették az olyan változó megítélésű adaptációs alternatívák alkalmazását, mint a külső vízpótlás vagy éppen a vízszint emelése. Ugyanakkor a magas, vagy extrém magas vízállással szembeni védekezés a vízfelesleg leengedése mellett a parti védművek magasítását, illetve a mederaljzat iszapkotrással való mélyítésének alternatíváját kínálta. Mindkét problémakezelési irány rendkívüli költségekkel bír, miközben a szakértők körében sem alakult ki teljesen egységes és konszenzusos szakmai álláspont. Ettől részben függetlenül, elsősorban a klímaváltozáshoz történő sikeres alkalmazkodás, a Balaton táji-környezeti adottságainak fenntartása és a tó fenntartható turisztikai hasznosítása érdekében egy 2016-2018 között zajló próbaüzemet követően 2018-ban hatósági engedélyt kapott a Balaton 120 centiméteres üzemvízszinten történő üzemeltetése. 2016 előtt ez a szabályozási vízszint a siófoki vízszint mérő „O" szintjéhez viszonyítottan 110 centiméteren került megállapításra.

Tény, hogy a Balaton közelmúltban stabilan magasnak mondható vízszintje számos kedvező hatással jár. Elégedettebbek lehetnek a parti infrastruktúra elemeket használó fürdővendégek, meg-

jelenhet egy új, fizetőképes vendégkör, a mélyebb merülésű vitorlásokat tulajdonlók köre, vagy akár a partról horgászók számára is előnyökkel járhat az állandóbb, magasabb vízállás. Mindezek egy-egy település helyi gazdaságát, a lakosság életminőségét, a térség népességmegtartó-képességét is jelentősen képesek befolyásolni a helyben képződő bevételek, a társadalmi jólét, az életminőség magasabb foka által. Kérdés, hogy a tó partján elhelyezkedő községek és városok, valamint a vagyonelemek tulajdonosai, üzemeltetői számára a gazdasági prosperitás, a turisztikai fellendülés, ezzel párhuzamosan a környezeti kockázati tényezők és költségek esetleges növekedése, valamint a Balaton élettartamának hosszabbítása és a víztározó-kapacitás bővítése társadalmilag is érzékeny dimenzióiban hol található meg az egyensúlyi, konszenzusos, minden érintett státuszcsoport számára pozitív végösszeget eredményező állapot?

A fenti specifikumok és körülmények ismeretében a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet regionális döntéshozó szervezete, a Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) 2018 februári ülésén döntött egy átfogó, tényfeltáró vizsgálat elvégzésére. A vizsgálat megvalósulását az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) támogatta. A BFT a vizsgálat lefolytatásával munkaszervezetét, a Balatoni Integrációs Közhasznú Nonprofit Kft-t bízta meg.

Az elkészült tanulmány kvalitatív logikán alapuló információbázisa gyanánt szolgáló teljességre törekvő kérdőíves adatfelvétel az alábbi öt célcsoportra terjedt ki:

1. sz. táblázat: A vizsgálatban résztvevő adatközlők köre

adatközlő	vizsgálatban szereplők száma (db)
Balaton parti önkormányzatok	43
BAHART üzemeltetésében álló közösségi személy, vitorlás, illetve kompforgalmat bonyolító kikötők	33
Balaton parti vitorlás és csónakkikötők	56
Balaton parti belépődíjas és szabadstrandok	105
Balaton parti kempingek	25
adatközlések száma összesen	262

Az adatfelvétel, az adatrögzítés és elemzés, valamint a zárótanulmány készítése 2018 júliusától 2018 decemberéig zajlott. A kérdőíves felmérés során az alábbi kérdésekre kerestük a válaszokat:

Milyen társadalmi – gazdasági hatásokat eredményez a 120 centiméteres szabályozási vízszint?

Vannak-e kifejezetten a vízszinttel összefüggő konfliktushelyzetek az üdülőkörzetben?

Milyen gazdasági haszonnal, illetve károkkal társítható az alacsony illetve a megemelt vízszint?

Milyen a térségben lecsapódó, becsülhető költségei vannak a megemelt vízszinthez történő alkalmazkodásnak?

Milyen társadalmi-gazdasági dimenzióban értelmezhető területekre terjed ki a vízszintemelés által generált hatásmechanizmusok köre?

Egyéb kvantitatív eszközök alkalmazására is sor került a vizsgálatban. 24 naptári év vendégforgalmi és meteorológiai statisztikái alapján arra a kérdésre kerestük a választ, hogy van-e igazolható összefüggés a Balaton vízszintjének változása és a térségben közvetlenül a part mellett generálódott vendégforgalom között? A statisztikai idősor elemzésben meghatározott teoretikus cél a Balaton vízszintjének változása és a vendégforgalom közötti összefüggés igazolása, vagy cáfolata. Ezzel kapcsolatban azt tekintjük nullhipotézisnek, hogy nincs a vizsgált változók között összefüggés, míg az alternatív hipotézis szerint nem véletlen összefüggés igazolható. Ez az elemzésrész matematikai szignifikancia próbákkal alátámasztott deduktív kvantifikációs logika alapján valósult meg. Az idősoros összefüggések feltérképezéséhez az alábbi indikátorokat használtuk fel. Az adatokat az Öko Zrt. bocsátotta rendelkezésünkre, azok forrása a Magyar Hidrológiai Adatbázis (MAHAB).

Véleményvizsgálat az önkormányzati vezetők körében

Az önkormányzati adatszolgáltatók által említett, ismétlődő alacsony vízszintből származó konfliktusok zöme a 2002–2005 közötti időszakra tehető. Ekkoriban a strandok vonzerőértékének romlása, az ott tapasztalható algásodás, szárazulat-képződés, vízminőség-romlás, és fürdőzési feltételek negatív irányba történő elmozdulása jelentette a fő problémát. Ebben az időszakban a

2. sz. táblázat A balatoni vendégforgalom és a Balaton vízszintjének változása összefüggésében alkalmazott indikátorok, ezek mérőegységei és a mérés által átfogott időintervallum

Indikátor neve	Mérőegység	Időszak tagolás	Mérés által átfogott teljes időintervallum
Vendégek száma (külföldi és belföldi)	Fő	Havi	1993-2016 24 év naptári év
Vendégéjszakák száma (külföldi és belföldi)	Db		
Havi csapadékösszegek	Mm		
Havi átlagos felszíni vízhőmérséklet - Balatonakali mérőpont	C°		
Hó eleji középvízállás	Cm		

szenvedő státuszcsoportok a vitorlázók, a kikötők, a fürdőzők, a strandi szolgáltatók, elsősorban a déli parti önkormányzatok voltak. Ezzel szemben a megemelt, 120 centiméteres szabályozási vízszint idején a konfliktustérkép legfontosabb eleme a parti ingatlanok köre, amelybe magán-, önkormányzati- és állami tulajdonú egységeket is beleérthetünk. Az ingatlanokban az elöntések, a magas talajvízszint és az időjárási körülmények együttes hatására keletkező kár súlyos konfliktusokat robbant ki a tulajdonosok és főképp az önkormányzat között, de a vízügyi hatóság érintettsége sem elhanyagolható. Emellett a strandok területén, a partmenti zöldterületeken is jelentős problémákat okozott a partvédművek felett átáramló víz. A magas vízállás épített környezetre gyakorolt káros hatásait tovább erősíti a parti települések korszerűtlen, nem a jelenlegi szabályozási vízszinthez szintezett csapadékvíz-elvezető hálózata.

A korábbi 110 centiméteres szabályozási vízszint kedvezményezettjei az önkormányzatok álláspontja szerint elsősorban a parti ingatlantulajdonosok, az alacsonyabban fekvő déli parti települések voltak. A károsult csoportban a vitorlázók, hajótulajdonosok és a hajózási szakma szereplői azonosíthatók, a Balaton negatív irányba változó ökológiai állapota mellett. A megemelt, 120 centiméteres vízszint kapcsán kedvezményezettekként elsősorban a gazdasági szereplők azonosíthatók: a korábban hátrányokat szenvedő hajósok, vitorlások, kikötők, a turisztikai szolgáltató vállalkozások, szállásadók járnak igazán jól az önkormányzatok véleménye szerint a megemelt vízszinttel. Az önkormányzatok helyzete ezzel szemben nehéz, hiszen a helyben megnyilvánuló konfliktusok legnagyobb része náluk csapódik le, ellátandó feladat-többletet és jelentős humán-erőforrás szükségletet generálva. Súlyosan negatívan érintett státuszcsoport a parti ingatlantulajdonosok köre, a parti infrastruktúrát üzemeltetők, és összességében a déli parti, alacsonyan fekvő települések.

A konfliktusok megoldását a válaszadók álláspontja szerint a partvédművek megemelése, a terep feltöltése, a vízkészlettel való felelős gazdálkodás és az iszapkotrás és a mederiszaphasznosítás együttes alkalmazása jelentheti. A Balaton víztározó-kapacitásának növelése az önkormányzatok véleménye szerint nem képzelhető el a szabályozási vízszint további emelése által.

A parti települések többségén jelentkezik valamilyen magas vízszinttel összefüggésbe hozható probléma a partmenti közúthálózatban. Ezek többsége a 120 cm, vagy az alatti vízállásnál is megjelenik. Egyes településeken főközlekedési utakat is veszélyeztet a Balaton, az útalap megsüllyed, a burkolat repedezik. Éves szinten a közutak karbantartására mintegy 120 milliós költségtételt kell, vagy kellene az önkormányzatoknak fordítani. Ahhoz, hogy ez a problematika tartós megoldást nyerjen, mintegy 10 milliárdos térségi beruházásra van szükség az önkormányzatok becslése szerint. A 120 centiméteres szabályozási vízszint hatásaiból eredeztethető fejlesztési szükségletek és karbantartási, rekonstrukciós feladatok az egész településre vetítve az önkormányzatokat képviselő válaszadók szerint éves-kétéves rendszerességgel mintegy 6 milliárd forintos fejlesztési forrást igényelnek összesen. Habár a rendszeres karbantartásra irányuló éves költségek jóval alacsonyabbak, a hosszú távú gazdasági és

környezeti fenntarthatósági elveket és szempontokat figyelembe véve vélelmezhetően a tartós, több évtizedes időtávra megoldást jelentő, költségesebb fejlesztések végrehajtása tűnik indokoltnak.

Az önkormányzati vezetők többségének véleménye szerint a part mentén húzódó zöldterületek, parti sétányok állapotának alakulását is negatívan érinti a megemelt szabályozási vízszint. A leggyakoribb probléma a part menti területek időszakos elöntése, ebből következően a tartós vízborítás által generált állagromlás, a zöldterületek növényzetének károsodása. A kárelhárítás éves-kétéves rendszerességgel jelentkező térségi költsége mintegy 201 millió forintra rúg, ez települési átlagban 8 millió forintnyi fejlesztési igényt jelent. Ugyanakkor a megemelt vízszinthez illeszkedő, hosszú távú műszaki megoldást kínáló parti sétány és zöldterületi fejlesztések becsült, összesített térségi költsége 16,4 milliárd forint, ami mintegy két évtizedre nyújthat megoldást, változatlan szabályozási vízszint mellett.

Számottevő fenntartási probléma a partvédművek vonatkozásában átlagosan 117 centiméteres vízállásnál jelentkezik. 100–120 centiméteres vízállás, tehát a jelenlegi szabályozási vízszinttel megegyező, vagy annál alacsonyabb vízállás esetén a válaszolók több mint kétharmada küzd partvédmű fenntartási problémákkal. A partvédelmi rendszerek kapcsán a leggyakrabban jelentkező problémakörök a jég- és fagykár, a süllyedés, mállás, a partvédmű erózió-ja, valamint az elhabolások, elöntések.

A szennyvízcsatorna-hálózat megemelt szabályozási vízszinthez köthető negatív érintettségét a települések többsége jelezte. Az önkormányzatok véleménye szerint szerint nagyjából 115 kilométer hosszban érinti hátrányosan a Balaton környékén található szennyvízcsatornahálózatot a magas vízszint. Az e téren jelentkező legtöbb probléma a magas talajvízszinttel van összefüggésben, de gyakori jelenség a csatornafedelek elöntése is. A különböző műszaki megoldásokat, mint a vízzáró akna és csatornarendszer, aknák és vezetékek megemelése, megfelelő partvédmű hálózat kialakítását tartalmazó fejlesztési szükségletek együttesen megközelítik a 8 milliárd forintot, azonban feltételezhető, hogy a hálózatos projektek teljes körű megvalósításának igénye miatt jóval nagyobb lehet egy, a megemelt vízszinthez történő alkalmazkodás jegyében végrehajtott átfogó csatornahálózati rekonstrukció költsége a Balaton parti településein.

Hasonló jellegű problémák azonosíthatók a települési csapadékvíz-elvezető hálózatok vonatkozásában is. A 110 centiméteres szabályozási vízszint idején a települések többségén nem jelentkezett érdemi nehézség a csapadékvíz-elvezetésben. A megemelt szabályozási vízszintnél már a települések kétharmadában felmerül a felszíni vizek elvezetéséhez köthető negatív esemény. A térségben éves szinten megközelítőleg 9 millió forintos fenntartási, karbantartási költség jelentkezik településenként a nem megfelelően működő csapadékvíz-hálózat miatt, ez térségi szinten meghaladja a 176 millió forintot. A többség véleménye szerint az e téren jelentkező problémákra megoldást a rendszerbe épített átemelők, zsilipek létrehozása, valamint átfogó rekonstrukció jelenthet. Regionális szinten a tartós megoldást biztosító műszaki beruházások több mint 10 milliárd forintos forrást feltételeznek belterületi csapadékvíz elvezető rendszerekben.

A parti ingatlanvagyon károsodása a 120 centiméteres vízállásnál már számottevőnek tekinthető a vizsgálat eredményei alapján és nem csupán a déli parton tapasztalható ez. A Balaton-parti települések mintegy kétharmadában azonosítható olyan, magas vízállásból eredeztethető jelenség, amelyek a parti ingatlanvagyont negatívan érintik. Ezzel szemben kevesebb, mint a települések egynegyedén azonosítható olyan hatás, ami a parti ingatlanok kedvezményezett voltát mutatja. A károsulti minőségben megjelenő parti ingatlanvagyon az önkormányzati adatközlők becslése szerint megközelítőleg 80 milliárd forintos értéket képvisel. Természetesen ezeket a becsléseket nagy óvatossággal kell kezelnünk, azonban a kedvezményezett státuszban lévő ingatlanvagyon értékével - ez mintegy 21 milliárd forint - összehasonlítva, mégis figyelemre méltó adatról beszélhetünk. A káresemények között legtöbbször a telkek elöntése jelenik meg, de nem elhanyagolható a tartós vízborítás hatására kialakuló épületkár sem, ami súlyos, akár peres eljárásokig is elvezető konfliktusokat eredményez az ingatlantulajdonosok és a helyi önkormányzatok között. A problémák átmeneti megoldása mintegy 5,5

milliárd forintot emésztene fel a településvezetők becslése szerint, azonban a hosszú távú megoldás már mintegy 17 milliárd forintba kerülne e vagyontárgyak kapcsán.

Az egyes Balaton parti településeken található magas partfalak állékonyságát a bányakapitányság szakvélemények szerint ugyan bizonyíthatóan nem befolyásolja a Balaton megemelt vízszintje, kilenc település vezetője azonban jelezte, hogy álláspontja szerint a magas vízállás érdemi hatással van a tóhoz viszonylag közel magasodó, jellemzően löszös szerkezetű partfalakra. Jelenleg a témában nem rendelkezünk a geológiai tudományok által megalapozott vizsgálati eredményekkel, azonban az önkormányzatok részéről felvetett problémák ennek szükségességét támasztják alá. Amennyiben valós a településvezetők által említett beavatkozási igény, a partfalak esetén mintegy 1,5 milliárd forintos fejlesztési igény rögzíthető.

Az önkormányzatokat képviselő válaszadók többségének véleménye szerint a Balaton szabályozási vízszintjének emelése nem folytatható. Ennek oka az adatközlők szerint, hogy irreálisan nagy költségráfordítással lehetne csak biztonságosan tovább emelni a vízszintet, valamint már a jelenlegi helyzet is számos súlyos konfliktust generál. A víztározó kapacitás növelésének reális útját a későbbiekre nézve az önkormányzatok vezetői az átfogó mederkotrásban, valamint a regionális vízvisszatartási hálózatok fejlesztésében látják.

Véleményvizsgálat a BAHART által üzemeltetett kikötők körében

A Balatoni Hajózási Zrt (BAHART) 33 hajókikötőt üzemeltet 21 településen a Balaton körül, az adatszolgáltatás minden kikötőre maradéktalanul kiterjedt. A BAHART által üzemeltetett kikötők 60 %-a közösségi, személyforgalmi hajókikötő, egyharmada vitorláskikötő, emellett egy kompkikötő és egy kompkikötő, illetve attól külön üzemelő közösségi személyforgalmi kikötő van a társaság használatában. A kikötők 2008 óta fennálló önkormányzati tulajdonosszerkezete az elmúlt időszakban módosult, az állam újbóli szerepvállalása 2019-től várható. A három legnagyobb részvénytulajdonos a siófoki, a keszthelyi és a balatonfüredi önkormányzat. A kikötő felújítási munkálatok 2011-től vettek nagyobb lendületet. Az utolsó jelentős beruházásként megvalósult felújítás dátuma a BAHART kikötők esetében 2014 és 2017 közé esik.

Alacsony vízállás mellett jelentkező három legfontosabb probléma a kikötőket üzemeltetők véleménye szerint sorrendben a mederaljzat eliszaposodósa, a negatív tartalmú médiahíresztelések, illetve akadályozottá válik a hajók kikötőkből való ki-, és befelé irányuló közlekedése. Az átlagosan alacsony vízállás okozta kikötői problémák orvoslása érdekében egységesen a kikötők teljes mederaljzatának 1,00 méter mélységig megvalósuló kotrását vélik indokoltnak az érintettek. A kotrás elvégzésének költsége a kikötők mederaljzatának területi kiterjedése szerint értelemszerűen eltér, az összegek 34 millió és 1 milliárd forint között szóródnak. A teljes összeg mintegy 6,2 milliárd forint, valamennyi bekerülési összeget figyelembe véve egy kikötőre átlagosan 281,5 millió forint jut.

Magas vízállás mellett jelentkező legfontosabb probléma a parti védműveket ért jégkár. Gyakran jelentkező probléma a kikötők területén elhelyezkedő építmények lábazatainak, alapozásának vizesedése, a kikötők területének részleges vízelborítása és a belvizesedés. A mólók víz alá kerülésének problémáját a szántódi és a tihanyi rév kapcsán, a hajók kikötése, és az utasok ki- és beszállása vonatkozásában emelték ki a válaszadók. A fentiekre megoldás gyanánt a partvédő művek, kőrakások megemelése került említésre, amelynek megvalósíthatósága érdekében aláhúzásra került, hogy feltétlenül szükséges lenne egy balatoni kőberakó hely létesítése is. A javaslat megvalósításához az adatközlő szerint összesen mintegy 1,5 milliárd forintra volna szükség, egy kikötőre átlagosan 68,4 millió forint jut. A kikötőkben az alacsonyabb vízszint idején jelentkező eliszaposodás problémájának végleges, de legalábbis tartós bekerülési költsége sokkal súlyosabb. A BAHART adatközlői részéről azokra a kérdésekre, amelyek a kikötök üzemeltetésével kapcsolatos közelmúltbeli konfliktusok megnevezésére ezek szereplőinek konkretizálására irányultak, a legjellemzőbb módon az a válasz született, hogy nem ismernek ilyen eseteket, és többszereplős konfliktusokról nem számoltak be.

A 110 cm-en szabályozott vízszint kedvezményezettjei a hajósok szerint a Balaton parti ingatlantulajdonosok, a károsultak pedig a balatoni hajózás szereplői, illetve a strandok üzemeltetői, és értelemszerűen a strandok szolgáltatásait igénybe vevő vendégkör. A 120 cm-en szabályozott vízszint esetén a kedvezményezettek köre rendkívül széles, mindenki kedvezményezett, aki a Balatonnál él, vagy csak nyaral, mert jobb a vízminőség, megfelelő a vízmélység a csapadékszegény, ellenben forró nyári napokban és hetekben is. A károsultak csoportja a 120 cm-es szabályzási vízszint mellett sokkal töredékesebb, alapvetően az alacsonyan fekvő parti területek ingatlantulajdonosaira fókuszálódik. A balatoni szereplők között kialakult konfliktushelyzetek kapcsán igen óvatosak a közelítések, az adatközlők szerint nem mérvadóak a konfliktusok, olyan válaszba egyáltalán nem bocsátkoztak, hogy orvosolhatatlan problémákról lenne szó.

Véleményvizsgálat az egyesületi és magánkikötők körében

A vitorlás és csónakkikötők körében végzett vizsgálat 56 kikötőt foglal magában. A kikötők tulajdonviszonyaira jellemző, hogy relatív többségüket részben vagy egészben vállalkozások birtokolják, míg harmaduk esetében rögzíthető egyesületi tulajdon. Vizsgálatunk eredményei szerint 100%-os egyesületi tulajdonban 16 balatoni kikötő áll. A tulajdonviszonyok jellemzőitől eltérően ezek a vizsgált kikötők többségében egyesületi üzemeltetés alatt állnak. Összességében elmondható, hogy a vitorláskikötők és a horgászcsónakok tárolására szolgáló létesítmények között jelentős különbségek azonosíthatók, mind méretüket, kapacitásukat, mind gazdasági aktivitásukat tekintve. Egy átlagos Balaton parti kikötőhöz 212 m partvonal, 0,9 hektár szárazulat és 0,65 hektár vízfelület tartozik.

A vizsgált balatoni kikötőkben összesen mintegy 5600 hajó tárolására nyílik lehetőség. A magán- és egyesületi tulajdonban lévő vitorláskikötőkben közel négyszer annyi férőhely található, mint a balatoni csónakkikötőkben. A vizsgált kikötők többsége az elmúlt három év során átesett valamilyen fejlesztési beavatkozáson. Ezek a beavatkozások legnagyobb részben a kikötői faszerkezetek cseréjét, felújítását, valamint a kiszolgáló infrastruktúra fejlesztését jelentették. Az elmúlt időszak kikötői infrastruktúra-fejlesztései alig haladják meg az 1 milliárd forintos költségtételt, átlagosan egy kikötő az utolsó fejlesztésre mintegy 25 millió forintot költött a Balaton partján. A kikötők foglalkoztatási viszonyaiban a szezonális hatás nyomon követhető. Alapvetően nagyobb munkavállalói tömeg dolgozik a magán- és egyesületi kikötőkben főszezonban, mint azon kívül. A nyári hónapokban összességében közel negyedével növekszik a kikötőkben foglalkoztatottak száma.

Alacsony vízállás mellett jelentkező legfontosabb problémákat a kikötők bejáratának, illetve mederterületének eliszaposodása miatt akadozó hajóforgalom, haltetemek megjelenése és negatív tartalmú médiahíresztelések megjelenései képezik. A rövid távú problémakezelés elsődleges eszközeinek mederkotrást, a vízszint magasan tartását és a hínármentesítést, javasolnák, összesen mintegy 173 millió forintos költségvonzat mellett. A hosszú távú problémakezelést alapvetően ugyancsak a mederkotrás és a magas vízszint, illetve iszapcsapdák kihelyezését alkotja. A javasolt beavatkozások együttes forrásigénye mintegy 1,8 milliárd forintot tesz ki a válaszadók becslése szerint.

Magas vízállás mellett jelentkező legfontosabb probléma a kikötő területének részleges vízborítása, a védműveket ért téli jégkárok, a kikötői építmények alapzatának vízborítása, illetve a tó hullámzása által a mólókban, stégekben okozott károsodások. A magas vízállás hatásainak rövid távú kezelését jellemzően partvédelemmel látják indokoltnak megoldani, de hangsúlyos a tereprendezéssel egybekötött talajszintemelés, illetve a kikötői mólók, stégek magasítása, megrongálódott, vagy elhasznált párnafák cseréje. A javasolt beavatkozások költségei mintegy 300 millió forintra rúgnak. A hosszú távú problémakezelést primer módon ugyancsak a partvédelem dimenzióiban képzelik el, a javaslatok a védművek magasítására, megerősítésére irányulnak, de hangsúlyos a mólók, stégek magasítása, emelése, a talajszintemelést követő tereprendezés elvégzése, illetve a jelenleginél átgondoltabb, precízebb vízgazdálkodás és vízszintszabályozás, ami alatt a Sió-zsilip átgondolt műveleti alkalmazását értik. A javaslatok megvalósításához mintegy 1,8 milliárd forintra lehet szükség.

Az ismétlődő alacsony vízállásokkal kapcsolatba hozható konfliktusok értelemszerű főszereplője a hajózás, vízi közlekedés. Ez, mint

fő probléma konfliktusforrás, de a tárgyiasítható szenvedő alanyok, hajósok, horgászok, kikötő üzemeltetők mellett a konfliktus további társítható szereplője nem humán, vagy egyéb jogalany, hanem a természet. A magas vízszinttel kapcsolatba hozható új konfliktusforrás az elöntés, amely károsíthatja a mólókat, kikötőstégeket, de okozhat olyan hatásokat is, hogy a kikötőben horgonyzott hajók megtelhetnek vízzel, és megsüllyedhetnek, a konfliktusok jövőbeni hangsúlyai így a vendégkör és az üzemeltetők, tulajdonosi csoportok irányába élesedhetnek.

A 110 cm-en szabályozott vízszint elsődleges kedvezményezettjei a vitorlás és csónakkikötőket üzemeltetők szerint a Balaton parti ingatlantulajdonosok, a károsultak a balatoni hajózás szereplői, ezen belül elsősorban a nagyobb merülési igényű hajók tulajdonosai, valamint a kikötőket üzemeltetők. A 120 cm-en szabályozott vízszint összefüggésében a legfontosabb kedvezményezettek várható módon a hajósok, ezen belül elsősorban a nagyobb merülés igényű hajók tulajdonosai, a kikötők üzemeltetői, valamint az úszni vágyó strandolók, de ki kell emelnünk, hogy a vitorlás és csónakkikötők nevében nyilatkozók szintén kedvezményezettség széleskörű társadalmi kiterjedését is vizionálták. A károsultak körét a vélemények alapján legjellemzőbb módon az alacsonyan fekvő parti területekre épített ingatlanok tulajdonosaira szűkíthetjük, de ide sorolhatók azok a kikötő és strandüzemeltetők is, akik kikötő, vagy strand infrastruktúra vagyonelemei a korábbi, 110 cm-es szabályzási szinthez voltak kialakítva, vagy már azzal a vízmagassággal is üzemelési nehézségeik adódtak.

A konfliktusokat a válaszadók többsége szerint megfelelő műszaki megoldások alkalmazásával lehetne feloldani. A relatív többség véleménye szerint a partvédművek megemelése, a különböző vízügyi műszaki megoldások alkalmazása lehet célravezető. Ez utóbbi körében említhetjük a mederkotrást, a Sió-csatorna és a zsilip korszerűsítését, valamint a tározórendszerek kialakítását.

Véleményvizsgálat a strandok körében

A balatoni strandok körében végzett felmérés eredményeiről az alábbiak mondhatók el. A vizsgálatban 105 Balaton parti strand szerepel. A strandok tulajdonosai legjellemzőbb módon önkormányzatok, a vállalkozási tulajdonban lévő strandok aránya az összes strandnak kevesebb, mint hatodára tehető. A strandok üzemeltetői közel egyharmad-egyharmad arányban vállalkozások, illetve önkormányzatok, míg a harmadik harmad nagy részét az önkormányzati tulajdonban álló nonprofit Kft-k töltik ki, elenyésző mértékben megjelennek egyéb költségvetési szervek és intézmények is, mint működtetők.

A véleményvizsgálatba került strandok abszolút többsége az üzemelési idő legnagyobb részében belépődíjat kér a szolgáltatásokért cserébe, több mint harmaduk éjjel-nappal szabadon látogatható, minden tizennyolcadik vizsgált strand zártkörű, vagy magánstrand.

Az amortizációnak megfelelően jellemzően minden évben zajlanak felújítási munkálatok, ezért az utolsó felújítás dátuma az esetek legtöbbjében az adatfelvétel éve. A strandokon foglalkoztatottak száma főszezonban több mind a kétszerese a főszezonon kívüli üzemelési időszaknak. A strandférőhelyek kapacitása több mint 150 ezer férőhelyre rúg, de nagyon magas a minimális és a legnagyobb befogadóképességű strand közötti különbség. A kihasználtság adatok 20 és 100 % között alakulnak 78 %-os térségi szintű átlagos kihasználtság mellett. A belépődíjas strandok átlagos férőhely kihasználtsága 74 %, a szabadstrandoké 83 %, a vizsgálatban részt vevő zártkörű, vagy magánstrandoké 86 %.

Alacsony vízállás mellett jelentkező legfontosabb probléma a strandmeder eliszaposodása, a negatív híresztelések és nem kívánatos szaghatások jelentkezése. Az alacsony vízszint a strandok esetében nem dominálja a problématérképet, és a látogatottság csökkenése sem elsődleges, inkább szekunder jellegű hatásként jelentkezik. Magas vízállás mellett jelentkező legfontosabb probléma a parti védművet ért téli jégkárok, a strand területének részleges vízborítása, valamint a Balaton kiöntése viharos időben. Alá kell húznunk, hogy a megemelkedett talajvízszint számos strandon okoz súlyos problémákat, erodálódik a parti védmű, gyengülnek az építmények alapozásai és károsodnak a közművek. Minél hosszabb ideig áll fenn a magas vízszint okozta káresemény, annál hosszabb időtávra kiható következmények alakulnak ki. A vízelöntések és a talajvíz együtthatásai időben kiterjedve egyre súlyosbodó anyagi terheket, bevételi károkat, profitcsökkenést

jelenthetnek, mivel egyre több forrást szükséges biztosítani a semlegesítésre.

Alacsony vízállás melletti szezonális problémakezelésre vonatkozó forrásigény együttesen mintegy 2,4 milliárd forint, ezek tartalmilag legnagyobb részben központi-hatósági megoldások ösztönzését jelentik. A fejlesztési források igénye kisebb részben népszerűsítő médiakampányra, mederkotrásra, iszapfogók telepítésére, hínármentesítésre, mederhomokolásra, vízbejáró stégek meghosszabbítására vonatkoznak. Alacsony vízállás melletti végleges, de legalábbis hosszú távú fontosabb megoldások között szerepelt a hatékony vízszint szabályozás, mederaljzat kotrása, iszapfogók, iszapcsapdák kihelyezése, lidósítás, fürdőző-úszómedencék létesítése, hordalék eltávolítás, takarítás, valamint pozitív reklámmarketing. Az e felületen jelentkező teljes becsült támogatási igény 638 millió forint. A jelzett összegen belül jelentősebb forrásigény az iszapfogókhoz, a mederkotráshoz, a fürdőmedencék építéséhez, valamint a hatékony vízszint szabályzáshoz köthető. Magas vízállás mellett rövid távú fejlesztési prioritás a parti védművek magasítása, a talaj és csapadékvíz elvezetés, csatornázás, szivattyútelepek-vízátemelők létesítése, záportározó építése, illetve a strand terepszintjének megemelése, talajfeltöltés, és az új felszín gyepesítése, parkosítása. A felsorolt beavatkozások bekerülési költsége mintegy 4,5 milliárd forint. Magas vízállás melletti hosszú időre szóló megoldási javaslatok teljes költségbecslése mintegy 5,1 milliárd forint, de ebben az esetben is a bekerülési összeg legnagyobb része egy intézkedéshez, jelen esetben a talaj és csapadékvíz elvezetéshez, csatornázáshoz kapcsolódik.

A strandok látogatottságát a válaszadók szerint nem befolyásolja érdemben a Balaton aktuális üzemvízszintje. A vendégforgalomban matematikai eszközökkel kimutatható késleltetett hatásokat a véleményalkotók a gyakorlatban nem, vagy csak alig érzékelték. A válaszadók abszolút többségét, mintegy 58 %-át alkotják azok, akik szerint vagy nincs változás, vagy vendégforgalom alakulásának a vízszinthez nincs direkt köze. Alacsonyabb vízállás mellett összességében kevesebb üzemeltetési probléma fogalmazódott meg, mint magas vízállás esetén. A konfliktushelyzetek változatosak, alapvetően a vendégek és üzemeltetők/tulajdonosok közöttiek, de valójában mindkét fél elszenvedője a keletkezett konfliktushelyzeteknek. Konfliktushordozó forrás többek között a vízi szórakoztató eszközök használhatatlansága és a fürdőzési élmény negatív változása, a víz algásodása, a tómeder hínárosodása, a különböző elpusztult vízi élőlények bomlása okozta szag és bűzhatások. Magas vízállás mellett a legfontosabb problémaforrás a belvizesedés, vízelöntés, a csapadékvíz elszivárgás képtelensége. Nagy probléma, hogy sok esetben víz alá kerülnek a parti védművek, és a szél extrém mértékű kihullámzást eredményez, fokozva ezzel a belvíz okozta egyébként is sok esetben súlyos problémákat. Több adatközlő hangsúlyozta, a kihullámzás nagy mennyiségű hordalék lerakódással is jár.

Ahogy egyre hosszabb időn keresztül állandóan magas a vízszint, egyre komolyabb károkat okoz a strandi közművekben, megsüllyednek a szilárd burkolatú utak, járdák, megváltozhat a csatornák gravitációs lejtésszöge, az épületek alapjai, pincéi víz alá kerülnek, mindezek egyre fokozódó anyagi károkat jelentenek a szolgáltatóknak. A megfogalmazott vélemények alapján körvonalazható az adatközlők egy része oldaláról az aggodalom, amennyiben tartósan megmarad a magas vízszint, az üzembiztonság érdekében alapvető újratervezésre lesz szükség, a helyi infrastruktúrát általánosan a magas vízálláshoz kell igazítani.

Az alacsonyabb vízszintek legfontosabb kedvezményezettjei a strandi adatközlők szerint a vízparthoz közeli nyaraló és ingatlantulajdonosok, a kisgyermekes családok és az úszni nem tudók, a leginkább károsultak a strandok üzemeltetői és tulajdonosai, a hajó és csónakkikötőket üzemeltetők, a hajósok és vitorlások, a Balaton élővilága, illetve a horgásztársadalom. A magasabb vízszint legfontosabb kedvezményezettjei a balatoni hajózás szereplői, vitorlás és csónaktulajdonosok, az úszni vágyók, a strandolók, a magas vízszintnek kevésbé kitett strandok üzemeltetői, a természet és az élővilág, illetve a horgászok. Károsultak a vízparthoz közeli nyaraló és lakóingatlan tulajdonosok, a magas vízszintnek fokozottan kitett strandüzemeltetők és tulajdonosok, a kisgyermekes családok, az úszni nem tudók, illetve alapvetően a tó déli parti sáv-

ja. A kialakult konfliktusok orvoslása többrétegű közelítést követel meg, a legtöbb nyilatkozóban megfogalmazódott az a felismerés, mely szerint nincs olyan megoldás, ami ne járna valamely résztvevő, vagy érintett csoport érdeksérelmével. Ami adott esetben kedvez a hajózásnak, az nem kedvez a parti ingatlantulajdonosoknak, ami ideális a kisgyermekes családoknak, nem nyeri el a tetszését az úszni vágyó strandolóknak, de akadnak közös érdekek is. A konkrét probléma- és konfliktusmegoldási javaslatok elsődlegesen arra irányulnak, hogy a jelenlegi 120 cm-en szabályozott vízszint hatékony part és hullámvédelemmel társuljon, ennek érdekében átgondolt és hatékony zsiliphasználatra van szükség, de logikailag szükséges az érintett felek közötti rendszeres érdekegyeztetés, közös fórum szervezése is.

Véleményvizsgálat a kempingek körében

A vizsgálatban 25 parti és partközeli kemping szerepel. A kempingek tulajdonosai és üzemeltetői elsöprő mértékben vállalkozások, jellemzően társas, kisebb arányban egyéni vállalkozók. Az önkormányzati, egyéb intézeti tulajdon és üzemeltetési jogállás ebben az esetben ritka. A kempingek abszolút többsége az általános szolgáltatásokat nyújtó családi kemping, négy kemping speciális szolgáltatásokra szakosodott, de jelen vannak a mintában komplex szolgáltatásokat nyújtó családi üdülőfalu kempingek, vendégházapartman szolgáltatást is biztosító kempingek, illetve egy ifjúsági és egy alapvetően zártkörűen működő kemping.

Az amortizációnak megfelelően minden évben zajlanak felújítási munkálatok a kempingekben, ezért az utolsó felújítás dátuma az esetek legtöbbjében az adatfelvétel éve, 2018. A kempingekben foglalkoztatottak száma főszezonban több mind a kétszerese a főszezonon kívüli üzemelési időszaknak. A férőhely-kapacitás jellemzők szerint a legmagasabb kihasználtság a faházakra és a mobilházakra jellemző, de magas kihasználtság övezi a bérelhető lakókocsikat, a lakókocsi helyeket, a kőből-téglából épített üdülőházakat és az extra szolgáltatásokat nyújtó faházakat is. A sátorhelyek, bérelhető sátrak, jurták kihasználtsági mutatója 55-56 %, lényegesen alacsonyabb, mind a sokkal komfortosabb pihenést biztosító lehetőségeké. Ez a korábbi időszakok általános jellemzőihez képest változást jelent.

Alacsony üzemvízszint mellett jelentkező legfontosabb probléma a kempingben található strandmeder eliszapolódása, valamint a nem kívánatos szaghatások jelentkezése. Általában az alacsony vízszint ebben az esetben sem dominálja a problématérképet, és a látogatottság csökkenését sem elsődleges negatív hatásként érzékelik. Magas vízszint mellett jelentkező legfontosabb probléma a kemping területének részleges vízborítása, valamint a megemelkedett talajvízszint, ami meggátolja a csapadékvíz elszivárgását, és folyamatos felszíni elöntést eredményez. A magas vízállás mellett fokozott problémát jelent a tartós egyirányú szél, ami talajelöntést okoz, akár több száz méterre is a partvonaltól. A kempingek esetében is megfogalmazódott, minél hosszabb ideig áll fenn egy magas vízszint okozta káresemény, annál hosszabb ideig ható következményei lesznek.

Alacsony vízállás melletti rövid távú problémakezelésre vonatkozó bekerülési költségbecslésre kevés adatközlő tett kísérletet, a mindösszesze két becslésösszeg együtt 600 millió forintot jelent, ezek tartalmilag kisebb részben népszerűsítő médiakampányt, nagyobb részben téliesítési költségeket jelentenek. Alacsony vízállás melletti hosszú távú megoldások között szerepelt a mederaljzat egész tóra kiterjedő, gyakorlatilag egy-üzemben végrehajtott mélyítő kotrása, a vízszintemelés, valamint a szabadtéri, fedett, fűthető medencék létesítése a kempingben.

A megemelt szabályozási vízszint mellett a legfontosabb fejlesztési igény a parti védművek magasítása, illetve a talajszintemelés. A talajszint megemeléséhez társított költségekhez hozzá kell rendelni a közműhálózatok korszerűsítését, a csatornahálózat cseréjét, illetve új utak építését is. Az adatközlés során elhangzott, hogy egyes hatékony megoldások kivitelezésének, mint a parti területek szintemelő feltöltése, jogszabályi gát képződött, vagyis hiába fogalmaznak meg ilyen, vagy ehhez hasonló tartalmú megoldásokat, ha ennek jogszabályi harmonizációja, törvény, vagy rendeleti kezelése nem történik meg. Magas vízállás melletti rövid távú megoldások bekerülési költsége 68,4 millió forint, egy adatközlőre átlagosan 7,6 millió forint jut. A megemelt üzemvízszint melletti tartós, de legalábbis hosszú időre szóló megoldási javaslatok teljes költségigénye

281,5 millió forint, a költségbecsléseket megfogalmazó adatközlőkre átlagosan 46,9 millió forint jut.

A vízszint változása által generált hatások egyelőre nem mutatkoznak a kempingek látogatottság forgalmában. A válaszadók 60 %-át alkotják azok, akik szerint vagy nincs semmiféle változás, vagy a vízszinthez nincs köze a kempingek vendégforgalmában tapasztalható dinamikus változásoknak. 110 centiméteres üzemvízszint mellett összességében kevesebb probléma fogalmazódott meg, mint magas vízállások esetén. A konfliktushelyzetek változatosak, alapvetően vendégek és vendégek, illetve vendégek és üzemeltetők közöttiek, de több esetben inkább feszültséghelyzetről lehet beszélni, mint direkt, személyek között leírható konfliktusokról.A feszültségforrások gyakran környezetiek, ha nincs elég víz a tóban, akadályozott a horgászat, a hajózás, vízi közlekedési eszközélmény, élvezeti értékében sérül a fürdőzés, vagy az úszásélmény. A kisgyermekes családok azonban éppen az alacsonyabb vízszinteket kedvelik, mert nagyobb biztonságérzet mellett vihetnek kisgyermekeket a tómederbe.

Megemelt vízszint mellett a legfontosabb problémaforrás a kempingekben az elöntés, a talajvízszint, a csapadékvíz elszivárgásának akadályoztatása, illetve ezek kumulált következményeként a kempingek legértékesebb, közvetlen parti területének kiadhatatlansága, ami időben tartós módon, fokozódó anyagi károkat jelent a szolgáltatóknak. A kempingek esetében is körvonalazható az adatközlők egy részéről az aggodalom, hogy amennyiben tartósan megmarad a magas vízszint, teljes újratervezésre, súlyos költségtételekkel járó rekonstrukciós, adaptációs munkálatokra lesz szükség.

Vendégszám alakulása a Balaton vízszintjének változása tükrében

A hatástanulmány részét képező a Balaton parti településeken regisztrált kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmának és a tó vízszintjét befolyásoló egyes természeti, éghajlati tényezők időbeni alakulásának összehasonlító vizsgálata kapcsán az alábbi összefoglalást tehetjük. Ennek a vizsgálatnak a keretében öt különböző dimenzió segítségével kerestünk választ arra a kérdésre, hogy van-e összefüggés a Balaton vízszintjének változása, illetve az erre hatást potenciálisan gyakorló egyes természeti jelenségek, és a Balaton parti településeinek sávjában jelentkező vendégforgalmi mutatók közel negyedszázados idősorba rendezett gyakoriságai között.

A rendelkezésre álló idősorok összehasonlító elemzése rámutatott arra, hogy a Balaton vízszintjének alakulása szorosan összefonódik a Balaton parti vendégforgalommal. Az összefonódás primer oka a Balaton fürdőtó jellege. Amikor a Balaton átlagos középvízszintje a 2000-es évek elején csökkenésnek indult, annak negatív hatásai a vendégforgalom alakulására is fokozatosan átkonvertálódtak. A különböző időbeni folyamatok hatásaiban jellemzően kimutatható egyfajta időbeni eltolódás, egyik változó hatásainak érvényesülése egy másik változó hatásaira nem feltétlenül érvényesül azonnal, a következmények késleltetett jelleggel is kibontakozhatnak. Amikor a Balaton átlagos középvízszintje 2003 évi extrém alacsony szinthez képest 2004-ben már a javulás jeleit mutatta, a vendégforgalom jelenségeiben megfigyelhető negatív irányú változás nem állt le, a korábbi évek jellemzőihez képest is tovább csökkent, majd amikor a vízszint már rendeződött sem emelkedett vissza az ezredfordulós gyakoriságok szintjére. Azonban megállapítható, hogy ha csökken is a vízszint, az nem jár együtt azonnali módon a vendégek távolmaradásával.

Ahhoz, hogy ez bekövetkezzen, időben is tartósnak kell lennie azoknak a negatív természeti folyamatoknak, amelyek a vízállást befolyásolják. Amikor a 2012 évi alacsony vízállás időszaka bekövetkezett, annak természeti hatásait is tapasztalhattuk már az előző évben, a vendégforgalom mégsem csökkent, ellenkezőleg, növekmény jelenségeket tapasztaltunk, amelyek ezzel párhuzamban azóta is kitartanak. Az átlagos középvízszint 2012 után gyorsan rendeződött, sőt, két évvel később már a teljes vizsgált időszak legmagasabb középvízállás-szintjét produkálta. Összességében a vendégforgalomra gyakorolt természeti presszió feleakkora időt sem ölelt fel, mint az ezredfordulót követő időszak hatása. Ennek megfelelően a várható negatív következmények kibontakozására sem volt elég idő. A folyamatjelenségek időbeni tartóssága nagyon fontos szempont a korrelációs összefüggések kiértékelése során, hiszen láthattuk, hogy eloszlás norma-

litástól függetlenül az elemzési metszetek nagy részében nem igazolható szignifikáns korrelációs kapcsolat, még akkor sem, ha a legkritikusabb évek adatait hasonlítjuk össze.

Ha a vendégek teljes elemzési időszakra vonatkozó gyakoriságát minden érték változatlan figyelembevételével korreláltatjuk a teljes időszakra vonatkozó hó eleji középvízállással, az összefüggés szignifikáns, de a közvetlen kapcsolat erőssége gyenge. A gyenge asszociációs kapcsolat okai multiplikatívak, részben a jelen vizsgálat keretei között nem modellezett természeti, gazdasági, társadalmi magyarázóváltozók hatásaira, részben az elemzett folyamatok időbeni különbségeire vezethető vissza. A Balaton alacsony, vagy extrém alacsony vízállása ismeretlen periódusú ciklusok szerint fordul elő, de minél tartósabb az alacsony vízállás, annál inkább tartósan megmutatkozik a vendégforgalomban, és minél rövidebb ez a negatív ciklus, annál könnyebben vészeli át ezt a vendégforgalom.

Ha a vízszint tartósan alacsony, a negatív hatások, még ha egyfajta késleltetéssel is, de igen nagy valószínűséggel és nem véletlen hatással lesznek a vendégforgalomra, mivel a rossz, és kedvezőtlen tapasztalatok távolítják a vendégeket, a bizalom helyreállítása pedig évekbe telhet. Amennyiben a negatív vízállásjelenséget produkáló természeti folyamatok hatása rövid, az jó eséllyel nem fog jelentkezni közvetlen hatások szintjén a vendégforgalomban, illetve ez a hatás könnyebben eliminálható. A társított negatív folyamatok hatásainak csökkentésében számos egyéb megoldás segíthet, például a vonzerőfejlesztés, szolgáltatásbővítés, kulturális és művészeti programok, sportesemények, de csodaszert várhatóan nem jelentenek, ha maga a tó képtelen betölteni legfőbb turisztikai funkcióit.

Összegző megállapítások, legfontosabb eredmények

A munka során alátámasztottuk az a kutatási hipotézist, ami szerint a Balaton szabályozási vízszintjének emelése jelentős társadalmi-gazdaság hatásokat generál a parti településeken. A korábbi, 110 centiméteren szabályozott vízszintnek is voltak a helyi társadalomban érzékelhető hatásai, károsult és kedvezményezett státuszcsoportok erre az időszakra vonatkozóan is meghatározhatók voltak. A 120 centiméteren szabályozott vízszint esetén mind a károsulti, mind a kedvezményezetti kör bővebbnek mutatkozik, ezáltal a potenciális konfliktusfelületek is kiszélesednek. Ugyanakkor a klímaadaptációs és környezeti-természeti szempontok, valamint a pozitív térségi gazdasági hatások miatt a megemelt vízszint fenntartása indokolt, a megfelelő, esetlegesen felmerülő károkat elhárító műszaki, infrastrukturális feltételek megvalósulása esetén. A véleményvizsgálat eredményei szerint további szabályozási vízszintemelésre sem műszaki-infrastrukturális sem pedig társadalmi-gazdasági értelemben nem adottak a feltételek a Balatonnál.

A partmenti infrastruktúra-hálózat, és önkormányzati, állami és magán vagyonelemek kapcsán igen jelentős fejlesztési szükséglet azonosítható által a megemelt vízszinthez való alkalmazkodás kapcsán. A fejlesztési igények és költségek együttes összegbecslései a rövid távú, esetenként csupán karbantartási jellegű, legfeljebb éves, vagy kétéves rendszerességgel célzott megvalósítására együtt mintegy 10,2 milliárd forintot tartanak szükségesnek az önkormányzatok, a strandok, a kikötők és a kempingek adatközlői. Ennek az összegnek mintegy 60 %-a az önkormányzatokhoz köthető. A hosszú távú, minimum évtizedes távlatban érthető fejlesztések együttes összege mintegy 75,4 milliárd forint, ennek az összegnek közel 90 %-a adják ki a parti önkormányzatok becslései. Meg kívánjuk jegyezni, hogy a két esetet illetően az egy évre eső fajlagos költségek nyilvánvalóan az utóbbi, vagyis a hosszabb távra megoldást jelentő beruházások elkészítését teszik indokolttá. A vízszinthez való alkalmazkodást segítő, károkat megelőző fejlesztési beruházások megtétele kulcsfontosságú a térségben azonosított konfliktushelyzetek feloldása érdekében. Mindehhez feltehetően további célzott szubvenció szükséges, azonban emellett a konfliktusok térségi együttműködésen, érintett státuszcsoportok érdekegyeztetésén alapuló rendezése is elengedhetetlen.

DOMBI GÁBOR – FEKETE KÁROLY – OLÁH MIKLÓS

Interjú

A Balaton Szövetség szerepe régen és ma – Beszélgetés Balassa Balázzsal

Ha egy az önkormányzatokat fókuszába helyező folyóirat egy térségi tematikus számot jelentet meg, magától értetődő kötelesség, hogy bemutassa a régióban működő önkormányzati szövetséget. Ennek teszünk most eleget, az alábbiakban Fekete Károly interjúját olvashatják, melyet Balassa Balázzsal a Balatoni Szövetség elnökével, Szigliget polgármesterével készített 2019 májusában.

Elnök úr, a Comitatus Önkormányzati Szemle szerkesztői és olvasói nevében is nagyon köszönöm, hogy vállalkozott az interjúra. Kérem, először ismertesse a Balatoni Szövetség rövid történetét, és jelenlegi összetételét!

1904. augusztus 11-én délután került sor a nagyjelentőségű eseményre, a Balatoni Szövetség megalakítására. A Szövetség céljául tűzte ki a balatoni fürdői élet fejlesztését, a fürdők közös érdekének megóvását és általában a Balaton-parti gyarapodás előmozdítását. A Szövetség tiszteletbeli elnökévé Széchenyi Imre grófot, a minden nemes célért küzdő férfiút választották meg. Az egyik alelnök pedig dr. Óvári Ferenc lett, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a Balatoni Szövetség megalakításában, valamint az azt megelőző előkészítő munkák során.

1948-ban feloszlatták a Balatoni Szövetséget, mert a „szocializmus ellenségét" látták benne és a „burzsoá" hagyományok képviselőjeként tartották nyilván. Akkor a politikai diktatúra döntéshozói nem a Balaton érdekeit, a nemzeti kincs megőrzését tartották szem előtt, hanem téves ideológiával a „dolgozó nép tulajdonába" adták, ehhez pedig nem kellett Balatoni Szövetség.

1990. novemberében, Balatonfüreden több polgármester találkozott, hogy a Balatoni Szövetség aktívvá tételét határozzák el. A jelenlévők kezdeményezték, hogy új törvényi háttérrel és az önkormányzatok létrejöttével, a rendszerváltás kezdeteibe illesztve induljon el a Balatoni Szövetség átalakult formában történő működése. 1991. február 8-án szakadó hóesésben a közvetlen parti településekről 26 önkormányzat képviseltette magát az alakuló közgyűlésen és még 5 település megfigyelője volt jelen.

Jelenleg 77 önkormányzat 3 megyei önkormányzat a tagunk, 5 pártoló tagunk és 16 együttműködő szervezetünk van.

Milyen szabályok alapján kerülnek kiválasztásra a szervezet vezető tisztségviselői?

A tisztségviselők választását értelemszerűen a Szövetség SZMSZ-e és az Alapszabály határozza meg. Az elnökség tagjai: a szövetség elnöke, a tiszteletbeli elnökök és társelnökök, valamint Somogy, Veszprém és Zala megye közgyűlései által delegált 1-1 elnökségi tag. Ez utóbbi Somogy, Veszprém és Zala megye tagönkormányzatai között létrejött közös konszenzus alapján lehetséges, az érintett megyei közgyűlés jogosult megyénként 2-2 főt delegálni az elnökségbe.

A szövetség elnökét és a két társelnököt önkormányzati választási ciklusonként, öt évre választja meg a Balatoni Szövetség közgyűlése. A delegált elnökségi tagokkal teljessé váló elnökséget közgyűlési határozattal kell megerősíteni. Az elnökség tagjai feladatukat társadalmi megbízatásban látják el. A társelnököket a Balaton-parti polgármesterek közül, megyénként egy-egy főt választanak meg. A társelnökök jelölésére az érintett megye tagsága jogosult. Az elnök vagy a társelnökök megválasztásánál figyelembe kell venni a kistelepülések érdekeit is (esetleg társelnöki funkcióban történő megbízással). Elnököt szokásjog alapján minden ciklusban más-más megyéből választ a Szövetség.

Milyen feladatokat, milyen forrásokból lát el jelenleg a Szövetség?

A Balatoni Szövetség alapfeladatként a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetbe tartozó önkormányzatok érdekképviseletét látja el. Az érintett önkormányzatok legfőbb érdeke, hogy ez a térség a természeti és kulturális értékeink megőrzése mellett zavartalanul fejlődjön. A BKÜ területén élő emberek és a térségben működő önkormányzatok „saját bőrükön" tapasztalják azokat a problémákat, melyek a Balaton térségében jelentkeznek. A Balatoni Szövetség feladata, hogy közreműködjön az önkormányzatok és a döntéshozók közötti minél hatékonyabb kommunikációban.

Ezen kívül megszervezzük hagyományos rendezvényeinket, úgymint a Balatoni Borok Versenyét, a Kék Hullám Zászló strandminősítő programot, az első hajó fogadását, a „Balatonparty"-t. 1994 óta minden évben odaítéljük a Balaton-díjat, egy vagy több arra érdemes, a Balaton érdekében sokat tett személy vagy szervezet számára. 2018-ban Heizler György nyugalmazott tűzoltó ezredes és Horváth Tihamér vállalkozó mellett a Tihanyi Bencés Szerzetesközösség kapta az elismerést. Az elmúlt évben először hirdettük meg az „Év Balatoni Háza" építészeti díjpályázatot, amit reményeink szerint folytatni tudunk 2019-ben is. Kiemelt feladat ezen kívül, hogy a Szövetség a térségi szúnyoggyérítés tekintetében az érintett 47 önkormányzat megbízásából szervezési, koordinációs feladatokat lát el, továbbá saját forrásból egy légi biológiai és egy légi kémiai gyérítést végeztettünk.

Régebben a Szövetség működését tagdíjakból, más szervezetek hozzájárulásából, a szolgáltatásokból befolyó térítésekből, alapítványi támogatásokból, vállalkozásainak eredményéből, költségvetési támogatásokból, valamint pályázatokból fedezte. Mára már csak a tagdíjak (pártoló tagsági díjak) maradtak ezekből, így szűkös anyagi keretekkel gazdálkodhatunk. A szövetség tagjai a település állandó lakosai után évi 60 Ft/fő tagdíjat fizetnek. A pártoló tagok 3.000 Ft/év, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező pártoló tagok 30.000 Ft/év minimum tagdíjat fizetnek. A megyék tagdíja minimum 50.000 Ft/év/megye. A közgyűlés évente állapítja meg a következő évi tagdíjat. A tagdíjak legalább 10 éve nem változtak.

Mindezen feladatok ellátásához milyen humán erőforrással rendelkeznek?

Van egy irodavezetőnk a titkárságon, egy pénzügyi tanácsadónk, aki a szúnyoggyérítést koordinálja, és a Szövetség titkára, aki napi négy órás munkaviszonyban van. A szűkös anyagi keretek miatt sajnos csak ezek a lehetőségeink.

Mit tart 2014 óta betöltött elnöki mandátuma eddigi legfontosabb eredményének?

A „régióban" és az országban is egyre több emberben tudatosul, hogy létezik a Balatonnál egy olyan szervezet, mely minden fontosabb térséget érintő kérdésben véleményt alkot, érdekképviseletet lát el és egyes kezdeményezéseivel a minőségi szolgáltatások fontosságára hívja fel a figyelmet. A sok éven keresztül alvó szervezet ismét meghatározó szereplővé vált a térségben. A média részéről megnyilvánuló folyamatos érdeklődés lehetőséget biztosít a szervezet folyamatos kommunikációjára.

A vállalt feladatokon túl miben látja egy térségi szintű önkormányzati szövetség legfontosabb hivatásait?

Egy ilyen jellegű szervezetnek komoly felelőssége van abban, hogy az önkormányzatokkal, társszervezetekkel közösen jövőképet határozzon meg a Balatonnak, valamint törekedjen arra, hogy keresse a megoldásokat a negatív tendenciák megállítására. Ezt úgy kell tennünk, hogy eközben ne rontsuk a térség turisztikai megítélését.

Mely szervezetek a szövetség legfontosabb partnerei?

Nem szívesen állítanék fel egy fontossági sorrendet, hisz minden szervezet a szakmai tudásával, felkészültségével a szakterületük vonatkozásában komoly segítséget nyújt számunkra. A következő szervezetekkel vagyunk együttműködésen alapuló kapcsolatban: Balatoni Hajózási Zrt., Balatoni Halgazdálkodási Nonprofit Zrt., Magyar Vitorlás Szövetség, Balatoni Civil Szervezetek Szövetsége, Balaton Fejlesztési Tanács, Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Nők a Balatonért Egyesület, Pannon Egyetem, Balaton-parti Fürdőegyesületek Szövetsége, MTA ÖK Balatoni Limnológiai Kutatóintézet, Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata, Veszprém Megyei Jogú Város, Herman Ottó Intézet, Somogy Megyei Építész Kamara, Zala Megyei Építész Kamara, Magyar Építészek Veszprém Megyei Kamarája, Balatoni Turizmus Szövetség, Balatoni Kör.

A térségi érdekérvényesítést aktuálisan milyen eszközökkel képes ellátni a szervezet?

Jelenleg két ilyen jellegű eszközt látok. Az egyik, hogy önállóan, vagy esetleg egy társszerv bevonásával kialakított véleményünkkel megkeressük az érintett minisztériumokat, szakhatóságokat. A másik lehetőség, hogy a média segítségével hívjuk fel a figyelmet egy-egy régóta fennálló problémára, ezzel késztetve a döntéshozókat a szükséges lépések megtételére.

Kérem, vázoljon fel egy balatoni konfliktustérképet! Fontossági sorrendben melyek a Balatonnál aktuálisan jelentkező legfontosabb térségi konfliktusok? Milyen területeken, kik között jelentkeznek ezek?

Én úgy gondolom, hogy egy olyan térségben ahol ennyi érdek ütközik, ahol más és más jövőkép fogalmazódik meg a térségben élők, dolgozók és pihenni vágyok részéről, kivédhetetlen a konfliktushelyzetek kialakulása. Én konkrét esetet nem szeretnék megfogalmazni, inkább azokat a tendenciákat említeném meg, melyek generálják ezeket a helyzeteket. Ilyen például a nagyobb zajhatásokkal járó fesztiválok, rendezvények köre. Ugyancsak komoly problémákat vet fel a nyári időszak forgalmi telítettsége. Komoly veszélyeket rejtenek azok a kezdeményezések, melyek egy-egy a Balatonnál nem elfogadott és megszokott új szolgáltatás megjelenésével járnak. Azt látom, hogy ezek esetében nem készülnek előzetes hatástanulmányok, melyek alapján elkerülhetőek lennének ezek a feszültségek.

Jelenleg is zajlik a 1861/2016 Kormányhatározat végrehajtása, melynek keretében a Balaton térségébe több mint 300 milliárd forintnyi fejlesztési forrás érkezhet. Elemzési eredmények szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe az egy főre eső támogatási mérték tekintetében előzi az összes magyarországi megyét. Miként értékeli e forráskihelyezés megvalósítását a területpolitikai logika szempontjából?

Természetesen örömteli, hogy végre van egy fejlesztési forráskeret, mely felhasználására a Balaton régió lett nevesítve. Ez talán végre azt jelenti, hogy a Balaton megítélése javult az elmúlt években. Ez egy komoly lehetőséget jelenthet a térségnek.

És milyennek értékeli e forráskihelyezés célterületeit és eddigi eredményességét a Balaton hosszú távú jövője szempontjából?

Összességében elmondható, hogyha azok a célok megvalósulnak, melyek a Balaton jövője szempontjából nevesítésre kerültek, akkor érdemi hosszú távú eredmények várhatók. Fontos, hogy a turisztikai fejlesztések tekintetében következetesen megköveteljük az egész éves működés biztosítását. Elengedhetetlen, hogy megvalósuljanak a vízszintemeléssel kapcsolatos és a vízminőségjavítás szempontjából kulcsfontosságú beruházások. Véleményem szerint ezeknek a fejlesztéseknek prioritást kellene élveznie.

A jelenlegi intézményrendszeri keretek között kellő eredményességgel tudnak-e hasznosulni a fejlesztési források? Érvényesül-e a helyi, térségi akarat? Ha nem, milyen térségi intézményrendszer és felhatalmazások lennének ehhez az ideálisak?

Már régóta hangsúlyozom, hogy nagy szükség volna egy olyan térségi szervezetre, mely nem csak a koncepció elkészítésében kap szerepet, hanem a források szétosztásában is aktívan részt vehet. Véleményem szerint a térségben meghatározó szervezetek képviselőiből létre kellene hozni egy tanácsot, mely az érintett döntéshozókkal közösen döntene a források kihelyezéséről.

Milyen más, belföldi és külföldi önkormányzati szövetségekkel van kapcsolata a Balatoni Szövetségnek? Miben nyilvánul meg az együttműködés, kapcsolattartás?

A Balatoni Szövetség nem egy szokványos önkormányzati szövetség. Mi nem az önkormányzatok, a polgármesterek érdekeit kívánjuk védeni, hanem a térségben élő embereket képviseljük. A lakosság és a szövetség között a polgármester jelenti a kapcsolódási pontot. Talán ennek a hozzáállásnak, koncepciónak is köszönhető, hogy nem ápolunk komolyabb kapcsolatot egy önkormányzati szövetséggel sem.

Véleménye szerint milyen jövő vár az ilyen jellegű térségi önkormányzati szövetségekre, mint a Balatoni Szövetség?

Ez elsősorban azon múlik, hogy az önkormányzatok átérzik-e a lehetőségeket, melyek rejlenek ebben a szervezetben. A Balatoni Szövetségnek komoly meghatározó szerepe lehet még sokáig a térség életében, amennyiben az

önkormányzatok, hajlandók és tudnak együtt dolgozni, gondolkozni. Sajnos önkritikusan el kell ismernem, hogy nekem nem sikerült azt az egységes, aktív szervezetet létrehoznom, melyben a polgármesterek bátran megfogalmazzák és vállalják véleményüket. Sok kollégám nem tud és nem is akar térségi szinten gondolkozni. Amíg a települést érintő döntéseik meghozatala kapcsán nem mérlegelik, hogy ezek a változások milyen hatással lesznek a térségre, addig nehéz egy egységes Balatonról beszélni.

Milyennek képzeli a balatoni települések együttműködését az uniós fejlesztési források időszaka után?

Hogy milyen lesz, azt nem tudom. Azt hogy milyennek szeretném, persze el tudom mondani. Mivel a források szűkülni fognak, még fontosabb lesz majd, hogy ezeket hogyan tudjuk hatékonyabban felhasználni. Véleményem szerint így jelentősen megnő a szerepe a térségi, kistérségi szintű gondolkodásnak. Elengedhetetlen lesz, hogy közösen lobbizzunk egy-egy, a térség szempontjából kiemelt cél megvalósulásához szükséges forrásért.

Mit tart a Balatoni Szövetség legfontosabb feladatának a 2019-et követő években?

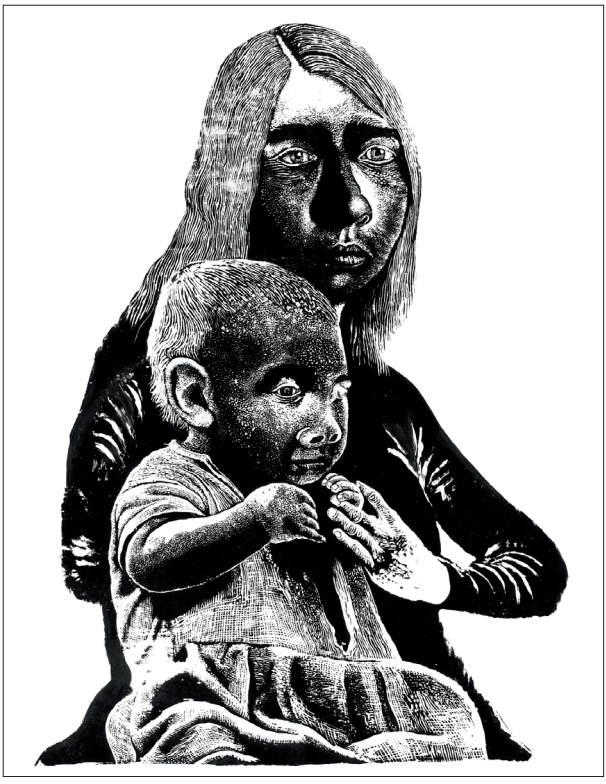
Jelenleg a legfontosabb feladatunk, hogy megfogalmazzuk a Balaton jövőképét. Eddig a fő irány, a család, fürdőzés, vitorlázás, horgászat volt. Rövid időn belül az érintett önkormányzatokkal, civilekkel, szakemberekkel közösen el kell dönteni, hogy milyen jövőt szánunk a Balatonnak!

FEKETE KÁROLY

Ajánlott irodalom

Agg Zoltán – Oláh Miklós: A megújuló Balaton Szövetség – Beszélgetés dr Bóka Istvánnal… COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE XIII.:(7-8.) pp 89-94

Agg Zoltán:Támadás a Balaton ellen COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE XIII.:(7-8.) pp. 108-111. (2003)

Tájékoztató

A Balaton köz- és vízbiztonsági színvonalának fejlesztése

A több mint 20 éve elindult integrált- és komplex tervezési tevékenység eredményeként több mint 1 Mrd forint ráfordítással, olyan színvonalú fejlesztések valósultak meg a Balaton régióban, amelyek a hazai turisztikai régiók tekintetében egyedülállóak. A programok sikeres - ha nem is teljes - végrehajtása eredményeként közel vagyunk a korábban megfogalmazott szándék beteljesüléséhez – azaz: „Legyen a Balaton Európa legbiztonságosabb tava!" Ezt, az elmúlt évek nagy nemzetközi sportrendezvényei körülményeinek kiváló értékelésével a hazai- és külföldi résztvevők és a nemzetközi sajtó is érzékeltettek.

Jelen rövid tanulmányom ennek az időszaknak a legfontosabb szakaszait, tevékenységeit és eredményeit dolgozza fel - azt a célt magam elé tűzve, hogy a munka példaként szolgálhat más, hasonló jellegű tájegységeink közbiztonsággal foglalkozó fejlesztési szakemberei számára is.

A Balaton-régió idegenforgalmi jellemzői és a közbiztonság fejlesztésének speciális igényei

A Balaton Régió a nemzetközi- és a hazai idegenforgalmi jellemzők tipikus csoportosításai szerint is számos olyan specialitással rendelkezik, amelyek okán a közbiztonsági feltételek megteremtése is egyedi megoldásokat igényel. Ebből a szempontból a legfontosabb jellemzők:

Az idényjellegű turizmus dominanciája. Ez azt jelenti, hogy az idegenforgalmi csúcsidőszak egyetlen rövid - 2 - 2,5 hónapos időszakra - korlátozódik. Ezen időszakban az éves vendégforgalom több mint 50 %-a bonyolódik le. Ezt egy-egy rövidebb elő- és utószezon keretezi, amelyek hosszát az időjárási prognózisok inkább befolyásolják, mint a turisztikai attrakció tervezés, vendéglátás szándékai és produktumai.

Három megyét érintő Balaton turisztikai térség, 180 település. A Balaton gyakorlatilag két fő térségi specialitást alakít ki a déli- és az északi megosztással. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet határa viszont szélesebb, mint a tóparti települések külső vonala. Ez már a kulturális és geológiai szempontok mellett a vonzáskörzet közvetlen érintett településeit magában foglalja.

Közös- és egyben elválasztó határ a vízfelület. Az északi- és déli partszakasz nemcsak a mederviszonyokban fellelhető különbségeket, hanem a történelmileg kialakult viselkedési-, pihenési- és szórakozási különbségeket is jelenti. A déli oldalon a szórakozást-, míg az északi oldalon inkább a pihenést jelentő szolgáltatások dominanciáját lehet felfedezni. Ugyanakkor a nyugati terület Zala megye része), amelyben a BKÜ területén is több gyógyfürdő található, amelyek önmagukban 12 hónapos működést és lehetőséget jelentenek.

Integrált turisztikai célok: pihenés, szórakozás, kultúra, sport, egészségmegőrzés, konferencia, gasztronómia, geológia. Ez a széles paletta teszi lehetővé, hogy a főidényen kívüli hónapokban se zárjon be a Balaton. Elsősorban a kulturális-, egészségmegőrző-, gasztronómiai vonzerők adják azokat a kitörési pontokat, amelyek mentén a szezon kinyújtása, végcélját illetően az egészéves szolgáltatási háttér megteremtése nem utópia.

Soknemzetiségű-, eltérő kultúrájú vendégkör. A politikai hatások sokáig és sokféleképpen befolyásolták - és várhatóan befolyásolni fogják a turizmus vendégkörét. Sok éven át a szocialista országokból érkező külföldi turisták mellett a vállalati üdülőkbe látogató beutaltak voltak a

célközönség. Ezt követően egy jelentős közeltérségi, európai nyugati látogatói csúcsot lehetett tapasztalni, majd az orosz- és kínai vendégek száma nőtt látványosan. Ma nem az utazási lehetőségek, szabadságok mentén-, hanem a nemzetközi trendek szerint érzékelhető a változás. Ugyanakkor a hazai vendégkör stabilizálódik, nő a hosszú hétvégére ide utazó magyar családok száma. A szórakozási- és sport rendezvények okán megnőtt a néhány napos tartózkodást tervező, hétvégés fiatalok száma és kialakult a „buli-turizmus" is.

A közbiztonsági feltételek megteremtése, az erőforrások beosztása, a fejlesztési irányok meghatározása szempontjából is speciális követelményeket és adottságokat kell figyelembe venni. Ezek olykor nehezítik a munkát, azonban állandó fejlődésre is lehetőséget biztosítanak.

Hullámzó leterheltség, széles spektrumú tevékenység. Az idényjellegű, szezonális jellemzők nem mindig tervezhetőek. Ennek ellenére a jól szervezett és előkészített kulturális- és sport rendezvények, konferenciák esetében a szükséges erőforrások eddig minden esetben biztosíthatóak voltak. Ugyanakkor a tevékenység mértéke és arányai - legyen az rendészeti-, ellátási-, egészségügyi-, vagy mentési - nagymértékben függenek a rendezvények prognosztizált látogatói körétől. Belátható, hogy a motoros találkozók másféle felkészültséget igényelnek, mint a nyíltvízi úszóversenyek. A Balatont körbeérő futó-, vagy kerékpáros versenyzők másfajta kockázatot jelentenek, mint a maratoni vitorlás versenyek. De megjelentek olyan korszerű vízi sporteszközök is, amelyek újfajta veszélyeket, kockázatokat hordoznak magukban.

Koordinatív tevékenység irányítás igénye (Balatrönk, majd EDR-EMÜ projekt). Erről azért érdemes külön is szólni, mert a széles-spektrumú közbiztonsági tevékenység komoly kommunikációs együttműködést, koordinációt igényel. E szegmensben a Balaton kétféle példaértékű kommunikációs együttműködéssel is büszkélkedhet. A „Balatrönk" rádió-kommunikációs infrastruktúra és szolgáltatás lehetővé teszi az összes szervezet-, rendezők és szolgáltatók között az azonnali csoportkommunikációt, információ áramlást, tájékoztatást és riasztást. Ennek digitális fejlesztése már 2017-ben megkezdődött és 2018-ban már rendszerszintű próbaüzemet zárt a kivitelező. Az EDR (Egységes Digitális Rádiórendszer - a kormányzati-, készenléti szervezetek rádiórendszere) infrastruktúráján elsőként - és a mai napig egyedüliként - olyan együttműködési platformot alakítottunk ki az ebben résztvevő szervezetek között, amely napi híváspróbákkal, kommunikációs tesztekkel állandó tréningben tartja a szervezeteket, így egy váratlan szituációban a kommunikáció hatékony és koordinált. A jelentősebb nagyrendezvények esetén ezt még egy-egy helyszíni koordinációs központ is erősíti.

Állami- és civil szféra állandó együttműködése (Polgárőrség, Vízimentők, ÖTE, RSS System). A Balaton idényjellegű-, valamint a vízi-szárazföldi vegyes működése igényli az állami és civil szféra együttműködését. Ez tervezett-, koordinált- és napi szinten működő stratégia mentén működik. A legjelentősebb civil szervezetek: a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata és Önkéntes Tűzoltó Egyesület, a polgárőrségek és az önkéntes tűzoltó egyesületek mellett a vízi sport egyesületek és szövetségeik. Az RSS System elterjesztésével az erőforrások még hatékonyabban alkalmazhatóak. Az RSS System (Rescue/Safety/Security) a készenléti jellegű civil aktivitásokat egy szervezetbe tömöríti, így az eszközök és az élőerő is hatékonyabban képes működni. Ennek szervezésében, elterjesztésében a Balaton Régió élen jár.

Speciális eszközfejlesztési igények: multitechnológiai viharjelzés, sürgősségi mentőhajó, strandi mentőőri szolgálat, tűzoltóhajó, vízbiztonsági kamera rendszer, közösségi rádiókommunikáció, VÉSZ Központ. A felsorolt igényekre vonatkozóan többéves adatgyűjtés, elemzés és fejlesztés adta a megoldásokat. A multi-technológiai viharjelzés a nagyteljesítményű fényjelző berendezés mellett a strandi fényjelzőket, a rádiós tájékoztatást, a telefonos applikációkat is jelenti. A vízimentés területén is több éves, átgondolt fejlesztés eredménye, hogy a strandi mentőőri alaptevékenység mára kiegészült a sürgősségi mentőhajóval, a nyíltvízi mentési tevékenységgel, búvárszolgálattal, diszpécserközponttal, valamint többszintű vízimentő képzéssel. Mindezeket a szolgálatokat is segíti a fejlesztés alatt lévő digitális rádiórendszer és az AIS (a hajózás nemzetközi biztonsági rendszere) elterjesztése. A VMSZ sokak által kedvelt és nagy mennyiségben letöl-

tött okostelefonos alkalmazása a BalatonHELP már számos esetben segítette a segítséget kérők és a vízimentők gyors egymásra találását.

A koordinált közbiztonság-fejlesztés előzményei, a jelenlegi munkaszervezet kialakulása

A szocializmus alatt a központi-, utasításos irányítás okán viszonylag kevés igény és még kevesebb lehetőség adódott a lokális, helyi igények szerinti fejlesztésre, valamint a civil szféra hatékony bevonására. A rendszerváltást követően azonban hirtelen az igények is megnőttek és szép lassan kialakult az a szervezeti struktúra, amelynek mai leképződése a koordinált tevékenységirányítás. Elsőként a Magyar Vöröskereszt keretében a vízimentés érdekében működött együtt az érintett civil és állami szervezeti háttér, intézmény rendszer. A polgárőrség kialakulása a rendészeti munka területén jelentett nagyobb civil kapacitást. A Balatonon, mint kiemelt turisztikai régióban hamar megjelent a koordinatív igény, létrejött az ORFK irányításával a Balatoni Közbiztonsági Koordinációs Bizottság. A rendszerváltást követő, az MDF kormányt váltó első szocialista kormány ideje alatt a balatoni kormánybiztos támogatására - az ő felkérésére és megbízására - közbiztonsági meghatalmazottként készítettem a felméréseket, analíziseket és terveket a széles spektrumú közbiztonsági fejlesztés érdekében. A következő kormányok időszakában a három érintett megye közgyűlési elnökei által létrehozott Közbiztonsági Tanácsadó Testület látta el ugyanezt a feladatot. Ez három választási ciklusban működött ugyanazzal a statútummal. A 2010-es, majd a 2014-es választások után a Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) keretében létrehozott Közbiztonsági Testület kiterjesztett feladatkörrel látta-, látja el e feladatot.

Jelenleg vezetői szintű képviselettel egy három munkacsoportból álló és számos szakértő munkáját integráló testületként működik a BFT Közbiztonsági Testülete. A jelenlegi összetételben a következő szervezetek adnak képviseletet, vesznek részt a munkában:

– Megyei Rendőr-főkapitányságok
– Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságok
– Országos Mentőszolgálat
– Országos Meteorológiai Szolgálat
– Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság
– Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata
– Balatoni Viharjelző Rendszer üzemeltető - OKF - RSOE
– Országos Polgárőr Szövetség
– Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács
– Magyar Vitorlás Szövetség

A három munkacsoport a fontosabb szakmai erővonalak és feladat-jellemzők mellett működik, olykor változó-, vagy néhány témát illetően átfedő munkamegosztásban. Ezek:

– a rendészeti munkacsoport;
– a rendkívüli helyzetek munkacsoportja;
– a vízbiztonsági munkacsoport.

A BFT Közbiztonsági Testület statútumában rögzített feladatok, kiemelt tevékenységeink és munkaprogramunk

A Közbiztonsági Testület a Balaton Fejlesztési tanács mellett működő munkaszervezet. Annak vezetője állandó meghívottja a BFT üléseinek. A Testület tagjait és állandó szakértőit a BFT elnöke kéri fel a testületi munkában való részvételre. A Testület tagjai munkájukat társadalmi munkában, egyéb tevékenységeik mellett, anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzik. A működéssel kapcsolatos feltételeket a BFT munkaszervezete a Balatoni Integrációs Közhasznú Nonprofit Kft. költségvetése biztosítja. A rendszeres, illetve ismétlődő, tervezhető munkáink a következő részterületeket öleli fel:

– A BFT közbiztonsági célterületének összefogása, a feladatok elemzése, tervezés;
– A BFT fejlesztési forrásainak közbiztonsági allokációja, felhasználásuk ellenőrzése;
– A Balatont érintő jogszabályok kodifikációs munkájában való részvétel;
– A KT tagszervezeteinek operatív koordinációja a kiemelt-, nemzetközi- és nagyrendezvények biztonsága érdekében;
– Az önkormányzatok közbiztonsági tervezési-szervezési és képzési munkájának segítése;
– A Közbiztonsági Díj fenntartásával és kezelésével kapcsolatos teendők.

Mindezek mellett évről évre felmerülnek olyan aktuális teendők, amelyeket tervezni nem lehet, azonban célszerűen a KT közreműködésével oldhatók meg. Ilyenek például a 2017. évben megszaporodott halálos vízi balesetek okinak elemzése és prevenciós terv készítése, a nagyobb szórakoztató szabadtéri hangversenyek és rendezvények hanghatási problémáinak kezelése, a

mederben előforduló idegen testek kezelése stb. Itt feltétlenül szólni kell a 2017. évben az átlagnál lényegesen több áldozatot követelő vízi baleseteket. Az elemzések eredményeként alkottuk meg a MENTŐÖV nevű programot, amelyre a 2018. évi fejlesztési források legnagyobb részét fordítottuk. A Balatoni Vízirendészeti Rendőrkapitányság vezetőjének elképzelését a prevenciós tevékenységben együttműködő szervezetek osztották és közösen végzik a MENTŐÖV projektben megfogalmazott feladatokat. Cél az áldozattá válás elkerülése a vízen, az áldozatok számának jelentős csökkentése.

Az elmúlt 20 esztendő alatt kidolgozott és végrehajtott kiemelt fejlesztési programok

A komplex tevékenység okán a fejlesztési igények elemzésén alapuló rövid-, közép és hosszú távú fejlesztés-tervezés a legmunkaigényesebb, ugyanakkor az eredményeket illetően a leghatékonyabb tevékenysége a Közbiztonsági Testületnek. Ezek részben egymásra épülő, részben egymást kiváltó, aktualizált produktumok, amelyek megalapozzák a fejlesztési források célszerű és hatékony felhasználását. Lássuk rendre őket:

Középtávú Közbiztonság Fejlesztési Program. Az első komplex 4 éves időtávú fejlesztési program, amely már az összes érintett szervezet és szakmai pólus igényeit figyelembe vette.

REKTOR Program (Regionális Közbiztonsági Támogatási Rendszer). A következő kormányzati ciklus célkitűzésinek figyelembe vételével, az aktuális forrás lehetőségek allokációját célzó program, amelyben az egyes forrásokra a szervezeteknek immár a kialakuló pályázati rendszerben lehetett forrást elnyerniük.

Legyen a Balaton Európa legbiztonságosabb tava! Balatoni Vízbiztonsági Program. A program keretében a vízbiztonsági fejlesztések, a korszerű vízimentő szervezet kialakításához szükséges műszaki beruházások és a sürgősségi betegellátás vízen történő megkezdéséhez szükséges eszköz beszerzések voltak a célkeresztben.

A BVR megújítása és bővítése. A Balatoni Viharjelző Rendszer hatékony működése több szervezet együttműködő munkájának eredménye. A fényjelző berendezéseket a Belügyminisztérium tartja fent, üzemelteti az Rádiós Segélyhívó és Infokommunikációs Országis Egyesület (RSOE), míg a szükséges szakmai hátteret az Országos Meteorológiai Szolgálat Siófoki Obszervatórium munkatársai adják. A korszerűsítés és bővítés több év tervezett tevékenységének eredménye. Kicserélték a jelző berendezéseket, sűrítették az állomásokat, korszerűsítették a telemechanikai megoldásokat, üzembiztosabbá és kisebb energiafelhasználásúra cserélték a fénykibocsátó egységeket, rádiós tájékoztató rendszert készítettek és számos telefonos applikációt fejlesztettek. A technikai generációváltás folytatódik. 2018-ben elnyert KEHOP támogatás révén a BM projektjében mintegy félmilliárd forint felhasználásával folytatódik az állomások számának növelése, a működő állomások rekonstrukciója, valamint három tóközepi jelző állomás kivitelezése.

„EMESE" Program (Nyíltvízi Elsősegély-Mentő és Sürgősségi Ellátó Egységek). Az elmúlt időszak leglátványosabb, ugyanakkor igen költséges, ám eredményes és nemzetközi viszonylatban is egyedülálló fejlesztés. A mentőhajó minden olyan eszközzel fel van szerelve, amely egy „esetkocsi" szintű mentési tevékenységhez szükséges. A főidényben 24 órás szolgálattal, a Vízimentők Magyarországi Szakszolgálata, a Vízirendészet, vagy az Országos Mentőszolgálat rádiós riasztására indul. Navigációs és kommunikációs berendezései a vízen a legkorszerűbbek. Személyzete 5 főből áll. A hajóvezetőt navigátor és búvár is segíti. A mentőorvos mellett egy mentőápoló is a személyzet tagja. Sajnos az anyagi lehetőségek egyelőre egy ilyen mentőhajó beszerzésére és üzemeltetésére adtak lehetőséget. Célszerű lenne a Balaton mindhárom medencéjéhez 1-1 EMESE egységet üzembe állítani.

„BAKTER" A Balaton-régió Közbiztonsági Együttműködési Programja (a NER alapján.) A program a 2010-es választást követően kialakított NER legfontosabb kritériumai és céljai figyelembe vételével került megalkotásra. Akkoriban minden szervezet bízott abban, hogy a NER céljai kiterjedhetnek az élet minden területére és manifesztálódni fognak. Ennek megfelelően nemcsak a fejlesztésekre, hanem a működtetésre, fenntartásra is számos alternatív megoldást tartalmazott. Ezek egy részét sikerült megvalósítani, másokat nem. Az együttműködés alapvetően a korábbi partnerek szakmai szintű koordinációja alapján valósult meg. Később a hatékony, állami, cent-

rális irányítási mechanizmus okafogyottá tett jónéhány elképzelést. (Pl: a Tevékenység Irányító Központok –TIK- kiváltották a Készenléti Szervezetek Koordinációs Központja koncepcióját.)

MEDER Program. Ennek keretében a vízben talált idegen tárgyak felderítése, rögzítése, adatbázisának kialakítása, működtetése, a veszélyforrások megszüntetése, továbbá a lakossági kommunikáció hatékony eszközeinek megteremtése volt a cél. Az időszakosan előforduló extrém alacsony vízállás okán olyan területek is bejárhatók a vízen, amelyek korábban csak úszva, vagy eszközökkel volt megközelíthető. Ezeken a részeken a lyukas vödörtől, a húsdarálón át a csődarabokig, néha töltényeken, vagy robbanószerkezeteken keresztül számos tárgy kerül elő. Ezért ezek eltüntetése, a meder megtisztítása a feladat. A vélt-, vagy valós robbanószerkezetek generálta kommunikációs „cunami" a turizmusra negatív hatással van, így ennek többszakaszú megfelelő és korrekt kommunikálásának kialakítása is e program rész volt.

Komplex Vízbiztonsági Program 2.0. Az előző azonos tartalmú program végrehajtása során szerzett tapasztalatok felhasználásával dolgoztuk ki a következő 5 esztendőre szóló programot. Itt már olyan komplex megoldásokra is mertünk gondolni, mint a vízirendőrség, a meteorológia és a vízimentők komplex bevetés-irányítási központja, a korszerű vízi járműpark beszerzése, az Automatikus Hajóazonosítási Rendszer (AIS) széleskörű elterjesztése, vagy a vízről/vízen történő tűzoltás. E program adja az alapját ma is a vízbiztonsági célú beszerzések legnagyobb részének.

Az Egységes Digitális Rádiórendszer régiós együttműködési platformjának előkészítése és működése. Az EDR teljes körű kiépítése és üzembe helyezése után már felmerült az igény arra, hogy a terminálokkal rendelkező szervezetek között a kommunikáció harmonizált, szervezett és koordinált legyen. Mindhárom érintett megyében kialakultak az együttműködési csoportok és a szervezetek csatlakoztak az erre a célra létrehozott felületen (beszédcsoporton) keresztül a BFT KT elképzeléséhez. Így ma már napi híváspróbákkal ellenőrizve van kapcsolat a rendőrség, a katasztrófavédelem, a büntetés-végrehajtás, a védelmi bizottságok, a mentőszolgálat, a vízimentők és a speciális mentőszolgálatok között.

„TAVIKÉP" Projekt. A projekt keretében jelenleg a Balaton négy nagy forgalmú és nagy vízi élettel rendelkező területét pásztázzák a nagyfelbontású, mozgatható és ráközelíthető kamerák. Kenese, Balatonfüred, Tihany és Fonyód telephelyeken lévő kamerákat szervezett és szabályozott módon elérik a vízirendészet, a katasztrófavédelem, a vízügy és a vízimentők szakemberei. Alaphelyzetben több perces késleltetéssel, a személyiségi jogokra ügyelve statikus képet kaphat bármely szervezet, vagy önkormányzat is. Tervbe van véve egy keszthelyi kamera felállítása is.

d-BALATRÖNK-2. A közösségi rádiókommunikációs rendszer korszerűsítése, a közfeladatok céljainak és a régiós programok igények teljesítésére időszerű és aktuális. A Balatrönk analóg rádiórendszer közel 20 esztendővel ezelőtt alakult ki, azóta digitális korszerűsítést folyamatosan működik. A műszaki elavultság, a területi lefedettségi igények növekedése, a korszerűbb szolgáltatások, a spektrum kihasználtság hatékonyságának növelése a digitalizáció révén és a kapacitás bővítés szándéka is indokolja a fejlesztést. Négy esztendő óta minden nagyobb régiós fejlesztési programban próbáltuk a rendszer korszerűsítéséhez szükséges forrást megszerezni - sikertelenül. 2017.-ban a KT forrása terhére, kiemelt fejlesztési programként megkezdtük a korszerűsítés finanszírozását. Az első lépcsőben a vízimentők és a nagyobb rendezvények céljára alakítottak ki az RSOE követően szakemberei a teljes vízfelületet lefedő infrastruktúrát. 2019-ben már éles üzemben számos szervezet fogja a rendszer szolgáltatásait használni.

A Balaton kiemelt térségi fejlesztési programja. A Stratégiai Program köz- és vízbiztonság fejlesztést érintő részei az elmúlt évek legnagyobb fejlesztési-tervezési munkáját adták 11 szervezet mintegy 50 munkatársának. Az ÁROP 2.2.14. keretében folyó munkához - társadalmi munkában - csatlakoztunk és minden tervezési fázishoz több projekttervet készítettünk. Az összesen 12 projektcsoportba sorolt munkák átfogták a köz- és vízbiztonság minden szegmensét. Nagy várakozással tekintettünk a Balaton fejlesztését megalapozó kormányhatározatra, ennek visszavonása után a Magyar Turisztikai Ügynök-

ség által irányított második kormányhatározat alapján a fejlesztések előkészítésére. A korábbi szakmai anyagokat többször átdolgoztuk a mindenkori igényeknek megfelelően. Nem rajtunk múlt, hogy az Operatív Programokat felügyelő tárcák más szempontok alapján kívánták, kívánják felhasználni a Balaton céljára betervezett fejlesztési forrásokat.

Az ÁROP 2.2.14 és a KEHOP 1.6.0 köz- és vízbiztonsági tartalmai. A sok-sok programelemet a lelkes szakmai csapat folyamatosan finomította. Az ÁROP keretében a következőket fogalmaztuk meg:

A Balaton, mint multifunkcionálisan használt élővíz állapotának fenntartása, minőségének javítása részeként a meder állapotának fejlesztése. (E munkafejezetet a továbbiakban mederbiztonsági fejlesztési célnak neveztük.)

A Balaton vízfelületén, illetve parti részein tartózkodók (turisták, vendégek, munkát végzők, szolgálatokat teljesítők, sportolók stb.) számára a mentés-, elsősegélynyújtás-, sürgősségi ellátás-, felkutatás-, valamint a kapcsolódó prevenciós tevékenység tevékenységirányítási-, képzési-, valamint eszközpark fejlesztése. (E munkafejezetet röviden vízimentési célnak neveztük.)

Az időjárási jelenségek, a vízminőség változásából fakadó veszélyek, a prognosztizálható veszélyhelyzetek, valamint a haváriák következményeinek érzékelését (monitorozását), feldolgozását, valamint a térségek, települések és személyek tájékoztatását, riasztását végző, továbbá a segélykérést támogató rendszerek fejlesztése. (E munkafejezetet röviden monitoring fázisnak neveztük.)

A régió közlekedéshálózati topológiájából, geológiai jellemzőiből és idegenforgalmi adottságaiból fakadó katasztrófavédelmi veszélyek indukálta kötelezettségek (közúti balesetek, vízszennyezés, természeti katasztrófák stb.) és a Balaton, mint a megközelítés szempontjából speciális határvonalat alkotó természetes elválasztó közeg okozta megközelítési akadály együttese által szükséges lokális műszaki mentési-, tűzoltási-, valamint ellátási technológiai fejlesztések. (Röviden: katasztrófavédelmi fejlesztések.) Ezek egy része került bele a BM OKF 1 milliárd forintos projektjébe, amelynek realizálására 2019-ben kerül sor.

A közlekedés biztonságát növelő, a bűncselekmények megelőzését, a közrend védelmének térségi eszközrendszerének korszerűsítését célzó fejlesztések. (E munkafejezetet a továbbiakban közbiztonsági célnak neveztük.) A 2019. évben a BFT-nek a közbiztonság fejlesztésére fordítható keretén belül kiemelt projektként kezeljük az „okos zebrák" megvalósítását mindhárom érintett megye területén.

A nemzetközi- és hazai nagyrendezvények sikere - a biztonság átgondolt tervezése és végrehajtása

A Balaton vonzerejének növelése érdekében számos, jelentős érdeklődésre számot tartó eseményt tartottak, tartanak évek óta a tavon és közvetlen környezetében. Hogy csak az utóbbi ével legjelentősebb eseményeit említsem:

– Balaton átúszás
– Kékszalag vitorlás verseny
– Vitorlás világ- és Európa bajnokságok
– Zamárdi Balaton Sound
– EFOTT
– Harley Davidson találkozó
– FINA VB nyíltvízi versenyszámai

E rendezvények sikeréhez vitathatatlanul hozzájárultak a köz- és vízbiztonság megteremtésében együttműködő állami- és civil szervezetek, koordinációjukhoz a BFT Közbiztonsági Testülete is. Természetesen ez a munka több fázisból állt/áll, illetve a kisebb rendezvények biztonságának megteremtését is számos munkával segítjük. Ezek címszó-szerűen:

– Biztonsági terv minta dokumentáció és jogszabály-gyűjtemény elkészítése és aktualizálása;
– Koordinált előkészítés - engedélyeztetés - tevékenység-irányítás;
– Koordinációs Központ működtetése;
– Rendezvények biztonsági ellenőrzései;
– Kommunikációs tervek készítése és végrehajtása.

Azt gondolom, hogy közel vagyunk a címben szereplő szlogen (kívánság, álom?) teljesüléséhez: Legyen a Balaton Európa legbiztonságosabb tava!

A köz- és vízbiztonság területén dolgozók elismerése „A Balaton-régió Közbiztonságáért Díj" története

A köz- és vízbiztonságért a „frontvonalon" tevékenykedők elismertetése sokáig csak célunk volt, de 2003-ban lehetőség volt némi anyagi rá-

fordítással egy díjat létrehozni. „A Balaton-régió Közbiztonságáért Díj" így jött létre.

Idézet a díj leírásából:

„...A Balatoni Régió közbiztonsága színvonalának fejlesztése érdekében számos szervezet munkálkodik. E szervezetekben dolgozó hivatásos alkalmazottak vagy önkéntesek időről-időre olyan helyzetekbe kerülnek, amely önfeláldozást, különös erőfeszítést igényel, illetve amelynek során tanúsított helytállásuk példaértékű lehet mások számára is. Annak érdekében, hogy e személyek számára megfelelő elismerést biztosítsunk, 2003 szeptemberében a Somogy-, Veszprém- és Zala Megyék közgyűlési elnökei által életre hívott Közbiztonsági Tanácsadó Testület létrehozta „A Balatoni Régió Közbiztonságáért" díjat, amelyet jelenleg a Balaton Fejlesztési Tanács gondoz..."

A díj egy képzőművész által alkotott bronz plakettből, valamint elismerő díszoklevélből áll, amelyet a Balaton Fejlesztési Tanács elnöke lát el kézjegyével. A díj mellé pénzjutalom is jár, amelynek összegét, valamint közterheit az e célra létrehozott és a támogatók által biztosított keretből fedezi a díj gondozója. (Jelenleg a Balaton Fejlesztési Tanács vállalja a költségeket.) A díjazottak számára és a pénzjutalom mértékére a kiíró a források tárgyévi mértékének ismeretében tesz javaslatot.

A díj átadására ünnepélyes keretek között kerül sor, amelyre a díjazottakon kívül meghívjuk azok családtagjait, a támogató-, a felterjesztő- valamint az együttműködő szakmai és társadalmi szervezetek vezetőit, illetve a javaslattevő személyeket, az írott és az elektronikus média képviselőit is.

2018 decemberéig - 16 év alatt - 50 személyt tudtunk díjazni. 28 rendőr, 9 tűzoltó, 6 vízimentő, 5 mentős és polgárőr, valamint 2 civil kiválóságnak nyújtottuk át a díjat, a velejáró pénzjutalommal együtt.

Természetesen az élet nem áll meg, a Balaton egy állandóan fejlődő, változó ökoszisztéma, amelynek hasonlóan változó kockázatai és veszélyei is vannak. A Balaton érdekében dolgozó társadalomkutatók arra figyelmeztetnek, hogy exponenciálisan sűrűsödik a „konfliktustérkép", amelynek kihívásait egy széles társadalmi konszenzuson alapuló jövőkép megszerkesztésével és annak végrehajtásával lehet már csak kezelni.

JAMRIK PÉTER

Jegyzet

Jamrik Péter közbiztonsági tanácsos, a Balaton Fejlesztési Tanács által létrehozott Közbiztonsági Testület (BFT KT) elnöki teendőit 2008 óta tölti be - társadalmi munkában. Ezt megelőzően a Balatoni Kormánybiztos közbiztonsági meghatalmazottjaként 1998-2000 között dolgozott, majd a Balaton területét érintő három megyei közgyűlési elnök által létrehozott Közbiztonsági Tanácsadó Testületet irányította. A Balaton Fejlesztési Tanács Közbiztonsági Testület a régió közbiztonsági szervezeteinek integráló testülete. Főbb tevékenységei: a szervezetközi koordináció, a fejlesztési tervek és programok kidolgozása, megvalósításuk segítése, ellenőrzése, az idegenforgalmi célú intézkedések közbiztonsági feltételeinek meghatározása, jogszabály kodifikációk kezdeményezése.

A Testület tagjai a három érintett megye Rendőr-főkapitányságának rendészeti főkapitány-helyettesei, a Katasztrófavédelem, az Országos Mentőszolgálat, az Országos Meteorológiai Szolgálat és a Vízimentés vezetői szintű képviselői, de szakértői rétegében a vízügy, a polgárőrségek és a bűnmegelőzés delegáltjai is tevékenyednek.

Önkormányzati múlt

A szőlőhegyi önkormányzat működése a 19. században, a somogyi Holládi-hegy példáján II.

Tavalyi őszi-téli számunkban Kabai Gergely tanulmányának első részét közöltük, amely a holládi szőlőhegy történeti forrásait, létrejöttét, jogi szabályozásának történetét 1949-ig tekintette át. A tanulmány befejező része a szőlőhegyi önkormányzat működését a hegyközségi gyűlések tükrében mutatja be. A felhasznált források és irodalom jegyzékét a közlemény első részében találja meg az olvasó. (A szerk.– H. J.)

A szőlőhegyi önkormányzat működése

A Holládi-hegyről fennmaradt történeti forrásanyag túlnyomó többségét az évenként tartott egyszeri hegygyűlés változó részletességű jegyzőkönyvei alkotják. A legkorábbi feljegyzések az 1820-as évekből származnak, míg az első részletes jegyzőkönyv 1840-es, a legutolsó bejegyzés pedig 1937-ből származik. Ebből a közel egy évszázadból csak az I. világháború éveinek jegyzőkönyvei hiányoznak, feltehetőleg ekkor a gyakorlatban szünetelt a szőlőhegyi közbirtokosság működtetése.

A hegygyűlés vagy más néven törvénynap megtartását már a legkorábbi hegyközségi rendszabályok is előírták, a későbbiekben pedig ennek pontos tartalmát és megfelelő adminisztrációját is meghatározták. Az eseményen büntetés terhe mellett minden birtokosnak kötelező volt megjelennie. A 19. század legvégéig a hegygyűlési jegyzőkönyveket minden esetben a hegyközségi jegyző készítette el, aki jelenlétével mintegy hivatalossá tette az eseményt. A jobbágyfelszabadítás előtt a földbirtokos kiküldöttje (uradalmi ispán, gazdatiszt) mint biztos, rendszeresen jelen volt a gyűléseken. Később az állami közigazgatás (a járási szolgabíró) küldött ki biztost – 1864-ben pl. Szigethy Károly községi jegyzőt, aki a jegyzőkönyv felvételéről is gondoskodott. A kiküldött biztos a törvényességi felügyeletet gyakorolta.

A beszámolót minden esetben a hegybíró és az esküdtek hitelesítették. Hegységi jegyzőre azért is szükség volt, mert a hegy tisztségviselői jó ideig írástudatlanok voltak. Ezt mutatja, hogy nevük mellé gyakran csak keresztet (X) rajzoltak. A 19. század második felében már többnyire aláírták a nevüket, névaláírásuk azonban gyenge szintű írástudásról tanúskodik.

A feltárt forrásokból kiderült, hogy a minden évben májusban tartott (azonban konkrét naphoz nem kötődő), régi nevén „kis helység" vagy „öreggyűlés" legfontosabb feladata a tisztségviselők megerősítése vagy újak választása volt. A hegybíró újraválasztására általában akkor volt szükség, ha lemondott vagy elhalálozott, a vizsgált száz év alatt visszahívásra nem került sor. Hasonlóan a szőlőhegyi esküdtek sem cserélődtek túl gyakran. Ekkor bízták meg újra a korábbi hegypásztort vagy egyeztek meg az új hegypásztorral, aki fizetett alkalmazottként a következő egy évben ellátta a hegy rendvédelmét. Az ő személyük jóval gyakrabban változott. Ha egy tisztségviselőt megválasztottak, akkor a korabeli szokásjog szerint egy fogadalom (eskü) elmondásával iktatták be őket a hivatalukba. Több ilyen beiktatási formula őrződött meg a hegyközségi dokumentációban.

A hegygyűlés kötelező feladatai közé tartoztak a különféle birtokjogi ügyek is. A 19. század első felében a szőlősgazdák nyilvánossága előtt zajlottak az öröklési eljárások, viták, egyezségek, birtokmegosztások, adásvételek, amelyekről minden esetben különálló jegyzőkönyv is készült. (Ezekről a későbbiekben még lesz szó.) Később ezeket a feladatokat már a polgári közigazgatás szervei végezték és eltűntek e hegybirtokosság feladatai közül, így a dokumentációból is.

Ha örökléssel vagy adásvétellel valaki új birtokossá vált, akkor a hegygyűlés során felolvasták és elmagyarázták számára az aktuális rendtartást, valamint a tisztségviselőkhöz hasonlóan egy eskü letételével válhatott csak a szőlőhegyi közösség tényleges tagjává. Ezekből a Holládi-hegyen használt fogadalmakból több verzió is fennmaradt. A 19. század legelejéről töredékesen őrződött meg az egyik formula: „hogy e szőlő hegynek

új birtokosa lévén hegy ártikulusokat megtartva, a szőllő hegybeni szőllős szomszédaim és többi társaim tulajdonát nem bántalmazom és mindenkor magamat a törvényeknek megfelelve szorosan kötelezem" Míg néhány évtizeddel későbbről már egy teljes fogadalmat is ismerhetünk: „Én. NN. Esküszöm az élő Istenre, boldogságos szűz máriára, és Isten minden szentjeire, miután ezen szőlőhegynek új birtokosa lettem, kötelezem magamat, hogy a hegy rendszabályokat megtartom, szőlő szomszédaim, szőlő társaim semmi neműtulajdonát nem bántom és magamat a törvényeknek szorosan alá veszem, Isten engem úgy segéljen."

A hegygyűlés során minden esetben a rendtartás által előírt ún. gyepűjárást vagy határjárást is tartottak. Ekkor az elöljárók ténylegesen is körbejárták a szőlőhegy határát, ellenőrizték a területet körbevevő sáncokból, árkokból, sövényekből vagy tényleges kerítésből álló gyepűt, amely a birtokosok védelmét volt hivatott ellátni. Szintén ekkor került sor az utak, kapuk, közhasználatú eszközök (pl. víznyerőhelyek) ellenőrzésére, vagy különböző vitás határügyek vizsgálatára is. Ezeknek az ügyeknek a rendezése az 1800-as évek első felében nagy számban adott feladatot a hegygyűlésnek. A határozatok jelentős része szól az utak, kapuk, határok javításáról, fák kivágásáról, egyes területek használatának engedélyezéséről. Mivel ezek a határozatok jól szemléltetik a szőlőhegy hétköznapi működését, valamint a táj használatáról is eleven képet adnak, így érdemes néhány példát bemutatni.

Az egyik legkorábbi határozatból származik a következő idézet: „1841-ik évi május 10-én Holládi és Kiss Tikosi Hegyben tartott gyűlés alkalmából azon jelentés következésébe[n, hogy az úgy nevezett Bende kapuja a' szőlő Hegy egyébként is kissebb ki terjedésére nézve szükségtelen, azért azt bé záratni rendeltetett; meg maradván maga valóságában azon kapuhoz közel 's temetőnek erányába[n] lévö kapu, mellyen hogy a' Bende Jósseff is, kinek szőleje Falu tövébe[n] fekszik, eljárhasson, 2 út szőlőt kivágni meg engedtetik, úgy azomban, hogy a' szölejébe lévö gyepjén annyira valót be rakjon."

Gyakran okoztak gondot a határsértések is: 1842. május 12-en a hegygyűlésen „Koma Mihály azon panaszkodik, hogy szőlőjének egy vágáson és szőlő alljában Bari Hegy Birtokosok nem csekély kárával gyalog járnak, noha ezen Hegybéli birtokosoknak azon gyalog út éppen nem szükséges. A panaszolkodó oda utasétatott: hogy ezen gyalog út mind a' két végein tilalmazó kereszteket állétson, és Hegy pásztorok[nak] és Hegy mestereknek kötelességül fel adatott, hogy azon tilalmazó jeleket kivevöket és azon gyalogolókat meg zálogoljanak. Zálogokat pedig a Tisztség eleibe vigyék, hogy így a káros gyalog út el töröltessék".

Szintén a hegygyűlések rendszeres feladatai közé tartozott a különböző kihágások kivizsgálása, megbüntetése, vitás ügyek rendezése, panaszok meghallgatása és a kirótt bírságok beszedése. Mindezek a 19. század második felében már dominálnak a jegyzőkönyvekben.

A beszedett bírságok beépültek a hegyközség költségvetésébe, amelynek elfogadása szintén a gyűlés feladata volt. A Holládi-hegy költségvetéséről mégsem lehet részletes képet adni, ugyanis a nyilvántartások csak töredékesen, egyes évekre vonatkozóan maradtak fenn, ráadásul vezetésük minősége teljesen változó volt.

Általánosan elmondható, hogy a bevételeket általában a birtokosok hozzájárulása és a különböző büntetésekből beszedett összegek jelentették. Ehhez egyes években még hozzájött a hegyközség által főzetett pálinka eladásából származó bevétel is. A kiadásokban állandó elem a hegypásztor éves fizetése és fegyverengedélye, a hegygyűlés megtartásának költsége, valamint különböző ügyintézések miatt napidíj és fuvarköltség, esetleg egy-egy napszám kifizetése (pl. kaszálásért). Több évben is előfordult, hogy a kiadások meghaladták a bevételeket, ekkor feljegyezték, hogy a különbözetet a hegybíró a sajátjából fizette, amit a közpénztárból később nyilván kifizettek neki.

A hivatalos ügyek mellett a hegygyűlés a közösség ünnepe is volt. Az 1800-as évek során nagy számban maradtak fenn részletes költségtételek a hegygyűlés kiadásaiból, amelyek a közös alkalmi étkezést illusztrálják. „1828-ik esztendőben Kishelység alkalmatosságával lett a Költség 4 font hús 8 frt és 6 itze bor 8 frt." 1854-ből is tudjuk, hogy mit ettek a szőlősgazdák: „Fözelék: liszt, tojás, fűszerek és más aprólékosságok." 1863-ból a számadás kiadási rovatából egész

pontosan rekonstruálhatjuk a menüt: „egy akó borért, 14 font hus, 10 font hal, 5 font hal, [hiányzó szám] drb tyúk, egy drb malacz, 7 itcze zsír, 8 font túró, 3 drb kenyér, 5 font liszt – s több aprólékosokra". Ekkor egy gazdaasszony 40 krajcár munkadíjat kapott, a hegypásztor is megkapta a bérét (5 ft-ot), ami szerény összegnek számított, hiszen ekkor egy akó borért 3 forint 20 krajcárt fizettek. A kiadási tételek között rendszeresen jelent meg a hús, a hal, a kenyér, a „szakács aszszonynak" a díja, de előfordult malac, só, paprika, fahéj említése is.

Az 1890-es években a hegyközségi jegyzőkönyvek egyre inkább csak formasággá váltak, tartalmuk egyszerűsödött és terjedelmük rövidült; mindez a törvényi változásokkal is összefüggésben állt. Gyakorlatilag a tisztségviselők megválasztásán kívül semmilyen más érdemi információt nem tartalmaznak a dokumentumok, amely a szőlőhegy működésével kapcsolatos lenne. 1893-tól kezdődően már nem a jegyző, hanem valamelyik hegyközségi tisztségviselő készíti a feljegyzéseket, gyakorlatilag átfogalmazza vagy átmásolja az előző év bejegyzéseit. Feltehetőleg nem csak formailag, hanem a korábbi évszázadhoz képest társadalmilag is kiürült a szőlőhegy, amely tükröződik a jegyzőkönyvekben. Ekkoriban már a korábbi hegyközségi funkciók jelentős részét más közigazgatási hatóságok látták el, a termelést modern jogszabályok határozták meg és főként egy ilyen kisméretű hegyközségben a hegypásztor megválasztásán kívül (amely a vagyonvédelem miatt amúgy fontos) a gazdák közösségének más feladata nem maradt.

A hegyközségi rendszabályok ereje

Az utókor, főként a mai állapotokkal összehasonlítva, könnyen juthat arra a következtetésre, hogy ahol szigorú és szinte minden területre kiterjedő szőlőhegyi szabályozás volt érvényben, ott szükségszerűen azt be is tartották és hegyközségekben minden esetben rend honolt. A Holládi-hegy példáján keresztül árnyalni tudjuk ezt a felfogást, mivel nagyszámú feljegyzés maradt fenn az egykori kihágásokról. Mindez egyúttal a közösségi értékrendről is sok mindent elárulhat. A különböző szabálysértések lejegyzését egyaránt megtalálhatjuk a hegygyűlési jegyzőkönyvekben; részben a költségvetésekben, ahol a büntetéspénzeket a bevételi oldalon tételesen felsorolták; vagy pedig az egyszerű emlékeztetőkben, amelyeket feltehetően az év végén rögzítettek a hivatalos iratokban. Ezeknek a kihágásoknak a vizsgálata közelebb vihet minket annak megismeréséhez, hogy milyen visszatartó erővel bírtak a hegyközségi rendszabályok, valamint a szőlőhegyi gazdák viselkedéséhez, mentalitásához és a közösséghez való viszonyához is.

A hegyközségi iratanyagból az 1820-as évektől az 1890-es évekig hozzávetőlegesen 131 feljegyzett szabályszegést sikerült összeszámlálni. (A végeredmény azért hozzávetőleges, mert az adminisztrációs ellentmondások miatt előfordulhatott, hogy ugyanaz a kihágás kétszer is bekerült a statisztikába.) A legtöbb kihágás, szám szerint 31 (az összes 24%-a) a legeltetéshez, állattartáshoz kötődik. A hegytörvények a károkozások elkerülése végett a kezdettől teljes mértékben tiltották, vagy egyes esetekben csak szüret után engedélyezték a szőlőhegyi legeltetést. A Holládi-hegyen az 1820-as években dominálnak azok az esetek, amikor állatok szabadultak be a szőlőhegyre vagy pedig szándékos legeltetésen értek gazdákat. A feljegyzett esetekben egyaránt említenek lovakat, marhákat, ökröket. A hegygyűlések kapcsán említettük, hogy ebben az időszakban nagyon sok a gyepűvel összefüggő ügy szerepel a határozatok között. Arra a következtetésre juthatunk, hogy feltehetően ekkoriban nem volt megfelelő állapotban a szőlőhegy határvédelme, és éppen a károk miatt szorgalmazták annak megerősítését, hogy a holládi gazdák állatait távol tartsák.

A későbbi évtizedekben is számos a tilosban történt legeltetésből származó ügyet rögzítettek. A szőlősgazdák gyakran nem csak a saját területükre hajtották be az állatokat, hanem egyes esetekben a szomszéd, vagy mások rétjein is legeltettek, egy-két esetben mindezt éjszaka, amely súlyosabb büntetést vont maga után.

Érdemes néhány példát bemutatni: „1828ik esztendőben Bende István ökrei a szőllő hegyben meg fogatattak"; (dátum nélkül) „Bende György Szent Kereszt előtt három napot szabadon legeltetett, büntetés 2 Ft, utána megint, 4 napra ismét, szabadon kétszeresen ismét, egész nyáron a gyepűn járt be, büntetnyi kell". 1864-ben több ilyen eset is történt: „Bende György mind esküdt ember éjjel a hegypásztor által 3szor szomszédja Mózes

Ádám rétjén több darab marhával megtaláltatván hegy törvény szerint bűntetés 5 Ft"; „Jakab Antal megbüntettetett éjjeli legeltetésért Böröcz Mihály rétjén találtatott 1 Ft"; „Pápai Ferencz Pintér Ferencnek a saját rétjén a legeltetést megengedte azonban Mózes Ádám rétjén találta a hegybíró 1 Ft". 1875-ben „Barabás János lova Kulcsár János szőlleje aljában legelt s ez alkalommal 14 fej káposztát hasznavehetetlenné tett."

A legnagyobb kihágási kategóriát jelentő legeltetés kapcsán érdemes meggondolni, hogy gazdák adott esetben (szárazság, legelőhiány) rákényszerültek a jogsértésre, hiszen előfordulhatott, hogy csak a szőlőhegy révén tudták takarmányozni állataikat. Ezt azonban a források alapján bizonyítani nem tudjuk.

A 19. század első felében szinte csak legeltetéssel kapcsolatos ügyek szerepelnek a kihágások között, azonban a század második felében azonban már nagy számban fordultak elő más szabályszegések is. Joggal feltételezhetjük, hogy ha lettek volna korábban egyéb kihágások is, akkor bizonyosan rögzítették volna azokat. Az a tendencia bontakozik ki, mintha a 19. század második felében valamelyest romlott volna a szőlőhegyi gazdák szabálykövető magatartása. Ennek okát csak sejthetjük. Talán a jobbágyfelszabadítás nyomán, majd a szőlő úrbéri terheinek megváltása után nagyobb öntudattal kezdtek el viselkedni a gazdák, és kevésbé tartották magukat a szabályokhoz. (Bár ennek ellentmond, hogy a szőlőföldeket mindig is saját tulajdonként bírták.) Az is lehet, hogy a fizikai büntetés (botozás) eltűnésével kevésbé volt visszatartó ereje a szabályoknak. Egzakt módon megválaszolhatatlan e felvetés, de a háttérben egyfajta mentalitásváltozást sejthetünk.

A feljegyzett kihágások második legnagyobb csoportját az előírt viselkedési és munkavégzési normák megszegése jelenti. Összesen 24 ilyen ügy (az összes 18%-a) került feljegyzésre. Ebben két nagy csoportot különíthetünk el. Az esetek mintegy fele a tilalmas napokon (vasárnap és ünnepnap) végzett munkavégzést szankcionálta. Ilyen ügyekre kell gondolni: (1852) „Béres Mihály gyümölcs cefréért vasárnap jött be"; (1867) „Valgut Pál ünnepnap gyümölcsszedésért" kapott büntetést (dátum nélkül); „Bende József széna kivitelért pünkösd napján 10 Ft".

Ennél súlyosabb kihágás volt, bár szintén a tilalmas munkavégzéshez tartozik az előírtnál korábbi szüret. A termés és a bor minőségét (korábban a hegyvám beszedését is) biztosítani hivatott rendelkezést a szüret időpontjáról a század első felében még a terület birtokosa adta ki, majd a rendezések után ez vármegyei hatáskörbe került, személy szerint a járási főszolgabíró hivatalának feladta volt ennek meghatározása.

Ezeknek a szabályoknak a betartatása nem ment minden nehézség nélkül a Holládi-hegyen sem. Pontos számot erről nem lehet mondani, mivel az államigazgatás szervei jártak el ezekben az ügyekben. Biztosan gyakorlat volt az engedély nélküli szüretelés, mert az 1879-es hegygyűlésen külön napirendben kellett vele foglalkozni: „Panasz emeltetett az évenkénti rendetlen szüretelés végett, miután minden kérdés nélkül vannak egyének, kik idő előtt végzik ezen szüretelési munkát, – e végre az elöljáróság által elvégeztetett, hogy addig míg az előljáróság a szüretelésre engedelmet nem ad, 2 Ft bűntetés terhe mellett elmarasztaltatik."

Az általános viselkedési, munkavégzési kihágások másik nagy csoportját a becsületsértések, rágalmazások jelentik, amelyek egyaránt irányulhattak tisztségviselők vagy másik szőlősgazdák iránt. Ezek egyébként nem feltétlenül vezettek pénzbüntetéshez, több eset rögzítésre került, amikor a hegygyűlés nyilvánossága előtt elnézést kértek egymástól a felek. Ezt is érdemes néhány példával illusztrálni: 1889. augusztus 24-én Mózes János panaszt emelt amiatt, hogy Bende Jánosné gyermekeit hiába figyelmeztette, „gyermekei a szőllőjében a szőlőt kitolvajolják, ezért őt megtámadta, gaznak [nevezte], és minden kitelhető módon becsületét sértette. Ezt hallották Martony Mihály, Kulcsár Józsefné, Gál István, Feljegyeztetett szept 1. 889." Dátum nélkül maradt fenn, hogy az egyik gazda, bizonyos Nadraji György az egész hegyet megsértette, amikor azt nyilatkozta: „a mi hegyenkbe egy böcsületes ember nincs" – ezért 3 forintra büntették. Szintén ebbe a csoportba sorolható az a néhány eset, hogy valaki a hegygyűlésen nem jelent meg és ezért megbüntették.

Nem voltak túl gyakori kihágások a különféle határsértési, gyepűsértési ügyek. A vizsgált 70 év alatt csak mindössze 20 ügy (15%) tartozik ebbe

a kategóriába. Kétfajta szabályszegésről beszélhetünk. A legtöbb eset a szőlőhegyet körülvevő gyepűvel kapcsolatos. A határvonal karbantartásáról és annak elmulasztásáról már korábban volt szó. Néhányszor előfordult a gyepű nem rendeltetésszerű használata (gyepün bejövetel, temetői kapu nyitva hagyása, stb. Ilyen esetben 1–2–3 forint nagyságú büntetésre lehetett számítani. Hasonló, kis számban előforduló szabályszegésekenek tekinthető, hogy a szőlőhegy belső határaira nem voltak tekintettel a gazdák. Előfordult, hogy szőlőt, fát ültettek az egyes telkeket fizikailag is elválasztó mezsgyébe, amely szintén tilos volt.

A legkisebb azonosítható kategóriát a vagyon elleni károkozások jelentik. Mindösszesen 14 (11%) ilyen eset maradt fenn a vizsgált időszakból, amely azt mutatja, hogy a magántulajdon védelme alapvetően megfelelően működött. (A nem saját területen történő szőlőhegyi legeltetés is lehetne ebbe a kategóriába sorolni, de azt fentebb tárgyaltuk.) Az ügyek többsége gyümölcsvagy szőlőtolvajlás. 1883-ban „Bende Józsefné alma szedés miatt"; 1888-ban „Bende Katalin szőllőtolvajlás miatt 1 Ft". Némely eset dátum nélkül maradt fenn: „Valgut Pál leánya a Kulcsár Mihály szőlőjéből szőlőt szedett meg"; „Kulcsár Jánosné szilva lopás"; „Bende József unokája Koma Mihály almafájáról kétszer is almát szedett".

A kihágások mintegy egyharmadát, szám szerint 42 esetet a fenti kategóriákba nem lehetett besorolni. Egyes kihágások csak akként kerültek rögzítésre, hogy leírták az elkövető nevét és a büntetési tételt. Nagy számban maradtak fenn adatok arról, hogy a szőlősgazdák valamelyik családtagjuk miatt vállaltak felelősséget. A tényleges szabályszegést azonban itt sem ismerhetjük meg; pl. 1888-ban „Barabás János annak leánya helyett 1 Ft"-ot fizetett. Végezetül olyan feljegyzett ügyek is vannak, amelyek olvashatatlanná, ezért értelmezhetetlenné váltak, így az utókor számára ismeretlenek maradtak.

A 19. század legvégétől nem maradtak fenn feljegyzések kihágásokról. Ennek egyrészt oka volt, hogy az újabb szabályozásokkal a szőlőhegyi önkormányzatok hatósági szerepe jelentősen lecsökkent, nagyon sok ügyben az államigazgatás szervei jártak el; valamint a 20. században feltehetően már a helyi társadalom elvárásai és közösségi elvei is másformán működtek. Csak utalásokból sejthetjük, hogy bizonyos problémák azért továbbra is fennálltak. A 20. század eleji hegygyűlési jegyzőkönyvekben többször emlékeztetik a hegypásztorokat, hogy az állattartásból származó károkozások megelőzésére kiemelten figyeljenek, amely így egy gyakorta fennálló eseménynek tekinthető.

A vizsgált 70 év vonatkozásában a fennmaradt mintegy 130 szabályszegés évente átlagosan csupán 1–2 esetet jelent. Természetesen a valóság sokkal kevésbé volt sematikus, de így is arra gondolhatunk, hogy a hegyközségi rendtartások alapvetően jól ellátták feladatukat. Néhány esetet leszámítva súlyosabb vagyon elleni károkozás nem történt, erőszakos eseményeknek egyáltalán nem maradt nyoma, és a többi cselekmény sem tanúskodik radikális szabályszegésről. Ki kell emelni, hogy a feljegyzett események elsősorban egyének szabályszegő magatartásáról tanúskodnak. A közösség konszenzusos normarendszere megfelelően működött, az írott szabályok és szokások betartatásáról az önkormányzat gondoskodott. A hegygyűlés egyeztető fóruma képes volt a konfliktusok megoldására. 1949-ben a hegyközségek feloszlatása éppen az önkormányzó közösséget, kohéziót, normarendszert rombolta szét, mely súlyos társadalmi-gazdasági károkozást okozott.

A régi közösségi rendszer megfelelően, de nem hibátlanul működött, nem lenne helyes idealizálni. Például abból, hogy a büntetést a hegyközség kirótta (tehát érvényesíteni kívánta a közösségi normát), egyáltalán nem következtethetünk arra, hogy a szabályszegő azt be is fizette. Az 1860–1870-es évekből maradtak fenn adatok, melyek bizonyítják, hogy a kintlévőségeket éveken keresztül görgették a költségvetésben, mert az illető gazdák nem tudták vagy nem akarták azt befizetni tartozásaikat. A szőlőhegyi önkormányzat ilyen esetekben lényegében tehetetlen volt. Egyes gazdák nyilatkoztak arról, hogy nem áll módjukban rendezni a tartozásukat (ennek pontos okát nem ismerjük); de azt is feljegyezték, hogy sokéves kinnlevőségeket végül a közösség fizette be. Mindez nem a közösségi normák szerepét, hanem a törvényi szabályozás hiányosságait mutatja. Ugyanakkor valószínűleg hozzájárult ahhoz is, hogy a hegyközség társadalmi tartalma meggyengült, hiszen nem volt már maradéktalan le-

hetősége érvényesíteni a közösség erejét az egyén felett.

Záró gondolatok

Napjainkban a Holládi-hegy a helyi közösség tudatában gyakorlatilag egybemosódott a szomszédos Bari-heggyel és már csak a legidősebbek ismerik, hogy e terület egykor egy jogilag önálló szőlőhegy volt. Az egykori tájhasználatra vonatkozó tudás lassan eltűnik, vele együtt a gazdag földrajzi helynévhasználat is. Ma a Holládi-hegy területe a valaha sokkal jelentősebb Bari-hegyhez képest aktívabb művelés alatt áll. Bár itt is előelő fordulnak parlagterületek, de a parcellák felhagyása közel sem olyan mértékű, mint a szomszédos dűlőkben. Persze ez a tájhasználat már alig-alig kötődik az egykori gyakorlathoz. A szőlőhegy északi fele a 20. század során fokozatosan lakott belterületté vált, amelyből kialakult a mai Cservölgyi utca. Feltehetően ez a folyamat valamikor a 19. század végén a már említett kiköltözéssel indult meg és Hollád község közvetlen szomszédsága folytán természetes terjeszkedési irányt jelentett a falu számára. Ezen a részen gyakorlatilag már alig emlékeztet valami az egykori használatra. A szőlőhegy területének nagy része napjainkban villanypásztorral lekerített marhalegelő, ahol két gazda tartja állatait. Ami a múltban minden szempontból tiltott gyakorlat volt, az az elmúlt másfél évtizedben fontos hasznosítássá vált, amely alkalmas arra, hogy a parlag helyett gazdasági értéket teremtsen.

A Bari-heggyel ellentétben, ahol a 18–19. századi szőlőhegyi pincék az elmúlt 30 évben váltak enyészetté, a Holládi-hegyen a 1960–1980-as években szinte teljesen lecserélődött az épületállomány (a lakóházakat nem tekintve). E modernizáció mutatja, hogy ezekben az évtizedekben aktívan működött a zártkert-hobbikert funkció, amely mára szintén csaknem teljesen eltűnt. Az egykori építészeti hagyományra ma már csak egy-két többé-kevésbé megőrződött épület utal.

A területen még nagyon kis számban, de vannak gondozott szőlő- és gyümölcsültetvények is. Ezek, a néhány régi épület, valamint pár megmaradt nagyon régi gyümölcsfa, a sok helyen egészen jó állapotban megmaradt gyepű emlékeztet az egykori szőlőhegyi tájra; a környék középkorig visszavezethető szőlőművelési hagyományaira.

Ennél sokkal rosszabb állapotban van, osztozva a Bari-hegy sorsával, a különálló dűlőként létező Kishegy. E terület 80%-a ma már sűrű akácerdő, illetve gondozatlan bozót. Az egykoriak helyén ma már csak egyetlen területet művelnek. A régi pincéknek, szőlőknek itt már az utolsó nyoma is eltűnt. Az elmondottak alapján megállapíthatjuk: minőségileg átalakult, megváltozott a tájhasználat.

Reméljük, hogy a hegyközség működéséről szóló tanulmányunkkal nem csak a Marcali-hátról mint egykori szőlőtermesztő vidékről rendelkezésre álló tudást sikerült valamelyest bővítenünk, hanem hozzájárulhattunk a hazai történeti-néprajzi ismeretek gyarapításához, s a helyi közösség önismeretének elmélyítéséhez.

KABAI GERGELY

A képes Comitatus

A Comitatus 2018. évi különszámában jelent meg Nagy Péter értékelő írása a folyóirat 2017-ben megjelent számairól. (1)) Az írás nem csak a megjelent tanulmányokat és cikkeket mutatja be, hanem elemzi a folyóiratban közzétett „illusztrációkat", valamint a címlapokat is. Az írásból is kitűnik, hogy folyóirat belső fekete fehér megjelenése miatt egyáltalán nem mindegy, hogy milyen képek díszítik a lapot. Egyetértve a szerző megállapításaival, mely szerint "Sajnos, a nyomdatechnika ezúttal nem volt olyan sikeres, mint korábban,…", „Látszik, hogy nem profi fotós készítette a képet, de a szerkesztőnek annyira megtetszett, hogy…" bekerültek a folyóiratba olyan képek, amelyek kevésbé emelték az adott számról kialakuló kedvező benyomást.

Köszönet a kritikus megjegyzésekért, amelyek arra indítottak, hogy az elmúlt 28 évfolyamot áttekintsem vizuális szempontból. Elől járóban, annyit, hogy a folyóirat szerkesztősége és szerkesztő bizottsága időszakonként értékelte a lap formai megjelenését is, de alapvetően a tartalmi kérdésekre fókuszált. Némi - nem is kicsi - elfogultsággal azt mondhatom, hogy szerethető folyóiratot sikerült készítenünk a csaknem három évtizedben, amelyben a legfőbb érdem Agg Zoltán főszerkesztőé, aki kezdetektől meghatározója a folyóiratnak, miközben a lap kiadásának feltételrendszere többször jelentősen változott, mondjuk ki őszintén, fokozatosan romlott.

A címlapokról
1991- 1993.

Tekintettel arra, hogy a folyóiratról az első benyomást a címlap megpillantásával szerezzük, így én is ezzel kezdem.

Az első szám meghatározta az első három évfolyam címlapjait azáltal, hogy arra a 105 éves veszprémi megyeháza került, talán nem meglepő módon a címlapra. A fekete fehér nyomású folyóirat címlapja barna tónussal jelent meg, így egy kicsit archaizáló jelleget is öltött. Az első számban még szerepeltettük a fotó szerzőjét (Róka Lajos) is, viszont későbbiekben ez inkább csak kivételesen jelent meg, ami utólag visszatekintve, nem szerencsés.

Címlapra került a szombathelyi, a miskolci, a debreceni, az egri, a tatabányai, a nyíregyházi, a szegedi, a zalaegerszegi, a szolnoki, a székesfehérvári, a szekszárdi megyeháza. Az egykori megyeházák közül az esztergomi, a pécsi (egykori festmény felhasználásával), a kaposvári, a győri, a makói és a szentesi került a lap elejére. Bács-Kiskun megyét érintően a régi megyeháza és a megyei önkormányzat új székháza is díszítette a lapot. A megyeházák belső tere jelent meg, amikor a Pesti vármegyeház belső udvara, illetve a szegedi új megyeháza átriuma, továbbá az egri megyeháza kapuja került címlapra. A 3. évfolyamot és megyeháza sorozatot az egykori főispáni ház veszprémi fotója zárta. Ebben a terminusban egyedül a nógrádi megyeháza nem szerepelt a folyóirat elején.

1994 - 1998

A negyedik évfolyamtól öt esztendőn keresztül alapvetően térképrészletek jelentek meg az egykori, illetve történelmi vármegyékről. (2)

A jelenlegi magyarországi megyék tekintetében címlapra került: Baranya, Bács- Bodrog, Békés (2-szer), Borsod, Csongrád, Esztergom (2-szer), Győr, Fejér (2-szer), Hajdú, Heves (2-szer), Szolnok, Komárom, Nógrád (2-szer), Tolna, Szatmár, Zemplén, Veszprém, Abaúj-Torna, Bereg, Vas, Zala (2-szer, egyik alkalommal balatoni térképrészlettel), Bihar (2-szer), Csanád és Sopron. Visszatekintve meglepő, hogy Somogy

és Pest megye térképe, illetve annak részlete nem kerül a lapra.

A határon túli területek egykori megyéi térképrészletével jelent meg a folyóirat Gömör és Kis-Hont, Torontál, Hont, Krassó – Szörény, Ung, Pozsony, Máramaros, Szepes, Háromszék, Torda- Aranyos, Arad, Csik, Belovár- Körös, Udvarhely és Hunyad megyéről.

Ebben az öt évfolyamban két kakukkfióka is megjelent, amely nem térképet jelenített meg. Egyrészt az 1997. július-augusztusi szám, amely első alkalommal, színes címlappal jelent meg Egry József festményének részletével, másrészt az 1998. márciusi számot a veszprémi megyeháza homlokzatának részlete díszítette. A színes címlapok azonban csak a 10. évfolyamtól, 2000-től váltak általánossá. Az 5. évfolyamtól a címlapokon a Comitatus felirat vált színessé, miközben megmaradt a barna tónus.

1999 – 2018

A kilencedik évfolyam 10 lapszáma vegyes képet mutat. Öt esetben újból megyeházák láthatóak kívülről (a győri, már a salgótarjáni is és a székesfehérvári) és belülről (a volt győri és a szegedi), valamint Oláh Miklós fotója a tiszai árvízről, Gáspár Gábor egy fotója, a balatonfüredi móló, a Külsővati Szociális Otthon ebédlője és a Veszprémi Egyetem főépülete.

Az ezt követő színes borítójú évfolyamoknál megmaradt ez a vegyes rendszer. A 10.-től a 16. évfolyamig a Magyar Képek szakmai támogatásával jelent a folyóirat, aminek következtében 11 Szelényi Károly fotó került címlapra, a Magyar Képek egyéb szerzőin túl.

Megyeházák újabb fotóin (Pécs, Veszprém, Eger, Szentes, Pest, Székesfehérvár, Szombathely, Miskolci, Kecskemét, Szolnok, Nyíregyháza) túlmenően már városházák (Szekszárd, Győr, Veszprém), valamint közintézmények (az Eötvös Károly Megyei Könyvtár épülete Veszprémben, a Balaton Színház Keszthelyen, a Veszprém Megyei Levéltár, a Pannon Egyetem új épülete a veszprémi várban, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, az MTA Veszprémi Területi Bizottságának székháza) is címlapra kerültek.

Az előzőekben írtakon túl 13 címlapra került települési fotóból talán nem meglepő módon 8 Veszprém megyei, közülük is Balatonfűzfő a „nyertes" három megjelenéssel. Miután 2009 és 2011 között a címlapképek jelentős részét is az egyes megyei önkormányzatok biztosították, a belső „illusztrációkon" túl, így nem meglepő, hogy 22 turisztikai látnivaló is címlapra került. Közülük kiemelkedik összesen öt címlappal az Ópusztaszeri Emlékhely, mivel itt több ízben is sor került a megyék gyűlésére és itt látható az 1993. augusztus 18-án, Göncz Árpád köztársasági elnök által felavatott megyekő is.

A Balaton nem csupán írásokban és különszámokban jelent meg, hanem 11 címlapon is látható valamilyen fotón a magyar tenger. Négy alaklommal madártávlatból készült felvétel ékesítette a folyóiratot. Többször, nyolc esetben került címlapra a Parlament, különféle nézőpontból. Valamennyi fotó szerzője: grond.

Külföldi városok és látnivalók (Barcelona, Brüsszel, Chicago, New York, Prága, Rovaniemi és Kolozsvár három esetben) fotói kilenc címlapon láthatóak.

Ebben a nagyon sokszínű és változatos címlap kavalkádban látható fénykép szavazásról, a 2006-os Veszprém megyei közgyűlési elnök választásról, életkép a veszprémi állomáson és külön a „Piroska" vonatról, a „Szemét ügy"-ről, az ózdi fúvógépházról, valamint az ugyancsak ózdi gépgyártástechnológiai technikus tanulók üzemlátogatásáról, továbbá egy csángó kislányról és egy nógrádi menyecskéről. Címlapra került a pécsi Pál Zoltán szobrászművész egyik alkotása, valamint id. Kapoli Antal széktámlája. A Comitatus címlapokból összeállítás került a folyóirat 26. évfolyam 221. számának címlapjára, míg a 2018. évi repertórium (28. évfolyam 228.szám) hátlapján láthatóak korábbi lapszámok címlapjai.

A címlapok válogatása az egyes tematikus számokat kivéve többnyire a főszerkesztő feladata volt. Viszont ebben a munkában esetenként megjelentek a szerkesztőbizottság és a szerkesztőség tagjai is. Mandel Miklós, a szerkesztőbizottság alapító tagja 80. születésnapja alkalmából elsőként került portréként a címlapra (17. évfolyam 6. szám), majd tíz esztendő elteltével ismét őt láthattuk a lapon (27. évfolyam nyári szám). Az ugyancsak alapító szerkesztőbizottsági tag, Csalagovits István akvarell önarcképe került a címlapra, a 2015-ben bekövetkezett halála alkalmából megjelent megemlékező számban (25. évfolyam ősz-tél szám). Az egyik Mandel fotóval

Agg Zoltán (mint amatőr fotós) is címlapra került, mint ahogy a másik alapító szerkesztő, Oláh Miklós tiszai árvízi fotója is. Az utóbbi időben, öt esetben is a folyóirat elejére kerültek a szerkesztőbizottság és a szerkesztőség tagjának, prof. Szilágyi Istvánnak a külföldön készült fotói.

A folyóirat műszaki szerkesztője, Csalagovits István jr saját nevén hat fotóval, míg grond néven 29 lapon jelent meg. Végül, de nem utolsó sorban a szerkesztőbizottság alapító elnöke, Zongor Gábor 10 festménye, ebből a Prága kép kétszer is címlapra került a főszerkesztő jóvoltából és a szerző hozzájárulásával.

A címlap arculatában újabb változatásra került sor, a 2007. évi különszámtól a Comitatus felirat felülről oldalra kerül.

Az illusztrációkról, a belső képekről

A Comitatus létrejöttétől, 1991. júliustól foglalkoztatta Györgydeák György képzőművészt súlyos betegségig, 2007. márciusáig. Györgydeák képszerkesztői tevékenysége révén a tudományos folyóirat képi megjelenése is nívósnak volt tekinthető. A 16 esztendő aktív munkája eredményeként mintegy 100 alkotó csaknem 900 alkotása jelent meg a lapban. A képszerkesztő elsődlegesen a Veszprém megyei művészeket gyűjtötte be, de nagyon sok neves alkotó rajza, grafikája, szobra vagy fotója került a folyóiratba, sőt külföldi művészek is megjelentek alkalmasint.

A folyóiratnak csupán néhány száma nem tartalmazott legalább néhány illusztrációt. Sőt nem egy esetben az adott művésztől számos illusztráció is megjelent.

Legalább egy alkotással összesen 25-en kerültek be a Comitatus valamelyik számába. Tekintettel a nagyszámú alkotóra és a folyóirat terjedelmi korlátaira ezért „csak" azt a 28 alkotót sorolom fel, akiknek legalább 10 illusztrációja megjelent.

Talán nem véletlen, hogy a képszerkesztő Györgydeák György (képzőművész, 1958. Székesfehérvár – 2008. Balatonkenese) szerepelt a legtöbb, összesen 153 illusztrációval. A művek nagy része esetében nem jelent meg cím, viszont egyes sorozatoknál igen, így például: Akt-uális pol-itika, Köztéri tiltótábla, Elmentem tél, Akaraterősítő gyakorlat.

A Comitatus aktív alkotója Jáger István (grafikusművész, 1955. Veszprém -), akinek 45 grafikájával találkozhattunk az első 16 évfolyamban. Jelentősebb számú (32) munkával volt jelen Luzsicza Árpád (festő, grafikus, 1949. Tatabánya -), Harangozó Ferenc (festő, grafikus, 1952. Mernye -) (31), valamint Szilágyi László „Lackó" (festőművész, 1966. Veszprém – 2007. Veszprém) (31).

Húsz alkotásnál is több illusztráció került közlésre Bátai Sándor (festő, grafikus, 1955. Veszprém -) (28), Kádár F. Tibor (festőművész, 1946. Kolozsvár -) (23) és Albert Ádám (képzőművész, Dr. habi DLA 1975. Veszprém -) (21) részéről.

Legalább tíz illusztrációt publikált Katona György (festőművész, 1960. Nagyvárad -) (18), Kő Boldizsár (grafikusművész, 1969. Budapest -) (18), Minyó Szert Károly (képzőművész, szabadkézi fotográfus, 1955. New Delhi -) (17), Nagy Szabolcs (17), Várkonyi György (művészettörténész, festőművész, 1951. Szombathely -) (17) Herczeg István (grafikus- és festőművész, 1948. Sajószentpéter -) (16), Halas István (fotóművész, 1954. Budapest -) (15)

Olexa József (festő, grafikus 1960. Budapest -) (15), Hegedüs 2 László (képzőművész, fotóművész, filmrendező Munkácsy Mihály-díjas 1950. Nagyhalász -) (14), Farkas Imre (1974.) (12), Mészáros Imre (grafikusművész, 1947. Lovasberény -) (12), Újházi Péter (festőművész, 1940. Székesfehérvár -) (11), Helena Junttila (finn festő, 1963. Simo -) (10), Kulcsár Ágnes (festőművész, 1953. Veszprém -) (10), Kő Pál (szobrászművész, Kossuth díjas, egyetemi tanár 1941. Perespuszta -) (10), Nagyvári Ildikó (művelődésszervező, fotós) (10) és Vári Ágnes (könyvművész) (10).

A szerkesztőség részéről látható volt több alkalommal Zongor Gábor (jogász, közpiktor 1953. Mosonmagyaróvár -) (16), Oláh Miklós (szociológus, 1958. Szekszárd -) (15) és Grond /-g -n (3) álnéven Csalagovits István jr. (vegyészmérnök, 1963. Budapest -) (10) munkája is.

A klasszikus illusztrációkon túlmenően eseményekről is kerültek be fotók a folyóiratba, így szerkesztőbizottsági ülésekről és önkormányzati, valamint képzőművészeti eseményekről, például a pápai zsinagógában rendezett jótékonysági céhkiállításról.

A folyóirat kiadása szempontjából az első másfél évtized aranykornak tekinthető, így arra is volt lehetőség, hogy az illusztrátorok csekély honoráriumban részesüljenek. Ma viszont erre már nincsen lehetőség.

A Györgydeák György halálát követő időszakban a folyóirat illusztrációi alapvetően szerényebbé váltak, illetve a grafikát, a rajzot döntően felváltotta a fotó. Még megjelent néhány grafika Gyetvai Zsuzsannától (Zsi) (4), Györgydeák Györgytől (3), Horváth Lajostól (1), és szobor Pál Zoltántól (3). Néhány profi fotós képe is időközönként bekerült, így Diseri József (1), Preizler Péter (1), Végh Csaba (2), Vígh István Ádám (3), Oláh Gergő (3) felvételei.

Az illusztrációk egy részét az egyes megyei önkormányzatok biztosították eltérő szakmai minőségben. Többnyire a fotó szerzője nevének feltüntetése nélkül.

Végső soron a szerkesztőség munkatársai és segítői által készített, többnyire valamilyen alkalomhoz, akcióhoz kapcsolódó fényképfelvétel szerepelt illusztrációként. Így a profi fotósnak is tekinthető Csalagovits István jr. felvételein túl a legtöbb szövegközi fotó a „Comitatus archívumából", „grond"(amint már említettük ez Csalagovits jr. művészneve), illetve esetenként, gáspárani, ildi, aggzoli, horimoni aláírással jelent meg. (4)

Javaslatok

A Comitatus belső arculatának javítása érdekében újból érdemes lenne a művészvilág felé fordulni és felajánlani a lehetőséget az esetenkénti (ingyenes) publikálásra, mivel a grafikák, a rajzok a fekete fehér megjelenés mellett is megfelelően tudnak érvényesülni, akárcsak a szociofotók. A rossz minőségű fényképfelvételek (vö.: „sötét alakok") rontják a folyóiratra amúgy általában jellemző tisztánlátást, ezért érdemes kísérletet tenni a folyóirat arculatának megújítására. Mindezt azonban nem lehet teljes mértékben a főszerkesztőre terhelni, mivel az is elképesztő, hogy ennyi ideig sikerült a megjelenést biztosítania és a szakmai színvonalat garantálnia.

Bízom benne, hogy a Comitatus Önkormányzati Szemle készítői együttesen képesek lesznek a nívós tartalom mellett a formai megjelenés minőségét is nemcsak fenntartani, hanem - ha ez lehetséges, akkor képi színvonalat a „bájos amatőrizmustól" a profizmus irányába elmozdítani (Amint a Tisztelt Olvasó a tavaszi számunkban erről meggyőződhetett, az első lépéseket már meg is tettük – A szerk.)

ZONGOR GÁBOR

Jegyzetek

1.NAGY Péter: Észrevételek a Comitatus tavalyi számaihoz Comitatus 2018. Különszám 28. évf. 226. szám 75-77. oldal

2.A térképek reprodukcióit is Róka Lajos készítette

3.A -g -n rövidítés valójában Agg Zoltán főszerkesztőt rejti (A szerk bizalmas közlése)

4.Az egyik fotót pl. Fekete Károly rovatszerkesztő készítette, de az ő nevét (sem) tüntették fel

További ajánlott irodalom

Agg Zoltán (szerk.): Repertórium 1991-2018; COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE (továbbiakban csak COMITATUS) XVIII.:(228.) pp. 3-105. (2018)

Agg Zoltán, Oláh Miklós: Szubjektív emlékezések a Comitatusról; COMITATUS: XXVIII.:(228.) pp. 143-148. (2018)

Zongor Gábor: A Comitatus készítőiről – 1991-2018. COMITATUS: XXVIII.:(228.) pp. 136-142. (2018)

(A cikkek fellelhetők a www.mrtt.hu honlapon, ld.: http://mrtt.hu/comitatus.html)

COMITATUS revidivus!

Néhány megjegyzés a 2018-ban megjelent számokhoz

2018-ban nemcsak, hogy minden negyedévben megjelent a Comitatus, hanem sikerült kiadnunk az összegyűjtött és kibővített „Repertórium a kezdetektől máig (1991-2018)" című kiadványunkat is. Felkértük régi barátunkat, hogy korábbi jó szokásához híven értékelje ezt az évet is. (A szerk.)

Mitől Önkormányzati szemle a Comitatus? Ez a kérdés foglalkoztatott először is. A Repertóriumból (Agg szerk. 2018) egyértelmű, hogy még egy évtizeddel korábban is fontos szerepet játszottak az önkormányzatok a folyóirat életében (különösen a megyék), de most mintha a tudományosság oltárán háttérbe szorultak volna.

A balatoni számban csak Fekete Károly interjújában esik szó az önkormányzatok feladatairól, s még Wettstein Domokos sem mélyül el abban a kérdésben, hogy az általa elemzett magánépítkezések problémái miképp függnek össze az önkormányzati építési hatóságok gyakorlatával.

A tavaszi számban önkormányzati problémát Ausztria kapcsán Kalmár Zoltán említ, s ezúttal jelentkezik az Önkormányzati múlt rovat is (Kútvölgyi Viktória írása Egercsehiről), de az önkormányzatot komolyan érdekelheti Alabán Péter írása is Ózdról. E számban A kategóriás tanulmány is megjelent Molnár Tamás és M. Barna Katalin tollából a területi különbségek vizsgálatáról. (Folyóiratunk besorolása politikatudományból B, állam- és jogtudományból C, – a szerk.) A katalán kérdéssel kapcsolatban Hornyák Veronika cikke kifejezetten aktuális, ugyanez nem mondható el Szente-Varga Mónika tanulmányáról, hisz Spanyolország Natotagságának kérdése már a múlt század hetvenes éveiben eldőlt, s úgy tudom ma sem akarnak kilépni. (Nem úgy mint Katalónia választott vezetői a Spanyol Királyságból!)

A következő szám a Repertórium. Ebben Agg Zoltán és Oláh Miklós, valamint Zongor Gábor tollából tanulmányok is megjelentek (utóbbi a Sólyom Zénó írói álnév alatt publikált írás újraközlése – sajnos hibákkal, hiszen a mellékletben nem lehet eligazodni, hogy ki melyik fokozatát nyerte el az adott évben a Nívódíjaknak. – Ez a probléma a word program automatikus sorszámozó rendszeréből, illetve a számoknak a konvertálás során való eltűnése miatt adódott, amiért a szerkesztő a szerző, a lektor és a korrektor nevében is elnézést kér – a szerk.)

Utánanéztem a mutatóknak is, s ebből látszik, hogy a legtöbb cikket és tanulmányt a kissé túltengő Agg Zoltán (A.Z., a. z.) után Beszteri Béla, Fogarasi József, Hudi József, Oláh Miklós, Pálné Kovács Ilona és Zongor Gábor írta. (Apropó, hová tűnt 2018-ban Oláh Miklós? – A balatoni számban közöltünk tőle egy interjút! A szerk.) Soós Lőrinc is 10 említést kapott, de aztán kiderült, hogy té-

vedésből Sós Tamás hivatkozásaiból is egy sor hozzá keveredett. Tudom, hogy rövid volt a határidő, de erre ügyelni kellett volna. Örvendetes azonban, hogy függelékként néhány, a korábbi repertóriumokból kimaradt különszám is bekerült a 132 oldalas, bár fájóan apró betűs összeállításba. Az elmúlt évtizedek óriási szakmai teljesítményét jól tükrözi a Repertórium, melyért a szerkesztőség és a szerkesztő bizottság minden elismerést megérdemel!

A nyári számba végre megérkeztek az annyira hiányolt önkormányzati témájú cikkek! Tózsa István és Gáspár Mátyás egyenesen Jó államról, jó önkormányzatról ír – kérdés, hogy van-e olyan egyáltalán? De ezt a témát boncolgatja Farkasné Gasparics Emese, Balás Endre és a főszerkesztő is visszatekint a (vár)megyerendszerről szóló vitákra. (Mintha erről már írt volna korábban is hasonló szellemben Agg Zoltán… Úgy tudom, most már nincs mit védeni a megyei önkormányzatokon, hiszen olyan alaposan megvédték ezt az intézményt, hogy valódi, európai értelemben vett önkormányzatként lényegében meg is szűnt működni; egyetlen feladata maradt, az amiért meg akarták annak idején szűntetni: a területfejlesztés, de jól sejtem, hogy ebben sem az önkormányzati testület a valódi döntéshozó?)

Újabban keveset olvashattunk a Comitatusban az EU-ról. Ezért is örültem Kaiser Tamás nagyon sok új információt nyújtó írásának az Unió kohéziós politikájának 2020 utáni perspektíváiról. Gyakorlati segítség lehet az EU-val kapcsolatos tárgyak oktatóinak, de a polgármesterek számára is jó segítség a következő ciklusra való felkészülés során.

Ugyanebben a számban Dobai Attila: A szakrális tér, mint városi térkategória című tanulmány is érdekes új szempontokat vet fel, bár az én ízlésemnek túl elvont a dolgozat témája.

A negyedik őszi-téli dupla terjedelmű számban sokakat érdekelhet Kalmár Zoltán cikke Orbán Viktor politikusi pályakezdéséről, de ez a szám Nemes-Nagy József és Oláh Miklós kerek születésnapjaira van kihegyezve. Nemes-Nagy tanítványként Szabó Pál a NUTS 2016 jegyzékről ír saját tanítványával Szabó Tamással közös cikket, Oláh Miklós munkásságát pedig Zongor Gábor méltatja, míg a főszerkesztő Nemes-Nagy 70 és Oláh 60 mellett megemlékezik arról is, hogy Zongor már 65 is elmúlt. (Agg Zoltán egy előadássorozat kapcsán ezúttal is ír arról, hogy szükség van önkormányzati megyékre, s hogy ő ezt már 30 éve megmondta… Úgy látszik ez a vesszőparipája: harcának „eredményéről" pedig már megemlékeztünk.)

A talán legizgalmasabb tanulmányt a materiális területi tőke kérdéséről Kassai Zsuzsanna és Áldorfai György írta, de érdekelheti a helyi önkormányzatokat Dániel Zoltán András TOP-listája is a sikeres településekről. Az úgynevezett „Katalán-kérdés" legújabb fejleményeiről Szilágyi István, a magyar nyelvű geopolitikai tudományos élet legnevesebb alakja közöl egy igen alapos és jól illusztrált tanulmányt. (Ő majd 2020 év elején lesz 70! – a szerk.)

Amit hiányoltam, ebben az évben (2018-ban!), az a humor rovat, hacsak az Oláh Miklósról készült fotót nem tekintjük annak az utolsó szám 153. oldalán, ahol igencsak rácsodálkozik a világra a szakállas szociológus.

Megállapítható, hogy a Comitatus alaposan túlnőtt az Önkormányzati szemleként való léten, a regionális tudomány fontos orgánumává vált nemcsak hazai, hanem nemzetközi kérdésekben is.

Csak így tovább, remélem lesz elég erő, lesz elég humán- és anyagi erőforrás a folytatáshoz 2019-20-ban is!

NAGY PÉTER

Hivatkozások

Agg Zoltán (szerk.): Repertórium 1991-2018; COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE (továbbiakban csak COMITATUS) XVIII.:(228.) pp. 3-105. (2018)

Agg Zoltán, Oláh Miklós: Szubjektív emlékezések a Comitatusról; COMITATUS: XXVIII.:(228.) pp. 143-148. (2018)

Agg Zoltán: Nemes-Nagy József 70, Zongor Gábor 65, Oláh Miklós 60 éves is elmúlt, avagy nem a kor az érdem…COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 143-149. (2018)

Agg Zoltán:A magyar (vár)megyerendszerről szóló viták a 19. és a 20. században; COMITATUS: XXVIII:(229) pp. 83-88. (2018)

Agg Zoltán: Fölszállott a páva? A rendszerváltozás egyik vitakérdése: szükség van-e önkormányzati megyékre? COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 118-127. (2018)

Agg Zoltán: Közéleti vagy tudományos? - Tartalmi vagy formai követelmények?: Adalékok a Comitatus Önkormányzati Szemle fejlődéstörténetéhez; COMITATUS: XXVII.:(223) pp. 39-44.(2017)

Alabán Péter: A dezintegráció és deindusztrializáció társadalmi jelenségei a volt ózdi nehézipari körzetben, COMITATUS: 28.:(227.) (tavaszi szám) pp. 37-45.(2018)

Dániel Zoltán András: TOPlista – a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program sikeres települései COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 95-105. (2018)

Dobai Attila: A szakrális tér, mint városi térkategória. COMITATUS: XXVIII:(229) (nyári szám) pp. 3-11. (2018)

Farkasné Gasparics Emese: Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény születéstörténete és jelene COMITATUS: XXVIII:(229) (nyári szám) pp. 24-30. (2018)

Kassai Zsuzsanna–Áldorfai György: A materiális területi tőke vizsgálata a hazai LEADER helyi akciócsoportokban COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 3-16. (2018)

Kaiser Tamás: A kohéziós politika 2020 utáni perspektívái. COMITATUS: XXVIII:(229) (nyári szám) pp. 36-45. (2018)

Kalmár Zoltán: A város, amely nem tud megválni Hitlertől; COMITATUS: XXVIII:(227):(tavaszi szám) pp. 46-57. (2018)

Kalmár Zoltán: Orbán Viktor politikusi pályakezdése. COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 112-117. (2018)

Molnár Tamás – M. Barna Katalin: A területi különbségek vizsgálata a magyar NUTS 3 szintű területi egységekben, 2000 és 2015 között COMITATUS: XXVIII:(227):(tavaszi szám) pp. 3-20. (2018)

Somogyvári Lajos: Egy új iskolatípus születése 1988-ban Oktatás és innováció diskurzusai a pedagógiában. COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 128-133. (2018)

Szabó Pál–Szabó Tamás: A NUTS 2016 jegyzék új elemei és funkciói . COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 30-38. (2018)

Szente-Varga Mónika: Viták Spanyolország NATO-tagságáról; COMITATUS: XXVIII:(227) (tavaszi szám) pp. 58-62. (2018)

Szilágyi István: A katalán függetlenedési folyamat kérdőjelei; COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 47-61. (2018)

Tábori Ferenc: 1988. a magyar többpártrendszer születésének az éve. COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 106-111. (2018)

Tózsa István – Gáspár Mátyás: Jó állam – jó önkormányzat – A jó helyi önkormányzás jellemzői COMITATUS: XXVIII:(229) (nyári szám) pp. 12-23. (2018)

Zongor Gábor: A Comitatus készítőiről – 1991-2018. COMITATUS: XXVIII.:(228.) pp. 136-142. (2018)

Zongor Gábor: Oláh Miklós 60 éves. COMITATUS: XXVIII:(230) (őszi-téli szám) pp. 150-154. (2018)

Zöld-Nagy Viktória: Elektronikus közigazgatás az államigazgatásban COMITATUS: XXVIII:(229) (nyári szám) pp. 31-35. (2018)

Recenziók

Van-e a régióknak térszerkezete, avagy mi is az a geodesign?

Az ELTE Eötvös Kiadónál jelent meg Szabó Pál (aki még 1998-ban végzett az első geográfus évfolyammal, s ma már alma materében tanszékvezető egyetemi docens) első igazi monográfiája, Régió és térszerkezet – Az elmélettől a területpolitikáig címmel, még 2015-ben. Sajnos a kötetet nem is lehet a nagy könyvesbolti hálózatokban (Líra, Libris tb.) kapni, pedig bátran állíthatom, hogy egy alapműről van szó, ami - ezúttal kivételesen - ráadásul olvasható betűmérettel jelent meg. Ez külön öröm, mert így az ötvenen túliaknak sem kell elővenniük a nagyítót az olvasószemüveg mellé. (A kötetet a recenzor is csak véletlenül látta meg 2018-ban az ELTE TTK hallgatói könyvesboltjában, ezért e kései „kritika".)

A szerző évtizedes kutatómunkáját publikálja a kötetben gazdag és szépen kivitelezett illusztrációkkal, bár a színes ábrák és térképek alkalmazását ezúttal sem engedhette meg a költségvetés vagy a nyomdatechnika.

A kötet szakmai lektora Nemes Nagy József, aki a szerző mentora és témavezetője, de a szponzorok között olyan nagy nevek is szerepelnek, mint a PAGEO és az NKA, ami igazán nagy reményekre jogosíthatta volna fel a kiadót.

Nem győzöm hangsúlyozni, hogy milyen szerencse, hogy ezúttal nem kellett apró betűvel kiadni a kötetet, így nem csak a diákok szemét nem rontja, hanem az idősebb olvasóknak is kedvez. Igen gazdag az irodalomjegyzék, és örömmel látjuk, hogy a szerzők között nagyon sokan kötődnek a Comitatushoz. Maga az irodalomjegyzék közel 30 oldal és ezen belül a szerző a saját műveit mindössze 4 oldalon keresztül sorjázza és ezúttal, a közigazgatási vizsgán is jelessel szerepelhetne, hiszen Zongor Gáborra is hivatkozik.

Nem maradt ki a szerzők sorából a regionális tudomány egyetlen képviselője sem, bár Pálné Kovács Ilona legújabb kötetét hiányoltam az említettek sorából.

Tartalmilag igen alapos munka, hiszen a szerző beépítette a 2006 novemberében megvédett doktori disszertációjának legjobb részeit, és kiegészítette az azóta folytatott kutatómunka eredményeivel.

***

Időközben, Szabó Pál habilitált doktor is lett és elnyerte a vezető oktatói státuszt is. Annak idején, a boldog 1990-es években ez a kötet akár még az MTA doktori cím várományosává is tehette volna. Azóta azonban az akadémikus hölgyek, de főleg az urak olyan szinte teljesíthetetlen követelményeket írnak elő, amit csak egy külföldön (vagy a CEU-n) oktató és ott publikáló jelölt lenne képes könnyedén teljesíteni.

A Magyar Tudományos Akadémia, mint tudjuk, eredetileg a magyar nyelv védelmére alakult, de ma már, a nemzetközi versenyképesség követelménye miatt, esélye sincs annak, aki nem tud legalább félszáz idegen nyelvű publikációt (lehetőleg angolul) elhelyezni elsőrangú referált folyóiratokban. (Ezt azonban sem az MTA, sem az ELTE nem támogatja anyagilag, pedig ma már az ilyen publikációk elég sok pénzbe kerülnek, s kinek másnak, mint a szerzőnek…)

A szerző publikációit vizsgálva, nem sok idegen (főleg angol) nyelvű írást találunk, ezért még sokat kell dolgoznia az akadémiai nagydoktori cím elnyeréséhez. A szerző társszerkesztője és alkotója az Európa Regionális földrajzát bemutató kötetnek, ami jó néhány évtizeddel korábbi boldog békeidőkben szintén önmagában feljogosította volna arra, hogy megpályázzon egy professzori állást. (De legalább egy nyilvános rendkívüli egyetemi magántanári cím bizonyára kijárt volna neki.) Tekintettel arra, hogy az akkreditáció mai szabálya szerint, ilyen magas polcra - kevés kivétellel - csak az MTA doktora juthat, kell még egy kis időt várni erre, hiába a két évtizedes oktatói teljesítmény, mert ebből legalább 5-t külföldön kellett volna eltölteni és olyan kapcsolatokat építeni, ami megalapozná a tudományágon belüli előrejutást.

Szabó Pál, Nemes Nagy József professzor tanítványa, bár e kötetében semmiféle magasabb matematikai összefüggést nem olvashatunk. Egy másik felfogás szerint ugyanis, csak az tudomány, amiben van matek. Igaz, a kötet tartalmaz számokat, sőt mátrixot is, de se egy szumma, se egy integrál jel nem tűnik az olvasó figyelmébe.

Nagyon világosan és jól is fogalmaz, kerüli a körülményes kifejezéseket, kevés idegen szót használ, talán túlzottan is érthető a mondanivalója, ami nem előny bizonyos tudományos körökben. El kellene döntenie Szabó Pálnak, hogy az egyetemi oktatók keserű kenyerét eszi, vagy világot lát, mint ahogy egy igazi földrajztudósnak illik. Akkor talán következő kötetében szép fotókat is láthatnánk, hiszen a színes illusztrációk mellett, ez az, amit leginkább hiányoltam.

Baj lehet abból is, hogy miképpen határozta meg saját identitását. A kötet hátlapján ugyanis az szerepel, hogy Szabó Pál geográfus, regionalista. Döntenie kellene, hogy most akkor micsoda?! A hagyományos leíró földrajz képviselője vagy a regionális tanulmányok kutatója. Attól tartok, hogy így ő marad a geográfusok között a legjobb regionalista, míg a regionalisták között a legjobb geográfus. Félő, hogy túl sok mindent szeretne, és csak javasolni tudnám egy egykori veszprémi egyetemi rektor tanácsát, aki szerint egy szűk területet kell választani, de abban a legjobbnak kell lenni. Igaz, az illető matematikus és többnyire angolul publikál, miközben kapcsolatrendszere az Egyesült Államokhoz köti. Hajrá fel, irány Amerika!

***

De valamit mondjunk a kötet tartalmáról is!

Ez szerepel a könyv bővebb ajánlójában:

„A területi kutatások és a területi politika két kulcsfogalma a régió és a térszerkezet. Jelen kötetben egyrészt elméleti oldalról, másrészt európai, illetve hazai gyakorlati példákon keresztül mutatjuk be, mit is jelent napjainkban a régió mint területegység és a térszerkezet mint a földrajzi tér leírásának egyik eszköze.

A kötet tartalma ennek megfelelően sokszínű: a Kék banántól a Közép-európai bumerángig, a NUTS-rendszertől a Duna Régióig, a HDI-től az elmaradott járások lehatárolásáig számos területi jelenségről olvashatunk.

A mű érdeklődésre tarthat számot a területi kutatók, a szakpolitikusok, a regionális elemzést, területfejlesztést tanuló hallgatók, sőt a területi kérdések iránt érdeklődők körében is."

Ez nem túl sok. Ki kell egészítenünk még néhány tételmondattal:

Mi az ami dr habil Szabó Pált foglalkoztatja?

***

Számára a tudományos kutatás a területtel (régióval, térséggel) a fókuszban az érdekes. Nem elégszik meg az ágazati szemlélettel, hiszen annyiszor hallhatta Nemes-Nagy Józseftől, hogy túl kell lépni a leíró földrajzon, az „Afrika és az elefántok" és a hasonló témakörökön, az összefüggéseket kell vizsgálni!

Minden hely egyedi? – teszi fel a kérdést. Vagy vannak csoportok (térségtípusok, pl LHH, s egyebek), alkothatóak-e területi modellek?

A területi törvényszerűségek feltárása a feladat – s itt utal az outlierekre (vagyis a kiugró értékekre – A. Z.)

A földrajzi térnek van igenis van szerepe, magyarázóereje (térparaméterek, a földrajzi térben együttlét, szinergiák…)

A belső, absztrakt (gazdasági, társadalmi, kulturális stb. tér) és a külső, konkrét (földrajzi tér) kapcsolata, kölcsönhatása is fontos.

Külső terek kutatása belső terek részleges ismeretével.(Területi tőke? Létezik ilyen? Nevesítve nincs, de mégis…)

Lehetséges-e a különféle elméletek, társadalmi, gazdasági kutatások „területiesítése"?

Divat lett a területiség (a regionalizmus)!

Területi pl. az adott földrajzi térben jelenlévő társadalmi, gazdasági elem (elemek csoportja). De mi ez a „területi"? Csak vetület? Csak keret? (Vagy csak jelző?)

Külső terek kutatása belső terek dimenzióival(ban). S aztán sorjázhatnak a fogalmak:

területi/regionális/városi fejlődés, fejlettség, versenyképesség, kormányzás, politika; térségi/regionális identitás; területi/városi tervezés; területi marketing, együttműködés, kohézió; regionális klaszter; regionális/városi rugalmasság, valamint területi tőke – lám megint eljutottunk ide! Mi ez?

Új fogalom, elmélet? Átértékelt (átcsomagolt) gondolat? Vagy csak fogalmi innováció?

Szükség van helyi kutatásokra és modellezőkre is, állapítja meg a szerző (eközben utal a kétfajta tudományos térszemléletre.)

És mi jön ezután? A különböző üzenetek, különböző kutatásokból, különböző szereplőknek (lokális, regionális, országos, közösségi területpolitika számára).

Fogalmak kutatása, magyarázata – hiszen a tudomány sokszínű! (Nincs tehát félnivalójuk a hagyományos szemléletű geográfusoknak – A szerk.)

Területpolitika: kell egy meghatározás, vallja Szabó tanár úr. Indikátorok, módszerek tesztelése – épp a tudomány sokszínűsége jegyében.

Területpolitika: kell egy módszer!

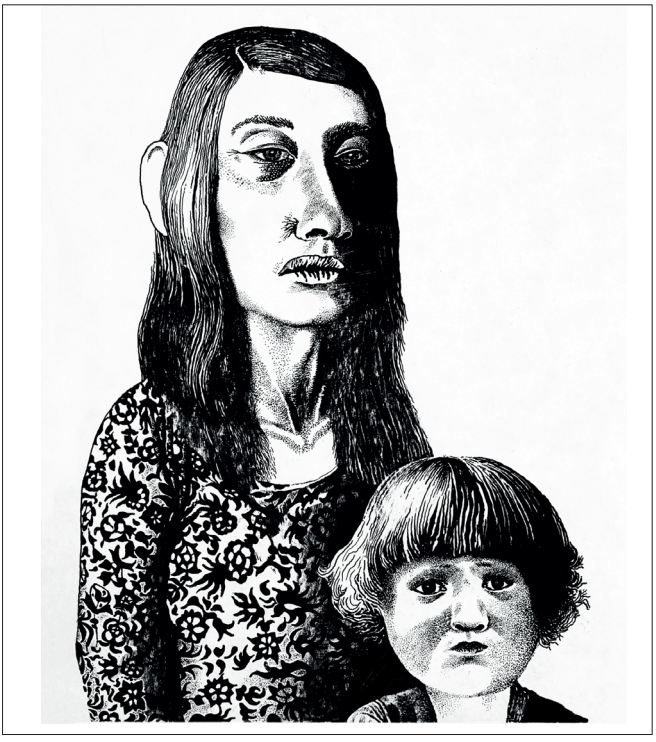
Tértudomány és területpolitika nagyobb mértékű összekapcsolása szükséges (pl. fórumok MRTT, KFTE keretében), workshopok, közös kutatások és szakértések.

(Vendégszöveg: Oláh Miklós és Szabó Pál lajosmizsei tézisei „A területi tőke és hazai dimenziói" c. ppt-t felhasználva. Az átírás és így a félreértelmezés felelősségét a recenzor magára vállalja – A. Z.)

S hogy a szerző lássa, nemcsak a tartalomjegyzéket (ami lehetne egy kicsit tagoltabb is) olvastam el, utalnék a Zárszó utolsó szavaira: tehát bízzunk benne, hogy még felfelé ível a hazai geodesign (ejtsd: geodizájn), akármit is jelentsen ez a fogalom!

Szabó P. 2015: Régió és térszerkezet az elmélettől a területpolitikáig. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest pp 5-275.

AGG ZOLTÁN

Stratégiák a térségek gazdasági növekedésére, fejlődésére

Egy tudásalapú innovációs könyv margójához

Aligha lehet kétséges, hogy napjainkra az egészségügy stratégiai ágazattá nőtte ki magát, és ebben az orvostudományi és a gazdasági-pénzügyi szempontok paralel módon kapcsolódnak egymáshoz. A WHO (az ENSZ egészségügyi szervezete) a világjelentéseiben ugyancsak ezt az álláspontot képviseli (egy mind inkább nemzetközi szinten elfogadott megnevezéssel:) az egészségipar nem csak személyes és közösségi nemjól-lét problémákat old meg, hanem jelentős része van globálisan és nemzeti keretekben is a gazdasági potenciál állapota megítélésében. Ez számos gazdasági, pénzügyi, humánstatisztikai mutatóval vizsgálható és értékelhető.

Az egészségügy-közgazdászok, pénzügyi elemzők természetesen racionális megközelítést alkalmaznak, ugyanakkor az egészségügy humán erőforrásai más szempontok szerint közelítik meg az orvoslás input-output folyamatához szükséges és rendelkezésre álló egészségipari kapacitásokat: a gyógyítás mértékét, eredményét tekintve nem tartják (feltétlenül) relevánsnak a financiális oldalhoz kötést.

Az erre adandó vagy éppen adott válaszok természetszerűen a megközelítés szempontjából lehetnek valósak, ugyanis ebben a folyamatban mit tekinthetünk prioritásnak? Azt, hogy a beteg/meggyógyult arány növekedjen (bármi áron), vagy pedig elfogadva azt a törekvést, hogy az új orvosi, orvostechnikai és -technológiai, gyógyszeripari „rásegítések" ha nem is költségkímélők, de legalább költséghatékonyak legyenek. S a probléma ez utóbbiban van: e téren mit nevezhetünk ennek, és milyen lehet az egészségipar költséghatékony működtetése?

Az erre adandó válaszok a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar munkatársai által készített tanulmánygyűjteményben olvashatók. Tizennégyen kutatták, elemezték, értékelték azt, hogy az egészségipari és tudásalapú fejlesztési stratégiák a gyógyszeripar területén hogyan járulhatnak hozzá egy adott térség gazdasága, egészségpotenciálja növekedéséhez, fejlődéséhez.

Az Előszóban a szerkesztő erről így ír:

„Az egészségipar, másképpen egészséggazdaságtan összetett tevékenységi kört fed le a kutatástól kezdve a különböző feldolgozóipari tevékenységeken át az egészségügy számos területéig… a második rész a tudásalapú növekedéshez, fejlődéshez (kapcsolódik)"

A szerzők e tartalomban két területet vizsgáltak: egyrészt a gyógyszeripar európai uniós és hazai szerepét (s ennek számos részkérdését az empirikus kutatásaik alapján), másrészt a tudásalapú növekedés és fejlődés, városfejlesztés lehetőségeit, eredményeit mutatják be.

A tanulmánykötet első fejezete címe, Az egészségipar lehetséges szerepe a térségek fejlődésében, már önmagában újdonság lehet a nem szakember olvasók számára. Ugyanis feltehető a kérdés: az egészségipar nem csak fogyasztója (pregnánsabban fogalmazva: apasztója) a GDP-nek, hanem szerepe lehet a térség fejlődésében?

A kutatók válasza: igen. Ugyanis a regionális politikai stratégiák mindig számba veszik azt, hogy milyen segítő és retrográd gazdasági ágazatokat (potenciálokat) kell figyelembe venni ahhoz, hogy egy adott térség közép- és hosszú távú fejlődését reálisan lehessen meghatározni (eltekintve a nem tervezhető indukcióktól). Ebben – mint ahogyan Lengyel Imre írja –, szerepe lesz annak az új gazdaságfejlesztési elképzelésnek, amelyet intelligens szakosodási stratégiának nevez a közgazdaság-tan.

Ez azt jelenti, hogy összhangot teremtenek a makroszintű és a regionális politikák között, ugyanis „az új szemléletben a regionális politika egyik fő célkitűzése a nemzetgazdaság növekedésének segítése, ezen keresztül a jól-lét javítása". E térbeli kiterjesztésben az egészségipar egyik jelentős ágazata, a gyógyszeripar – természetszerűen –, nem minden földrajzi térségben van jelen,

ezért ennek be- és lehatárolása csak ott észszerű, ahol jelen van.

Lengyel Imre alapozó tanulmánya az intelligens szakosodási stratégiák alapjait vázolja fel, különös tekintettel a gyógyszeriparra. (Ez adaptálható más gazdasági szegmensekre is, ezért e tanulmány tartalmi elemei kiterjesztési lehetőséget biztosítanak.) Ehhez támpontokat adnak a további tanulmányok. Közülük néhány – csak jelzésértékűen: a gyógyszeripart fejlődése az unió különböző ország csoportjaiban, az egészségügy szerepe a visegrádi országok régiói gazdasági növekedésében, az egészségipari tevékenység térbeli eloszlása hazánkban, az egészségipar exporttermékei hazánk megyéiben; az egészségügyben felhasznált erőforrások allokációja.

Külön-külön mindegyik tanulmány fontos hozzájárulás ahhoz, hogy korszerű kutatási eszközökkel, módszerekkel hogyan lehet fejlődésorientált jövőképet prognosztizálni és legalább trendszintűen maghatározni, hogy az egészségipar mennyiben képes hozzájárulni a GDP növeléséhez úgy, hogy a másik kritériumnak, a gyógyszeres gyógyítás eredményességének (benne a költséghatékonyság követelményének) is megfeleljen.

A kötet másik nagy tanulmánycsoportja a tudásalapú fejlődés és fejlesztés néhány fontos kérdését vizsgálja, illetve ezekre ad válaszokat. Ennek során vizsgálták a szegedi lézeres kutatóközpont kapcsán, hogy e régióban hogyan járulhat hozzá a tudásalapú fejlesztési koncepció megvalósításához.

A fejlődés és a fejlesztés tervezéséhez ad adatokat az a vizsgálat, amely alapján kimutatták, hogy hazánkban milyen a felsőfokú végzettségűek területi eloszlása, ugyanis ez befolyásolja a magas hozzáadott értékű iparágak telepíthetőségét, fejleszthetőségét. Ehhez kapcsolódik az a vizsgálat is, amely a visegrádi országok régiói fejlesztéseihez történő adaptálhatóságát elemezte. Párhuzama ennek a térségi versenyképesség és a felelősségteljes innováció lehetséges kapcsolata, összefüggései bemutatása.

Egy lokális, dél-alföldi vizsgálat arról szól (mintegy modellként bemutatva), hogy ebben a térségben mely faktorok járulnak hozzá a tehetségek vonzásához és megtartásához. Ezek a vizsgálati szempontok adaptálhatók más térségek ilyen vizsgálatához is. Ezt a szerzők így ajánlják:

„Eredményeink segítségül szolgálhatnak azon területi egységeknek (városoknak, megyéknek, régióknak, országoknak), melyek a tehetségek megtartásának és vonzásának fontosságát napjaink kiélezett globális versenyében tudatosan kívánják menedzselni." (Leírják a tehetség fogalmi hátterét, a nemzetközi jó gyakorlatokat a tehetségek vonzására és megtartására, valamint ehhez szempontokat is – a Dél-Alföldre lokalizálva, de kiterjeszthető attitűddel)

A kötetfejezet befejező tanulmánya egy napjainkra „beérett" városfejlesztési koncepcióelemet tárgyal, azt ugyanis, a lakosság/turisták számára hogyan tervezzük és teremtsük meg a „be- és átsétálhatóság" komfort érzését azzal, hogy ehhez jól közlekedhető gyalogos utakat, tereket, parkokat építünk. Ugyanis nem vitatható, hogy a tömeg lakta településeken a jól-lét érzéshez a lokális fizikai-földrajzi tér vizuális beláthatósága és a könnyen át- és bejárhatósága nem csak biológiailag, mint aktuális mini-élettér fontos, hanem pszichológiai hatását is figyelembe kell venni. A településtervezés eme új irányzata hozzásegíthet ahhoz is, hogy a jövő mega-poliszai élhető életterek legyenek.

Aligha lehet felsorolni, hogy e kötet kinek ajánlható. Röviden: a politikai döntéshozóknak, gazdaságtervezőknek, településtervezőknek, település-rekonstrukciókat végzőknek, önkormányzati vezetőknek, s nem kevésbé: a helyi fejlesztési stratégiákban érdekelteknek, de nem hagyhatók ki a sorból a szakfelsőoktatásban érdekelt oktatók és hallgatók sem.

(Lengyel Imre szerk.: Térségek növekedése és fejlődése: egészségipari és tudásalapú fejlesztési stratégiák. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar – Jate Press, Szeged, 2018.)

TÖLGYESI JÓZSEF

A szerző ny. főiskolai tanár (Csehbánya).

Dorog és környéke iparosai, vállalkozói a gazdaság szolgálatában, 1923-2018

Egy emlékkönyv értékét a tartalom adja – mondják a bibliofilek, vagy legalábbis közülük azok, akik nem a külcsínt rangsorolják az első helyre. (Igaz, a külcsínnek is van jelentősége, ha dísztárgyként tekintünk a könyvre.)

E mostani azonban más: egy kistáj hazai (egykor jelentős ipari térség) mai gazdasága egy szegmensét, az iparosok, vállalkozók munkáját, az általuk teremtett értékeket mutatja be. A keretük: a Dorogi Ipartestület, amely nem csak összefogja őket, hanem menedzseli, támogatja és ösztönzi őket arra, ami napjainkban is erőt ad számukra, ami a múltat, a jelent és a jövőt összekötő régi szlogenjük: „Isten áldja a tisztes ipart!”.

De mindaz, amit elértek, nem csak a múlt hagyományainak tovább örökléséről és a mai viszonyokhoz adaptált kitartásról, munkakészségről, az iparosoktól elvárt becsületesen végzett szakmunkáról szól, hanem egy olyan összetartó, bár az évtizedek során változó tagságú ipartestületről, amelynek a mindenkori vezetői, jelenleg Szűcs György elnök, akik képesek voltak a múltban és a jelenben is felmutatni azt a kisiparos lelkületet, amellyel nem csak a személyes, hanem a közösségi boldogulás számos értékét teremtették és teremtik meg.

Szűcs György írja a kötet bevezetőjében: „…emlékkönyvünktől azt reméljük, hogy ösztönzőleg hat a vállalkozások ifjú nemzedékére, arra, hogy ilyen nagy múltú gazdaságot segítő érdekképviselet nem tűnhet el nyomtalanul, a benne rejlő lehetőség ma is adott a mai modernkori eszközökkel maguk, családjuk, közösségük boldogulásának, fejlesztésére, összefogására, a vállalkozók gyarapodására… Szándékunk az önkormányzatok és a helyi vállalkozók kapcsolatát e kiadvánnyal is erősíteni. Hiszen a gazdasági élet meghatározó szereplői az adott település formálói, alakítói is egyben.”

A könyv első részében rövid összefoglalás olvasható a hazai iparszervezet kialakulása kezdeteitől a céhrendszeren át az ipartestületek létrejöttéig. Külön is részletező az 1884 és 1945 közötti időszak ipartestület-története bemutatása, amelyen bár néhány évtizedre túllépett a történelem, ám a rendszerváltás után ismét felvirágzott. A földrajzi térség a dorogiak számára meghatározó: az egykori Esztergom vármegye iparossága munkájával a hazai élvonalba tartozott nem csak a felsorolt adatokat tekintve, hanem ez az akkori alkotásaik mai jelenlétével is lemérhető. (Épületek és gépek, különböző használati eszközök stb., amely utóbbiak nem csak múzeumokban tekinthetők meg, hanem jelen vannak velünk léptennyomon az utcákon, tereken, intézményekben, műhelyekben, háztartásokban.)

A Dorog és Vidéke Ipartestület 1923 és 1948 közötti sikertörténete bár már szintén történeti múlt, azonban erre alapozódott a későbbi, az újjáalakulás, ami a térség nagyipara visszaszorulása (részben egyes ágazatai megszűnése) után nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy e térség ne veszítse el a gazdasági erejét, azt a lehetőséget, hogy az itt élők iparral történő foglalkozásukkal Dorogot és környékét ismét a gazdaság élvonalába emeljék.

A könyvben részletes adattár található arról, hogy 1945 előtt az Ipartestület vonzáskörébe tartozó településeken kik és milyen iparral foglalkoztak. Az országban másutt aligha volt olyan kisipari munka, amely itt nem lett volna megtalálható. Ezt nem csak a természeti és az épített környezet adottságai eredménye volt, hanem annak a gazdasági szakember-erőforrásnak is, amely kvalifikált felkészültségével a tisztes ipar által történő szolgáltatást tartotta szem előtt.

Részletes, adatokkal gazdag az a rész, amely az 1948 és 1990 közötti működést mutatja be, akkortól, amikor megszűnt a Dorog és Vidéke Ipartestület és megalakult a KIOSZ (a Kisiparosok Országos Szabadszakszervezete). Hosszú a névsora azoknak, akik ebben az időszakban, vagy egy részében kisiparral foglalkoztak. A régi hagyományok ébren tartására, a közösségük összetartására utal az, hogy gondoskodtak a segítségre szoruló iparos társakról és családjukról. A korra jellemzően sok társadalmi munkában vettek részt: óvodákat, iskolákat, szociális otthonokat

újították fel, s ezzel járultak hozzá a szűkebb környezetük lakosai életkörülményei javulásához. Folyamatosan közreműködtek a tanoncoktatásban – ez is régi hagyománya volt a kisiparosok közösségének.

1990-ben alakult meg a Dorogi Ipartestület, amelynek Szűcs György a társadalmi funkciójú titkára lett, aki 1990-től 2012-ig az Ipartestületek Országos Szövetsége elnöke volt, és napjainkban 1999-től az Országos Fémipari Ipartestület és 2008-tól a Dorogi Ipartestület elnöke, a kiadványaik összeállítója és menedzsere.

Az utóbbi évtizedek már más politikai és gazdasági környezetet biztosítottak, és napjainkban már széles körű lehetőséged adnak a kisvállalkozóknak arra, hogy a tehetségükkel, a szorgalmukkal, hazai és nemzetközi kapcsolataikkal kivegyék a részüket a hazai GDP növelésében. Erről szól az a fejezet, amely az utóbbi másfél évtized eredményeit sorolja fel.

A kötet utolsó részében a Dorogi Ipartestület bemutatását tartalmazza: a rövid történeti áttekintés mellett a tisztségviselők névsorával, majd az egyéni cégek, vállalkozók bemutatásával zárul a könyv. E rész akár reklám is lehetne a tevékenységek felsorolásával: nem csak változatos ez a bemutatkozás, hanem felmutatja azt a minőséget is, amely sajátja az e térségben működő, az egykori iparos-utódok mai képviselőinek.

E kötet azonban nem csak lokális, a térség lakói, iparosai, más piaci szereplők, hanem a helyi önkormányzatok, a különböző gazdasági-pénzügyi döntéshozók számára is értékes tájékozódási lehetőséget ad. Követendő példa is lehet arra, hogy így kell ápolni a múltat, és erre alapozva kell és lehet megteremteni a ma egyre jobban fellendülőben lévő kis- és középvállalkozások társadalmi megbecsültségét.

(Dorog és környéke iparosai, vállalkozói a gazdaság szolgálatában, 1923-2018. Dorogi Ipartestület, Szűcs György elnök, Dorog. 2018.)

TÖLGYESI JÓZSEF

Tudósítás

Mindenki győzött a lengyel önkormányzati választásokon?

Az idén ősszel, valószínűleg október 13-án ismét választások lesznek Magyarországon. Tavaly októberben Lengyelországban már lezajlottak a helyi megmérettetések. Lengyelországban persze minden más (az ottani szocialisták pl. kiestek a parlamentből és az ottani kormánypárt sosem ért el 50-55 %-os támogatottságot), de mégis érdekes lehet, hogy mi történt ebben a baráti államban.

„Kiküldött tudósítónk", Lagzi Gábor polonista, történész az alábbi elemzést küldte a főszerkesztő felkérésére. (A. Z.)

***

A 2018 őszén megtartott lengyel önkormányzati választásokon tipikus win-win helyzetet eredményezett, mind a kormánypárt, mind az ellenzék számára – mindkét oldal, különböző okoknál fogva, nyertesnek tekinti saját magát és vesztesnek a másik felet. A 2015 ősze óta az országot kormányzó jobboldali-konzervatív Jog és Igazságosság (Prawo i Sprawedliwość, PiS) elsősorban a vajdasági és járási szinten aratott sikert, addig az ellenzék, elsősorban a jobboldali-liberális Polgári Platform (Platforma Obywatelska, PO) a nagyvárosokban (pl. Varsóban vagy Wrocławban) sikerült látványos győzelmet aratnia.

A kétfordulós választáson első menetében (2018. október 21-én), a legtöbb kérdés eldőlt két héttel később (november 4-én) már csak a talpon maradt polgármesterekre lehetett voksolni. Ez lesz az első olyan önkormányzati választás, amelyen a képviselőket 5 évre választják (eddig négy esztendőre szólt a mandátumuk), ugyancsak tavaly lépett életbe az a szabály, miszerint egy település vezetőjét ugyanazon a helyen egymás után legfeljebb kétszer lehet megválasztani. Az önkormányzati választáson több mint 30 millió lengyel volt jogosult a voksolásra, s az első fordulóban a polgárok 54,8%-a jelent meg az urnáknál, ami kifejezetten magas részvételi aránynak számít a Visztula partjainál.

Az eredmények értékelése előtt érdemes egy rövid pillantást vetni a lengyel önkormányzatiság legfontosabb jellemzőire. A jobbközép Jerzy Buzek vezette kormány 1999-ben egy adminisztratív reformot hajtott végre, amely következtében az önkormányzati rendszer háromosztatúvá vált (vajdaság, járás, község, az utóbbi lehet a főváros egyik kerülete is): megszűnt az addig 49 vajdaságból álló „megyerendszer", helyére pedig 16 vajdaságból, 315 járásból és 2478 községből álló szisztéma jött létre. Lengyel specifikum a járási jogú város, amely ugyan formálisan községnek számít, de a járás kompetenciáival és kötelezettségeivel rendelkezik. Az egyes alanyok között nincsen alá- ill. felérendeltségi viszony – a község nem függ a járástól, a járás a vajdaságtól.

A vajdaság kompetenciái alá tartozik az uniós forrásokkal való gazdálkodás, a regionális fejlesztés, az egyes önkormányzati alanyok együttműködésének az elősegítése; alá tartoznak a regionális közút-hálózat és a regionális jellegű tömegközlekedés fenntartása (pl. vasút). A vajdasági gyűlés (szejmik) helyi jelentőségű jogszabályokat alkot, elfogadja a vajdaság költségvetését, rendelkezik a vajdasági tulajdon és pénzeszközök felett, valamint kinevezi és visszahívja annak vezetőit, többek között a marsallt (a lengyel rendszerben létezik még a vajda is, aki viszont a központi hatalom képviselője).

A járás kompetenciájába tartozik a kórházak, a középiskolák, egyes kulturális intézmények (színház, múzeum) fenntartása, a tűz- és árvízvédelem, a társadalom- és családpolitika egyes elemei. Ez a szint is rendelkezik végrehajtó és törvényhozó szervvel, az előbbi élén az előljáró (sztaroszta) áll. Az önkormányzati rendszer legalján a község helyezkedik el, amely a lokális jellegű feladatok megoldásával foglalkozik (kommunális szolgáltatások, közoktatás középiskolás szintig, könyvtárak és művelődési házak fenntartása). A polgármester – a település nagyságától

függően – más-más nevet visel: a községi elöljáró a wójt, a járási és városi polgármester a burmistrz (a német Burgermeister szóból), illetve a nagyobb város (100 ezer fő feletti lakosságszámmal) (fő) polgármestere a prezydent. A település első embere képviseli azt kifelé, hajtja végre a testület által elfogadott költségvetést. Az előző rendszerrel ellentétben a lengyelországi települések vezetőit a polgárok közvetlenül választják meg. Ez alól Varsó főváros a kivétel, ahol a kerületi polgármestereket a képviselőtestületek választják meg (a főpolgármestert viszont közvetlenül).

Országos összesítésben - a magyar megyei önkormányzatnak megfelelő, de azoknál lényegesen nagyobb területű és lakosságú (a szerk. megj.), vajdasági közgyűlések pártlistáin a PiS (Jog és Igazságosság, a Fidesz egyik legfontosabb európai partnere, szövetségese – A. Z.) győzedelmeskedett – megelőzve legfőbb vetélytársát, a jobbközép Polgári Platform és a liberális Modern Lengyelország (Nowoczesna) alkotta Polgári Koalíciót (KO). A kormánypárt itt 34,1%-ot kapott, a legnagyobb ellenzéki erő pedig majdnem 27%-ot. A 2014-es helyhatósági voksolás nagy nyertese, a Lengyel Néppárt (PSL, más néven Parasztpárt) most 12%-t ért el. A 2015-ös parlamenti választásokon sikertelensége után a posztkommunista (vagyis szocialista, a magyar MSZP testvérpártja – A. Z.) Demokratikus Baloldali Szövetség (SLD) most önállóan mérettette meg magát (közel 7%-ot ért el végül). Érdemes megjegyezni, hogy a parlamenti mandátumokkal rendelkező, estabilishment-ellenes Kukiz'15 formációnak sikerült megszereznie a vajdasági közgyűlések összetételére adott szavazatok 5,6%-át, de azt nem sikerült mandátumra konvertálnia. A 2018-as önkormányzati választás újdonsága, hogy a független önkormányzati képviselőik összefogtak és egységes listával jelentek meg, és a viszonylag jó eredményének köszönhetően képviselőket küldhet a közgyűlésekbe (5,2%, 15 mandátum).

A vajdasági közgyűlések összesen 552 székébe a PiS 254 képviselőt (2014-ben 171 fő), a Polgári Koalíció 194-et (egyedül PO akkor 179-et), a Lengyel Néppárt pedig 70-et küldhet (4 éve 157-et). A maradék helyeken osztozhattak a kevésbé jól szerepelt politikai tömörülések, így például a Pártonkívüli Önkormányzatok 15 mandátummal, vagy a regionálisan jelen levő német kisebbségi szövetség. A 16 lengyelországi vajdaságból a PiS 6-ban egyedül is többséget szerzett, (kelet- és közép-lengyelországi megyékről van szó) – végül 8 vajdaságban sikerült az irányítást megszereznie (eddig csupán egyet, a délkelet-lengyelországi podkarpacie-i vajdaságot irányította). A sziléziai vajdaságban, ahol a 45 fős közgyűlésébe a PiS 22 helyet szerzett, sikerült a kormánypártnak „átállítania" a liberális Modern Lengyelország színeiben mandátumot szerzett képviselőt, ezáltal megszerezni a többséget, Alsó-Sziléziában (Wrocław/Boroszló központtal) a kormánypárt összeállt a Pártonkívüli Önkormányzatok képviselőivel.

A PO vezette Polgári Koalíció több képviselői helyet szerzett, mint négy esztendővel ezelőtt. Bár hét vajdaságban nyert, önállóan csak egyben (Pomorskie, Gdańsk székhellyel) sikerült az irányítást megszereznie. A maradék öt vajdaságban – az elmúlt évekhez hasonlóan – PO-PSL összefogás irányít majd, amely az opolei vajdaságban kiegészült a német kisebbséggel, két nyugati vajdaságban pedig a baloldallal (SLD).

A kormányzó Jog és Igazságosság a választási kampányban jó listás eredmények elérésére és a PSL visszaszorítására összpontosított. A PiS kampányarca Mateusz Morawiecki miniszterelnök volt, akinek ez volt az első igazi politikusi megmérettetése a kormányfővé választása után. A nagypolitikába az üzleti életből belekerülő Morawiecki 2015-ben – a „mindenható" pártelnök, Jarosław Kaczyński erőteljes támogatásával – azonnal a gazdasági csúcsminiszteri székben találta magát, majd a 2017 legvégén lezajlott kisebb kormányátalakuláson az ország élére került. A kormánypárt két nagy üzenetre koncentrált a kampánya során:

Egyfelől szinergiát ígért a kormányzat és az önkormányzatok között (értsd: több állami támogatásra, jóindulatra számíthat a kormánypárti település), másfelől erőteljesen támadta a vidéken (falun és kisebb településeken) erős Parasztpártot, azt remélve, hogy a falusi konkurrenciáját sikerül térdre kényszeríteni a parlamenti választás előtt (a PSL hagyományosan jól szerepel a helyhatósági választásokon, messze több szavazatot szerezve, mint az országos voksoláson, köszönhetően szervezeti és társadalmi beágyazódottságának).

Az ellenzéki Polgári Koalíció a nagyvárosokban tudott vigasztalódni, ahol a kormánypárt a négy évvel ezelőtti eredményekhez képest nem tudott előre lépni. A PiS a nagyvárosokban még a közvéleménykutatási adatokban előre jelzettnél is gyengébben szerepelt, számos városban már második fordulóra sem került sor. Nagy meglepetésre a lokális jelentőségű, de országos hatású varsói főpolgármester-választáson, az ellenzéki volt külügyminiszter-helyettes, volt EP- és parlamenti képviselő Rafał Trzaskowski már az első fordulóban „behúzta" a nagyarányú győzelmet (54%, az ellenfele, Patryk Jaki igazságügyi miniszter-helyettes csak 30%-ot kapott). A kerületi közgyűlésekbe és polgármesteri székekbe döntő többségében az Polgári Platform és a lokális tömörülések jelöltjei ülhettek be. A PiS számára azért is volt fájdalmas a fővárosban megtapasztalt vereség, mert a települést három ciklus óta a PO-s Hanna Gronkiewicz-Waltz vezette, aki ezen idő alatt „elhasználódott" és akinek a nevéhez számos botrány kötődött.

Lengyelország második legnagyobb és legfontosabb városában, a volt fővárosban, Krakkóban a települést immáron 16 éve irányító Jacek Majchrowski mögé számos erő felsorakozott (PO, Nowoczesna, Parasztpárt, SLD), akinek a legnagyobb kihívója a PiS-t képviselő Małgorzata Wassermann volt. Wassermann a Szejmbe mint „szmolenszki árva" került be (a 2010-es légikatasztrófát követően a PiS számos áldozathoz köthető személy vált parlamenti képviselővé; ezek közül csak Wassermann vált be). Megnehezítette Wassermann dolgát, hogy Majchrowski az egyébként konzervatív Krakkóban számos PiS-es nagyágyút vert meg az önkormányzati választások során (2006-ban Ryszard Terleckit, jelenlegi frakcióvezetőt, a PiS alelnökét; 2010-ben Andrzej Dudát, jelenlegi államfőt). Ugyan itt második fordulóra volt szükség (az elsőben 44%-33% volt az arány Majchrowski és Wassermann között), amit a jelenlegi városvezető nyert meg határozottan (62–38%).

A „lengyel Manchester"-nek nevezett, szebb napokat is látott textilipari központban, Łódź egyértelműen Hanna Zdanowska polgármestere mellett szavazott (70% - ez rekordnak számít a 2018-as önkormányzati voksolás során). Wrocławban, az egyik leginkább PO-hoz köthető városban, nem indult a várost 16 éve irányító és felvirágoztató Rafał Dutkiewicz, helyette a Polgári Koalíció színeiben az alpolgármester, Jacek Sutryk startolt, aki már az első fordulóban eldöntötte a versenyt (50,2%-ot szerezve).

A lengyelországi viszonyokhoz képest közepes méretű városokban (Lublin: Krzysztof Żuk 59,7%; Rzeszów: Tadeusz Ferenc 64%; Bydgoszcz: Rafał Bruski 54%; Poznań: Jacek Jaśkowiak, 56%) többségében ellenzéki polgármester győzedelmeskedett, az egyedüli város, ahol a PiS támogatottja nyert, az Szilézia „fővárosa" Katowice volt. Marcin Krupa azonban nem párttag, négy évvel ezelőtt a korábbi polgármester Piotr Uszok jelölésére indult, s érdekesség, hogy akkor még a PiS-nek ellenjelöltje volt.

A legösszetettebb helyzet Gdańskban alakult ki, ahol a két nagy párt jelöltje mellett (Jarosław Wałęsa az PO színeiben, Kacper Płażyński a PiS-ében – mindketten nagymértékben építettek az apjuk hírnevére: Lech Wałęsa a „Szolidaritás" szakszervezet ikonikus alapja, volt köztársasági elnök; Maciej Płażyński a PO alapítója, volt alsóházi házelnök) elindult – független jelöltként – a várost négy cikluson át irányító Paweł Adamowicz is, akit még nagypolitikai támogatás nélkül is megválasztottak a városlakók. 2019 őszén azonban Gdańskban újabb polgármester választást kell rendezni, ugyanis 2019 januárjában egy pszichikai betegséggel (minden bizonnyal skizofréniával) küzdő ember halálosan megsebesítette Adamowiczot egy karitatív koncerten.

Elmondható, hogy a 107 nagy- és középváros közül 63-ban már az első fordulóban eldőlt a verseny, és a PiS csak 6 polgármesteri széket tudott szerezni (ezek közül a legnagyobb település a délkelet-lengyelországi Zamość, a maga 65 ezer fős lakosával), ráadásul voltak olyan helyek, ahol a kormánypárti településvezetőre mértek vereséget

A mostani lengyelországi önkormányzati voksolás világosan megmutatta, hogy az sem a kormánypártnak, sem az ellenzéknek nem hozott átütő sikert és a 2019 őszén esedékes parlamenti választás kimenetele is megjósolhatatlan. Az azonban világosan megmutatkozott, hogy a PiS-nek nem sikerült a PO-t a partvonalra szorítani és fordítva. Az idén megtartandó parlamenti válasz-

tásokon az látszik, hogy mindkét politikai formáció részéről reális verseny lesz a hatalomért.

Az önkormányzatiság eszméje 2018 végén azonban erőteljes megerősítést nyert a Visztula mentén szokatlanul erős részvétel által.

LAGZI GÁBOR

Ajánlott irodalom

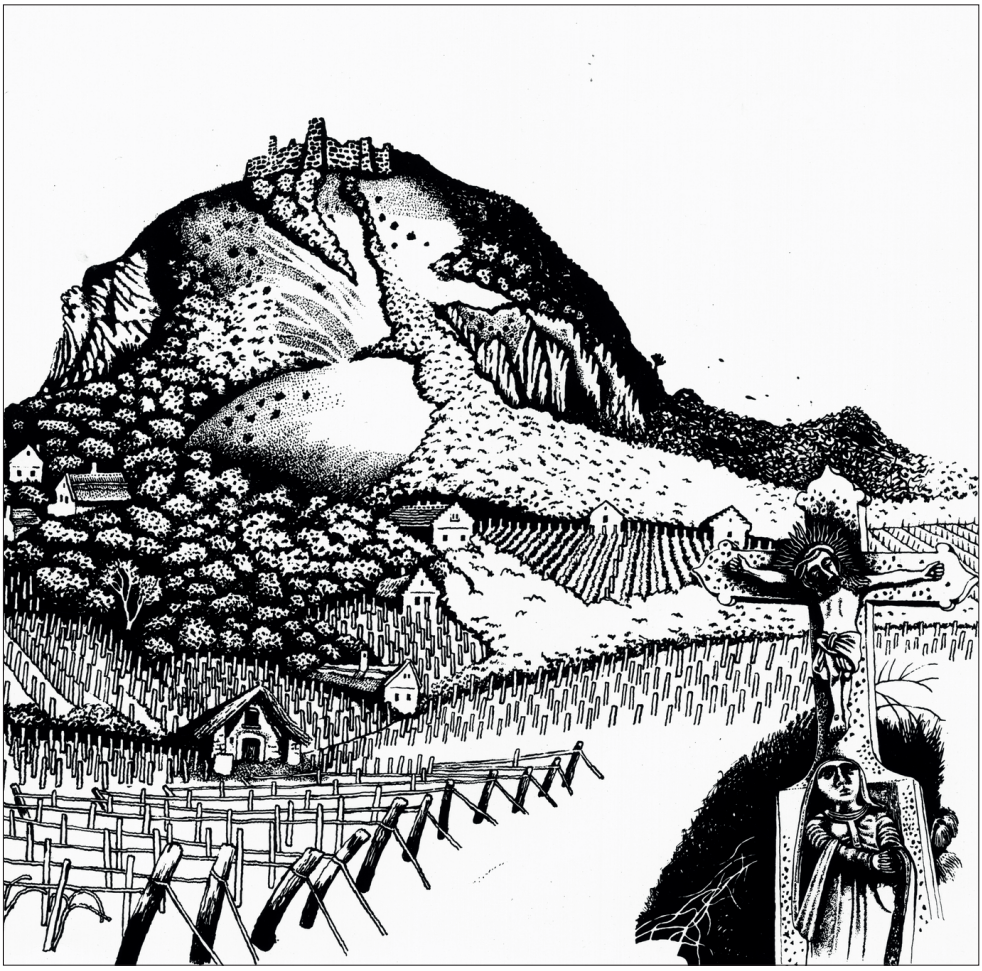
Agg Zoltán. Alkotmányosság, közigazgatás, önkormányzatok. Veszprém: Comitatus, 2008.106 p. (Comitatus Önkormányzati Szemle 2007. évi különszám)

Agg Zoltán (szerk.): Közigazgatás – Térfelosztás – Választások, Comitatus Önkormányzati Szemle 2009. évi különszám, megjelent Veszprém, 2010. elektronikusan hozzáférhető: http://www.comitatus.eoldal.hu/cikkek/kulonkiadvanyok/ illetve a pannonos egyetemi hallgatóknak http://moodle.mftk.uni-pannon.hu/mod/resource/view.php?id=13871

Agg Zoltán: Közigazgatás és választások, Veszprém, 2011. elektronikusan hozzáférhető: http://moodle.mftk.uni-pannon.hu/mod/resource/view.php?id=13876

Fábián György (szerk.): Választási rendszerek; Osiris Kiadó, Budapest,1997.

Halász Iván: Lengyelország közigazgatása in.: Szamel Katalin - Balázs István Gajduschek György - Koi Gyula (szerk.): Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása, CompLex, Budapest 2014.

Vita

Az országmárkázás korlátjai – 25 kritikus pont

Az elmúlt két évtizedben szerte Európában és a világon „országimázs-központok”, „országmárka-tanácsok” alakultak. Feladatuk mindenütt ugyanaz: az ország pozicionálása, azaz megkülönböztetése a „versenytársaktól”, egységes márkastratégia megalkotása és az országról szóló különböző üzenetek egyfajta összehangolása. Egyre gyakoribb az is, hogy politikusok országmárkázásról, nemzetmárkázásról beszélnek, vagy hogy a közéleti-, netán a bulvársajtóban tűnik fel a kifejezés.

Ha röviden próbáljuk összefoglalni, az országmárkázás (country branding) voltaképp nem más, mint a márkázás (branding) technikai alkalmazása országokra, és ez által az ország reputációjának javítása, ami több turistát, több befektetőt, az export javulását, egyszóval nagyobb versenyképességet, azaz több pénzt jelent.

A téma nagyon izgalmas, ám egyben rendkívül összetett, és igen gyakran megosztó is, ami sokszor indulatokat generál. Nem véletlen, hogy legalább akkora ellentábora sorakozott fel a tevékenységnek, mint támogatója, és a kritikai hangok egyre csak erősödnek.

Jelen cikk ezeket az észrevételeket csoportosítja, aszerint, hogy azok az országmárkázás koncepcióját és elméleti alapvetéseit érik, módszertani korlátjaira mutatnak rá, vagy annak hatékonyságát kérdőjelezik meg, bírálják, vagy kívánják pontosítani.

I. Országmárkázás?! Akiknek már a felvetés sem elfogadható

Az országmárkázás kritikusai között mindenekelőtt vannak olyanok, akiket már magában a terminusban foglalt felvetés is elrettent: márkázhatók lennének az országok?! Mások megelégednének egy „kedvesebb” kifejezéssel, kiváltképp, ha a saját hazájukról van szó. Az országmárkázás lehetőségét elvetők közül egyesek a nemzetek komplexitását hozzák fel annak példájaként, hogy miért is „lehetetlen” a sikeres márkázáshoz szükséges leegyszerűsítés, mások pedig a megvalósíthatóságot, vagyis a nemzeti márka egységes társadalmi képviseletének realitását vonják kétségbe, legalábbis demokratikus körülmények között.

1. Az országok nem márkák, hanem országok

Elképzelhető, hogy egy másik országra márkaként gondolunk. Mondjuk, amikor arról döntünk, hogy a spanyol, az olasz, a horvát vagy a bolgár tengerpartra menjünk nyaralni.

De ez nem azt jelenti, hogy az emberek a saját országukra is márkaként akarnak gondolni, tekinteni. A saját országunkkal, nemzetünkkel kapcsolatban a branding szó akár arrogánsnak, cinikusnak is tűnhet.

Mit szeretnének viszont az emberek? Azt, ha az országuk számítana. Ha nemzetközi összehasonlításban az élen lenne, legyen szó bármilyen „versenyről” is. Büszkék akarnak lenni rá.

Egyes szakértők ezért azt javasolják, hogy az „országmárkázás” kifejezés helyett a politikusok használják a „reputáció menedzsment” terminológiát. Ezzel viszont az a baj, hogy az átlagpolgár még annyira se érti, mi ez, mint az országmárkázás szót.

2. A branding mindig szűkítés, az ország viszont komplex

A klasszikus márkák esetében a branding tevékenység középpontjában a pozicionálás áll. Vagyis a fő gondolat, amivel megfogalmazható, hogy miért is létezik az adott márka, miben más, mint versenytársai.

Ugyanezt a kérdést persze egy ország esetében is fel lehet tenni, sőt célszerű is: Miért létezik az adott ország? Mi történne, ha egyik napról a másikra eltűnne? Miért hiányozna? Miben egyedi minden más országhoz képest?

Ám a helyzet az, hogy erre ritkán van egyértelmű válasz.

Ennek fő oka, hogy „általában a legkisebb falu is sokkal komplexebb, mint a legnagyobb cég". (Anholt 2010: 5.). Hát még, ha nem egy faluról, hanem egy országról beszélünk.

Ráadásul ugyanez igaz az ország fogyasztóira is: más lehet fontos a turistáknak, más a befektetőknek, és más az adott országban élőknek. Sőt még az egyes csoportokon belül is nagy különbségek lehetnek: más igénye van egy turistának, aki 5 csillagos hotelekhez van szokva és más igénye egy legénybúcsús turistacsapatnak.

Ilyen szempontból joggal tehető fel a kérdés, hogy mi a jobb: Ha tiszta, szimpla imázsa van egy országnak/nemzetnek? Vagy ha gazdag, komplex, esetleg ellentmondásokkal teli? (Anholt 2010: 38.)

Az Amerika Egyesült Államok márkaimázsa például egyáltalán nem olyan tiszta és szimpla. A kormányzás megítélése igen negatív, ám termékeit, márkáit, populáris kultúráját, zenéit, filmjeit szeretik, mi több imádják. Ezzel szemben Észak-Korea imázsa igencsak letisztult, egyszerű és konzisztens. Ettől akkor jobb márka?

3. Az emberek nem papagájok

„Egy ország arcát sikeresen csak úgy lehet világgá sugározni, ha minden város, minden intézmény, minden állampolgár, a politika és a gazdaság – a maga módján – mind ugyanazt a gondolatot, eszmét, képet sugározza. Százféle színben, formában, de az üzenetek sokasága valahogy egybecsendül." – írta Hankiss Elemér a kilencvenes évek végén (2000: 210.). Igen, voltaképp ez lenne az országmárkázás lényege, ám valljuk be, hogy ez némileg idealisztikus megközelítés.

Egy demokratikus államban nem lehet mindenki minden szavát és tettét kontrollálni – tegyük hozzá, szerencsére. Az emberek ugyanis nem papagájok. Nem tudjuk megtanítani nekik, mit mondjanak vissza. Vagy ha igen, az már propaganda.

Persze ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne finoman irányítani, hogyan kommunikáljanak, mit mondjanak a saját országukról, ahogy azt például Észtország teszi a brand.estonia.ee weboldal segítségével.

4. Lehetetlen dolog egyszerre ennyi mindent koordinálni

A fenti Hankiss idézet megvalósítását nehezíti az is, hogy egy országról nagyon sok intézmény kommunikálhat. Hivatalosan teheti ezt például Magyarország esetében:

a turisztikát irányító szerv (jelenleg a Magyar Turisztikai Ügynökség)

a befektetéseket ösztönző szerv (HIPA – Hungarian Investment Promotion Agency)

a kulturális intézetek, külföldi magyar intézetek (Balassi Intézet)

az export támogatását végző dedikált szervezetek (HEPA – Hungarian Export Development Agency)

a külügyminisztérium (jelenlegi nevén Külgazdasági- és Külügyminisztérium)

Ezen felül a legtöbb országban, így Magyarországon is számos egyéb testület, kormányszerv, minisztérium, speciális érdekcsoport, nem kormányzati szervezet (NGO) és vállalat népszerűsíti azt, amit számukra az ország jelent. Ráadásul akár kisebb egységek, így például városok is küldhetnek Magyarországgal kapcsolatos üzeneteket – ahogy arra a Hankiss idézet is utal.

Mindezt koordinálni szinte lehetetlen, még ha voltak is rá kísérletek több országban. Amire az adott „országimázs központ", „országmárka tanács" inkább képes lehet, hogy egyfajta támogató szerepet vegyen fel, iránymutatást adjon, hogy mit érdemes az országról üzenni és azt hogyan adaptálhatják az egyes szervezetek. Ez jelenthet víziót, pozicionálást, értékrendszert, üzenetrendszert, illetve valamilyen vizuális identitási elem, például központi logó meghatározását is. De még ez sem biztos, hogy minden esetben érvényesíthető: ritkán találkozni olyan országgal, amelynek ugyanaz lenne a turisztikai logója, mint mondjuk

a befektetésösztönző. Ez valahol logikus is: míg a turisták nagy része számára elsősorban a (kulturális) örökséget kell bemutatni, addig a befektetőknek egyfajta jövőképet kell felmutatni.

Érdemes ugyanakkor mindig emlékeztetni magunkat, hogy miként Wally Olins mondja (2004): „A nemzetek millió módon prezentálják magukat minden percben, a nap 24 órájában". Még találóbban fejezi ki magát Barát Tamás (1997), aki szerint: „Jó tudni – és erről nem szabad megfeledkezni, – hogy a Magyarországról kialakított vélemény a hegyeshalmi illemhely állapotánál kezdődik."

5. Attól, hogy van „országimázs központ" vagy „országmárka tanács", még nem jobb az adott ország márkaimázsa

Bár azt feltételeznénk, hogy az ilyen központi csúcsszervvel rendelkező országok jobban teljesítenek, azaz jobb márkával rendelkeznek, a számok nem igazolják ezt. Olaszországnak egyáltalán nincs ilyen „országmárka tanács"-a, mégis az egyik legjobbnak látott országmárka, különösen a turizmus és a kultúra dimenziókat tekintve.

II. Az országmárkázás gyakorlatának bírálói

A kritikusok egy másik csoportja nem a koncepciót veti el annak „méltatlan" mivolta, túlzó leegyszerűsítése, vagy épp a feladat bonyolultságból fakadó megvalósíthatatlanság miatt, hanem az országmárkázás gyakorlatának bírálatát állítja fókuszba: módszertanát, lehetséges stratégiáit kritizálja, vagyok azok pontosítása kapcsán szólít fel.

Az országmárkázás gyakorlatának kritikusai egyrészt azokra a mikroszintű vagy taktikai félreértésekre és buktatókra mutatnak rá, melyek a mindennapi megvalósítást nehezítik: legyen szó a megfelelő mennyiségű információ megválasztásáról, a pozitív és negatív tartalmi elemek egyensúlyáról a kommunikációban, vagy annak viszonyáról az országról hagyományosan köztudatban lévő elképzelésekhez.

Másrészt olyan közép- és makroszinteket érintő nehézségekre is felhívják a figyelmet, melyek az országmárka stratégiák leghatékonyabb beavatkozási kereteit, illetve azok következetes végrehajtásának finanszírozási és politikai hátterét érintik.

Végül, a megvalósítás lehetőségeinek miértjét kritikusan, de legalább fenntartásokkal kezelő szakértők mindegyike felhívja a figyelmet arra, hogy a sikeres országmárkázás elsődleges feltétele annak integratív kapcsolódása egy szélesebb fejlesztési stratégia rendszerhez, egyfajta ország-vízióhoz. Ahogy rámutatnak: kommunikációval, legyen az bármennyire professzionális, nem helyettesíthető a jó kormányzás.

II.1. Akadályok a megvalósítás mikro- vagy taktikai szintjén

6. Sokan még mindig a logótervezéssel azonosítják az országmárkázást – és ezt néhány tanácsadó cég ügyesen ki is használja

A legnagyobb félreértés az országmárkázás kapcsán, hogy az egy új logó megalkotását vagy/és egy új szlogen megfogalmazását jelenti, illetve ehhez kapcsolódóan egy nagy büdzséjű reklámkampányt. Nyilván ez a tanácsadó cégek, reklámügynökségek érdeke is: erre tudnak nagy összeget elkérni, és ebben van szakértelmük.

Csak az a gond, hogy a helyek percepciója nem befolyásolható direkt kommunikációval. Mélyebben kell változás. (Anholt 2010: 31.)

7. Több információ nyújtása az országról még nem használ

A másik kommunikáció szempontú megközelítés, hogy adjunk át minél több információt az országról. Ezek a tanácsadók azok, akik azt javasolják, hogy a reklámfilm minél hosszabb legyen és mutassuk meg mindent, aminek csak köze van az országhoz. De érdekli ez a befogadókat? Mégis kit?

A fogyasztói magatartás egyik fontos jellemzője, hogy a fogyasztók akkor fogadják be az információt, amikor aktívan keresik. Amikor már ott vannak a vásárlási döntés előtt – vagy éppen után. Ha például autót akarunk venni, akkor a kiszemelt modellt egy idő után mindig elkezdjük látni az utakon – holott előtte észre sem vettük, pedig ugyanúgy ott voltak. Sőt, nagyon sokan a brosúrát a kocsiról az autóvásárlás után olvassák el, mintegy megerősítve döntésüket. Így vagyunk az országokkal is.

A több információ nyújtása tehát önmagában nem rossz – annak megvan a helye és az ideje. De a legtöbb esetben a nagy felsorolások, a mi mindenünk van helyett jobb kevés, szimpla igazságot

kommunikálni az országról, és türelemmel várni, hogy az „átmenjen". A kevesebb ezúttal is több.

8. Új gondolatot csak úgy lehet bevinni a fejekbe, ha ott egy meglévő gondolattal kapcsolatot találunk

Az embereket lényegében lehetetlen rávenni, hogy megváltoztassák gondolataikat, pláne a viselkedésüket. Hát még akkor, ha ráadásul külföldiekről van szó. Gondolkodásukban kapaszkodókat keresnek, az ismerőst keresik. Így arra kell építeni, ami fejükben van. (ld. Day 1980)

Ezért is fontos, hogy egy országreklámban ne akarjuk feltétlenül elfelejteni a tradicionális elemeket. Ha ezeket ismerik, akkor meg kell mutatnunk, legfeljebb modernizálva. Ehhez kapcsolódó történet, hogy amikor a Törley megjelent Balaton nevű bormárkájával Németországban – ami ugye a németeknek már önmagában is sokat mond, hiszen sok keletnémet és nyugatnémet részre szakadt család egyetlen lehetősége a Balatonnál volt találkozni 1989 előtt –, tesztelték a márkát odakint. Kiderült, fontos, hogy a címkén legyen gémeskút. Mi magyarok azt gondolnánk, hogy ez régimódi, sőt talán „égő", „ciki", de ott éppen erről tudtak minket azonosítani és jól is fogyott a termék, ráadásul prémium kategóriában.

9. A rossz hírek mindig érdekesebbek és gyorsabban terjednek

Elég kinyitnunk bármilyen újságot, vagy odakapcsolnunk egy tévéműsorra, hogy lássuk, a rossz hírek mennyivel gyorsabban terjednek.

Örök igazság ez a médiáról: a negatív mindig érdekesebb.

Egy ország kapcsán nem túl izgalmas a szerény fejlődés, a növekvő stabilitás, az ésszerű reformok (Anholt 2010: 74.). Annál inkább egy természeti katasztrófa, egy bűneset, a gazdaság összeomlása, ha a kormányfő egyre inkább diktátorként viselkedik, vagy ha az adott országban „hazudtak éjjel-nappal". És ugyanígy, sokkal érdekesebb, ha az étteremben százezres számlát adnak egy szerény vacsora után, vagy ha az illemhely állapota tragikus a határátkelőnél.

Lebedenko 2008-as kutatása például egyenesen arra jutott, hogy Oroszország esetében a nyugati médiában megjelent cikkeknek mindösszesze 17%-a volt pozitív vagy legalább neutrális/realista.

Mindez azért is fontos, mert a negatív hír ismertséget tud építeni. A pozitív hír viszont imázst is.

II.2. Kihívások a végrehajtás középső szintjén: a gazdasági és politikai kontextus

10. Ahogy a háborúhoz „pénz, pénz, pénz" kell, úgy az országmárkázáshoz sem árt

Montecuccoli híres mondása részben az országmárkázás területén is igaz: ha nincs elég forrás rá, ráadásul lehetőség szerint 5 évre előre tervezve, jobb nem belevágni az egészbe. (Moilanen és Rainisto 2009: 79.)

Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy a pénzt legalább részben pótolhatja az ötlet is, a kreativitás, innováció.

11. A politikai ciklusok miatt lehetetlen a konzisztens márkaépítés

Többen kiemelik, hogy egy országpozicionálási, ország-újrapozicionálási folyamat akár 10, 15. 20 évet is igénybe vehet, amíg valódi eredménnyel jár. Ezt azonban sokszor a politikusok nem bírják, akarják kivárni.

A legtöbb országban ugyanis a kormányok megbízatása 4 évre szól, és a frissen érkezők mindig gyors eredményeket szeretnének felmutatni. Ezért van az, hogy sokszor egy új országlogó vagy országszlogen megalkotásához nyúlnak, hiszen az a legegyszerűbb.

Nagyon kevés ország van, ahol konzisztensen kitartanak a kijelölt országmárkázási irány mellett – az egyik ilyen az említett Észtország, de ott meg nem sűrűn váltották egymás a kormányok.

12. Komplex országmárkázás nem lehetséges, csak szektorális márkázás, mint például a turizmusösztönzés vagy a befektetésösztönzés

Ahogy utaltunk rá, Simon Anholt, a téma elsőszámú szakértője rengeteg kutatást készített, majd azt vonta le: „Nincs korreláció a nation branding kampányok és az imázs változása közt." (Anholt 2010: 2.) Nincs egyetlen esettanulmány sem, ami azt mutatná, hogy az általános országmárkázás kampányok változtatnak az országimázson.

Mindez nem azt jelenti, hogy egy ilyen kampány teljesen sikertelen lenne. Szektorálisan éppenséggel működhet.

A turizmus kampányok például meg tudnak győzni embereket, hogy egy bizonyos helyet meglátogassanak. De ezek eladni, értékesíteni

akarnak. A célcsoport jól behatárolt, ahogy az üzenet is. Az utazók pedig a pénzüket és szabadidejüket adják. A kétezres évek közepén a Tony Curtis főszereplésével készült, az egykori sikerfilmre utaló „Van, aki forrón szereti" („Some like it hot") reklámfilm például mozgósítani tudta a floridai nyugdíjasok egy részét, hogy Budapestre látogassanak. De változtatott ez általában Magyarország imázsán? Aligha.

Anholt némileg cinikusan azt mondja, hogy a „turizmus promóció" (tourism promotion) idiótabiztos dolog. Szerinte teljesen felesleges olyan kifejezéseket használni e helyett, mint a „desztináció márkázás". Hiszen egész egyszerűen értékesítésről, promócióról van szó. Derek Hall (2002: 114.) is arra hívja fel a figyelmet, hogy míg a turizmus ösztönzés rövidtávú, addig a branding hosszútávú.

Szintén működhetnek az önálló befektetésösztönző („invest in") kampányok, például, hogy egy autógyár Magyarországra helyezze a székhelyét. De némileg túlzás ezt kampánynak nevezni, hiszen sokkal inkább B2B (business-to-business) jellegű sales-ről van szó, semmint marketingről vagy pláne márkázásról.

Szektorális tevékenységnek tekinthető az is, ahogy az ázsiai országok az exportált termékeikkel tűntek ki. Ilyenkor a termékek imázsa húzza maga után az ország imázsát – igaz, hosszú évekkel később, mint például Japán vagy Dél-Korea esetében.

Mindezzel szemben az általános országmárka-kampányok nem igazán járnak eredménnyel. Előfordulhat persze az, hogy egy szlogent vissza tudnak a befogadók idézni. (Bár tegyük gyorsan hozzá, hogy meglehetősen ritkán.) Ez azonban még nem jelenti azt, hogy az embereknek változna is a véleménye az országról.

A turizmust, befektetést vagy éppen a termékek eladását ösztönző kampányok tehát működnek. De általános imázskampányra költeni a pénzt (pláne az adófizetők pénzét), úgy tűnik, teljesen felesleges.

13. Nem országokat kell márkázni, hanem sokkal inkább városokat, régiókat, kisebb egységeket

Braun Róbert már 2009-ben azt írta, hogy „hazánk akkor járna sikerrel, ha a Magyarország márka helyett a lokális márkák létrejöttének támogatására áldozna". (Braun 2009: 48.) „A jövőben a desztinációk, befektetések, helyek versenyét nem országok, hanem városok, települések, régiók, klaszterek, kerületek fogják meghatározni, és ezekből kell és lehet sikeres márkát építeni." (Braun 2009: 51) Sőt, mi több, még azt is hozzátette: (2009: 49.): „A huszonegyedik században Magyarország márkára nincsen szükség."

Nos, hogy egyáltalán ne lenne Magyarország márkára szükség, az azért erősen vitatható. Az viszont, hogy célszerű inkább egy-egy lokális márka támogatására áldozni, abban van logika. Különösen annak kapcsán, hogy a főváros ismertsége és különösen imázsa jóval kedvezőbb, mint magáé az országé. Nem véletlen, hogy a Sziget Fesztivál kommunikációjában is egy idő után már csak a Budapest szó szerepelt, Magyarország nem. De más esetekben is hasonló a helyzet: Prága ismertebb és elismertebb, mint Csehország, és ugyanez mondható el Amszterdam és Hollandia, sőt Párizs és Franciaország viszonyáról is.

Az is lehet, hogy egyszerre kell végiggondolni az ország márkázását és a jelentősebb városok, régiók, attrakciók márkázását. Miként Kádár írja (2013: 22.): „Az országmárka hatással van a régiókra, településekre, de fordítva is igaz, egy-egy település vagy régió képviseli az országot, hozzáadott értéket hozhat az országmárkának. Indokolt volna a stratégiai tervhez kapcsolódó regionális és helyi terveket kidolgozni, azokhoz erőforrást rendelni. Egy település, régió, helyi márka, természeti vagy épített turisztikai látványosság, rendezvény nagyban növelheti az ország pozitív megítélését. Spontán módon ezek már hozzájárulnak az arculat és az országmárka építéséhez, és következhet ezek rendszerezése, az együttes, szinergikus hatásuk általi építkezés."

Nem véletlen, hogy az egyes desztinációk közötti kooperációról több fontos cikk is született magyar szerzők tollából is (Sziva 2010, 2012, Kulcsár és Zátori 2011a, 2011b). Még ha ezek kifejezetten a turizmus szempontjából közelítenek is, fontos alapplatformját adhatják ennek a koncepciónak.

14. Az országmárkázásra nincs standard formula

Természetesen lehet rendszereket alkotni, egyfajta útmutatót, hogy melyek az országmárkázás legfontosabb lépései. De ez nem

jelenti azt, hogy lenne univerzális template, minta a nation branding stratégiára (ld. erről Dinnie 2008: 219.) Minden helynek megvannak a saját céljai, körülményei, kompetenciái (Anholt 2007: xi.o.) Minden ország más és más, így nem lehet egy varázsformulát használni.

Lehet persze országmárka arculati kézikönyveket kialakítani – benne a logóval és annak alkalmazási formáival. De ezek lényege éppen az, hogy különböztessék meg az országot. Ezért sem lehetnek ugyanolyanok, egy kaptafára készültek.

II.3. A gyakorlat makroszintje: országmárkázás mint országépítés és jövőkép

15. Először otthon, belül kell kezdeni az országmárka építését

Ez az egyik olyan pont, amit a kritikusok vagy nem értenek, vagy nem fogadnak el. Az egykori Országimázs Központ is amiatt kapta a legtöbb kritikát, mert inkább befelé irányult a tevékenysége. Pedig abban még a legnevesebb szakértők is egyetértenek, hogy mielőtt a nemzetközi piacra lépünk, előbb a saját házunk táján kell rendet rakni (Moilanen és Rainisto 2009: 25.). Vagy ahogy Anholt fogalmaz (2010: 46.): ahelyett, hogy hazudnánk másoknak, mindenekelőtt azt kell megtalálni, hogy miként tudunk igazak lenni önmagunkhoz. Belső biztonság, bizonyosság, alapelvek, identitás nélkül nem lehet márkát építeni.

Ráadásul az országmárkázás folyamatába be kell vonni a helyieket, segítségüket kell kérnünk. Ahogy Kennedy elnök mondta: „ne azt kérdezd, hogy mit tud érted tenni a hazád, hanem azt, hogy te mit tudsz tenni a hazádért".

Persze ami Kennedy-nek működött az 1960-as évek Amerikájában, az más politikusoknak, más országokban, más időszakokban nem feltétlenül jött össze.

Még egy munkahelyen sem mindig sikerül elérni, hogy a munkatársak a márkavízió mögé álljanak, a márka értékeinek megfelelően kommunikáljanak, viselkedjenek, vagy hogy egyáltalán higgyenek benne. Még egy cégnél is nehéz motiválni a dolgozókat, hogy valóban „megéljék a márkát" („live the brand"), pláne ha egy ország egész lakosságáról beszélünk, akiknek ráadásul kifelé, nemzetközi szinten kellene képviselni azt.

Különösen igaz ez akkor, ha a nemzet nincs jóban magával. Ha nem tiszteli és legalább részben nem csodálja magát. Márpedig ahogy Hankiss Elemér összefoglalta (2000: 200-201.): „Hogy állunk mi? Rosszul. Velünk baj van. Nem érezzük jól magunkat a bőrünkben. Nem hiszünk önmagunkban. Nem hiszünk az országban. Megzavarodott a történeti tudatunk. Összekuszálódott a jövőképünk. Nem leljük honunkat a hazában. Nem találjuk helyünket a világban. Nem vagyunk jó formában. Hol lehet a hiba? A tükör torz? Vagy mi torzultunk el ilyen ijesztően? Úgy vélem, torz a tükör is, de eltorzultunk mi is. S ráadásul még nyomorúságunkban rosszabbnak látjuk, és kifelé is rosszabbnak mutatjuk magunkat, mint amilyenek vagyunk. Ezzel még fokozzuk a bajt."

16. Nincs országmárkázás országstratégia nélkül

Nem elég egy új szlogen, egy új logó, egy reklám vagy PR-kampány. A kommunikáció nem cserélheti fel a valódi politikát, valódi stratégiát, valódi államvezetést. A szegény, zavaros politika szegényes, zavaros reputációhoz vezet.

„Az országkép minden esetben az országstratégia része, annak mintegy kommunikációs eszköze, kifejezője, megtestesítője, arca, része. Ha nincs országstratégia, akkor az országkép a „levegőben lóg", s bármelyik pillanatban, átgondoltság, értés és megértés, kötődés hiányában, bárki által, tetszés szerint felülírható." (Bíró 2009: 60.)

Meg kell határozni, fel kell mérni tehát, hogy hol állunk most, illetve hová akarunk eljutni. Utána pedig be kell bizonyítani az országvíziót, nem elég azt csak kommunikálni. A stratégiának ezért egyszerre kell inspirálónak és megvalósíthatónak kell lennie. Valljuk be, erre kevés jó példát lehet találni országok esetében, de Észtország E-Észtország víziója (E-Estonia), mely mára misszióvá vált, például jó mintát mutat.

17. „A tett első, a szó második."

Az előző pontokból a kritikusok számára logikusan következik, hogy az országmárkázás feladata valójában a politikai cselekvés egyfajta „kihangosítása" kell, hogy legyen.

Annak idején nem más mondta ezt, mint Széchenyi István. Szavai az országmárkázás kapcsán is igazak.

Vagy ahogy a PR (public relations) alapszabálya szól: „Tégy jót és beszélj róla!" (ld. Sós 2017)

Az alábbiak sokkal jobban építik az adott országok márkáját, mintha egy reklámkampányt folytattak volna:

Az Írországban élő művészeknek, íróknak, költőknek nem kell adót fizetnie, ezzel az állam elismeri a kreatív tehetséget.

Szlovénia pozicionálja magát, amikor a Balkán országainak (Albánia, Montenegró, Makedónia) segélyt nyújt – mintegy mutatva, hogy ő nem balkáni ország.

Ausztrália megmutatja a Sydney Operaház felépítésével, hogy milyen kulturális értékei vannak – és hogy az ország lényegesen több, mint fegyencek leszármazottainak lakóhelye.

Hollandia a jog bástyája, mivel Hágában található az Európai Bíróság emberi jogokért felelős szervezete.

Spanyolország újabb egyértelmű jelét adja annak, hogy megszabadult a Franco-féle konzervatív örökségtől, amikor legálissá teszi azonos neműek közötti házasságot.

Észtország mutatja a digitalizációban való élenjárását, amikor az alkotmányba bekerül, hogy az internethez való hozzáférés alapvető emberi jog.

Ilyen értelemben a branding voltaképp nem is kommunikáció, hanem (nemzet)politika. Széchenyi gondolatához hasonlóan Anholt (2008), valamint Govers és Go (2009: 15.) szerint a két mottó:

1. „Az akciók hangosabban szólnak, mint a szavak."

2. „Ne beszélj addig, amíg nincs mit mondanod."

Ha önmagában az imázs miatt teszünk valamit, az propaganda. Amikor azt mondjuk valamire, hogy már igaz, pedig nem is az. Lényegében ugyanerre mutatnak rá hazai részről Piskóti és társai (1997: 31.): „Ha csupán kommunikációs eszközökre koncentrálunk, s elszakadunk a reálfolyamatoktól, nem lesz hihető a változtatási törekvés, nem indulnak be a kívánt folyamatok. Ilyen esetben a (…) sematikus propaganda többet árt, mint használ."

18. Innováció nélkül nincs előrelépés

Az országmárkázás egyik alapját az adja, hogy valós változások történjenek az országban. Csakúgy, mint a klasszikus márkáknál, időről-időre innovációra, újdonságra, sőt izgalomra van szükség – és majd az szolgál hírértékkel.

Anholt mindennek kapcsán úgy látja (2007: 37.), hogy „az országmárka-építés 80%-a innováció, 15%-a koordináció és csak 5%-a kommunikáció".

19. Nincs országmárka-építés országépítés nélkül

Le kell szögezni, hogy bármilyen iparágról is legyen szó, a branding sose csak a kommunikációról szól. Hanem a termékről is, illetve annak fejlesztéséről.

Nem lehet úgy márkázni, ha közben a termékkel magával nem foglalkozunk. Akkor pusztán kommunikáció lesz, rosszabb esetben reklám-, valamivel jobb esetben PR-kampány.

III. Az országmárkázás eredményessége és a kétkedők

Végül, de nem utolsó sorban, az országmárkázás elveit és gyakorlatát kritikusan szemlélők mellett be kell mutatnunk a szakértők egy olyan körét is, akik kétségbe vonják ezen stratégiák hatékonyságát, vagyis azt, hogy amit egyes országokról és nemzetekről gondolunk a branding eszköztárával érdemben és tartósan megváltoztatható lenne. Szerintük az országokról alkotott elképzeléseink alakulása – legyen szó pozitív vagy negatív irányról – ennél sokkal „önállóbb életet él".

20. Rossz terméken nem segít a jó reklám sem

„Semmi sem vezet ki gyorsabban egy rossz terméket a piacról, mint egy jó reklám" – mondta annak idején Bill Bernbach, a DDB reklámügynökség megalapítója. Merthogy az csak felgyorsítja, hogy az emberek kipróbálják a terméket, aztán pedig elégedetlenségükben nemhogy nem vásárolnak ilyet legközelebb, de el is mondják mindenkinek a rossz tapasztalatukat.

Bizony, egy jó márkához mindenekelőtt egy jó termék kell. Így van ez az FMCG azaz a napi fogyasztási cikkek esetében, a szolgáltatásoknál, de akár personal brandek, személyes márkák esetében is. És ugyanez igaz a helyekre is, beleértve az országokat.

Önmagában egy országmárkázási kampány aligha fog egy rossz valóságú országot megmenteni. Itt van például Nigéria esete: amikor az ország a 2000-es évek végén elindította első imázskampányát, azt értetlenség, sőt felháborodás fogadta. A helyiek azt mondták, hogy inkább az olyan kulcsfontosságú problémákkal kellene foglalkozni, mint a szegénység, a betegségek vagy az oktatás helyzete. A „Good People, Great Nation" („Jó emberek, nagyszerű nemzet") üzenetű kampány sokak szerint „értelmetlen, mondván, szlogenekkel és figyelemfelkeltő színkombinációkkal aligha lehet megváltoztatni egy olyan ország imázsát, ahol a kormány tagjai is lopnak, meghamisítják a választási eredményeket és esetenként az ellenzék egy-egy tagját is elteszik láb alól" (Marketing&Media 2009). Ráadásul az internet tovább rontotta az ország amúgy sem túl fényes hírnevét a „419-es csalás" néven ismertté vált online szélhámosok akciójának köszönhetően, akik az áldozatok banki adataiért cserébe gyors meggazdagodást ígértek.

A tanulság az, hogy az ilyen jellegű országmárkázás pénzkidobás. Naiv feltételezés, hogy egy reklám vagy marketing kampány megváltoztatja a nemzetközi reputációt. Mintha önmagában a masszázs megoldaná, hogy lefogyjunk. Pedig ahhoz diéta és torna szükséges. (Anholt 2010: 31-32.)

Wermer András mindennek kapcsán úgy fogalmaz: „tévedés, hogy ha valamit mázzal leöntünk, eladható lesz. A marketing nem reklám, hanem olyan dolog, amelynek során felépítünk valamit, amit úgy vélünk, jó az embereknek" (Magyar Hírlap 2006).

Szinte minden esetben jobb tehát magára a hely fejlesztésére költeni, mint a reklámra. Ez erősebb, hihetőbb és tovább tart (Anholt 2009: 66.)

Magán az országképen, országpercepción nagyon nehéz változatni – és pláne lehetetlen egy reklámtól várni ezt. Tegyük fel az egyszerű kérdést: Mikor volt az utolsó alkalom, hogy az olvasó megváltoztatta a véleményét egy reklám hatására? És itt most nem is országokról van szó, hanem bármilyen termékről. Nemhogy nemrégiben, de talán soha nem is volt ilyen.

Ráadásul a reklámverseny is óriási: napi 3-5 ezer rekláminger éri az embert, ha mindent összeadunk. Igen kicsit az esélye, hogy pont egy ország reklámja fog ránk hatni, hacsak nem érdeklődtünk (akár látensen) korábban az adott ország iránt.

21. Országmárkát építeni nehéz, rombolni könnyű – de éppenséggel rombolni sem olyan könnyű

Ez egy nagyon fontos pont, talán a legfontosabb a felsoroltak közül. Vannak, akik az ellenkezőjét állítják: „Egy megkerülhetetlen szabály: az országimázs könnyen megváltozhat." (Bíró 2009, 56.o.) De ez egyszerűen nem igaz – miként a különböző országmárka kutatások mutatják, a legtöbb ország imázsa évről-évre pontosan ugyanolyan.

Ha egy ország el is határozza, hogy a márkaimázson változtat és mind e mögé tudatos tetteket és kommunikációt rendel, akkor is soksok évbe fog telni a változás. A folyamat se nem könnyű, se nem gyors. Kicsit olyan ez, mint a tengeri tanker esete: 5 mérföld, hogy lelassítsák, és 10 mérföld, hogy irányt váltson (ld. erről Anholt 2007).

Mások azt mondják, hogy „Egy ország imázsát felépíteni nehéz, lerombolni könnyű. (...) „Viszont a statisztikák szerint lerombolni sem olyan könnyű." (Szandtner interjúja Papp-Váryval 2012). Sok hasonló negatív eseménynek kell ugyanis történnie, hogy az adott országról megváltozzon a kép.

Kicsit hasonlít ez ahhoz, hogy ha Mercedest vezetünk, de valamiért rendszeresen lerobban és szervizbe kell vinni, akkor azt mondjuk: „ó, mi milyen pechesek vagyunk, hiszen ez egy remek márka". Ezzel szemben, ha egy Ladánk van, amivel még soha semmilyen problémánk nem volt, azt mondjuk, hogy „isteni szerencsénk van".

Az imázs a legtöbb esetben lassan változik – legyen szó akár pozitív, akár negatív irányról. Itt van például a Volkswagen esete. A dízelbotrány és az ehhez kötődő hazudozások után akár az se lett volna csoda, ha ezek után az égvilágon senki nem vesz Volkswagent a jövőben. De az emberek továbbra is vásárolják a márkát.

Az országokra visszatérve, igazság szerint még a háborúnak, a terrorista támadásoknak, és a természeti katasztrófáknak is kis hatása van az

országimázsra (ld. erről Anholt 2009: 54.). Ha egy jó imázsú országban ilyen következik be, a közvélemény maximum annyit kérdez: „Olyan biztonságos hely, hogy fordulhatott ez elő?" Az imázs csak akkor változik, ha az adott országban rendszeresek lesznek az ilyen események, például a terrorista támadások.

22. Ha egy ország imázsa válságban van, legkevésbé az országmárkázás segít rajta

„Sokan úgy vélik, hogy leginkább azok a helyszínek „szorulnak" márkázásra, melyek valamilyen krízishelyzetben vannak és nem elég stabil a gazdaságuk, szociális és kulturális helyzetük. A már kialakult válsághelyzeteket nem lehet azonban megoldani a márkázás segítségével, mivel a sikeres márkaépítés hosszú folyamat – gyakran évek, évtizedek – eredménye. A krízisek csak meghatározó és erősen célzott akciók képesek elhárítani, amiben egy már kialakult erős márkaidentitás segít". – írja Gelder 1998, idézi Törőcsik és Somogyi (2009: 20.)

Még egyszer megerősítve a korábban leírtakat: az egyetlen dolog, ami tartósan meg tudja változtatni a helyek imázsát, az a tartós változás az országban. Mégpedig átfogó politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális változás. A negatív percepciók ellen kereskedelmi kommunikációs technikákkal harcolni olyan, mint a terrorizmus ellen hagyományos fegyverekkel harcba indulni. (Anholt 2010: 60.)

Ahhoz, hogy az országmárka változzon, az országnak is változnia kell. A márkamenedzsment soha nem kampány. Hanem a nemzetpolitika része (Anholt 2008).

23. Az országimázs nem más, mint valóság késéssel

Ahogy az előző pont is mutatta, rengeteg egy irányba mutató eseménynek kell történnie ahhoz, hogy egy hely imázsa változzon. Negatív események esetében talán kicsit gyorsabb ez a változás, de ott is időnek kell eltelnie.

Nyilván az országok inkább javítani szeretnék imázsukat. De értenünk kell, hogy még ha rengeteg fejlesztés, innováció is indul el egy adott országban, az országmárka csak lassan fog felzárkózni a valóság változásához. Sőt; akár évekre, évtizedekre lemaradhat az imázs (Anholt 2007: 27.). Sok hely számára ez a valódi kihívás: azért van szükségük (marketing)kommunikációra, hogy a valóság és a percepció közötti rés csökkenjen.

24. Mindenki azt az imázst kapja, amit megérdemel

E cikk íróját, mint tanácsadót időről-időre megkeresik különböző termék- és szolgáltatásmárkák azzal a kérdéssel: „miért ilyen borzalmas az imázsunk?". Ilyenkor az első válasz mindig egy kérdés: „Nem lehet, hogy borzalmas a termék/szolgáltatás?"

Ugyanez igaz országokra is: ha egy országnak borzalmas az imázsa, akkor az nagy esélyel azért van, mert borzalmas az ország. El kell fogadnunk: az imázs probléma sokszor valóság probléma. És ahhoz, hogy az imázs megváltozzon, magának az országnak is meg kell változnia.

De még ha aránylag neutrális is az imázs, akkor is fel kell tenni a kérdést: mi lehetett az utolsó valódi hír az országról? Mi volt a legizgalmasabb dolog, legyen az termék, szolgáltatás, vagy akár híresség, ami utoljára az országból jött?

25. A jó nemzeti imázst nem lehet tervezetten, mérnöki precizitással felépíteni – inkább csak kiérdemelni

„A spontán imázsalakulás valamilyen irányba terelése jelentős marketingkihívás" – írta Papadopoulos és Heslop már 2002-ben (idézi Törőcsik és Somogyi 2009). Nos, az azóta eltelt időszak csak megerősítette ezt. Bármennyi tervezett, koordinált törekvés is volt, igazán átütő sikerről nem lehetett hallani.

1. táblázat – Az országmárkázást érő jelentősebb bírálatok, a country branding korlátjai

I. Országmárkázás?! Akiknek már a felvetés sem elfogadható

1. Az országok nem márkák, hanem országok

2. A branding mindig szűkítés, az ország viszont komplex

3. Az emberek nem papagájok

4. Lehetetlen dolog egyszerre ennyi mindent koordinálni

5. Attól, hogy van „országimázs központ" vagy „országmárka tanács", még nem jobb az adott ország márkaimázsa

II. Az országmárkázás gyakorlatának bírálói

II.1. Akadályok a megvalósítás mikro- vagy taktikai szintjén

6. Sokan még mindig a logótervezéssel azonosítják az országmárkázást – és ezt néhány tanácsadó cég ügyesen ki is használja

7. Több információ nyújtása az országról még nem használ

8. Új gondolatot csak úgy lehet bevinni a fejekbe, ha ott egy meglévő gondolattal kapcsolatot találunk

9. A rossz hírek mindig érdekesebbek és gyorsabban terjednek

II.2. Kihívások a végrehajtás középső szintjén: a gazdasági és politikai kontextus

10. Ahogy a háborúhoz „pénz, pénz, pénz" kell, úgy az országmárkázáshoz sem árt

11. A politikai ciklusok miatt lehetetlen a konzisztens márkaépítés

12. Komplex országmárkázás nem lehetséges, csak szektorális márkázás, mint például a turizmusösztönzés vagy a befektetésösztönzés

13. Nem országokat kell márkázni, hanem sokkal inkább városokat, régiókat, kisebb egységeket

14. Az országmárkázásra nincs standard formula

II.3. A gyakorlat makroszintje: országmárkázás mint országépítés és jövőkép

15. Először otthon, belül kell kezdeni az országmárka építését

16. Nincs országmárkázás országstratégia nélkül

17. „A tett első, a szó második."

18. Innováció nélkül nincs előrelépés

19. Nincs országmárka-építés országépítés nélkül

III. Az országmárkázás eredményessége és a kétkedők

20. Rossz terméken nem segít a jó reklám sem

21. Országmárkát építeni nehéz, rombolni könnyű – de éppenséggel rombolni sem olyan könnyű

22. Ha egy ország imázsa válságban van, legkevésbé az országmárkázás segít rajta

23. Az országimázs nem más, mint valóság késéssel

24. Mindenki azt az imázst kapja, amit megérdemel

25. A jó nemzeti imázst nem lehet tervezetten, mérnöki precizitással felépíteni – inkább csak kiérdemelni

Forrás: Papp-Váry Árpád és Florian Kund csoportosítása

Akkor hát mitől lesz jó egy országmárka?

A sok kritika után érdemes arra is választ keresni, hogy mitől lesz pozitív egy ország megítélése, mitől lesz márka. Ennek kapcsán érdemes a téma leginkább ismert nemzetközi szakértőjét, Simon Anholt-ot segítségül hívni. Anholt ugyanis jó egy évre félrevonult és semmi mást nem csinált, mint országmárka rangsora, az Anholt-Gfk Roper Nation Brands Index eredményeit tanulmányozta. Ez nem kicsi munka volt, mert a felgyülemlett kutatások immár 3 milliárd (!) adatpontot tartalmaztak – amivel egyébként Anholt felmérése a világ három legnagyobb társadalomtudományi kutatása között van.

Anholt elsősorban arra kereste a választ, hogy mitől gondolnak az emberek egy országot jónak. Nos, eredményei alapján ez a következő 5 dolog (ld. erről Anholt 2016):

Erkölcs (Morality): Vajon az ország jó vagy rossz? „Örülnek a létezésének, jó hatással van-e a világra, jót cselekszik-e? Vagy épp rossz, veszélyes, nem hasznos tagja a nemzetközi közösségnek?"

Esztétika (Aesthetics): Szép vagy csúnya? „Ha azt gondoljuk egy országról, hogy szép, mindenféle mást is elhiszünk róla. (…) Az emberek azért tartják Kanadát környezetbarát országnak, mert gyönyörű."

Relevancia (Relevance): Mi köze ennek az országnak hozzám? Milyen hatással van az életemre? „Miért várnánk el, hogy a világon mindenki ismerje és tisztelje Magyarországot? Ismerjük és tiszteljük a többiek országát?"

Erő (Strength): Ez nem a Joseph S. Nye professzor (2005) által megfogalmazott „puha", hanem éppen hogy a „kemény" hatalom. „Azt jelenti, van-e az országnak valós gazdasági, katonai és területi ereje, nagy lakossága, ki tudják-e kényszeríteni az akaratukat."

Fejlettség (Sophistication): „Vannak-e az országban okostelefonok, vagy még mindig ökörrel szántják a földet?”

Az 5 kezdőbetűt összeolvasva a MARSS rövidítés olvasható össze – nem véletlenül, hiszen Anholt valami könnyen megjegyezhetőt keresett. Ahogy pedig magyar nyelven van megfelelője a SWOT-elemzésnek (ez a GYELV), vagy a STEP-analízisnek (PEST), úgy érdemes lehet a MARSS megfelelőjét is megkeresni. Ez a szavak sorrendjét némileg felcserélve a FEREE, azaz kiejtve Feri.

„Ez az öt fő tényező az emberek fejében. Mikor a külföldi országokra gondolnak, ezeket a tulajdonságokat veszik száma a másodperc tört része alatt. (…) Amikor átszámoltam az eredményeket, felfedeztem, hogy az első tényező volt messze a legfontosabb. Hogy az embereknek az számít a leginkább, mivel járul hozzá az emberiséghez az adott ország. (…) Ez a felfedezés lényege. Az emberek a jó országokat szeretik. Ha tehát jobb imázst szeretnénk, egyetlen módon szerezhetjük csak meg: ha olyasmit teszünk, amitől az emberek hálásak lesznek a létezésünkért. Más szóval, ha értük cselekszünk.” (Anholt 2016: 145-145.)

Meg kell jegyeznünk, hogy furcsa módon ezzel Anholt húsz év kutatómunkája után épp arra jutott, mint az ismert brit humorista, Danny Wallace, a BBC-n sugárzott 6 részes „How to start your own county” („Hogyan indítsd el a saját országod?”) című műsorában (2005). Wallace miután megalakította az országát (a saját lakásában), annak alkotmányát „hosszas” gondolkodás után mindössze két szóban fogalmazta meg: „Be good” azaz „Légy jó!”.

De visszatérve Anholt gondolataira és a marketingre: „Mi a marketing első szabálya? A marketing első szabálya az, hogy ne kérkedjünk azzal, mennyire fantasztikus a termék. E helyett meg kell ismerni a vásárlót és az igényeit. Ugyanez érvényes az országokra. (…) Az embereket nem érdeklik a sikerek. Csak az érdekli őket, hogy mit tett értük a szóban forgó ország azon a héten.” (Anholt 2016: 145.)

Nem más ez voltaképp, mint a klasszikus MAJNE-elv, azaz „Mi a jó nekem ebben?” (Ld. erről Pease és Dunn 2001, illetve Papp-Váry 2010) A fogyasztó oldaláról mindössze ennyi a lényeg. És ezt kell Magyarország esetében is megtalálni!

PAPP-VÁRY ÁRPÁD FERENC – FLORIÁN KUND

Felhasznált irodalom:

Anholt, Simon (2007): Competitive Identity – The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave MacMillan.

Anholt, Simon (2008): Place branding: Is it marketing, or isn’t it? Place Branding and Public Diplomacy 4(1), 1-6.

Anholt, Simon (2009): Places: Identity, Image and Reputation. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave MacMillan.

Anholt, Simon (2010): Why ‚Nation Branding’ Doesn’t Exist. The Economic Times. (URL: https://economictimes.indiatimes.com/magazines/brand-equity/why-nation-branding-doesnt-exist/articleshow/5799304.cms, megjelenés: 2010. április 14. letöltés: 2018. január 10.)

Anholt, Simon (2016): A nagy országmárka svindli. HUG – Hungarian Geopolitics Magazine, 1(1), 132-149., URL: https://issuu.com/pageo/docs/hug_online_marcius_boritoval_, letöltés: 2017. július 1.)

Barát Tamás (1997): Hozzászólás a Magyarország 2000 konferencia ország-kép témájához. Magyarország 2000 konferencia – Magyarország képe a nagyvilágban, 1997. május 30-31. (URL: http://www.meh.hu/Egyeb/Mo2000.velemeny.htm, letöltés: 2007. január 1.)

Bíró Péter (2009): Magyarországkép 2009: Másképp, más kép – Feltételek és esélyek. Marketing és Menedzsment, 43(2), 56-62.

Brand Estonia (2017): (URL: https://brand.estonia.ee/, letöltés: 2017. augusztus 27.)

Braun Róbert (2009): Magyarország márka: miért (ne)? Marketing és Menedzsment, 43(2), 48-51.

Day, C. R., Jr. (1980): Do companies have personalities? Industry Week 72(1980), 75-76

Dinnie, Keith J. (szerk.) (2008): Nation Branding – Concepts, Issues, Practice. Oxford, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Govers, Robert – Go, Frank (2009): Place Branding – Glocal, Virtual and Physical Identities, Constructed, Imagined and

Experienced. Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan

Hall, Derek (2002): Branding national identity: The case of Central and Eastern Europe. In: Morgan, Nigel J. – Pritchard, Annette – Pride, Roger (szerk.) (2002b): Destination Branding – Creating the Unique Destination Proposition. London, UK: Elsevier Butterworth Heinemann, 111-127.

Hankiss Elemér (2000): Farkasok a Kánaánban, avagy találjuk ki újra Magyarországot – Egy ország keresi a helyét. In: Hankiss Elemér (2000): Proletár reneszánsz – Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról. Budapest: Helikon Kiadó, 199-211.

Kulcsár Noémi – Zátori Anita (2011a): Destination Co-operations. Corvinus Regional Studies, 2(2-3), 32-38.

Kulcsár Noémi – Zátori Anita (2011b): Desztinációs együttműködések. Corvinus Regionális Tanulmányok, 2(2-3), 33-41.

Lebedenko, Vladimir (2008): On national identity and the building of Russia's image. In: Dinnie, Keith J. (szerk.) (2008): Nation Branding – Concepts, Issues, Practice. Oxford, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann, 107-111.

Magyar Hírlap (2006): Ami egyszer bement a fejekbe, azt onnan isten sem veri ki – Interjú Wermer Andrással. Magyar Hírlap, 2006. április 3. URL: http://www.magyarhirlap.hu/ cikk.php?cikk=102478, megjelenés: 2006. április 3. letöltés: 2009. január 1.)

Marketing&Media (2009): Imázst váltana Nigéria. Marketing és Média, 14(8), 7.

Moilanen, Teemu – Rainisto, Seppo (2009): How to Brand Nations, Cities and Destinations – A Planning Book for Place Branding. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan

Nye, Joseph S. (2005): The Means to Success in World Politics. US: PublicAffairs.

Olins, Wally (2004): A má®kák – A márkák világa, a világ márkái. Budapest: Jószöveg Műhely – British Council

Papadopoulos, Nicolas - Heslop, Louise A. (2002): Country Equity and Country Branding. Journal of Brand Management, 9(4), 294-314.

Papp-Váry Árpád (2010): JPÉ Marketing – Elmélet és gyakorlat józan paraszti ésszel. Budapest: KIT Kiadó

Pease, Allan – Dunn, Paul (2001): Levél-beszéd – Új, igazán hatásos levélírási technikák. Budapest: Fiesta

Piskóti István – Dankó László – Schupler Helmuth – Büdy László (1997): Régió és településmarketing – egy tudatos koncepció a nemzetközi és hazai gyakorlat példáján. Miskolc: Miskolci Egyetem

Sós Péter János (2017): #mindennapipr – Gyakorlati public relations a webkorszakban, Budapest: B. Swan Kiadó

Szandtner Veronika (2012): „Egy ország imázsát felépíteni nehéz, lerombolni annál könnyebb". (URL: http://hvg.hu/kultura/20120903_Egy_orszag_imazsat_felepiteni_nehez_lerom, megjelenés: 2012. szeptember 3., letöltés: 2018. július 20.

Sziva Ivett (2010): A turisztikai desztinációk versenyképessége. Egyedül miért nem, együtt mikor és meddig? Turizmus Bulletin, 14(3), 40-49.

Sziva Ivett (2012): Versenyző együttműködés és a turisztikai desztinációk versenyképessége: „Hol volt, hol nem volt…?" Vezetéstudomány, 43(5), 52-60.

Törőcsik Mária – Somogyi Zita (2009): Az országmárkázás kérdései. Marketing és Menedzsment, 43(2), 20-29.

Wallace, Danny (2005): How to start your own country? BBC Television Documentary Comedy Series, 2005 augusztus-szeptember, 6 részes sorozat

Szerzőink figyelmébe!

1. A kéziratokat számítógépen elkészítve, e-mailhez csatolt fájlként kérjük *doc, *docx vagy *rtf formátumban a szerkesztőség címére (comitatus91@gmail.com) kérjük beküldeni.

2. Az írások ajánlott terjedelme tanulmányok esetén 20 000, kisebb cikkek (recenziók, megemlékezések stb.) esetében 10 000, de a leghosszabb írás terjedelme se haladja meg az egy ívet (40 000 karaktert).

2. A szöveget balra zárva, formázás és tipografizálás nélkül, végjegyzetekkel ellátva készítsék el. Tudományos közlemény esetén hivatkozások készítendők; hivatkozások helyett kivételesen irodalomjegyzék is elfogadható.

3. Fotókat korlátozott számban tudunk közölni. Az illusztrációkat (táblázatokat, ábrákat) be kell számozni, magyar és angol nyelvű aláírással ellátni – a bonyolult táblázatokat kerüljék, s ezek mennyiségében is önmérsékletet kérünk! A közleményhez egy külön ábra ill. képjegyzéket is kérünk csatolni.

4. Hivatkozásnál a szerző teljes nevét kérjük megadni; a SZERZŐ családneve legyen minden esetben nagybetűvel kiemelve.

5. Tudományos közlemények esetében a hivatkozás formai szabályai a következők:

– Egy szerző esetén: SZERZŐ: Cím. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám. Példa: CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976. 20–29. – Későbbi hivatkozás: CSIZMADIA 1976. 20–21.

–Több szerző esetén: A mű címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám. Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. I. Pápa, 1994. 207–211.

– Tanulmány esetén: SZERZŐ(K): Cím. = A tanulmánykötet címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám. Példa: FARAGÓ Tamás: A történeti Magyarország felekezeti adatai az első világháború előtt. = Egyházak és egyházpolitika Magyarországon és Erdélyben a 18–19. században. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond. Debrecen, 2016. (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai) 17–56. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: FARAGÓ 2016. 20–27., vagy: FARAGÓ: i. m. 20–27.

– Folyóiratcikk esetén: SZERZŐ: Cím. = A folyóirat címe, évfolyama (éve), száma, oldalszám tól-ig. Példa: NEMES NAGY József: Régiók, polarizálódás, centralizáció. = Comitatus 25 (2017) tavasz (222. sz.) 3–13. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: NEMES NAGY 2017. 10. vagy: NEMES NAGY: i. m. 10. – KEARNEY, Michael: Transnational Migration from Oaxaca, the Agrarian Question and the Politics of Indigenous Poeples. = Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 13. Jg. Heft 4/2002. 7–21. Hivatkozás a későbbiekben: KEARNEY 2002. 16–17.

– Napilap esetén: KELEMEN Gábor: Legféltettebb kincseink óvója. = Napló (Veszprém megye napilapja) 2018. január 3. 11. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: KELEMEN 2018. vagy: KELEMEN: i. m. (több oldalas cikknél megfelelő oldalszám).

4. Tanulmányokhoz, hosszabb cikkekhez egy maximum 10 soros angol (és magyar) nyelvű összefoglalót (Absract) kérünk a könyvészeti tárgyszavak (kulcsszavak) megjelölésével.

A dolgozat VÉGÉN kéretik nagybetűvel aláírni a művet: pl ***OLÁH MIKLÓS***, alatta a foglalkozást, beosztást ill. elérhetőséget: A szerző szociológus, kutatásvezető, Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft Társadalomkutató csoportja, Balatonfüred (olahmiklos@balatonregion.hu)